

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2278

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1275

*AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ
OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI*

EĞİTİM FELSEFESİ

Yazarlar

Yrd.Doç.Dr. Turan Akman ERKILIÇ (Ünite 1, 2, 3)

Prof.Dr. Selabattin TURAN (Ünite 4)

Prof.Dr. Veysel SÖNMEZ (Ünite 5)

Editör

Yrd.Doç.Dr. Adnan BOYACI

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2011 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tüfîk Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Dil ve Yazım Danışmanı

Okt. Sevgi Çalışır Zenci

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Uzm. Bülent Gezen

Kitap Koordinasyon Birimi

Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tüfîk Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Eğitim Felsefesi

ISBN

978-975-06-0952-7

3. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 24.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Ocak 2013

İçindekiler

Önsöz	v
Kullanım Kılavuzu	vi

Felsefenin Tanımı, Kapsamı, Felsefe-Eğitim İlişkisi, Eğitim Felsefesi	I
GİRİŞ	3
FELSEFENİN TANIMI VE KAPSAMI	3
Felsefenin Uğraş Alanları	5
FELSEFE BİLİM İLİŞKİSİ	7
FELSEFE EĞİTİM İLİŞKİSİ VE EĞİTİM FELSEFESİ	9
Özet	12
Kendimizi Sınayalım	14
Okuma Parçası	15
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	16
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	17
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	17

1. ÜNİTE

Felsefi Akımlar ve Eğitim.....	19
GİRİŞ	21
FELSEFİ AKIMLAR VE EĞİTİM ALANINA ETKİLERİ	21
İdealizm	21
İdealist Felsefe Açısından Eğitim.....	22
Realizm.....	23
Realist Felsefe Açısından Eğitim.....	24
Pragmatizm	25
Pragmatist Felsefe Açısından Eğitim	26
Varoluşculuk	26
Varoluşçu Felsefe Açısından Eğitim	27
Liberalizm	28
Liberal Felsefe Açısından Eğitim	29
Materyalizm.....	30
Materyalist Felsefe Açısından Eğitim.....	32
Natüralizm.....	33
Natüralist Felsefe Açısından Eğitim	33
Pozitivizm	34
Pozitivist Felsefe Açısından Eğitim.....	36
Postmodernizm.....	37
Postmodern Felsefe Açısından Eğitim.....	37
GENEL FELSEFİ AKIMLARIN TÜRKİYEDE EĞİTİME ETKİLERİ	39
Özet.....	41
Kendimizi Sınayalım.....	43
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	44
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	45
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	45

2. ÜNİTE

Eğitim Felsefesi Akımları	49
GİRİŞ	51
EĞİTİM FELSEFESİNİN İŞLEVLERİ	51

3. ÜNİTE

EĞİTİM FELSEFESİ AKIMLARI.....	54
Daimicilik-Perennializm	54
Esasicilik-Essentializm	56
İlerlemecilik -Progressivizm.....	58
Yeniden Oluşturmacılık-Reconstructionizm.....	61
Politeknik Eğitim	63
Özet	66
Kendimizi Sınayalım	67
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	68
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	68
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	69

4. ÜNİTE

Eğitim Felsefesi ve Çağdaş Eğitim Sistemleri 71

GİRİŞ	73
EĞİTİMİN VE OKULUN İŞLEVLERİ.....	73
ÇAĞDAŞ EĞİTİM SİSTEMLERİ VE OKUL.....	75
EĞİTİM VE OKULUN ANLAMINA YÖNELİK RADİKAL ELEŞTİRİLER.....	77
MODERNİZM, POSTMODERNİZM VE EĞİTİM.....	81
BAŞARILI BİR EĞİTİM VE OKUL SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	82
Okul Sistemi ve Liderlik	83
Öğrenme-Öğretme Süreci	84
Öğretmen Davranışları	85
Okul İklimi	85
Okul Çevre İlişkileri.....	86
SONUÇ.....	86
Özet.....	88
Kendimizi Sınayalım.....	89
Okuma Parçası	90
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	91
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	91
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	92

5. ÜNİTE

Türk Eğitim Felsefi Temelleri 93

GİRİŞ	95
İSLÂMİYET ÖNCESİ TÜRK TOPLUM YAPISI VE EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE.....	95
İSLÂMİYET SONRASI TÜRK TOPLUMUNDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE	96
SELÇUKLULAR VE OSMANLILARDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE ...	100
CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNİN DAYANDIĞI FELSEFE	103
Özet.....	108
Kendimizi Sınayalım.....	109
Okuma Parçası	110
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	111
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	111
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	112
İmajlar İçin Yararlanılan İnternet Adresleri	112

Sözlük 113

Dizin 115

Önsöz

21. yüzyıl toplumları küreselleşme, siber iletişim ve bilgi ekonomisi gibi değişkenlerin etkisi ile yapısal bir dönüşüm süreci içine girmiş; bu süreçte eğitim ve okul merkezde tanımlanan öğeler olmuştur. Eğitimin ve okulun merkezde tanımlanması; eğitimin stratejik değişim ajanı olarak toplumsal işlevlerinden, eğitim ve okul kurumunun diğer kurumlarla olan ilişki dinamiklerinden ve belirlenen eğitim felsefelerinin toplum kurgusunun temelinde yer almasından kaynaklanmaktadır.

Toplumlar var olma stratejilerini çağdaş eğitim felsefeleri ve eğitimle toplum arasındaki ilişki dinamikleri çerçevesinde yeniden yapılandırırken, eğitimin ve okulun felsefi anlamının, değişimi gerçekleştirecek olan sistem yürütücüleri tarafından kavranması yadsınamaz bir gerekliliktir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, toplumsal kalkınma ve sürdürülebilir gelişmenin en önemli değişkenlerinden biri olarak tanımlanan eğitimin; özellikle toplumsal ve felsefi anlamı kavranmadan, salt teknik ve yasal bir süreç olarak yapılandırılması ve sürdürülmesi okullardan başlayarak sistemin genelinde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Başta öğretmenler, eğitim ve okul yöneticileri ile politika yapıcılar eğitimin bir yapı, süreç, örgüt ve sistem olarak toplumsal ve felsefi anlamını kavradıkları ölçüde, okullardaki sınıflardan sistemin geneline kadar geniş bir yelpazede beliren sorunların çözümüne yönelik bütüncül bir bakış açısı kazanabilirler.

Eğitim felsefesi kitabı, eğitim felsefesi alanını tanımanız, gerçekleştireceğiniz eğitim öğretim etkinliklerinin felsefi arka planını kavramanız, öğretmenlik mesleğinin işlev ve etkilerini felsefi açıdan konumlandırmaya yönelik bilgi ve beceri kazanmanız amacıyla hazırlanmıştır.

Bu amaca yönelik olarak kitapta, felsefenin tanımı, kapsamı, felsefe-eğitim ilişkisi, eğitim felsefesi; felsefi akımlar ve eğitim, eğitim felsefesi akımları; eğitim felsefesi ve çağdaş eğitim sistemleri ve Türk Eğitim Sistemi'nin felsefi temelleri konularına yer verilmiştir.

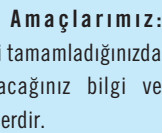
Konuları kendi kendinize çalışarak öğrenmenize olanak sağlayacak biçimde, uzaktan eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanmış bu kitaptaki bilgileri daha kolay ve etkili biçimde öğrenebilmeniz için öncelikle ünitelerin baş kısımlarında yer alan amaçlar bölümünü gözden geçiriniz. Ünitelerin içindekiler kısımlarını inceleyiniz. Ünitelerin içine yerleştirilmiş olan soruların ve tartışma önerilerinin gereğini dikkate alınız. Ünitelere ilişkin metni çalıştıktan sonra ünite sonundaki özeti okuyunuz. Ünitelerin sonundaki değerlendirme sorularını yanıtlayınız. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ünitelerin sonlarındaki kaynaklara başvurunuz. Kitaptaki kimi üniteler için çekilen televizyon programlarını izlemeye özen gösteriniz.

Kitabın yararlı olmasını umuyor, başarılar diliyorum.

Editör

Yrd. Doç. Dr. Adnan BOYACI

Giriş: Ünitelerde işlenen konulara ilişkin bilgi veren, konuya başlamadan önce sizi düşünmeye iten, gerektiğinde konuları daha iyi kavrayabilmeniz için yapmanız gerekenleri belirten kısa açıklamalardır.

Yana Çıkma: Metin içinde yer alan önemli kavram ve ifadelere ilişkin tanım ya da açıklamalardır. Önemsemeniz gereken noktaları gösterir. Metin içinde yapılan açıklamaların bir tür çok kısa özeti gibi düşünülebilir.

[illegible]

- **Çiğir**
- **Ölçümlerde ve dünyada çocuk sağlığının durumu**
- **Ölümünde Çocuk Sağlığının Durumu**
- **Dünyada Çocuk Sağlığının Durumu**

İçindekiler: Ünite içinde hangi konuların işleneceğini gösterir. Ana konuların başlıklarını içerir.

Düşünelim: Metnin herhangi bir yerinde ve gerektiğinde sizlerin düşünmesini, düşündüklerinizi belirli bir konuya yönlüştürmanızı sağlamak amacıyla sorulan sorular ya da sizin yapmanızı beklenen davranışlardır.

Sıra Sizde: İşlenen konuları kavrayıp kavramadığınızı kendi kendinize ölçmenize yardımcı olmaya amaçlayan, düşünme ve uygulamaya yönlendiren sorulardır.

Özet

Amerikan İngilizce dilbilgisi kitabının yazarları, bu kitabın dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir. Kitabın amacı, öğrencilerin dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir. Kitabın amacı, öğrencilerin dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir.

Amerikan İngilizce dilbilgisi kitabının yazarları, bu kitabın dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir. Kitabın amacı, öğrencilerin dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir. Kitabın amacı, öğrencilerin dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir.

Amerikan İngilizce dilbilgisi kitabının yazarları, bu kitabın dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir. Kitabın amacı, öğrencilerin dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir. Kitabın amacı, öğrencilerin dilbilgisi kitapları arasında en önemli ve en etkili olanı olduğunu belirtir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisi doğru yazılmıştır?
  - a. Yalnız I
  - b. Yalnız II
  - c. Yalnız III
  - d. Yalnız IV
  - e. Hepsi
2. "Her yıl 25 milyon dolarlık bir miktar para, bu bölgede kullanılmaktadır." cümlesindeki "bu bölgede" ifadesi neyi göstermektedir?
  - a. Zaman
  - b. Yer
  - c. Şey
  - d. Kişi
  - e. Durum
3. "Bu cümledeki 'her yıl' ifadesi neyi göstermektedir?" cümlesindeki "her yıl" ifadesi neyi göstermektedir?
  - a. Zaman
  - b. Yer
  - c. Şey
  - d. Kişi
  - e. Durum
4. Aşağıdaki cümlelerin hangisi doğru yazılmıştır?
  - a. Yalnız I
  - b. Yalnız II
  - c. Yalnız III
  - d. Yalnız IV
  - e. Hepsi
5. "Bu cümledeki 'her yıl' ifadesi neyi göstermektedir?" cümlesindeki "her yıl" ifadesi neyi göstermektedir?
  - a. Zaman
  - b. Yer
  - c. Şey
  - d. Kişi
  - e. Durum
6. "Bu cümledeki 'her yıl' ifadesi neyi göstermektedir?" cümlesindeki "her yıl" ifadesi neyi göstermektedir?
  - a. Zaman
  - b. Yer
  - c. Şey
  - d. Kişi
  - e. Durum
7. "Bu cümledeki 'her yıl' ifadesi neyi göstermektedir?" cümlesindeki "her yıl" ifadesi neyi göstermektedir?
  - a. Zaman
  - b. Yer
  - c. Şey
  - d. Kişi
  - e. Durum
8. "Bu cümledeki 'her yıl' ifadesi neyi göstermektedir?" cümlesindeki "her yıl" ifadesi neyi göstermektedir?
  - a. Zaman
  - b. Yer
  - c. Şey
  - d. Kişi
  - e. Durum

Özet: Ünitelerde ayrıntılı işlenen konuların önemli noktaları tekrar vurgulanır.

Okuma Parçası: Bu bölümde, bazı doğrudan ilişkili bilimsel bir çalışmadan alınan okuma parçalarına yer verilmektedir.

Kendimizi Sınavalım: Ünitelerde işlenen konuları öğrenip öğrenmediğinizi kendi kendinize ölçmenizi sağlayacak, bir tür sınav hazırlık testidir. Sınavlarda çıkabilecek türde soruları içerir.

Yaşamın İçinden

Cocukların Korunması
UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır. UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır. UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır.

Cocukların Korunması
UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır. UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır. UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır.

Cocukların Korunması
UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır. UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır. UNICEF, çocukların korunması için çalışmalar yapmaktadır.

Okuma Parçası

GENELİKTE MERKEZİ BAĞLIĞI DOKU
Genel olarak, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır. Genellikle, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır.

Genel olarak, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır. Genellikle, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır. Genellikle, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır.

Genel olarak, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır. Genellikle, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır. Genellikle, merkezi bağliğı doku, merkezi bağliğı doku olarak adlandırılır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a. Yalnız I
2. b. Yalnız II
3. c. Yalnız III
4. d. Yalnız IV
5. e. Hepsi
6. a. Zaman
7. b. Yer
8. c. Şey
9. d. Kişi
10. e. Durum

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

1. a. Yalnız I

2. b. Yalnız II

3. c. Yalnız III

4. d. Yalnız IV

5. e. Hepsi

6. a. Zaman

7. b. Yer

8. c. Şey

9. d. Kişi

10. e. Durum

Yaşamın İçinden: Ünitelerde aktarılan kuramsal açıklamalar ile günlük yaşamımızda karşılaştığımız olaylar arasında ilişki kurmanızı sağlamak için verilmiş haber ve alıntılardır.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı: "Sıra Sizde"lerde yer alan soruların cevaplarını içerir. Her hangi bir Sıra Sizde sorusuna verdiğiniz cevap ile bu bölümdeki cevabı karşılaştırarak, ilgili konuyu ne ölçüde öğrendiğinizi belirleyebilirsiniz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar: İşlenen konulara ilişkin daha geniş bilgi edinmek isterseniz bu bölümde yer alan kaynakları inceleyebilirsiniz.

Felsefenin Tanımı, Kapsamı, Felsefe-Eğitim İlişkisi, Eğitim Felsefesi

Kaynak: <http://www.doc.gold.ac.uk/seminars/AISB08/Philosophy.jpg>
Erişim Tarihi: 30.06.2008

Dünyanın basit toplumlarından bugünün küresel köyüne değin tüm tarihsel gelişim dönemlerinde eğitimin, kim için, hangi amaçla, nerede ve nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin soruların yanıtları her zaman aranmıştır. Eğitim programlarının öğeleri açısından bakıldığında amaçların neler olacağı, bireyin neden, hangi konularla, nasıl eğitileceği ve öğrenmelerin nasıl ölçüleceği soruları, pedagojik olmanın yanında özünde sosyo-ekonomik ve politik içerikli sorulardır. İşte eğitim felsefesi, bu sorulara yanıt ararken aynı zamanda yönetici, eğitimci ve öğretmenlere yol gösteren ve eğitim sürecine kılavuzluk yapan bir çalışma alanı olmuştur.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Felsefenin tanımını ve kapsamını açıklamak,
- 👁 Felsefenin uğraş alanlarını açıklamak,
- 👁 Felsefe ile bilimin ilişkisini açıklamak,
- 👁 Felsefe ile bilimin benzerliklerini ve farklılıklarını kavramak,
- 👁 Felsefe ile eğitim ilişkisini açıklamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Öğretmenler Odasından Eğitim Felsefesi Manzaraları

Öğretmen arkadaşlarımızın bir kısmı okulumuzun öğretmenler odasının bir köşesinde bararetle tartışmaktadırlar. Biraz yorgunlukla yanlarına varıp katılmaya çalıştım. Ne hacet çok yorgunum. İzledim, sizlerle paylaşayım dedim.

***

Ahmet Öğretmen okullarda okutulan derslerin ortak bir felsefesinin olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Ahmet Öğretmen, ders kitapları ve yardımcı kaynakların ön sayfalarında Atatürk resmi ile Ulusal Marş ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabı'nın bulunmasına karşın, içeriklerinin yer yer Atatürkçülükten uzak olduğunu vurguluyordu.

Aniden "Çok uzaklaştık Ata'dan çok ..." dedi başını sallayarak.

Ayla Hanım okulumuzun genç öğretmenlerinden, dört, beş yıllık bir öğretmen kardeşimiz. Kuşağının aksine heyecanla atılıyordu tartışmalara. "Ülkenin eğitim sistemi önce demokratik olmalıdır, insancıl olmalıdır ve eğitim programları ülke koşulları ile halkın gereksinmelerine yanıt vermelidir." tezini savunuyordu özetle. Ayrıca "eğitim sistemi üretimi baz almalı, eğitim üretim içindir" diyerek görüş belirtti sonradan.

Ali Öğretmen de eskilerde uzun yıllar sürgünlere gitmiş; ak saçlı 68-78 kuşağı arasından bir kuşak misali, emekliliğini doldurmuş eski dernekçilerden, sendikacılarından. Ayla Hanım'a katılmakla birlikte "eğitimin üretim için olmasının değil; üretimin kim için yapıldığının önemli olduğunu" belirtiyordu. "Konuya materyalist bakılmalı." diyerek "Eski çamlar bardak oldu, her şey değişmektedir; bir de bizim eğitim sendikaları değişse ... " diye ekledi.

George yarı bozuk Türkçesiyle atıldı. "Siz Türkler çoklukla sisteme siyasi bakıyorsunuz!" dedi.

Araya giren Ali Öğretmen: "Öyle değil mi yani, George?" diyerek öteleledi.

George, hafif kırçıl saçları, bize olan sevgisiyle "siz nasıl diyorsunuz 'hümanizma', 'fonksiyon' işlev lazım yani" diyerek ayrıldı köşemizden.

"Onun dediğinin bizdeki karşılığı insancılık!" diyerek atıldı söze Türk Dili Edebiyatı öğretmenimiz Sezgin Hanım. "Ne ontoloji, ne epistemoloji, ne mantık ne de aksiyoloji konuşuluyor burada. Yüksek lisansta hoca bize bunları hep anlattı. Sabi, biz bunları niye öğrendik; ne işimize yaradı tüm bunlar? Felsefesiz bir sistem kılavuzsuz bir gemiye benzemez mi?" diye ekleyerek sonlandırdı sorularını.

Dilara Hanım, İngilizce öğretmenimiz. "Ne çok politik ve felsefi konuşuyorsunuz." dedi söze girdi. "Ben Amerika'da da İngiltere'de de görmedim böyle şeyler. Oralarda herkes gözlerini kapıyor, vazifesini yapıyor!" diye ekledi.

Ahmet Öğretmen: "Öncelikle eğitim amaçlarına yön veren bir bakışa gereksinim var o da biz de Atatürkçülüktür" diyordu, ben oracıktan ayrılırken...

***

Anahtar Kavramlar

- Felsefe
- Sevgi (Philia)
- Bilgi
- Bilgelik (Sophia)
- Ontoloji (Varlık Bilgisi)
- Epistemoloji (Bilgi Sorunu)
- Aksiyoloji (Değerler Sorunu)
- Mantık
- Etik
- Sosyal Politik
- Düşünme Biçimleri
- Akılcı Düşünme
- Bilim ve Felsefe Farklılıkları-Benzerlikleri
- Eğitim Felsefesi

İçindekiler

- GİRİŞ
- FELSEFENİN TANIMI VE KAPSAMI
  - Felsefenin Uğraş Alanları
- FELSEFE BİLİM İLİŞKİSİ
- FELSEFE EĞİTİM İLİŞKİSİ VE EĞİTİM FELSEFESİ

GİRİŞ

Eğitimin istendik davranış oluşturma süreci olarak tanımlanması genel kabul gören bir yaklaşımdır. Bu öz gereği istendik davranış değişimi oluşturmak eğitimin genel amacıdır. Ancak istendik davranışın oluşturulmasının, her şeyden arınık koşul ve ortamlarda oluşmadığı açıktır. Eğitimin sosyal, ekonomik, psikolojik, tarihsel, siyasal, pedagojik ve felsefi yönlerinin olduğu bir gerçekliktir. Eğitimin hangi amaçları gerçekleştireceği, bu amaçları gerçekleştirmek için hangi içeriğe sahip olacağı, içeriğe bağlı olarak hangi yöntem ve tekniklerinin uygulanacağı ve öğrenilenler ile sürecin hangi ölçüte göre ve nasıl ölçülüp değerlendirileceği önemli sorun alanlarıdır. İşte genelde felsefe, özelde eğitim felsefesi bu sorunların çözülmesinde kılavuzluk yapan, yol ya da yöntem öğreten bir çalışma alanı olarak değerlendirilebilir.

FELSEFENİN TANIMI VE KAPSAMI

Doğrudan “felsefe nedir?” sorusuna kısa bir yanıt verilmesi oldukça güçtür. Felsefenin tek bir tanımı yoktur. Bazı düşünürlere göre felsefenin tanımı yapılamaz; çünkü o bir üst dildir (Sönmez, 2006, s.66). Felsefenin tanımının yapılmasının zorluğunun temel nedenleri şu biçimde özetlenebilir: Birincil neden, farklı felsefe türlerinin varlığıdır. Örneğin metafizik, ahlak ve bilgi felsefesi gibi çok değişik felsefe türleri bulunmaktadır. İkincil neden her felsefe kolunda değişik eğilim, kuram ve öğretilerin varlığıdır. Örneğin realizm, idealizm, pragmatizm ve rasyonalizm gibi değişik felsefi yaklaşımlar bulunmaktadır. Felsefenin tanımlanmasını zorlaştıran üçüncül ve temel neden ise, tarihsel süreçte öğretilerin karşılıklı ve birbirini yadsıması ve çalışma alanının karmaşık soyutluğudur (Yıldırım, 1991, s.10). Her bir felsefe anlayışı, teori ve yaklaşımın farklı tanımlamalarının bulunması tanımlamayı zorlaştırmaktadır.

Basit ve genel bir tanımla felsefe “bilgelik (hikmet) sevgisi” olarak ifade edilebilir. Aristo, felsefeyi ilk nedenlerin bilimi olarak tanımlarken, felsefeye olayların temeline inmek kâinatın özünü araştırmak anlamı yüklenmiştir (Ergün, 2006, s.56). Ancak felsefenin salt metafiziği konu edindiği söylemek olanaklı değildir. Özellikle yeni çağla birlikte felsefenin temel çalışma alanı bilim olmuş ve buna bağlı olarak bilim felsefesi doğmuş, “gerçeği bütünü olarak değerlendirme” genel kabul görmüştür. Genel olarak felsefenin mitos, din ve şiirden doğduğu kabul edilir. Zamanla özgün düşünmenin temellerini atarak gerçeği bütünüyle açıklamaya çalışmış; yaşama bakış açısı anlamı kazanmıştır (Özyurt, 2000, s.166). İlk zamanlar tüm bilimleri kapsayan felsefeden zamanla matematik, fizik, antropoloji, biyoloji, kimya, astronomi, sosyoloji ve psikoloji gibi kimi bilimler ayrılmıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında felsefe teriminin ilk kez Pytagoras’ın kullandığı belirtilmekle birlikte felsefe (Philosophia) terimi kesin anlamını Platon ve Aristoteles felsefesinde kazanmıştır. Kaynağı Yunanca philosophia terimine dayanan felsefe, “sevgi” (philia) ve “bilgi, bilgelik” (sophia) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur (Akarsu, 1988, s.80). Sözlük karşılığı olarak felsefeye şu anlamlar yüklenmektedir (Oğuzkan, 1993, s.56):

Felsefe, gerçeğin (realitenin) tümünü, özdek (madde) ve yaşamla ilgili türlü belirtile-ri neden, ilke ve erekler (bedefler/amaçlar) bakımından inceleme amacı taşıyan düşünce etkinliğidir. Felsefe, bilgi, kavram, inanç ve kuramların çözümlemesi ve eleştirilmesinde açıklık arayan düşünce yöntemidir. Felsefe, bir kişinin davranış ve düşüncelerine kılavuzluk yapmaya yarayan toplu ve tutarlı görüş bütünüdür. Felsefe, genel olarak mantık, ahlak, güzelduyu, fizik ötesi ve bilgi kuramı gibi dallardan oluşan geniş bilim alanıdır.

Felsefe terimi, kaynağı Yunanca philosophia terimine dayanan “sevgi” (philia) ve “bilgi, bilgelik” (sophia) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur.

Belirtildiği gibi felsefeyi tek bir tanımla açıklamak oldukça güçtür. Felsefenin ne olduğunu ortaya koyan şu üç görüş ise yaygın olarak kabul görmektedir (Sözer, 2002, s.83):

1. Felsefe insanın niteliğini, dünyanın yapı ve işleyişini anlama çabasıdır.
2. Felsefe gerçeği bulma ve öğretme yolunda bir bitmeyen derinleşmedir.
3. Felsefe insanı iyiye, doğruya ve güzele yönelten bir düşünce biçimidir.

Felsefe tanımı konusunda belirli bir uzlaşma olmamasına karşın, genel özellikleri ve işlevleri şu biçimde özetlenebilir:

- Felsefe yaşama ve evrene karşı bir tavır alıştır (Sönmez 2006, s.62).
- Felsefe, akılcı incelemeye ve yaratıcı düşünceye dayalı bir yöntemdir.
- Felsefe evren ve bütün hakkında belirli bir görüş elde etmeye çalışan bir çabadır.
- Felsefe hem sorun hem de sorunların çözümü hakkında kuramlardır (Tozlu, 2003, ss.7-9).
- Felsefe dilin mantıksal analizi, kavramların ve sözcüklerin tanımlanması ve anlamlarının aydınlatılmasıdır (Türkoğlu, 1996, ss.168-169).
- Felsefe bilimlere yol göstericilik yapan onlara amaç, yöntem ve teknik önerilmesidir (Çelikkaya, 1999, s.87).

Felsefe yaşama ve evrene karşı bir tavır alıştır: Bireyin günlük yaşamda kişiliğinde odaklaşan her tavır ve anlayışı temel düzeyde felsefe olarak nitelendirmek olasıdır. Örneğin bir alışverişte ortaya koyduğumuz anlayışın felsefi bir bakışın ürünü olduğu söylenebilir. Yerli malı kullanma, markasız giyecek tercih etmeme, semt pazarı yerine manavı tercih etme gibi ayrıntılar bile bir bakışın sonuçlarıdır ve basit anlamda bir felsefeyi içerir. Kaldı ki ulusal bağımsızlık, yurt ve dünya yönetimine ilişkin siyasal görüş, medya ve gazete tercihleri ile dinî inançla ilgili görüşlerin yaşama ve evrene ilişkin birer tavır olduğu açıktır. Örneklerdeki bakış açıları, aslında bilinçli ya da bilinçsiz birer felsefi anlayışın yansımalarıdır. Özetle felsefe bir dünya görüşüdür ve yaşama bakış açısıdır, evreni bütünüyle kavrama ve yakalama uğraşısıdır (Sönmez, 2002, s.4).

Felsefe akılcı incelemeye ve yaratıcı düşünceye dayalı bir yöntemdir: Felsefe olay ve olguların belirli bir sistematik içinde akılcı düşünme ilke ve tekniklere dayandırılarak irdelenmesini amaçlar. Bu bağlamdaki felsefe artık basit ve dar anlamda felsefeden farklıdır ve akademik değer taşır. Felsefe, insana birçok konuda doğru, açık ve neden-sonuç ilişkileriyle delillere dayalı olarak düşünmeyi öğretir. Felsefi düşünme yöntemleri insana hemen her konuda akıl yürütebilmesi için gerekli temelleri hazırlar (Cevizci, 2007a, s.30). Örneğin günlük yaşamda olay ve olgulara bakışımızda tümevarım ve tümdengelim gibi mantık yürütme tekniklerinden yararlanırız.

Felsefe evren ve bütün hakkında belirli bir görüş elde etmeye çalışan bir çabadır: Felsefe bireyin dünden bugüne kazandığı bilgi ve deneyim birikimi ile edindiklerinin sistemleştirilmesine olanak verir. Bu süreç bir bakıma bireysel bir dünya görüşünün oluşturulmasıdır. Ancak felsefe olay ve olgulara dar, tek yönlü bir anlayışla değil; bütüncül bakmayı amaç edinir. Filozof bakış, yaşamı bir iş adamı ya da sanatçının salt kendi uzmanlık alanı açısından görmek yerine; bir bütün olarak kavranılmasını amaçlar (Tozlu, 2003, s.8). Felsefe burada “düşünce felsefesi”ni “eleştirel felsefe”den ayrık tutar. Felsefe değişik bilim ve çalışma alanlarının düşünce ve sonuçlarını alarak daha bütüncül olana ve evrensele yaklaşır.

Felsefe hem sorun hem de sorunların çözümü hakkındaki kuramlardır: Felsefe köken olarak bilgiyi ve bilgeliği sevmek, doğruluğu araştırmak, özgür dü-

şünce ve eleştiriyi sağlam bilgilere ulaşır yaşamı buna göre düzenlemeyi amaçlar (Hilav, 1985, s.14). Bu bağlamda felsefe sürekli sorunları ve sorunların çözümünü uğraş edindir. Felsefede bilim, din gibi kimi çalışma alanlarında olduğu gibi ortak kabul gören doğruluğuna ve kesinliğine inanılan, benimsenen sonuçlardan söz etme olanağı oldukça zayıftır. Buna göre belki Kant'ın belirttiği gibi "Öğrenilecek felsefe yoktur; ancak felsefe yapmak, felsefi düşünmek vardır." Bu yönüyle felsefe, sürekli arayışı ifade etmektedir (Şişman, 2000, ss.87-88). Felsefe sürekli tüm boyutlarıyla sorunları belirlemeye ve bütüncül yaklaşımla sorunların çözümüne çalışır. Kısaca felsefe evrende her şeyin genel ve sistemli bir biçimde incelenmesine ve yorumlanmasına çalışan bir düşünce sistemidir (Sözer, 2002, s.83). Bu düşünce sistemiyle felsefe insan yaşamı ile ilgili ya da insanı rahatsız eden her türlü sorunun yöntemli bir biçimde çözüm etkinliklerini içerir.

Felsefe, kavramların analizi, sentezi ve anlamlarının aydınlatılmasıdır:

Felsefenin tanımının yapılamayacağı, onun bir üst dil olduğu görüşü, genel kabul gören bir anlayıştır (Sönmez, 2006, s.62). Bu genel kabul görüşü; analiz, sentez ve değerlendirme ile anlamlandırma temel görevini felsefeye yüklemektedir. Buna karşılık iki tür görüşün bulunduğu söylenilebilir. Birinci görüş felsefeye analiz yolu ile tüm sözcük ve kavramları açıklama işlevi yüklemektedir. Diğer görüş ise felsefenin tüm yaşama ilişkin deneyimleri aydınlatmak ve açıklamak görevi bulunduğunu ileri sürmüştür (Tozlu, 2002, s.10). Kısacası felsefe; olay, olgu, durum, koşul, kavram ve bütün olarak yaşama anlam verme ve açıklama etkinlikleri bütünüdür denebilir.

Felsefe bilimlere yol göstericilik yapar, yöntem önerir: Felsefenin temel özelliklerinden biri de yol gösterici olup yöntem önermesidir. Platon, felsefenin kendine özgü bir yöntemi bulunduğunu belirterek diyalektik yöntemi kullanmıştır (Cevizci, 2007b, s.22). Bilim ile felsefe başlangıçta iç içedir. Bilim ve felsefe arasındaki ilişki 17. yüzyıldan sonra da devam etmekle beraber yeni çağla birlikte kimi bilim alanları felsefeden ayrılmaya başlamıştır. Felsefe ile bilim arasındaki temel benzerlik, her ikisinin de aklın ürünü olmasıdır (Cevizci, 2007a, ss.24-25). Ancak felsefeye bu bağlamda düşen görev, akıl yürütme yöntem ve tekniklerini göstermektir. Felsefenin bir çalışma alanı olarak 'mantık' bu işlevi yerine getirmeye çalışır (Cevizci, 1997, s.456).

Felsefe yaşama ve evrene karşı bir tavır alıştır. Felsefe, akılcı incelemeye ve yaratıcı düşünceye dayalı bir yöntemdir. Felsefe evren ve bütün hakkında belirli bir görüş elde etmeye çalışan bir çabadır. Felsefe hem sorun hem de sorunların çözümü hakkındaki kuramlardır. Felsefe kavramların analizi, sentezi ve anlamlarının aydınlatılmasıdır. Felsefe bilimlere yol göstericilik yapar, yöntem önerir.

Felsefenin din ve bilimden ayrılması hangi sonuçları doğurmuş olabilir?

Felsefenin Uğraş Alanları

Felsefenin uğraş alanları üzerinde bir birliktelik yoktur. Bu durum, özü itibarıyla her felsefi yaklaşım ya da filozofun görece farklılığının doğal bir sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte eğitim felsefesi alanında felsefenin başlıca uğraş alanlarının Ontoloji -Varlık Bilgisi-Epistemoloji -Bilgi Sorunu- ve Aksiyoloji -Değerler Sorunu- ve Mantık biçiminde verildiği görülmektedir.

Ontoloji (Varlık Bilgisi): Ontoloji varlık bilgisi, varlık sorunu ya da varlık felsefesi adlarıyla da bilinir. Varlığı kendinde ele alarak kaynağını, özünü, nitelik ve kategorilerini ele alan felsefe dalıdır (Hilav, 1985, s.212). Ontoloji varlığı, mikro-makro boyutlarda, nicelik, nitelik açısından somut, soyut planlarda ele alan oluşum ve içerik açılarından inceleyen felsefi bir çalışma alanıdır (Özyurt, 2000, ss.171-172). Bu anlamda felsefenin ilk ve temel uğraş alanlarından biri olup tüm varlık alanını, kozmosu, doğayı ve evreni, bunların oluşum, dönüşüm ve değişimi konularını inceler (Değermencioğlu, 1997, s.33). Ontoloji boyutunda yanıt aranan sorulardan ilki 'arke'ye ilişkindir. Yani "Tüm varolanların başlangıcı, ilk tözü ne-

Felsefenin başlıca uğraş alanları Ontoloji -Varlık Bilgisi-, Epistemoloji -Bilgi Sorunu- ve Aksiyoloji -Değerler Sorunu- ve Mantıktır.

Ontoloji varlık bilgisi- varlık sorunu, varlık felsefesi olarak bilinir. Ontoloji varlığı, var olanı mikro-makro boyutlarda, nicelik, nitelik açısından somut, soyut planlarda ele alan oluşum ve içerik açılarından inceleyen felsefi bir çalışma alanıdır.

Epistemoloji Türkçede bilginin ya da bilgi teorisi adıyla bilinmektedir. Bilgi, bilme ve edinme konularına değinen bu alan bilginin nasıl gerçekleştirildiği konusu üzerinde de durur.

Aksiyoloji değerler alanı ilişkilerini özellikle yaşama düzeni bakımından aydınlatmayı amaçlar.

dir?” sorusuna yanıt aranır. Felsefeciler bu soruya yanıt vererek felsefelerini temellendirilir. Arke (töz, köz) evrende hiç bir şey yokken var olduğuna inanılan ya da var olduğu kabul edilendir. Tarihsel gelişim içinde Descartes Tanrı, Hobbess madde, Spinoza Tanrı ya da doğa, Marx madde ve değişme, Dewey değişme ve Satre insanı arke olarak kabul etmişlerdir (Gökberk, 2005).

Felsefeler genel bir yaklaşımla bu soruya verdiği yanıtı göre gruplanabilir. Örneğin soyut ya da manevi öğelerden birini arke olarak belirleyen felsefi yaklaşımlar idealist anlayış olarak değerlendirilir. Buna karşılık somut ya da maddi öğelerden bir öğeyi ‘arke’ olarak belirleyen felsefi yaklaşımlar ise materyalist anlayış olarak belirlenir. Felsefenin bu dalı şu sorulara yanıt aramaya çalışır (Sönmez, 2006, s.65; Sözer, 2002, s.84):

1. Varlıkların kökeninde bir tek nesne mi, yoksa ruh ve madde diye iki ayrı nesne mi vardır? Ruh ve madde diye iki ayrı nesne varsa bunların nitelikleri ve birbirleriyle ilişkisi nedir?
2. Evrende olup bitenlerin belli bir amacı ve bütünlüğü var mıdır?
3. Doğa yasaları denen zorunlu ilişkilerin varlık nedeni nedir?

Epistemoloji (Bilgi Sorunu): Epistemoloji, felsefenin en temel ve merkezci alanlarından biridir. Yunanca ‘episteme’ (bilgi), ve logos (bilim, açıklama, gerekçe, öğreti) sözcüklerinin birleşiminden oluşan kavram, Türkçede bilginin ya da bilgi teorisi adıyla bilinmektedir (Baç, 2007, s.23). Doğrudan doğruya genel bir anlayışla bilgilerin köken ve niteliğini inceleyen felsefe dalıdır (Yıldırım, 1989, s.10). Daha çok bilgi, bilme ve edinme konularına değinen bu alan, bilginin nasıl gerçekleştirildiği konusu üzerinde durur (Sarpkaya, 2004, s.152). Bilgi teorisi alanı şu sorulara yanıt aramaya çalışır (Sönmez, 2006, s.66; Sözer, 2002, s.84):

1. Bilginin kaynakları nedir? Bilgi nereden gelir? Nasıl biliriz?
2. Bilginin niteliği, doğası nedir? Zihnin algıladıkları dışında gerçek bir dünya var mıdır?
3. Bilginin geçerliliği ve güvenilirliği nedir? Doğruyu yanlıştan nasıl ayırabiliriz? Bilgilerimizin gerçeğe uygunluk derecesi nedir?

Bilginin kaynağına göre kimi felsefi adlandırmalar tanımlanabilir. Örneğin, bilgi edinmede akla öncelik veren felsefe türü rasyonalizm, tüm bilgilerimizin deneyimlerimizden kaynaklandığını savunan felsefe akımı empirizm olarak adlandırılır (Yıldırım, 1989, s.10). Doğruluğu ya da gerçekliği eylem sonuçlarına göre belirleyen felsefi akım pragmatizm; bilgi kaynağının olgular olduğunu savunan akım ise pozitivistizmdir (Akarsu, 1988, s.151 ve s.136).

Aksiyoloji (Değerler Sorunu): Bu kavram Yunanca axios (değer) ve logos (bilim, öğreti) sözcüklerinin birleşiminden türetilmiş olup değerler alanı ilişkileri, özellikle yaşamı, düzeni bakımından aydınlatmayı amaçlar (Akarsu, 1988, s.50). Bir bakıma aksiyoloji, etik ve estetik değerlerle, bir varlığın kendi huy, mizaç ve seciyesini araştırır. Kısaca değerler ve yapıp etmeler ile ilgili sorunları inceler ve değerlendirir (Değermencioğlu, 1997, s.36). Değerlerin incelenmesi konu ediniir. Kural olarak değerlerin incelenmesi üç temel tartışma konusu etrafında şekillenir. Birincil konu değerlerin öznel veya nesnel, kişisel ya da toplumsal olması sorunudur. İkinci tartışma konusu, değerlerin değişip değişmediği; üçüncü olarak da değerlerin hiyerarşisinin olup olmadığıdır (Alkan, 1983, ss.3-4). Değerlerin kaynağı, niteliği, sınıflaması ve insanlıkla ilişkisi üzerinde duran çalışma alanıdır ve “iyi”, “güzel” ve “doğru” araştırılır.

Aksiyolojide neyin iyi olduğu ya da ahlaki değerlerle ilgili bölümüne ahlak (ethics) denir. “İyi ahlak, kötü ahlak nedir? Mutlu insan, mutsuz insan kimdir? Ölçüt-

leri nelerdir? Ölçütler doğuştan mı gelişir; yoksa toplumdan mı kaynaklanır?” soruları irdelenir (Türkoglu, 1996, s.174). Güzelin, çirkinin niteliği ya da neyin güzel olduğu estetiğin konusudur. Yaşamın estetik yanı bu boyutuyla değerler kuramının inceleme alanıdır (Sarpkaya, 2004, s.152). Etik, insan eylemlerine ve ahlaki değerlere felsefi bir bakışla yönelir; estetik ise, sanatta ve doğada güzelliği irdeler. Dolayısıyla, aksiyoloji bir “değer” araştırmasıdır (Gutek, 2001, s.7). Bu bölümün bir inceleme konusu olan neyin doğru olduğu sorusu ise sosyal politığın inceleme alanına girmektedir.

Mantık (Logic): Yunanca logike sözcüğünün karşılığında kullanılan mantık, düşüncelerin düşüncelerle doğrulanması anlamına gelmektedir (Hançerlioğlu, 2006, s.242). Sözlük karşılığı olarak önermelerin tutarlılığı ile çıkarımların geçerliliğini belirleyen kuralları konu edinen bilim alanıdır (Grünberg ve diğerleri, 2003, s.85). Günümüzde günlük yaşamda mantık kavramı tutarlı ya da doğru düşünme, us (akıl) yürütme gibi özellikleri içinde bulundurur. Düşünme ise önermeler arasında bağ kurarak bilinenden bilinmeyeni elde etme süreci ve bu sürecin sonunda oluşan üründür. Kısaca mantık için “doğru düşünce incelemesi” denebilir (Sözer, 2002, ss.84-85).

Felsefenin mantık çalışma alanında şu sorulara yanıt aranmaya çalışılır (Sönmez, 2006, s.67). Akıl nedir? Aklın kuralları var mıdır? Varsa nelerdir? Bu kurallar doğuştan mıdır; yoksa sonradan mı öğrenilmektedir? Evrensel ve geçerli midir? Göreceli ve değişken midir? Doğru düşünmenin kuralları nelerdir? Akıl yürütme yolları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

Yunanca logike sözcüğünün karşılığında kullanılan mantık, düşüncelerin düşüncelerle doğrulanması anlamına gelmektedir.

Felsefenin uğraş alanlarının en belirgin ayırt edici özellikleri ne olabilir?

SIRA SİZDE

2

FELSEFE BİLİM İLİŞKİSİ

Felsefe, bilim ilişkisi tarihsel süreç içinde kimi farklılıklar göstererek gelişim göstermiştir. İlk çağlarda bilim ve felsefe ayrımını görmek olanaklı değildir. Felsefenin de bilimsel çalışma alanları gibi insanın bilme, anlama, araştırma, kimi soruları yanıtlama ve gelişme gereksinmesinden doğduğu açıktır. Felsefe özü gereği diğer bilgi dallarının bir yönüyle incelediği konuları genel kavramlar kullanarak incelemektedir (Büyükkaragöz ve diğerleri, 1998, s.61). Felsefe çağdan çağa, bölgeden bölgeye kimi farklılıklar göstererek gelişmiştir. İlk çağda, Antik Yunan uygarlığında, felsefe gerçeği bulmaya çalışmayı iş edinmiştir. Buna karşılık Doğu’da düşünürler farklı biçimde düşünmek için ve felsefeyi sosyal çevre ile uyumlu ilişkiler geliştirmek için kullanmayı amaçlamışlardır. Orta çağda ise felsefenin merkezine din ve inançların yerleştiği görülmektedir. Felsefe bu bağlamda Tanrı, kutsal ve varoluş tartışmalarını konu edinmiştir. Modern dünyada laikleşen kültür ile birlikte bilimin merkeze yerleşmeye başladığı; giderek din, bilim ve felsefenin birbirlerinden ayrıldığı görülmektedir (Cevizci, 2007a, ss.12-13).

Felsefe ile bilimin ilişkilerinde temel olan, birbirlerinin tamamlayıcısı olmalarıdır. Bu durum bilim ve felsefenin özlerinden kaynaklanır. Felsefe bir bakıma düşünme, akıl yürütme, sorun çözme, kuram geliştirme, açıklama, yorum ve düşünme biçim yol ve yöntemlerini konu edinir (Değirmencioğlu, 2000, s.84).

Bilim ve felsefe birbirlerinden tümüyle kopuk değil; sıkı bir ilişki içindedir: Bilim ve felsefenin yeni çağla birlikte birbirlerinden ayrılmış olduğu bilinmektedir. Buna karşılık bilim ile felsefenin tümüyle birbirlerinden kopuk olduğu düşünülemez. Özellikle 20. yüzyıldaki baş döndürücü uzmanlaşmaya ve bunun

İlk çağlarda bilim ve felsefe birlikteliği vardır. Felsefe insanın bilme, anlama, araştırma, kimi soruları yanıtlama ve gelişme gereksinmesinden doğmuştur.

Bilim ve felsefe sıkı bir ilişki içindedir. Bilim gerçeği parçalara ayırarak incelerken felsefe gerçeği bir bütün olarak inceler. Bilim gerçeğe bilimsel yöntemi kullanarak ulaşmaya çalışırken felsefe temellendirmeyi amaçlar. Bilimsel önermeler genellikle sentetiktir; ancak felsefi önermeler genellikle analitik ve bazen de metafiziktir. Bilim de felsefe de bilgiye sürekli eleştirel bir gözle bakılır. Bilim ve felsefe için sorular önemlidir. Felsefe ve bilim zihinsel süreçleri işe koşar.

sonucunda bilimin felsefeden, felsefenin de bilimden hızla kopmasına karşın, bilimsel düşünce ve gelişmeleri dikkate almayan felsefe anlayışının yaşaması olanaksızdır (Irzik, 2007). Her bilimsel çalışma alanı bilgi kuramından yararlanmak ve mantıkta geçerli olan düşünme biçimlerini kullanmak durumundadır. Yaygın bir ifadeyle bilimsiz felsefe sağır ve dilsiz; felsefesiz bilim ise kördür (Sönmez, 2006, s.62). Felsefenin bilimle ilişkisi pozitif bilimlerin felsefeden ayrılıp kendi ayakları üstünde durmayı başardıkları 19. ve 20. yüzyılda çok daha netleşmiştir. Bu dönemden sonra felsefe bilim üzerine düşünüp bilimlerin mantığını kurmaya daha çok zaman ayırmıştır. Bu nedenle de bilim ve mantıkla çok daha önceden de ilgilenmesine karşın, felsefenin bilimle ilgili alt dalı olan bilim felsefesinin miladı bu yüzyıllar kabul edilir. Bu dönemin en çok sözü edilen konusu da felsefenin kendisinin de metafizikten arınıp bilimsel olması gerekliliği olmuştur (Can, 2007).

Bilim gerçeği parçalara ayırarak incelerken felsefe gerçeği bir bütün olarak ele alıp inceler: Bilim çalışma konularını tek tek parçalara ayırarak incelerken, felsefenin konulara daha bütüncül bakması temel ilkedir. Örneğin, sosyoloji toplumu, kimya maddelerin organik ve inorganik yapılarını, tarih toplumların geçmişlerini, psikoloji insan davranışlarını inceler. Buna karşılık belki de gerçek bunların bölünmez bir bütünüdür. Bilim bütünle ilgilemezken felsefe bütüne bakmayı amaç edinmiştir. Gerçeği oluştururken bilim elde edilenleri ölçerek bir sonuca ulaştırır ve günlük yaşam ve gelecek için kullanır, faydacıdır. Buna karşılık felsefenin bilim gibi pratik çıkar ya da yarar düşüncesi yoktur (Cevizci, 2007b, s.39).

Bilim gerçeğe bilimsel yöntemi kullanarak ulaşmaya çalışırken felsefe temellendirmeyi amaçlar: Hem felsefe hem de bilim akla dayalı çalışma alanlarıdır. Bununla birlikte yöntem bakımından farklılıklar gösterirler. Bilim, kullandığı deneysel yöntem ve matematiksel açıklama tarzına ek olarak, kanıtlama ve ispatı amaçlar. Felsefede filozof akıl yürütür ve tartışmalar geliştirir (Cevizci, 2007b, s.39).

Bilimsel yöntem, olguları betimleme ve açıklama amacıyla izlenen sistemli bilgi edinme yoludur. Bilimsel yöntemde birinci aşama betimlemedir. Betimleme aşamasında araştırma konusu olgular ve bu olgular arası ilişkiler saptanır, sınıflanır ve kaydedilir. Açıklama ile betimlenmiş olgular, bu olguların ve birbirleriyle olan ilişkilerini yansıtan ampirik (görgül) genellemeler bazı kuramsal kavramlara başvuru olarak anlaşılır hale getirilir. Hipotez, gözlenen olaylar hakkında yapılan geçici bir açıklamadır. Kuram, sistemli bir biçimde düzenlenmiş olguları açıklama aracıdır. Bilimsel yasa, bir bilim dalının alanına giren olgular arasında sürekli tekrarlanan ve bilim adamları topluluğu tarafından doğru kabul edilen ilişkilerin neden-sonuç biçiminde dile getirilmesidir (Can, 2007).

Felsefede ise temellendirme egemendir. İleri sürülen önermeler birbirleriyle çelişmez; sonuçlar, temel alınan önerme ya da önermelerden akıl yürütme yoluyla çıkarılır. Bu nedenle felsefi önermeler, kimi zaman gerçeğin bilinen özelliklerine ters düşebilir (Sönmez, 2006, s.63). Bilim bütüncül, nesnel ve doğru olmayı amaç edinirken, felsefe kapsamlı, akılcı ve yeterli olmayı amaçlar (Türkoğlu, 1996, s.176).

Bilimsel önermeler genellikle sentetiktir; ancak felsefi önermeler genellikle analitik ve bazen de metafiziktir: Felsefe ve bilim özleri gereği aklın ürünleridir, yani ikisinde de akılcı bir eylemlilik söz konusudur ve her ikisi de varlığı konu edinir (Cevizci 2007a, s.25). Buna karşılık bilimsel önermelerin evrende karşılıkları vardır ve kanıtlanan türdendir. Felsefi önermeler ise analitik ve metafiziktir yani deney, gözlem, araştırma ve belgeleme yoluyla kanıtlanacak türden değildir. Bir bakıma temele alınan bir önermeden onunla çelişmeyen iç tutarlılığı olan önermeler elde edilir (Sönmez, 2006, ss.63-64).

Bilimde ve felsefede elde edilen ve kullanılan bilgiye sürekli eleştirel bir gözle bakılır: Her iki çalışma alanı da birer süreçtir. Tümü gerçeği bulmayı amaçlarken, bir hâlden bir hâle geçiş içinde yani süreç içindedirler. Ancak bu süreçte bilim ve felsefe her olay ve olguyu eleştiriden geçirir. Bilimin temel özelliklerinden biri kuşkucu olmasıdır. Buna karşılık felsefede de filozof için “olmuş, bitmiş bir bilgi” yoktur (Sönmez, 2003, s.3).

Hem bilim hem de felsefe için sorular önemlidir: Bilimsel araştırma öncelikle bir sorunun tanımlanmasıyla başlar. Bilimsel araştırma daha sonra problem ve alt problemlerde sorulan sorulara yanıtlar bulmayı amaçlar. Felsefe de aynı biçimde sorular çok önemlidir. Ancak felsefenin bu bağlamda farkı, yanıtların daha çok önemsenmesidir. Çünkü felsefede genellikle benzer sorular sorulurken yanıtları felsefeye göre farklılaşmaktadır. “Gerçek, varlık, Tanrı, ruh, insan, zaman, bilgi, düşünme, özgürlük, ahlak vb. nedir?” tümüne, bazılarını en azından birine her filozof ya da felsefi sistem yanıt aramak durumundadır (Sönmez, 2006, s.64).

Felsefe ve bilim zihinsel süreçleri işe koşar: Felsefe ve bilim çalışma alanlarında sürekli olarak zihinsel süreçleri işe koşar. Bilim problemin yanıtlarını ararken, felsefe de gerçeğe ulaşmayı amaçlarken sürekli akılcı olmak durumundadır. Tüm süreçler tümdengelim, tümevarım, analogi, hipotetik - dedüktif, diyalektik, aklın geriye dönmesi, retrodüktif, aksiyomatik, ve fuzzy (muğlak) mantığı olarak sınıflandırılabilir. Bu bağlamda bilim ile felsefe arasındaki farklılık, bilim zihinsel süreçlerin ne olduğu ile uğraşmazken; bu akıl yürütme yollarının ne olduğu felsefenin ana çalışma konusudur (Sönmez, 2006, s.64). Bilim ile felsefe arasındaki farklılıklar ve benzerlikler Sönmez (2006), Ergün (2006) ve Cevizci (2007a - 2007b)'den yararlanılarak Tablo 1.1'de gösterilmiştir.

BİLİM	FELSEFE
Gerçeği parçalara ayırarak inceler.	Gerçeği bir bütün olarak ele alır inceler.
Bilimsel yöntemi kullanır ve objektiftir.	Felsefe temellendirmeyi amaçlar. Akıl yürütme yollarını kullanır.
Önergeler genellikle sentetiktir.	Felsefi önermeler genellikle analitik ve bazen de metafiziktir.
Elde edilen bilginin kesinliği kanıtlanır.	Elde edilen bilginin kesinliğini kanıtlamak olanaklı olmayabilir.
Bilim ölçer ve 'güç' oluşturur.	Pratik yarar ve çıkar yoktur.
Bilimsel araştırma süreçtir.	Felsefi etkinlikler bir süreçtir.
Eleştirel yaklaşım egemendir.	Eleştirel yaklaşım egemendir.
Sorular önemlidir.	Sorular önemlidir.
Zihinsel süreçleri işe koşar.	Zihinsel süreçleri işe koşar.

Tablo 1.1
Bilim ve Felsefe
Arasındaki
Farklılıklar ve
Benzerlikler

Felsefe ve bilimin benzerlikleri farklılıklar nasıl algılanmalıdır? Bu farklılık ya da benzerliklerinden hangisi daha önemlidir?

SIRA SİZDE

FELSEFE EĞİTİM İLİŞKİSİ VE EĞİTİM FELSEFESİ

Eğitim sistemlerinin amaç, içerik, öğretme ve öğrenme süreçleri ile değerlendirme boyutunda düzenlenmesi bir bakış açısı gerektirir. Bu bakış açısının genellikle ülke siyasetinden soyutlanmayan bir bakış olduğu söylenebilir. Ancak eğitimin hangi amaçlarla, kim için, nerede, ne kadar, nasıl sunulacağı ve süreç ile çıktıların ne-

Eğitim felsefe ilişkileri şu biçimde özetlenebilir: Eğitim sistemlerinin temel yol göstericilerinden biri felsefedir. Eğitim ve öğretim programları bir felsefi çalışmanın ve kabulün ürünüdür. Benimsenen felsefeye uyum kurumsal etkililik ve verimliliği artırır. Felsefe ve eğitimde değer ve nitelikler önemlidir. (Bu tümceler yan çıkmada alt alta gösterilebilir)

ye göre nasıl ölçüleceği, sosyal, ekonomik, psikolojik ve eğitsel boyutlu bir yaklaşım gerektirir. Bu olgu genelde karmaşık ve tartışmalı bir konu olan ülkenin eğitim anlayışı ve uygulamalarını gündeme getirir. Bu durum, özünde bir boyutuyla da 'eğitim felsefesi' ile eğitim sistemi ilişkisidir.

Eğitim-felsefe ilişkisi çok boyutluluk gösterir. Bir bakıma felsefe eğitimin temel taşlarından biridir. Kimin, ne için, nerede, ne kadar, nasıl eğitileceği ve nasıl değerlendirileceği siyasal, sosyal ve ekonomik boyutlu sorulardır. Ancak tüm bu sorular ve verilecek yanıtlar özü gereği birer felsefi sorudur denebilir. Kimlerin, nasıl ve nerede eğitilecekleri siyasal ve ekonomik kararlardır. Bununla birlikte sorun, soruna bir bakıma "nasıl bakılacağı"dır. Bu da felsefi bir bakış ve tercihtir. Gelişen süreçte tartışmalar eğitimin tüm boyutlarıyla nasıl olacağı tartışmasına odaklanmaktadır. Bir bakıma eğitimin amacı, türleri, programları ve yönetime ilişkin sorular, ontoloji, epistemoloji, aksiyoloji, etik ve mantık alanlarını kısaca felsefeyi ilgilendirmektedir. Eğitim felsefi, bir bakıma yönlendirici öğretimdir (Bilhan, 1991, ss.45-46).

Eğitim-felsefe ilişkisinin çok boyutluluğuna karşın, bu ünite de eğitim sistemlerinin temel yol göstericisi olarak felsefe, felsefi çalışmanın ve kabulün ürünü olarak eğitim ve öğretim programları, kurumsal etkililik ve verimliliği artırmada benimsenen felsefenin etkisi ile felsefe ve eğitimde değer ve nitelikler bağlamında eğitim felsefe ilişkisi irdelenmiştir.

Eğitim sistemlerinin temel yol göstericilerinden biri felsefedir: Felsefe; eğitim sistemlerinin oluşumu, düzenlenmesi, gelişimi, değerlendirilmesi ve değişiminde temel yol göstericilerden biridir. Eğitim hem davranış değiştirme sürecidir hem de toplumsal açık sisteme göre çalışan bir toplumsal kurumdur. Bu nedenle eğitim sürecinin değişkenleri çok boyutludur ve değişkendir. Eğitim süreci bu bağlamda sosyal, kültürel, dinsel, hukuksal, siyasal ve ekonomik birçok değişkenden etkilenir. Ancak her ekonomik, politik ve siyasal sistem bir felsefeye ve bir sayılıya dayanır (Sönmez, 2002, s.46). Her sayılı da özü gereği bir felsefi niteliktir (Ertürk, 1998, ss.42-44). Bu durum, eğitim sistemlerinin temel değişkenlerinin birinin felsefi bakış ve anlayış olduğunu gösterir.

Eğitim ve öğretim programları bir felsefi çalışmanın ve kabulün ürünüdür: Genel bir bakışla tüm eğitim programları belirli bir felsefeye ya da felsefe birlikteliklerine dayanır. Eğitim, öğretim ve ders programlarının oluşturulmasında program planlamasına bağlı olarak sınıf ders planlarının yapılmasında felsefeden yararlanılır. Bir ülkenin eğitim amaçları genel olarak "Niçin insan yetiştireceğiz?" sorusu ile benzer sorulara verilen yanıtlara göre oluşturulur. Bir bakıma eğitim programlarının oluşturulması çoğu kez sistemleştirilmiş, birer kuram düzeyine getirilmiş modellere dayanır. Bu nedenle her eğitim programı bir felsefe ya da felsefe takımına dayanır (Topses, 2006, ss.24-25). Genel olarak eğitimin amacı, istendik davranış değişikliği oluşturmaktır. Bu durumda, insanları belli amaçlara göre yetiştirme öngörülmektedir. Bu amaç, her şeyden önce öğrenme, öğretim, iletişim yoluyla ve felsefenin anlamına bağlı bilgili, bilgiyi seven nitelikli insanlarla olanaklıdır. Dolayısıyla felsefe sözcüğünün içerdiği genel anlam, eğitimde temel ve genel bir amaç olmaktadır (Değirmencioglu, 2000, s.82). Bu temel bakış, aslında her eğitim etkinliğinin bir felsefeyle yol bulduğunu göstermektedir.

Eğitim programlarında ve eğitim programı planlamasında felsefe geniş bir youtta yardımcı olur. Felsefe, genel amaçların belirlenmesi, özel amaçların ve öğrenme etkinliklerinin oluşturulması, okulda görev alan personelin rollerinin saptanması ve sınıfta öğrenme yöntem ve stratejilerinin yönlendirilmesinde temel belirle-

yicilerden biridir (Wiles ve Bondi, 2002, s.57). Bu temel bakışla felsefe program geliştirmenin ölçme ve değerlendirme boyutunda da ölçüt geliştirme, ölçme aracı türlerinin seçimi gibi konularda kılavuzluk yapar. Nitekim yaygın görüş, amaçları oluşturma konusunun, uzmanlık bilgisini aşan bir felsefe sorunu olduğudur (Yıldırım, 1989, s.14). Benzer biçimde programın diğer boyutlarının da uzmanlık bilgisi yanında bir bakış açısı yani felsefe gerektirdiği tartışmasızdır. Özetle felsefe; eğitim, öğretim ve ders programlarının amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreci ve ölçme-değerlendirme boyutlarının bir kılavuzudur.

Benimsenen felsefeye uyum, kurumsal etkiliği ve verimliliği artırır: Eğitim, öğretim ve ders programlarına yön veren genel felsefi bakışın uygulayıcılar tarafından kabulü, eğitim sistemlerinin başarısında önemli bir etkidir. Eğitim felsefesinin uygulayıcılar tarafından benimsenmesi, örgütsel ve bireysel olarak amaçların daha üst düzeyde gerçekleşmesini katkıda bulunur. Bu sonuç etkili kurum yaratılmasına olanak sağlar. Etkili örgüt ve birey verimliliğin ön şartıdır. Böylece daha etkili ve verimli birey ve kurumlar oluşturulur. Kısaca, felsefe kurumsal olarak örgütün havasının ve işleyişinin belirlenmesinde etkilidir. Kurumsal kültür bir bakıma kurum felsefesinin de yansımasıdır (Bartol ve Martin, 1998, ss.190-191).

Eğitim bilimleri ile eğitim felsefesi arasındaki farklılıklar ve benzerlikler Sönmez (2006), Ergün (2006) ve Türkoğlu (1996)'dan yararlanılarak Tablo 1.2'de gösterilmiştir.

Eğitim felsefesinin eğitim bilimine ve eğitim alanına katkıları öğretim programı geliştirme ve eğitim yönetimi açısından nasıl yorumlanabilir?

SIRA SİZDE

4

EĞİTİM BİLİMİ	EĞİTİM FELSEFESİ
Objektiftir.	Kapsamlıdır.
Deneye ve uygulamaya yöneliktir.	Düşünce ve akıl yürütmeye yöneliktir.
Deney ve laboratuvar önemlidir.	Mantık yürütme önemlidir.
Dün ve bugünle daha çok ilgilenir.	Gelecekle daha çok ilgilenir.
Doğruluk önemlidir.	Yeterlik önemlidir.
Kuram-uygulama tutarlığı önemlidir.	Önerme-gerçek tutarlığı önemli olmayabilir.
Alanda tek problem çözümüne bakılabilir.	Problemlere bütüncül bakılması amaçlanır.

Tablo 1.2
Eğitim Bilimi ve
Eğitim Felsefesinin
Karşılaştırılması

Özet

Felsefenin tanımını ve kapsamını açıklamak

Felsefenin tek bir tanımı yoktur. Yunanca philosophia teriminden kaynaklanan felsefe, “sevgi” (philia) ve “bilgi, bilgelik” (sophia) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Sözlük karşılığı olarak felsefeye şu anlamlar yüklenmektedir. Felsefe, gerçeğin (realitenin) tümünü, özdek (madde) ve yaşamla ilgili türlü belirtileri neden, ilke ve erekler (hedefler/amaçlar) bakımından inceleme amacı taşıyan düşünce etkinliğidir. Felsefe; bilgi, kavram, inanç ve kuramların çözümlenmesi ve eleştirilmesinde açıklık arayan düşünce yöntemidir. Felsefe, bir kişinin davranış ve düşüncelerine kılavuzluk yapmaya yarayan toplu ve tutarlı görüş bütünüdür. Felsefe, genel olarak mantık, ahlak, güzelduyu, fizik ötesi ve bilgi kuramı gibi dallardan oluşan geniş bilim alanıdır.

Felsefenin kapsamı şu temel özelliklere dayandırılır: Felsefe yaşama ve evrene karşı bir tavır alışır. Felsefe akılcı incelemeye ve yaratıcı düşünceye dayalı bir yöntemdir. Felsefe evren ve bütün hakkında belirli bir görüş elde etmeye çalışan bir çabadır. Felsefe, hem sorun hem de sorunların çözümü hakkındaki kuramlardır. Felsefe; kavramların analizi, sentezi ve anlamlarının aydınlatılmasıdır. Felsefe bilimlere yol göstericilik yapar yöntem önerir.

Felsefenin uğraş alanlarını açıklamak

Felsefenin uğraş alanları üzerinde bir birliktelik olmamakla birlikte genel olarak başlıca uğraş alanlarını Ontoloji -Varlık Bilgisi-, Epistemoloji -Bilgi Sorunu- ve Aksiyoloji -Değerler Sorunu- ve Mantık biçiminde belirlemek olasıdır.

Ontoloji varlık bilgisi, varlık sorunu ya da varlık felsefesi adlarıyla da bilinir. Varlığı kendinde ele alarak kaynağını, özünü, nitelik ve kategorilerini ele alan felsefe dalıdır. Ontoloji varlığı, var olanla varlığı olanaklı ve makul olanı mikro-makro boyutlarda, nicelik, nitelik açısından somut, soyut planlarda ele alan oluşum ve içerik açılarından inceleyen felsefi bir çalışma alanıdır.

Epistemoloji, Yunanca ‘episteme’ (bilgi) ve logos (bilim, açıklama, gerekçe, öğreti) sözcüklerinin birleşiminden oluşan bir kavramdır. Türkçede bilgilim ya da bilgi teorisi adıyla bilinmektedir.

Doğrudan doğruya genel bir anlayışla bilgilerin köken ve niteliğini inceleyen felsefe dalıdır. Daha çok bilgi, bilme ve edinme konularına değinen bu alan bilginin nasıl gerçekleştirildiği konusu üzerinde de durur. Aksiyoloji, Yunanca axios (değer) logos (bilim, öğreti) sözcüklerinin birleşiminden türetilmiştir ve değerlerin incelenmesini konu edinir. Yunanca logike sözcüğünün karşılığında kullanılan mantık, düşüncelerin düşüncelerle doğrulanması anlamına gelmektedir. Günlük yaşamda “mantık” kavramı tutarlı ya da doğru düşünme us (akıl) yürütme gibi özellikleri içinde bulundurur. Mantık için “doğru düşünce incelemesi” denilebilir.

Felsefe ile bilimin ilişkisini açıklamak

Felsefe çağdan çağa, bölgeden bölgeye kimi farklılıklar göstererek gelişmiştir. İlk çağlarda bilim ve felsefe ayrımını görmek olanaklı değildir. Felsefe ile bilim birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Bu durum bilim ve felsefenin özlerinden kaynaklanır. Felsefe bir bakıma “düşünme, akıl yürütme, sorun çözme, kuram geliştirme, açıklama, yorum ve düşünme biçim yol ve yöntemlerini” konu edinir. Bilim ve felsefe birbirlerinden tümüyle kopuk değil, sıkı bir ilişki içindedir. Bilim ve felsefenin yeni çağla birlikte birbirlerinden ayrılmış olduğu bilinmektedir. Buna karşılık bilim ile felsefenin tümüyle birbirlerinden kopuk olduğu düşünülemez. Özellikle 20. yüzyıldaki baş döndürücü uzmanlaşmaya ve bunun sonucunda bilimin felsefeden, felsefenin de bilimden hızla kopmasına karşın, bilimsel düşünce ve gelişmeleri dikkate almayan felsefe anlayışının yaşaması olanaksızdır.

Felsefe bilim benzerlik ve farklılıklarını kavramak

Felsefe ve bilim arasındaki benzerlikler şu biçimde belirlenebilir: Hem felsefe hem de bilimsel araştırma, süreçtir. Her iki çalışma alanında eleştirel yaklaşım egemendir. Bilim ve felsefe için sorular önemlidir ve zihinsel süreçleri işe koşar. Felsefe ve bilim farklılıkları şu biçimde verilebilir: Bilim, gerçeği parçalara ayırarak incelerken felsefe, gerçeği bir bütün olarak ele alıp incelemektedir. Bilim, bilimsel yöntemi kullanır ve objektiftir. Buna karşılık, felsefe temellendirmeyi amaçlar ve akıl yürütme yollarını kullanır. Bilimsel çalışmalarda önermeler genellikle yapayken felsefi önermeler genellikle analitik ve bazen de metafiziktir. Bilimde elde edilen bilginin kesinliğinin kanıtlanması amaçlanır. Felsefede ise elde edilen bilginin kesinliğini kanıtlamak olanaklı olmayabilir. Bilimsel çalışma ölçmeyi ölçmelere göre nesnel olarak değerlendirip 'güç' oluşturmayı amaçlarken, felsefe pratik yarar ve çıkar bekleme amacıyla değildir.

Felsefe ile eğitim ilişkisini açıklamak

Eğitim felsefe ilişkileri şu biçimde sıralanabilir: Eğitim sistemlerinin temel yol göstericilerinden biri felsefedir. Bir bakıma felsefesiz bir eğitim düşünmek olanaksızdır. Eğitim ve öğretim programları bir felsefi çalışmanın ve kabulün ürünüdür. Her eğitim programı bir biçimde bir felsefe ya da felsefe takımının kılavuzluğundadır. Benimsenen felsefeye uyum, kurumsal etkilik ve verimliliği artırır. Felsefe ve eğitimde değer ve nitelikler önemlidir.

Kendimizi Sıyalım

1. Felsefenin tanımlanması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- “Felsefe nedir?” sorusuna kısa bir yanıt verilmesi oldukça güçtür.
- Felsefenin kesin bir tanımı yapılamaz; çünkü o bir üst dildir.
- Farklı felsefe türlerinin varlığı, felsefenin tanımının yapılmasını güçleştirmektedir.
- Değişik felsefi eğilim ve öğretilerin varlığı felsefenin tanımlanmasını güçleştirmektedir.
- Felsefe farklı düşünce ve değerlerin çatışma alanı olarak tanımlanır.

2. Aşağıdaki ifadelerden hangisi felsefeyi doğru biçimde tanımlar?

- Felsefe gerçeğin tümünü ilkeler açısından inceleyerek amaçlar bakımından inceleyemez.
- Felsefenin kesin bir tanımı yapılabilir; çünkü o bir üst yapı dilidir.
- Felsefe gerçeği bulmayı amaçlar, öğretmeyi amaç edinmez.
- Felsefe sevgi, bilgi ve bilgelik anlamına gelmektedir.
- Bilimlere yol göstericilik yapma felsefenin görevi değildir.

3. Aşağıdakilerden hangisi felsefenin **temel** özelliklerinden biri **değildir**?

- Felsefe yaşama ve evrene karşı bir tavır alıştır.
- Felsefenin sorun çözme amacı vardır.
- Felsefe öncelikle parçalar üzerinde araştırmayı amaçlar.
- Felsefe kavramların analizi, sentezi ve anlamlarının aydınlatılmasıdır.
- Felsefe bilimlere yol göstericilik yapar ve yöntem önerir.

4. Felsefede ontoloji ne anlama gelmektedir?

- Değerler bilgisi- değerler sorunu
- Varlık bilgisi- varlık sorunu
- Bilgi sorunu
- Düşünme biçimi ve akıl yürütme
- Bilginin doğruluğu

5. Felsefe bilim ilişkileri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- Felsefe insanın salt bilme; bilim ise salt araştırma gereksiniminden doğmuştur.
- İlk çağlarda bilim felsefe ayrımı vardır.
- Felsefenin gelişimi çağa, bölgeye göre aynılık gösterir.
- Felsefe diğer alanlar gibi bilgi dallarını tek yönüyle inceler.
- Antik Yunan uygarlığında felsefe gerçeği bulmayı amaçlamıştır.

6. Aşağıdakilerden hangisi bilimin **temel** özelliklerinden biridir?

- Bilim gerçeği parçalara ayırarak inceler.
- Bilim temellendirmeyi amaçlar.
- Bilimde pratik yarar ve çıkar yoktur.
- Bilimde genellikle önermeler analitiktir.
- Bilimde sorulardan çok yanıtlar önemlidir.

7. Aşağıdakilerden hangisi felsefenin **temel** özelliklerinden biridir?

- Felsefe gerçeği parçalara ayırarak inceler.
- Felsefe bilimsel yöntemden yararlanarak tümü incelemeyi amaçlar.
- Felsefe ölçer ve güç oluşturur.
- Felsefede elde edilen bilginin kesinliği kanıtlanır.
- Felsefede sorulardan çok yanıtlar önemlidir.

8. Aşağıdakilerden hangisi bilim ve felsefe arasındaki benzerliklerden biridir?

- Bilim ve felsefe bir sürece dayanır.
- Her iki çalışma alanı “ölçer” ve “güç” oluşturur.
- Bilim ve felsefe de önermeler genellikle analitik ve bazen de metafiziktir.
- Her ikisi de temellendirmeyi amaçlar ve akıl yürütme yollarını kullanır.
- Bilim ve felsefe beraber gerçeği bir bütün olarak ele alır incelerler.

Okuma Parçası

9. Aşağıdakilerden hangisi eğitim felsefesinin **temel** özelliklerinden biri **değildir**?

- Felsefe, eğitim sistemlerinin temel yol göstericilerin biridir.
- Öğretim programları bir felsefi çalışmanın ve kabulün ürünüdür.
- Benimsenen felsefeye uyum kurumsal etkilik ve verimliliği artırır.
- Eğitim felsefesi problemi parçalara ayırarak inceler.
- Felsefe ve eğitimde değer ve nitelikler önemlidir.

10. Aşağıdakilerden hangisi eğitim biliminin **temel** özelliklerinden biri **değildir**?

- Objektif olma esastır.
- Kuram-uygulama bütünlüğü önemlidir.
- Dün ve bugünle daha çok ilgilenir.
- Problem çözümü üzerinde durulur.
- Deneyden çok mantık yürütme önemlidir.

Prof. Dr. Bedia Akarsu (1921 - ....)*

İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde yaptığı dil, kültür ve ahlak felsefesi çalışmalarıyla tanınan felsefecimiz Bedia Akarsu, 27 Ocak 1921'de İstanbul'da dünyaya geldi. Çapa İlkokulu ve Çapa Ortaokulundan

sonra İstiklâl Lisesini bitirdi. Yükseköğrenimini 1943 yılında mezun olduğu İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde yaptı. Aynı bölümde Ernst von Aster'in yönetiminde başladığı doktora çalışmalarını Joachim Ritter'in yanında "Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı" konulu tezle tamamladı (1954). Arnold Gehlen ve Hans Freyer'in İstanbul Üniversitesinde verdiği bir dizi konferansı ve Ritter'in derslerini Türkçeye çevirdi.

1956-1958 yıllarında Almanya'ya giderek Heidelberg Üniversitesi'nde Gadamer'in fenomenoloji seminerlerine katıldı ve Scheler üzerine araştırmalar yaptı. 1960 yılında "Max Scheler'de Kişilik Problemi" adlı çalışmasıyla doçent oldu. 1968'de Felsefe Tarihi Kürsüsünde profesörlüğe yükseltildi. Bölümde Ahlak Felsefesi, Çağdaş Felsefe Akımları, Felsefe Tarihi Semineri gibi dersler verdi. Felsefe Bölümü başkanlığı yaptı. 1963-1983 yıllarında Türk Dil Kurumu yönetim kurulu üyeliğinde bulundu ve felsefe terimlerinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarında Macit Gökberk'le birlikte etkin rol aldı. Ardından 1984 yılında emekliye ayrıldı.

1988-1989'da Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümünün kurucusu olarak görev aldı. 1990-1996 yılları arasında ise İstanbul Üniversitesi Atatürk Enstitüsünde doktora dersleri verdi. İstanbul Üniversitesinde Takiyettin Mengüşoğlu'nun başlattığı fenomenoloji ve felsefi antropoloji geleneği Nermi Uygur'la gelişirken, Bedia Akarsu Ernst von Aster'in de etkisiyle daha çok dil, kültür ve ahlak felsefelerine eğildi. Doktora çalışmasında gerek yöntem gerekse yaklaşım açısından hocası Alman felsefe tarihçisi Ritter'in oldukça etkisinde kaldı. Öğrenciliği sırasında izlediği Mengüşoğlu'nun felsefi antropoloji seminerleri ve daha sonra Heidelberg Üniversitesinde katıldığı Gadamer'in fenomenoloji seminerleri ise onun Scheler üzerine çalışmasını olumlu yönde etkilemiştir.

Bedia Akarsu'nun Kant ahlakına yönelmesiyle, 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra Türkiye'de egemen konuma gelen Alman felsefe eğiliminin temelinde yer alan Kant, Mengüşoğlu'ndan sonra bir kez daha öne çıkmıştır. Akarsu, "Çağdaş Felsefe Akımları" adlı eserinde de daha çok Alman felsefe akımlarını ve filozoflarını tanıtır. Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı (1955), Max Scheler'de Kişilik Problemi (1962), Modern Toplumda Kadın (1963), Ahlak Öğretileri I: Mutluluk Ahlakı (1963), Ahlak Öğretileri II: Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi (1968), Çağdaş Felsefe Akımları (1979), Atatürk Devrimi ve Yorumları (1969), Felsefe Terimleri Sözlüğü (1979), Çağdaş Felsefe: Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları (1987), Atatürk Devrimi ve Temelleri (1995), Max Scheler Felsefesi'nde Kip Kavramı ve İnsan-Olma Sorunu (1998), Metafizik ve Din Üzerine Görüşmeler (Malebranche'tan çeviri, 1946) başlıca eserleridir. Ayrıca makaleleri Felsefe Arşivi, Felsefe Tercümeleri Dergisi, Türk Dili, Arayış, Gösteri, Çağdaş Eleştiri ve Cogito gibi dergilerde yayımlanan Akarsu'nun Cumhuriyet gazetesinde de yazıları çıkmıştır.

Kaynak: Felsefe sözlüğü Bilim ve Sanat yayınlarından yararlanılarak hazırlanan bu çalışma <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php> adresinden 30.11.2007 tarihinde alınmıştır.

Kendimizi Sıneyalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefenin Tanım ve Kapsamı" bölümünü gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefenin Tanım ve Kapsamı" bölümünü gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefenin Tanım ve Kapsamı" bölümünü gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefenin Tanımı ve Kapsamı" bölümünü gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefe Bilim İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefe Bilim İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefe Bilim İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefe Bilim İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefe Eğitim İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız doğru değilse, "Felsefe Eğitim İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Felsefe, bilim ve dinin toplumda farklı işlevleri vardır. Bu çalışma alanlarının birbirinden ayrılması toplumsal kargaşayı önlediği söylenebilir. Bir kutsal olarak dinin, nesnelliği gerektiren bilimin ve yer yer öznelliği ve bütüncül bakışı gerektiren felsefenin kendi mecralarında bulunması bir gerekliliktir. Bu durum bilimin nesnelliğini, toplumsal yönetimin laik olmasının ve özgür düşüncenin gelişiminin temel dinamini oluşturduğu söylenebilir.

Sıra Sizde 2

Felsefenin her bir uğraş alanı birey ve toplumun aradığı kimi zaman öznel görüşe göre şekillenen sorulara yanıt vermesi bakımından ayırt edilebilir. Ontoloji ile varlığa; epistemoloji ile bilginin kaynaklarına, aksiyoloji ile değerlere ve mantıkla düşünme biçimlerine ilişkin sorulara yanıt aranır. Her bir uğraş alanı kendine özgüdür.

Sıra Sizde 3

Farklılıklar, bilim ve felsefenin kendilerine özgüllüğünün bir yansımasıdır. Örneğin nesnelliğin olmadığı bir alanda bilimden söz etme olanağı yoktur. Buna karşılık bütüncül bakış, felsefenin olmazsa olmazıdır. Bilimde önermeler genellikle sentetik buna karşılık felsefede önermelerin genellikle analitik ve bazen de metafizik olması alanların kendine özgüllüklerinin doğal bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu açıdan farklılık ve benzerliklerden kimilerini daha az ya da çok önemli bulmak doğru bir anlayış olmayabilir.

Sıra Sizde 4

Felsefe özünde kılavuzluk ve yol göstericilik işlevi görür. Eğitim felsefesi ve eğitim bilimi alanı ders programlarının amaç, içerik, öğretme öğrenme süreci ve değerlendirme boyutlarında neden, nasıl, kim için vb. sorulara yanıt vererek programların şekillenmesini sağlar.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akarsu, B. (1988). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alkan, C. (1983). *Eğitim felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Bağ, M. (2007). Epistemoloji. *Felsefe*. Taşdelen, D. (Ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bartol, K. M. ve David C M., (1998). *Management*. Boston: Irwin McGraw-Hill.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Büyükkaragöz, S., Muammer M., Hasan Y. ve Önder, P. (1998). Eğitim Felsefesi. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Konya: Mikro Basım Yayın Dağıtım.
- Can, M. (2007). Bilim Felsefesi. 30 Kasım 2007 tarihinde <http://www.turkmania.com/archive/index.php> adresinden alınmıştır.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları.
- _____. (2007a). *Felsefeye giriş*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- _____. (2007b). *Felsefe*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Değermencioğlu, C. (1997). Eğitim felsefe ilişkisi- eğitim felsefesi". *Eğitim bilimine giriş*. Küçükahmet, L. (Ed). Ankara: Gazi Kitabevi.
- _____. (2000). Eğitimin felsefi temelleri: eğitim felsefe ilişkisi- eğitim felsefesi. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ergün, M. (2006). "Eğitimin Felsefi Temelleri". *Eğitim Bilimine Giriş*. (Ed. Ö. Demirel ve Z. Kaya). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde "program" geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Gökberk, M. (2005). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Grünberg, T., Grünberg, D., Onart, A. ve Turan, H.. (2003). *Mantık terimleri sözlüğü*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A. Ş. Yayınları.
- Gutok, L. G. (2001). *Eğitim felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. Kale, N. (Çev). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2006). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hilav, S. (1985). *Yüz soruda felsefe el kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Irzik, G. (2007). "Açılış Konuşması". 03. 12. 2007 tarihinde http://www.tuba.gov.tr/files_tr/haberler/haberdata/Akademi2005/GurolIrzik.doc adresinden alınmıştır.
- Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Gül yayınevi.
- Özyurt, S. (2000). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Sarpkaya, R. (2004). Eğitimin felsefi temelleri . *Eğitim bilimine giriş*. Celep, C. (Ed). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2006). Eğitimin felsefi temelleri . *Eğitim bilimine giriş*. Sönmez, V. (Ed). Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2002). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (2002). Eğitimin felsefi temelleri. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Sözer, E. (Ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şişman, M. (2000). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Topses, G. (2006). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Küçükahmet, L. (Ed). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Millî Bakanlığı Yayınları.
- Türkoğlu, A. (1996). *Doksan dokuz soruda eğitim bilimine giriş*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Wiles, J. ve Bondi, J. (2002). *Curriculum development*. Ohio: Upper Saddle River.
- Yıldırım, C. (1989). *Eğitim bilimleri eğitim felsefesi*. Hakan, A. (Ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Felsefi Akımlar ve Eğitim

2

Kaynak: <http://blog.qatestlab.com/2011/03/14/philosophy-and-software-testing/>
Erişim Tarihi: 08.05.2011

Eğitim bir yandan istendik davranış değiştirme süreci olarak tanımlanarak pedagojik nitelik taşıırken diğer yandan sosyo-ekonomik politik yapılanmasıyla toplumsal nitelik gösterir. Eğitimin ham maddesinin insan olması, çok yönlü tartışılmaları da beraberinde getirir. Tartışmaların özünde ise nasıl bir insan yetiştirileceği vardır. Bu doğrultuda “nasıl bir insan yetiştireceğiz?” sorusuna yönelik olarak genel felsefelerin, genel felsefelere yön veren ekonomi-politik ve sosyal gerçekliklerin ve eğitimle ilgili doğurgularının kavranılması büyük önem taşımaktadır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra,

- Genel felsefi akımların özelliklerini ve eğitime ilişkin görüşlerini kavramak,
- Genel felsefi akımların eğitsel doğurgularının Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkilerini tartışmak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Öğretmenlerin Söyleşilerinden Bir Kesit

Bizim öğretmen evimiz işlek bir caddenin kıyısında şirin bir ortamda güzel bir ev. Genç yaşlı birçok arkadaşımızın buluştuğu sosyal bir ortam. Kimilerinin ikinci adresi. Soğuk birgün. Siyasi ortam gergin. Bir köşede kalabalık bir küme; Ali, Ahmet, Evrim, Kemal beyler ile Ayşe, Fatma, Burcu ve Selda hanımlar bir köşede oturmuş bir yandan çayları yudumluyorlar bir yandan koyu bir söyleşiye dalmışlardı.

Ali Bey, emekli edebiyatçı. Aylığın azlığından yakınıyor. Ardından genç öğretmenlerde ideal eksikliğine getiriyor sözü: “Nerde bizim zamanımızın örnek öğretmenleri, nerde şimdiki feysbuk gençliği?” diyor.

Evrin Bey genç bir tarih öğretmeni. 70’li yılların toplumsal olaylarında ve öğretmen örgütlenmesinde yer almış bir öğretmen babanın oğlu. Ali Bey’in sözünden alınmış olmalı. Söze girdi: “Öyle deme Ali Öğretmenim.. Biz de, ben merkezci yerine biz merkezci olmaya çalışıyoruz. Halkımızı düşünüyoruz. Mustafa Kemal’le başlayan aydınlanmanın ışığında pozitivist ve bilimsel yaklaşıma çalışıyoruz konulara...”

Fatma hanım da şimdi emekli din kültürü ve ahlak bilgisi derslerini okuttu uzun süre liselerde Evrim’in sözünü keserek “Yok öyle Evrim’cim. Eğitimin amacı yeni nesli terbiye etmek onlara eski kültürümüzü aktarmaktır. Şimdiki nesiller büyük küçük bilmiyor, din iman bak getire..”

Fatma hanım’ın uzayıp gidecek ablağsal öğütlerinin önünü Ayşe hanım kesti. Ayşe hanım da genç kuşaktan “Eğitimin amacı, ülkemizin ulusal yararlarına sahip çıkacak genç kuşaklar yetiştirmektir; uslu, terbiyeli çocuklar değil” diyerek Fatma hanım’a biraz diklendi.

Sosyoloji öğretmeni Ahmet Bey arkadaşlarının kapışmaya gireceğini hissederek söze girdi: “Eğitim bir üst yapı kurumudur. Eğitimin amacını ülkede egemen olan üretim ilişkileri belirler. Ötesi faso fiso... Şimdi egemen olan üretim ilişkisi kapitalist üretim ilişkileri. Belirleyici olan bu. Tabi reel sosyalizmin tıkanmış olması, kuşkusuz eğitim strateji ve taktiklerini olumsuz etkiledi” dedi.

“Eski tüfekler gibi konuştun Ahmet hocam” dedi Burcu hanım. Sözü kapmışken bir görüş de o koydu ortaya: “Bence nüfusu denetleyen, pragmatik ve demokratik, liberal değerlerle güçlendirilmiş bir anlayış, birçok sorunumuzu çözer” dedi.

Şimdiye kadar söze girmeyen Selda hanım durur mu? O da söze atıldı. “Ben bu söylediklerinizden pek çok şey çıkarıyorum. Bizim fakültede Turan Hoca vardı. O tek başına doğru bir anlayış yoktur; tüm felsefe ve anlayışlardan yararlanarak bütüncül bir yaklaşıma ulaşmak gerekir. Özünde eğitim sorunlarını çözmek için hazır hap yoktur” derdi..

Öğretmen evi çaycısı Battal “Çaylarr!” diyerek yaklaşırken, başka bir köşede bir kümenin pür dikkat izlediği televizyonda canlı maç yayınında bir gol daha atılıyordu.

Anahtar Kavramlar

- Felsefi yaklaşımlar
- İdealizm
- Realizm
- Pragmatizm
- Varoluşçuluk
- Materyalizm
- Pozitivizm
- Postmodernizm

İçindekiler

- GİRİŞ
- FELSEFİ AKIMLAR VE EĞİTİM ALANINA ETKİLERİ
- GENEL FELSEFİ AKIMLARIN TÜRKİYE’DE EĞİTİME ETKİLERİ

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl, eğitim açısından okullaşma oranının artışı, eğitim teknolojilerin daha yaygın kullanılması, demokratikleşme ve daha işlevsel öğretim uygulamalarının ortaya konulması tartışmalarının yapıldığı bir dönem olagelmıştır. Anılan yüzyıl uzun yıllar genelde iki farklı sosyo-ekonomik ve politik modelin soğuk savaş dönemi ile bu blokların dışında genelde az gelişmişlik niteliği ile bir üçüncü dünyanın olduğu bir tarihe tanıklık edilmiştir. Nihayet reel sosyalizmin sovyetik örneğinin sonlanması, kimi uygulamalarını da başkalaşmışlık niteliği ile bir bakıma tek kutuplu bir dünya ile yirmibirinci yüzyıla girilmiştir. Böylesi bir dünyada hangi bakışın egemen olacağı kuşkusuz tartışmalıdır. Ancak günümüz öğretmenin dünyadaki gelişmeleri daha geniş bir vizyonla kavraması, yorumlaması ve bilimsel düşünme becerileri kazanması tartışmasıdır.

Eğitim felsefesi dersinde genel felsefelerin çalışılmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Öncelikli olarak öğretmenin işlevsel, işveruruk bir yaşam tarzı oluşturabilmesi için felsefi bir bakış açısı kazanması bir gerekliliktir. İkincil neden kimi eğitim felsefelerinin özü gereği bir bakıma kimi genel felsefelerin izdüşümü niteliği göstermesidir. Bir başka neden ise genel olarak düşünme yöntemlerinin kimi genel felsefelerin bir yansıması olması gerçeğidir. Eğitim alanında genel felsefelerin çalışılmasının bir başka ve daha genel bir gerekçe ise felsefi yaklaşımların genelde sosyo-ekonomik ve politik bakış açılarının bulunmasıdır.

FELSEFİ AKIMLAR VE EĞİTİM ALANINA ETKİLERİ

İdealizm

İdealizm sözcüğünün iki farklı biçimde kullanıldığı söylenebilir: Felsefe tarihinin her çağında birçok düşünür tarafından temsil edilen idealizm, günlük yaşamda yüce amaçlar için kendini adama ya da adanma anlamıyla kullanılır. Eğitimde genellikle kendini gerçekleştirme olarak anılır. Bilgiye ilişkin görüşü, bilginin sadece aklın ürünü olduğu biçimindedir. Çünkü esas gerçek fizik evrende değil aklın içindedir. İdealist eğitimciler insan değerini çok yüksek görürler ve bunun eğitimle yükseltileceğine inanırlar (Ergün, 2006, ss. 30-31). İkinci karşılığı yani felsefi boyutta idealizm, tüm gerçekliği ruhsal ya da düşünsel sayan, tüm bilgilerimizi algı, imge ve düşünce gibi bilinç süreçlerine indirgeyen görüştür (Yıldırım, 1991, s. 10). Platon, Sokrat ve Hegel en önemli temsilcileridir (Tozlu, 2003, s. 36-37). Bir başka ifadeyle idealizm, genel bir çerçeve içinde fakat biraz daha teknik ve felsefi anlamda kuşkuculuğun pozitivizm, ve ateizmin karşısında yer alan bir öğreti olarak insanın gerçekliğe ya da deneyime ilişkin yorumunda ideal olana öncelik veren felsefi bakıştır (Cevizci, 2000, s. 486). İdealizm, varlığın düşünceden bağımsız bir biçimde varolduğunu “gerçekçiliğin”, “maddeciliğin” ve “doğalcılığın” tam karşıtı bir yerde bulunmaktadır. Bu bağlamda idealizm, bir bakıma materyalist anlayışın karşıtı bir felsefe olarak yorumlanabilir. İdealizm, mutlak gerçeğin fiziksel olmaktan çok ruhsal olduğunu savunarak ruhsal bir nesne olan insanın başlıca amacının kendi doğasını anlatmak, göstermek olduğunu ileri sürer (Sözer, 2008 s. 62).

İdealist felsefenin genel çalışma alanları bağlamında kimi özelliklerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır: Ontolojik açıdan idealist felsefeye ilişkin şu çıkarımlar yapılabilir: İdealist felsefeye göre arke insan zihninde bulunan “idea” yani “fikir” dir. İdealist felsefe genel bir bakışla insanın her türlü maddi varlığın ruhsal bir temele indirgenebileceğini savunur (Kale, 2009, s. 455). Evrenin tanrı tarafından ya-

İdealizm genel anlamda ülküyle belirlenmiş olan ve bu ülküye çıkar gütmekten bağılı kalan yaşam biçimi ve dünya görüşü anlamına gelir. Zihinsel ya da ruhsal gerçeğe önem veren düşünce sistemi ya da dünya görüşüdür.

Apriori kelime anlamı önceki demektir. Deneyden önce anlamında kullanılır. Deneyden sonra aposteriori (sonsal) kavramının zıttıdır.

Aposteriori kelime anlamı sonsal demektir. Deneyden anlamında anlamında kullanılır. Deneyden önce apriori kavramının zıttıdır.

ratıldığı, evrende oluşagelen olayların bizim gerçekliğimiz dışında oluştuğu gibi savlarını savunur. Ontolojik idealizm, fizik dünyanın sadece zihin için bir nesne ve da zihin içeriği olarak vardır (Cevizci, 2007, s.117). Bu açıdan bakıldığında idealist felsefe ontolojik bağlamda muhafazakâr bir çizgiyi temsil eder.

Epistemolojik açıdan idealist felsefenin temel özellikleri şu biçimde aktarılabilir: Öncelikli olarak epistemolojik idealizme göre dış dünya insan zihninden bağımsız değildir. Bir bakıma bilgi insan zihnine göre oluşmaktadır ve İdealizme göre bilgi aprioridir. Tüm doğru, mutlak, kesin bilgileri insan aklında önceden vardır. (Sönmez, 2009, s. 74). Düşünsel olarak genelde metafizik felsefenin düşünce biçimleriyle kendini gösteren idealizm, tüm bilgilerin doğrudan ya da dolaylı olarak karşılaşılanlara dayanır. Uyum ve tutarlılık bilginin iki temel ölçütüdür. İnsan bilgisi insanın kendi doğal yaşantılarının birbirleriyle ilişkilerini yorumlayarak gerçeği anlamadaki çabalarının ürünüdür (Alkan, 1983, s.11).

Değerler bağlamında idealist felsefe şu biçimde yorumlanabilir. İdealizm nesneyi özneye, bilineni bilene bağlı kılan; her türlü maddi varlığın ruhsal bir temele indirgenebileceğini savunan yaklaşımdır (Kale, 2009, s. 455). Bu açıdan aksiyolojik açıdan idealizme göre değerler, ideallerin belirlediği zihince belirlenmiş sonuçlardır. Genelde maddi kazanım ötesinde bir inanç, maneviyat gibi tinsel bir ülküye bağlılık olarak gözlenir. Felsefi olarak idealizmin değerleri mutlak, değişmez ve evrensel sayılır. İyilik, güzellik, doğruluk insanlara görecel nitelikler değil; evrenin yapısında bulduğumuz mutlak değerlerdir (Yıldırım, 1991).

İdealist Felsefe Açısından Eğitim

İdealist felsefede doğrudan bir eğitim tanımı bulunması oldukça güçtür. Bununla birlikte, idealist felsefeye göre eğitim, genel bir yaklaşımla önceden varolan yani apriori olan bilginin aktarılması değerler açısından da ideal varlığa ulaşmak için idealin tekrarı biçiminde betimlenebilir (Sönmez, 2009, ss. 38-39). Eğitim, insanın zihinsel süreçlerinin geliştirilmesidir. Entelektüel eğitim önemlidir. Bu felsefeye göre insan, özgür iradeli, kişi kendi düşüncelerini gözden geçirerek gerçeğe ulaşabilir. Eğitim, bireyi, iyi, doğru ve güzele teşvik etmeli; insanın doğuştan getirmiş olduğu kimi yetenekleri ortaya çıkarmaya çaba göstermelidir (Sözer, 2008, s. 62).

Öğretim programının *amaç* boyutu açısından bakıldığında, idealist eğitimde *amaç* kişiyi iyiyi, doğruyu ve güzeli aramaya yöneltmektir. İdealizmin bilgi teorisine göre gerçek bilgi, aklın ürünü olan bilgidir. Bu nedenle eğitim durumları insan aklını çalıştırmayı sağlayacak ve onu Tanrı'ya ulaştıracak biçimde düzenlenmelidir (Kazu, 2002, s. 74). İdealizme göre, akla dayalı ve insanı Tanrıya ulaştıracak olan davranışlar istendiktir. Bu bağlamda idealizmde eğitim durumu, insanın aklını çalıştırmayı sağlayacak ve onu Tanrıya ulaştıracak biçimde düzenlenmelidir. (Sönmez, 2009, s. 46). İdealist felsefede merkezde konular, dersler, evrensel doğrular ve bunları aktaracak öğretmen bulunmaktadır. Bu nedenle idealistler bilgi merkezli eğitim programları geliştirme yaklaşımını benimsemişlerdir (Alkan, 1983, ss. 23-25). Bu bağlamda idealist bir eğitimin amacı, öğrencileri doğruyu aramaya teşvik etmek ve bu doğrultuda zihnin çalışmasına olanak vermektir (Guttek, 2001, s. 15). İdealist felsefenin etkisinde bulunan eğitim sistemi *içerik ve konu* açısından akıl yürütmeyi ön planda tutması nedeniyle aritmetik, felsefe, mantık, ahlak tarih ve din derslerinin okutulmasını savunur. İçerikte sunulan önermeler akla dayalı ve kesin (mutlak, değişmez) doğrudur. Üstelik bunlar, öğrencinin aklını çalıştırıp kulanmasını sağlayacak biçimde verilmelidir (Üstüner, 2005, ss. 99-101). İdealist eğitimin davranışsal boyutu, etik unsurların bir bakıma *değerlerin* zengin bir kaynağı

olan kültürel miras, felsefe, teoloji, tarih, edebiyat ve sanat eleştirisi gibi konularla aktarılmaktadır. Değer eğitimi, idealist anlayışa göre öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alarak onların üslubunun taklit edilmesi ve sürdürmesi amacını gütmektedir (Gutek, 2001, s. 29). Öğretim programının *öğretme-öğrenme süreçleri* açısından bakıldığında, idealizmin program anlayışına göre, programlar asıl gerçekliği ve ona ilişkin metafizik bilgiyi yansıtmalı, evrensel değerleri kapsamalıdır. Eğitim bireye aklı kullanmayı, evreni tanımaya olanak verecek etkinlikleri içermelidir. Bu nedenle idealist felsefeye dayanan eğitim sistemlerinin akıl yürütme etkinliklerini ön planda tutmaları bir gerekliliktir. İnsan aklını kullanarak doğru bilgiye ulaşabileceği düşünülerek; öğrencilerin tümdengeli ve kurallarını öğrenerek kullanmalı ve kendi içine dönmelidir (Sönmez, 2002, s. 65). İdealistlerin eğitim anlayışına göre, öğrenme sürecinde diyaloga dayalı *öğretim yöntemleri* kullanılmalıdır. Öğreticinin uyarı ve yönlendirmesine dayalı olarak öğrencinin zihinsel becerilerinin geliştirilmesi amaçlanır. Bu amaçla düz anlatım, soru cevap öğretim tekniklerini kullanmışlardır (Sarpkaya, 2004, ss. 158-159). *Öğretme ve öğrenme sürecinde* öğrencilerin doğuştan getirdikleri yetilerinin farkına varmaları sağlanmalıdır. Sosyal bir kurum olarak okul, öğrencilere bilmeleri, paylaşmaları ve kişiliklerini belirlemeleri için kültürel mirası oluşturan değerleri öğretmelidir (Gutek, 2001, s. 15). İdealistler *öğretmen - öğrenci ilişkilerinde* merkeze öğretmenin konulması savındadır. Bir bakıma öğretim süreci öğretmen odaklı yürütülmektedir. İdealist öğretmenin tıpkı Sokrat gibidir. Öğretmenin asıl işlevi öğrenciye bilgiyi sezdirme ve keşfettirmedir (Tozlu, 2003, s. 40). Değerlendirme öğrenci başarılarının birbirleriyle kıyaslayan norm dayanaklı değerlendirme tercih edilmektedir. İdealizmde, *sınama durumu* genellikle akla dayalı, yani öğrencinin aklını çalıştırıp çalıştırmadığını ölçen sorulardan oluşmalıdır (Sönmez, 2009; 50). Değerlendirme konuları öğrencilerin genel zihin yeteneklerini kullanmalarını gerektiren konular arasından seçilmektedir (Türkçe Bilgi, 2007). İdealistlere göre öğretmen, eğitim durumunda bilgiyi aktarmamalı, yalnız öğrencinin aklını çalıştırmasını, doğruyu bulmasını sağlamalıdır. İnsan aklını kötüye kullanabileceğinden, bu gibi durumlarda ona ceza verilmelidir (Gutek, 2001; 29-31; Sönmez, 2009; 44-47). Öğretmen ayrıca “idealler” bakımından örnek ve model olmalı, öğreticilik becerileri ile uzmanlığını sentezleyerek çalışmalı ve öğrencide isteklilik yaratmalıdır (Sönmez, 2009; 75).

Realizm

Sözlük karşılığı ile günlük dildeki kullanım ve felsefi bir akım olarak iki tür realizm betimlemesi yapmak mümkündür. Günlük dildeki karşılığı ile realizm gerçekliğin insan zihninden bağımsız olduğunun benimsenmesi, gerçekçi tavır takınma, görüşlerin yoldan saptıramadığı, yanılsamalara kapılmayan ve duygulara kaptırmayan anlayış, tavidir (Cevizci, 2000, s. 793). *Realizm*, Türkçede gerçekçilik kavramıyla karşılanmakla birlikte felsefi olarak dış dünyanın bilgi ve duyularımızdan bağımsız olarak var olduğunu savunan felsefi akım biçiminde tanımlanır (Yıldırım, 1991, s. 10). Gerçek, insan zihninin dışında yaşamda var olandır. Gerçek bilgi insanın dışında var olagelen bireyden bağımsız bulunmaktadır. Bir bakıma bu duruma göre gerçekçilik değişik türleri olsa da öznenin bağımsız olan özne olsa da olmasa da “kendiliğindenliğe” sahip bir gerçeklik bulunduğunu savunan görüştür (Topdemir, 2008, s. 38). Değişik dönemlerden realist felsefenin kimi öncülleri, Fransa’da Descartes, Hollanda’da Spinoza, Almanya’da Leibniz sayılabilir (Bilhan, 1991, ss. 132-133). Realist felsefenin genel çalışma alanları bağlamında kimi özelliklerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır:

Realizm, gerçeği insan zihninin dışında bağımsız olarak var olduğunu savunan felsefi görüştür.

Ontolojik açıdan realist felsefe toplumsal gerçekliği anlamayı merkezine alır. Nitekim realist felsefe en genel ifadeyle bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu savunur (Kale, 2009, s. 454). İdealist felsefenin evrendeki olup biteni ve nesneleri ruhsal olan asıl gerçekliğin görüntüsü ya da algılarımızın bir yansıması olarak görmesine karşılık realistler için evren bir düş ya da hayal değil; somut olarak var olan bir gerçektir; algılarımızdan bağımsızdır (Yıldırım, 1991, s. 50).

Epistemolojik açıdan realist felsefeye göre bilginin apriori olması ve bilginin gerçeklerin algılanması ile ilgili olmasıdır. Realizme göre bilgi, insan zihni ile insan dışındaki dünyanın karşılıklı etkileşimiyle gerçekleşir. Algılama, bir nesnenin maddi yanı ile ilişkilidir. Algılama, bilmenin başlangıcıdır ancak sonu değildir. Varlığa ilişkin bilgimiz, duyu organlarımızla algıladıklarımızla ile sınırlıdır (Ars-lantaş, 2009, s. 90).

Aksiyojik açıdan realist felsefeye göre değerler, toplumun kendisinde bulunmaktadır. Toplumsal yapı gelenek, görenek, doğa koşulları ve toplum üyelerince karşılıklı etkileşimle oluşturulmuştur. Değerler, doğa yasalarına uygun olanlardır. Estetik değerler ise doğayı yansıttığı ölçüde güzeldir. Ahlak açısından ‘iyi’ en çok insanın yararına olandır. Bu da mutluluk, bazıları için erdemdir. Toplumsal değerlerin temelleri, toplumda değil, fiziksel evrende ve tek tek her insandadır. İnsan iyi ve kötünün bir karmaşası, çevreye uyum gücünde olan bir varlık ve doğal düzenin bir parçasıdır. İnsan, akıllı ve aynı zamanda toplumsal-politik bir hayvandır (Sönmez, 2009 s. 39).

Realist Felsefe Açısından Eğitim

Realist felsefenin öğretim programının *amaç* boyutunda şu görüşlere yer verilebilir. Realist eğitimde genel amaç, bireyin topluma uyumunu sağlamaktır. Bu bağlamda yeni kuşaklara kültürel mirası aktarmak, insanı toplumsal yaşama hazırlamak, mutlu ve erdemli kılmak bu temel amacın alt amaçları olarak sıralanabilir. İstendik davranışların ölçütleri, toplum ve doğaya uyum sağlamak için bireyi bilgi ve becerilerle donanmış hâle getirmektir (Kazu, 2002, s. 73). Realistler genelde her kurumun toplumda özel bir rol ve bir işlevinin olduğunu ifade ederek okulun temel görevinin bilgi, kültür aktarmak, araştırmacılığı ve zihinsel gelişimi sağlamaya öncelik vermek olduğunu ileri sürerler (Üstüner, 2002, s.103). Eğitimin amacı çocuğu kendine özgü özellikleriyle çevresinden kopuk bir kişilik haline getirmek değil; fiziksel ve kültürel çevreyle her yönden uyumlu hoşgörülü bir birey haline getirmektir (Türer, 2009, s. 28). *İçerik ve konu* açısından realist felsefe öğrenci değil “konu” merkezli çalışmayı amaçlar. Tıpkı idealizmdeki gibi konu alanı merkeze alan eğitim programları benimsenir. Ancak en önemli fark realist programda konuların mantıklı bir düzen içinde sınıflanarak belirli disiplinlerle verilmesidir. Nitekim okullarda disiplinlerin alt disiplinlere ayrılması realist programın bir izdüşümüdür (Helvacı, 2007, s. 94). *Öğretme- öğrenme süreçleri* bakımından şu özellikler öne çıkmaktadır. Realizmin eğitim programı anlayışına göre amaç; insanın doğaya, topluma uyum sağlamasını gerçekleştirecek davranışlar olduğundan, eğitim durumları doğaya ve topluma uyum sağlamak için gerçekleştirecek davranışlar olmalıdır. Realist eğitim anlayışı da insan aklını öne alır ve konu alanını merkeze alan program anlayışını benimserler (Türkçe Bilgi, 2007). Bu durum okullarda fizik, kimya, biyoloji ve matematik vb. derslerin esas alınmasını gerektirir. Realizmin eğitim anlayışı, bireyi toplumsal gerçekliğe göre hazırlamayı amaçlar. Bu nedenle gerçekliği anlayıp, öğrencilerin yaşama uyum sağlamalarına çalışır. Öğretmen düz anlatım, gözlem, tartışma ve deney yoluyla kültür ve bilgi aktarmacılık işlevi yüklenir (Üs-

tüner, 2005, s. 103). Realist eğitim bir ölçüde tutucudur; bireysel ilgi ve moda türünden geçici beğenilere değil, insanlığın kalıcı nitelikte saydığı bilgi, beceri ve davranış birikimine ağırlık verir (Yıldırım, 1991, s. 51). Realist programın öğretmen, öğretilcek bilgi ve öğrenci olmak üzere üç ögesi vardır ve öğrenme süreci sıkı tutulmalıdır (Terzi, 2008, s. 63). *Ölçme değerlendirme* bakımından realist felsefenin bakışı şu biçimde özetlenebilir. Realistler öğrencilerin uygulama, gözlem, deney vb. çalışmalarla değerlendirilmesini de amaçlar. Bu noktada öğretmenin önemi büyüktür. Çünkü öğretmen yaşamı bilen ve öğrenciyi tanıyan olarak; öğrenciyi yaşama hazırlamakla görevlidir (Büyükkaragöz ve diğerleri, 1998, s. 68). Realist felsefeye göre *öğretmen*, eğitimde mutlak otoritedir ve konuya bağlı öğretmen odaklı bir sürecin yöneticisidir. Öğretmenin sorumluluğu öğrenciye aittir. Ancak okulun işlevi öğrencilerin zihinsel gelişimini sağlayarak kültür odaklı bilgi ve beceri sahibi kılmaktır (Arslantaş, 2009, s. 90).

Genel olarak bakıldığında realist eğitimcilik anlayışı, eğitimin işlevini kişiyi şu ya da bu yönde koşullandırma çabası yerine doğal ve kültürel çevresine uyumlu hale getirme çabasıdır. Bu bağlamda çevreyi tanıma, öğrenme, ideal bir dünya kurmayı değil gerçek dünyayı anlamaya ve onu değiştirmeden öğrenilmesini amaçlar (Yıldırım, 1991, s. 51).

Pragmatizm

Pragmatizm, Türkçedeki karşılığı yararcılıktır ve genel olarak Amerikan felsefesi olarak bilinir. Pragmatizm bir kavram, ilke veya görüşün anlam veya doğruluğunu pratik sonuçlarıyla belirleyen felsefe akımıdır (Yıldırım, 1991, s. 10). Darwin ve Lamarck'ın biyoloji kuramına dayalı olarak fonksiyonalizm (işlevselcilik) yaklaşımıdır. Yaklaşımına göre doğrunun ölçütü, yararadır. Yararlı olan şey doğrudur (Topses, 2006, s. 32). Başlıca temsilcileri Charles Sanders, C. S. Pierce, William James ve John Dewey'dir (Tozlu, 2003, s. 48). Bir felsefi anlayış olarak pragmatizm metafiziksel pragmatizm, bilimsel pragmatizm ve dini-ahlaki pragmatizm biçiminde üç boyutta incelenebilir. Metafiziksel pragmatizme göre evren çoğulcu yapıya sahiptir; evren tek ya da birkaç arkesi (tözü) değil; sesler ve kokular gibi niteliklerden ve bu nitelikler arasındaki ilişkilerden meydana gelmiştir. Bilimsel pragmatizme göre bilimsel bir teori ya da yasanın doğruluğuna; yalnızca pratik değerine uygulamadaki sonuçlarına başarı ya da başarısızlığına bakarak karar veren anlayıştır. Dini pragmatizm ise, dini inanç ve dogmaları, insan yaşamına katkı yapması, olumlu bir amaca hizmet etmesi, ahlaki yaşama yön vermesi bakımından değerlendirir (Cevizci, 2000, s. 774).

Pragmatizm genelde karar sürecinde pratik yararın seçilmesi temel varsayımına dayanır. Pragmatik felsefenin temel teması gerçeğin değiştiği, değerlerde görecelik, insan doğasının biyolojik ve sosyolojik nitelikte olduğu, yaşam tarzı olarak demokrasinin ve insan yönetiminde kritik zekânın önemli olduğu görüşlerine dayanır (Alkan, 1983, ss. 11-12). Sorunların çözümünde en iyi yöntem pragmatik ve deneysel olandır (Büyükdüvenci, 1987, s.90). Pragmatist felsefenin genel çalışma alanları bağlamında kimi özelliklerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır:

Ontolojik bağlamda pragmatik felsefeye ilişkin görüşler şu biçimde özetlenebilir. Gerçeğin özü değişmez ve gerçek insan deneyimlerinin ürünüdür. Her şeyin değeri, yararlı olmasıyla ölçülür (Üredi, 2009, s. 56). Pragmatizme göre değişme gerçekliğin özünü oluştur; gerçeklik ise deneyimlerimizle oluşan bir süreçtir. Bununla birlikte; gerçeği oluşturmada insan ile çevresi birbirini tamamlayıcı katkılar sağlamaktadırlar (Yıldırım, 1991, s. 51).

Pragmatizm bir kavram, ilke veya görüşün anlam veya doğruluğunu pratik sonuçlarıyla belirleyen felsefe akımıdır.

Pragmatik felsefeye göre *epistemolojik* bağlamda şu nitelikler sıralanabilir: Pragmatist eğitimde bilgi aposterioridir, yani sonradan edinilir. Bilgi, bilimsel yöntemle sına ve yanılma yoluyla öğrenilir. Pragmatizmde bilgi, yaşantı yoluyla elde edilen ve doğruluk değeri taşıyan denencedir. Doğruluk değeri, sına yoluyla belirlenmiş önermeler elde etmek için bilimsel yöntem ve özellikle tümevarım işe koşulmalıdır (Sönmez, 2008, s. 41).

Pragmatik felsefeye göre *değerler*, sürekli değişim içindedir. Gerçeği, insan çevre ile etkileşimi içinde yaratır. Yararcılık doğası gereği insancıdır. İnsan değerleri, insan tercihlerinin sonucudur ve görecelidir (Sarpkaya, 2007, s. 171). İnsan değerleri, insan tercihlerinin sonucudur. Karakterleri oluşturan tercihler, aynı zamanda değerleri de tayin eder (Alkan, 1983, s.13).

Pragmatist Felsefe Açısından Eğitim

Pragmatizme göre eğitim, bireyleri ehliyetli, güçlü ve verimli kişiler olarak yetiştirmek için yapılan toplumsal bir iştir. Bu süreçte birey ile toplumun işbirliği içinde çalışmaları esastır. Pragmatistlere göre istendik davranışların ölçütü, ehliyet, güç, verimlilik, iş birlikli çalışma, problem çözme, yaşantı ve bilginin göreceliğidir (Ocak, 2004). Pragmatist felsefeye göre eğitim durumları yaşamın kendisi olmalıdır (Kazu, 2002, s. 74). Pragmatik felsefeye göre eğitimde *konu ve içerik*; anlayışa bağlı olarak içeriklerin yaşamda kullanılabilecek bilgi, beceri ve sorunların çözümüne yönelik davranışların edinilmesini içermelidir. Pragmatist eğitimde bireylere toplumsal yaşamda işe yaracak, işleri kolaylaştıracak bilgi, beceri ve tutumların edinilmesi amaçlanır. Eğitim programının temel amacı, bireyi yaşama hazırlamalıdır. Pratik yönü, gözlem ve deneye ağırlık veren bir felsefe olmasından ötürü öğretim süreçleri uygulamaya yönelik etkinlikleri içerir. Öğreten merkezli olmak yerine bütüncül öğrenen merkezli bir anlayış egemendir. Öğretim süreci, “yaparak öğren yaptırarak öğret” ilkesiyle bireysel farklılıkları da gözetten bir anlayışa sahiptir (Bilhan, 1991, s. 135). Pragmatik felsefeye göre *öğrenme sürecinde* gözlem ve deneye, bilimsel araştırmaya dayalı öğretim yöntemleri kullanılmalıdır. Bu anlayışa dayalı olarak eleştirel düşüncenin geliştirilmesi ve demokratik davranışların içselleştirilmesi yarara dayalı çıkarsamaların yapılması önceliklidir (Sönmez, 2002, ss. 88-89). Bu felsefede *ölçme ve değerlendirmenin*, öğrenci edinimlerinin toplumsal yaşamda kullanabilme ve gelişim becerilerine göre yapılması esastır. Pragmatik öğretim programlarında öğrenen merkezli program geliştirme yaklaşımları benimsenir. Programlarda hedefler esnek olup, süreç içerisinde değişmeye açıktır. Bu açıdan *değerlendirme* boyutunda geleneksel yöntemlere ek olarak bireyin kendi başarısını ölçtüğü bireysel değerlendirme teknikleri de kullanılmaktadır (Terzi, 2008, s. 65).

Pragmatik felsefede *eğitim bir sosyal süreç* olarak görülerek okulun üç temel işlevi üzerinde durulur. Buna göre okulun işlevleri basitleştirmiş çevre ile yaşantı ortamı sağlamak ve sosyal çevredeki kişileri dengelemek (Değirmencioğlu, 2000, s.91). Okul bu işlevleri yerine getirirken demokrasi ve katılım işgörülerine yer vermesi amaçlanır. Demokratik sınıf ortamı, öğrencinin aktif biçimde derse katılımı sağlayan etkinliklerin oluşturulması ile bireyin gelişimi amaçlanır. Okul yaşama hazırlık değil, yaşamın kendisidir (Terzi, 2008, ss. 64-65).

Varoluşçuluk

Egsistansiyalizm, Türkçedeki karşılığı Varoluşçuluktur. İnsanı merkeze alan, insanın yabancılaşmasına karşı özgürleşmesini amaç edinen bir felsefi akımdır. Felsefenin arkesi (tözü) tek tek insandır ve en öne çıkan temsilcileri, Frederick Nietzsche

Özgürlük içinde insanın varoluşunu ve kendini gerçekleştirme sorunlarını irdeleyen çağdaş bir felsefe akımı.

che, Karl Jasper ve Jean Paul Sartre'dır (Hilav, 1985, ss. 138-140). Varoluşçu felsefeye göre eğitim bireyi yaratmalı, özgürlüğü geliştirmeli, bu konudaki gizli ve açık baskıları belirlemeli ve etkisizleştirmelidir. Amaç bireyin uyumlaştırılması değil, özgürleştirilmesi olmalıdır (Tozlu, 2003, s.57). Varoluşculuk, bireyin gelişimi odaklı çalışmaları esas alır. Akılcı olmayan bu dünyada bireyin var oluşunu araştırma konusu edinilir. Öğretmen için öğrenci nesne değil öznedir ve öğretmen, okul ya da toplumun gereksinimlerinin karşılanması için kullanılan bir araç değildir. Okul, bireyin kendisini bulmasına olanak sağlamalıdır (Kuntus, 2001). Varoluşçu eğitimin kimi özellikleri şu biçimde özetlenebilir: Eğitimin en temel amacı, insanın kendini gerçekleştirilmesine olanak verilmesidir. Çalışma konuları toplum bilimleri, sanat ve felsefe odaklı seçilmesini savunur. Bilgi nesnel ve kesin değil, öznel. Özgürlük bir bakıma seçme, eylemde bulunma ve sorumluluk almaktır. Birey bütündür, bütüncül olarak ele alınmalıdır. Birey hem yaşayan gerçeklik hem de olabilecek potansiyeldir. Sınama boyutunda bireyin varoluşunu gerçekleştirip gerçekleştirmediği değerlendirilmesi amaçtır. Aslında öğrenciyi okul ve öğretmen değil, kendi sınamalıdır (Sönmez, 2006, ss. 81-83). Varoluşçu felsefeye göre eğitim temel amaçlarından biri, bireyin bilişsel ve duyuşsal yetenekleri geliştirmek olmalı. Öğrencinin gelişimi, düşünce üretebilme yeterliliğine ya da yeteneklerine göre belirlenir. Eğitimin amaçları her zaman insancıl değer ve ölçütlere göre oluşturulmalıdır. Bilgi var olanların tekrarı değil, insan tarafından yaratılandır. Birey kendinden sorumludur ve özgürlük sağlanırsa yaratıcılık gelişir (Topses, 2006, s. 39). Varoluşculuk felsefenin genel çalışma alanları bağlamında kimi özelliklerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır:

Ontolojik bağlamda varoluşculuk felsefesine ilişkin şu görüşler ortaya konulabilir. Heiddger'e göre arke kendiliğinden olan, geliştirilemeyen bir bilinç formu, yani ruh halidir. İnsan kendi kendini meydana getirir, başkalarına bakarak onların "içinden geçerek" kendi kendini değerlendirir. İnsanın kendini özgürlük içinde yaratması ve bunun sorumluluğunu duyumsaması beklenir (Ergün, 2006, ss. 33-34).

Epistemolojik açıdan şu düşünceler ifade edilebilir. Kaygı, endişe, tedirginlik gibi insan kişiliğinin kimi niteliklerinin en temel özelliği apriori olmalarıdır. Bilgi, bilinen olmanın bilincidir. Bilmek demek, nesne aracılığıyla kendimize ne olmadığımızın haberini vermek demektir (Sönmez, 2008, ss. 121-122). Varoluşcular için bilgi nesnel ve kesin değildir. Bilgi hem aposteriori ve sezgisel olabilir. Bilgi insanın yaşantısı ve tasarımlarının sonucudur (Ercan, 2008, s. 65). Varoluşculuğa göre gerçek bilgi akılla elde edilemez, gerçeklik daha çok duyumsanarak öğrenilir (Bilhan, 1991. S. 141).

Varoluşculuk felsefesine göre değerlerin yaratılması insanın kendi özünün yaratılmasıdır. Değerler mutlak değil; sürekli oluşum içindedir. İnsan kendi kendini seçmek, belirlemekten sorumludur. Değerlerin oluşumu, insanın kendisinin oluşumuna paraleldir (Yazıcı, 2001, s. 145).

Varoluşçu Felsefe Açısından Eğitim

Genel olarak varoluşçu eğitim anlayışı, özgürlükçülük, bireysellik ve bireyin kendini gerçekleştirmesi temalarına dayanır. Bu amaçla klasik eğitim tanımlarında işlenen "istendik davranış" kazandırma açısından toplum ya da otorite odaklı değil; birey odaklılık söz konusudur. Varoluşçu felsefeye göre eğitim sistemlerinin amacı bakımından en temel görüş, çocuğu özgür birey olmaya teşvik etmektir. Eğitim baskı unsuru olarak kullanılmamalıdır. Uzmanlaşmanın içsel gelişmeyi engellemesi nedeniyle aşırı uzmanlaşmaya karşıtlık vardır (Ercan, 008, s. 65). Ayrıca varoluşculuk bir sosyal varlık olarak insanın toplum içinde ve insan ideali için eğitil-

mesine karşıdır. Varoluşçu anlayışa göre ölüm bize varolmanın ve yaşamının değerini göstermektedir. Yaygın bir deyimle kişinin yarın ölecekmiş gibi yaşaması ve hiç ölmeyecekmiş gibi çalışması ve kendini gerçekleştirme gerekliliği (Ergün, 2006, 34). Varoluşçu felsefe sosyal organizasyon ve grup dinamizmine karşıtlığı nedeniyle bireysel güven duygusunun da geliştirilmesini amaçlar (Özyurt, 1999, s. 179). Varoluşçu felsefeye göre öğretim programlarında *konu - içerik ve öğrenme-öğretme süreçleri* doğal süreçler olmalıdır. Her nerede eğitim gereksinimi varsa, öğretici, öğrenen ve öğretilecek konu varsa, orada eğitim olasılığı vardır. Eğitim süreci doğal ve serbest olduğunda sonsuz bir boyutla ilgilenmek olanağı doğal yani sınırsız bir program uygulanma olanağı bulunur. Varoluşçu felsefeye göre öğrenme öğrenme süreci de bütünüyle öğretim programı da dondurulmuş olamaz. Beşeri konular merkeze alınarak insanın suç, günah, ızdırap, trajedi, ölüm ve nefret açıklamaları beşeri açıdan anlatılmaya çalışılır. Toplumsal olmaktan yerine bireysellik ön plana çıkarılarak grup öğrenimi yerine bireysel farklılıklar odaklı çalışması esastır (Ergün, 2009, s. 52). *Öğretim yöntemleri* bakımından probleme dönük çalışmalardan çok bireyselliği geliştirecek sanat ve düşün birlikteliği sağlayacak teknik ve yöntemlere yer verilmesi amaçlanır (Alkan, 1983, ss. 26-27). Varoluşçu felsefeye göre *ölçme değerlendirme süreçleri* açısından formal bir süreç izlenildiğini söylemek oldukça güçtür. Bununla birlikte öğrenenin kendi varoluşçu anlayışa göre ölçme değerlendirme sürecinde şu noktalara dikkat edilmesi beklenir. Bireyin kendini gerçekleştirip gerçekleştirmediği yoklanmaya çalışılmalıdır. Bireyin sezgiye dayallılığı ve özgür seçim yapıp yapmadığı belirlenmelidir. Sorumluluk duygusunu ve yaratıcılık becerilerini sıyan ölçme değerlendirme etkinlikleri oluşturulmalıdır (Sönmez, 2008, s.130).

Genel bir yaklaşımla varoluşçuluk felsefesinin eğitime yansımaları özgür birey, özgür toplum ilkeleriyle özetlenebilir. Bir yandan genel bir toplumsal birliktelik yerine bireyin kendini gerçekleştirme amaçlanmaktadır. Varoluşçu anlayış, özgürlükçü ve çağdaş nitelikler göstermekle birlikte; devletin egemenlik hakkı, ortak bilinç ve kültürlerin oluşturulması bakımından uygulamada ne derece gerçekleştirdiği önemli bir tartışma konusudur.

SIRA SİZDE

1

Sizce Türkiye’de pragmatik eğitim uygulanmakta mıdır? Uygulanıyorsa hangi okullarda uygulanmaktadır?

Liberalizm

Liberalizm kavram üzerine tartışmalar geniştir. Genel olarak etimolojik bakımdan “özgürlük” karşılığı olarak kullanılmakla birlikte günlük dilde farklı anlamlarda kullanılmaktadır (Yayla, 2002, ss. 16-17). Liberalizm, özgürlüğü birincil politik değer olarak ele alan bir ideoloji, politika geleneği ve düşünce akımıdır. Bu bağlamda liberalizmi salt bir felsefi akım olarak alınmasından çok daha geniş bir sosyo-ekonomik politik bir anlayıştır. Tarihsel olarak geçmişi daha öncelere gitse de çağdaş anlamda liberalizm ondokuzuncu yüzyıl ideolojisidir. Liberal ideoloji burjuva sınıfının çok fazla ekonomik sorunları olmadığı için ruhban ve aristokrat sınıf ile hukuksal haklar konusunda yasa önünde eşitlik isteyen yeni burjuvazinin ideolojisidir (Öztekin, 2001, s. 255). Yine sosyo-ekonomik ve politik açıdan liberalizm, bireylerin ifade özgürlüğüne sahip olduğu, din, devlet ve kimi zaman kurumların gücünün sınırlandırıldığı, düşüncenin serbest bir şekilde dolaştığı, özel teşebbüse olanak sağlayan bir serbest piyasa ekonomisinin olduğu, hukukun üstünlüğünü geçerli kılan şeffaf bir devlet modelini ve toplumsal hayat düzenini hedefler. Libe-

Liberalizm, özgürlüğü birincil politik değer olarak ele alan bir ideoloji, politika geleneği ve düşünce akımıdır. Bu bağlamda liberalizmi salt bir felsefi akım olarak alınmasından çok daha geniş bir sosyo-ekonomik politik bir anlayıştır.

ral demokrasi olarak adlandırılan bu devlet düzeninin, açık ve adil olduğu iddia edilen bir seçim sistemi ile birlikte tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğu ve fırsat eşitliğine sahip olduğu bir sistemdir (Tr. Wikipedia, 2011). Liberalizm temel nitelikleri bireycilik, özgürlük, akıl, eşitlik hoşgörü, rıza, sınırlı hükümet biçiminde özetlenebilir (Türköne, 2003, ss. 120-121). Liberalizmin kuşkusuz doğrudan salt bir felsefi anlayış olmaması nedeniyle diğer temel felsefelerde ifade edilen ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik alanlarda belirgin görüşler ortaya koymak oldukça güçtür. Bununla birlikte, liberalist anlayışın kimi özelliklerini aşağıda tartışılan biçimde özetlemek olanaklıdır:

Ontolojik açıdan liberalizm, temel olarak özgürlükleri merkeze alan bir anlayıştır. Bireyin hak ve özgürlüklerin nihayetinde kamunun yararına genelin çıkarına sonuçlanacağını ileri sürer. Liberalizm sınıflar yerine bireylerden oluşan bir toplum görüşünü benimseyip; bireylerin özgürlüğünü en yüksek amaç olarak belirleyip bu özgürlüğün serbest teşebbüs ve rekabet özgürlüğü, inanç ve ibadet özgürlüğü olarak tanımlar (Cevizci, 2000, s. 599). Öz olarak liberalist felsefe varlığını “özgürlükler”in oluşturulması ve geliştirilmesine odaklanmıştır.

Epistemolojik açıdan liberalizm bilimsel bilgi savunucudur. İnsan aklının tek yol gösterici olduğu kabul edilmiş, insan aklının sürekli bir şekilde ileriye doğru geliştiği anlayışı sonucu akıl dışı engellerin kaldırılarak akla uygun “rasyonel” bir düzen kurmanın gerekliliğini savunur (Ağaoğulları ve Köker, 1991, ss. 156-157).

Değerler açısından liberalist anlayışın dayanağı birey yine özgürlüklerdir. Liberalizm, kendisini bireye dayanarak var kılma ve geliştirme amacını taşımaktadır. Bireyi sınırlayan ve gelişmesine engel olan toplum ve devlet baskılarına karşı bireyin tarafını tutar. Bireyi her şeyin temeline oturtması sonucu onun her alanda özgür olmasını sağlamaya çalışır. Toplumu ve devleti bu alanları sınırlandıran baskı unsurları olarak değerlendirir. Devletin zorunluluğunu kabul etmekte, toplumsal ilişkilerin kaçınılmazlığını vurgulamakta ve bireyin özgürlüğünün başka bireylerin özgürlüğü sınırına kadar olduğunu belirtmektedir (Çetin, 2002, ss. 93-94).

Liberal Felsefe Açısından Eğitim

Liberalizmin salt yalın bir felsefe olmaması; ekonomi politik yönünün baskın olması eğitim yorumlarını farklılaştırmaktadır. Bu durum, liberalizmin eğitimle ilgili algı, bakış ve anlayışlarının farklı oluşunu doğurmaktadır. Bir bakıma bu görüşler, liberallerin “pedagojik” bağlamda eğitime ilişkin bütüncül program ve görüşlerinden çok; sosyal, ekonomik ve politik duruşun eğitim alanına yansımaları olarak görülebilir. Liberalizmin eğitime ilişkin görüşleri bir kısmı doğrudan liberalizmin açık manifestosu olmayabilir. Ancak yüzyıllardır sosyo ekonomik ve politik olarak yaygın uygulama alanı bulan bir anlayışın eğitim dünyasına da mirasının olduğu açıktır.

Liberal felsefeye göre eğitim sistemlerinin *amacı* özgür ve “ekonomik” bireyi yetiştirmek olmalıdır denilebilir. Liberal eğitimin genelinde Prens Sabahattin’in “birey toplum için değil, toplum birey içindir” biçiminde açıkladığı anlayış egemendir. Bu bağlamda bireyci sosyolojinin girişken, kendine yeten, özgür davranan birey yetiştirmeyi amaçladığı açıktır (Tezcan, 1991, s. 8). Liberalist felsefe açısından öğretim programlarının *içeriğinde* bağlamında özgürlükçülük ve çok yönlülük egemendir. Liberalistler bireyin çok yönlü, özgür, etkili ve verimli olmasını sağlayacak ders ve program içeriklerine yer verilmesini savunurlar. Liberalizm eğitim sistemleri bireylerin hak ve özgürlüklerini geliştirme, refah artırma ile özgür iletişim olanağı ve sosyopolitik denge sağlamayı temel amaçlar olarak belirlemiştir (Kale, 2009, s. 330). Liberalist eğitim anlayışının *öğretme ve öğrenme süreçlerinde* görecelik ve duruma uygunluk egemendir. Liberalist anlayışın doğruluk ölçütü

olarak “işe yararlılık, etkili, verimli olma ve bireycilik” anlayışlarına göre uygun yöntem ve tekniklerin bulunması serbestisi açıktır. Bu bağlamda farklılaştırılmış öğretim, işbirlikli öğrenme, yapılandırmacılık kimi uygulama ve amaçlarıyla liberal anlayışa göreceli uygunlukları olan yaklaşımlardır. Nitekim Prens Sabahattin Türkiye’deki okulları fen ve dil derslerindeki kuramsallık ve öğrencilerin de düşünsel düzey zayıflıkları bakımından eleştirmiştir (Tezcan, 2005, s. 215). Liberal anlayışa dayalı olarak eğitiminde *ölçme ve değerlendirme* sisteminin amacı şu biçimde özetlenebilir. Eğitim gerek süreç gerek ürün açısından bireysel hak ve özgürlüklerin bilincinde etkili, verimli, bağımsız ve yaşama hazır bireyler hainle gelip gelmedikleri ölçülmelidir. Liberal eğitim anlayışı *eğitim, okul ve sınıf yönetimine* ilişkin kimi görüşleri şu biçimde sıralanabilir. Okullar merkeziyetçi yönetim anlayışı ile sıkı bir yönetim algısı içinde boğulmaktadırlar. Okullar ve bütün kamunun yönetiminin adem-i merkeziyetçi bir dayalı olmalıdır (Tezcan, 2005, s. 215). Liberaller eğitim politikalarında akademik özerkliğe, öğrenme ve öğretme özgürlüğüne özel bir anlam ve önem verirler. Öğretmenlerin öğretme, öğrencilerin öğrenme hakkı vardır. Öğretmenler öğrenmeyi kolaylaştıran bir sınıf atmosferi yaratmakla görevlidirler. Öğrenimi engelleme başkalarının öğrenme hakkını engellemektir. Sağlanması zor olmakla birlikte, okullar siyasal ideolojiden uzak tutularak liberal yurttaş yetiştirecek işlevler, değerler, davranışlar yöntemler yükleyerek bir denge oluşturmalıdır (Kale, 2009, ss. 335-336).

SIRA SİZDE

Her türlü gerçekliğin özünü ve temelini maddede gören, maddeden başka hiçbir tözün bulunmadığını öne süren dünya görüşüdür.

Türkiye’de liberal eğitim etkileri hangi uygulamalar olabilir?

Materyalizm

Materyalizm, Türkçede bu kavrama karşılık olarak maddecilik ve özdekçilik sözcükleri kullanılır. Materyalist eğitim felsefesi kuramsal desteğini tümüyle materyalist bilgi kuramından alır. Her türlü gerçekliğin yalnızca nesnel (objektif) değil, ruhsal ve manevi olan gerçekliğin de özünü ve temelini maddede gören, maddeden başka hiçbir tözün bulunmadığını öne süren dünya görüşüdür (Akarsu, 1988, s. 144). *Materyalizm*, madde ve maddenin hareketleri ile değişimleri haricinde hiçbir şeyin var olmadığına dair felsefi teori sistemidir. Bu görüşü benimseyene *mad-deci*, *özdekçi* veya *materyalist* denir. Ayrıca popüler kültürde materyalizm, maddî varlıklara ve fiziksel rahatlığa ruhanî değerlerden daha fazla önem verme anlamında da kullanılır. Yalnızca maddenin gerçek olduğunu, madde ve maddenin değişimleri dışında hiçbir şeyin varolmadığını ve varlığın madde cinsinden olduğunu öne süren görüş; maddenin, evrenin biricik ya da temel bileşeni olduğunu savunan varlık anlayışını benimser (Cevizci, 2000, s. 629). Materyalist felsefenin eğitim ve toplumsal yapı ilişkilerine ilişkin görüşü şu biçimde özetlenebilir: *Eğitim* öncelikle işleyişi ekonomik alt yapı tarafından belirlenen bir üst yapı kurumudur. Buna karşılık eğitim diğer kurum ve etkinlikleri ile ekonomik süreçleri etkiler. Böylece ekonomik süreçlerle eğitim süreçleri arasında belirleyen ve etkileyen olarak çift yönlü bir etkileşim yapısı ortaya çıkar (Topses, 2006, s. 40). Materyalist felsefeyi tarihsel gelişim içinde İlk Çağ Materyalizmi, Mekanik Materyalizm ve Diyalektik Materyalizm biçiminde incelemek olanaklıdır. İlk Çağ Materyalistlerinden Thales evrenin arkesini ‘değişmeyen’ olarak görmüştür. Buna karşılık İlk Çağ Materyalizmin ikinci görüş Herakletious’a göre ise varlık madde cinsinden Ateş’ten gelmektedir ve ateş yakarak yıkarak her şeyi ve evren değişmektedir. Mekanik materyalizm ise gerçek varlığın madde ve maddesel varlığın oluşturduğu evren olduğunu savunur (Cücen, 2000, s.230-231). Tarihsel gelişim içinde çeşitli aşamalardan geçen materyalizmin çağdaş dünyada en çok sözü edilen türü Diyalektik Materyalist felsefedir.

Materyalist felsefenin bir felsefe olmaktan çok sosyo-ekonomik ve politik alanda bir politik çıkış olarak daha çok yer edindiği bir gerçekliktir. Sosyolojik alanyazında Marksist ya da çatışmacı yaklaşım biçiminde yer alan bu yaklaşımın kimi özellikleri şu biçimde sıralanabilir: Toplumlar üretim araçlarına göre sınıflardan oluşur. Marks'a göre toplumsal sınıf olgusunun temel belirleyicisi üretim araçlarının mülkiyetidir ve buna göre üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki sınıf bulunmaktadır (Doğan, 2004 ve Hilav, 1985, s. 123). Örneğin sanayi devrimi sonrası kapitalist toplumda Marks sermayeye sahip olanların ya da kapitalistlerin egemen bir sınıfı oluştururken alt bir sosyo ekonomik katman olarak da proletarya oluşturmuştur. Marks'a göre kapitalizm özünde sınıf ilişkilerinin çatışmayla nitelendiği bir sınıf düzenidir (Giddens, 2005). Marks'a göre altyapı, üretim araçları, üretim güçleri, üretim ilişkileri gibi ekonomi temelli kavramlarla tanımlanırken üstyapı, din, sanat, felsefe, bilim, ahlak gibi kültür kurumlarından oluşmaktadır (Kızılcıkel, 1994). Marks bir sınıfın diğeri üzerindeki ekonomik egemenliğiyle ilgilenmiş ve işçilerin ürettiği ürünlere kullanamadıkları için yabancılaştığı ve işin kendisinin de sadece maaş için yapılan bir eylem anlamına indirgendiği üzerinde durmuştur (Noddings, 2007). Marks devleti sınıf hakimiyetinin bir aracı olarak tanımlamış ve siyasi hakimiyeti de sınıflararası çatışmanın bir yansıması olarak görmüş, sınıfsız toplum ortaya çıkarken devletin de ortadan kalkacağını iddia etmiştir (Wallace, ve Wolf, 2004). Marks sanayileşme ilerledikçe işçilerin artan sefaletle sürükleneceğini ileri sürmüştü ancak tarihi gelişme aksine olmuştur. Teknolojik büyüme Marks'ın ileri sürdüğü gibi her zaman mülkiyetin daha sınırlı ellerde toplanmasına yol açmamış mülkiyeti dağıtan anonim şirketler, hisse senetleri, kooperatifçilik, zararlı tekellere karşı alınan önlemler, işçiye toplu pazarlık gücü veren sendikacılık, sosyal güvenlik önlemleri Marksizmin tahminlerini boşa çıkarmıştır. Marks eşit ve genel oy ilkesinin etkilerini de yeterince değerlendirememiştir. Demokratik rejimle yönetilen ülkelerde eşit ve genel oy, siyasi iktidarı geniş halk kitlelerinin dertleriyle ilgilenmeye itmiştir (Doğan, 2004). Materyalist felsefenin genel çalışma alanları bağlamında kimi özelliklerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır.

Ontolojik açıdan materyalist felsefe arkenin madde ile maddedeki çelişkinin doğurduğu sürekli devinim olduğunu öne sürer (Sönmez, 2008, s. 113). Toplumsal olguların nedeninin madde olduğunu ve değişimin kaçınılmaz bir olgu olduğunu savunur. Bu değişimin de tez, antitez ve sentez sürecinden oluşur. Materyalizmde asi bir ruh anlayışı vardır ve bu anlayışa göre toplum; meşrulukları hakkında benimsenen mite dayanarak bir arada tutulan bir güçler sistemidir (Scruton, 1995). *Epistemolojik* açıdan materyalist felsefeye göre bilgi beynin diyalektiği ile doğanın diyalektiğinin etkileşimin sonucu oluşur. Materyalist felsefede ruh ve manevi değerleri yaratan maddedir ve asla maddesiz ruh görülememektedir. Madde her ruhun dışındadır. İdealistlerin aksine 'şeyleri' yaratan fikirlerimiz değildir; fikirler 'şeylerden' yaratılır (Politzer, 2005, s. 54). *Aksiyojik* bağlamda materyalist felsefeye göre *değerler*, sürekli değişim içindedirler. Değerler maddi dünyanın bir yansımasının ürünüdür. Görünen, somut öğeleri gerçeklik olarak benimseyen materyalizm idealist anlayış ve tavırlara karşıtlık gösterir. Nitekim, genelde vahiye dayanan gelenek ve kutsanan batıl inanç ve kanaatlere karşı olumsuz tavır geliştirir (Türkçebilgi, 2011).

Düşünce biçimi açısından materyalist felsefenin en önemli katkısı diyalektik düşünme biçimini kazandırmış olmasıdır. Diyalektik materyalist felsefenin temel ilkelelerini şu biçimde toplamak olanaklıdır. Evrende her şey karşılıklı etkileşim içindedir ve birbirlerine bağlıdır. Her şey değişir ve dönüşür. Nicel birikimler zamanla ni-

Mit (söylence) sözlüksel anlamı toplumsal ya da ilahi konularda ortaya çıkan toplumun gelenek ve görenekleriyle ağızdan ağıza ulaştırılan ve zaman içinde değişiklik gösteren söylencelerdir.

tel değişmeye neden olur. Evrende sürekli olarak karşıtların mücadelesi vardır (Politzer, 1998, ss. 57 - 117). Düşünceyi maddenin, bilgiyi gerçekliğin bir yansıması olarak alması dolayısıyla Yansıma Teorisi olarak bilinen teoriyle aynı zemine dayandırılıp söylenebilir (Wikipedia, 2011). Diyalektik materyalist akım, geniş kitlelerin olay, olgu ya da süreçleri idealist düşünme biçiminden farklı düşünülmesini sağlamıştır. Ayrıca birinci ve ikinci dünya savaşları öncesi ve sonrası sosyalist kuramın ve reel sosyalist uygulamaların düşünsel temelini oluşturmuştur. Felsefede idealizme; ekonomik yaşamda kapitalizme ve liberalizme karşı anti tez oluşturarak yeni sosyal demokrasi, sosyal refah devleti gibi anlayış ve sentezlerin oluşmasını sağlamıştır.

Materyalist Felsefe Açısından Eğitim

Materyalist felsefe kendisinin doğrudan bir eğitim felsefesi olmasından çok yeni bir eğitim felsefesi oluşturulmasına katkı sağlaması açısından önemlidir. Özellikle sosyalist ülkelerde uygulama olanağı bulan politeknik eğitim materyalist felsefenin bir bakıma eğitim alanına yansımasıdır denebilir. Materyalist felsefenin eğitime bakışının temeli eğitimin sınıfsal ve maddi özünün bulunduğu görüşüne dayanır. Materyalist eğitim, doğrudan materyalist bilgi kuramını temel alır. Bu bağlamda maddi olan, sürekli olarak son etkiyi oluşturur. Başka deyişle maddi süreçler, ekonomik süreçler, üst yapısal kurum olan eğitimin temel belirleyicisidir. Bilinç, nasıl bir evrede maddeye dönüşüyorsa eğitimde maddeye dönüşür (Canbaz, 1998, ss. 11-12).

Materyalist felsefeye göre eğitim sistemlerinin amacı daha çok sosyo-ekonomik ve politik odaklıdır. Kuşkusuz, materyalist eğitim felsefesi temel desteğini sosyolojik çatışma kuramından alır. Materyalist yaklaşımın eğitimi sosyolojik olarak yorumladığı öne sürülebilir. Bu bağlamda eğitimi toplumsal bir üst kurum olarak yorumlar. Eğitim amacı, egemen sınıfların istediği biçimde sistemi yeniden üretme, sisteme uygun iş gücü ve istendik davranışlara sahip birey yetiştirmektir (Macionis ve Plummer, 1998, ss. 538-539). Materyalist felsefe açısından öğretim programlarının *içeriğinde* üretime dönük derslerin olmasıdır. Bu bağlamda en belirgin niteliği eğitimin üretim amaçlı görülmesidir. Örneğin ekonomi, politika, felsefe, fizik, kimya, biyoloji, matematik, tarih, sanat ve beden eğitimi ve özellikle teknik dersler temelle alınmalıdır (Sönmez, 2008, s. 44). Materyalist eğitim anlayışının *öğretme ve öğrenme süreçlerinde* eğitimi daha çok sınıfsal özü ile ele alır ve eğitimin bilimsel sosyalizmin ilkelerine dayandırılmasını amaçlar. Öğretim programları şu ilkelere dayandırılmalıdır. Eğitim etkinliklerinde kuram-uygulama bütünlüğü olmalıdır. Eğitim üretim için ilkesine bağlı olarak okul bir endüstri kurumu olmalıdır. Bireylerde kolektif bilinç oluşturulmalı ve üretime yönelik çalışma alışkanlığı geliştirilmelidir. Eğitim ortamında karakter eğitime yer verilmelidir. Diyalektik akıl yürütme öğretilip, kullanılması sağlanmalıdır (Sönmez, 2008, ss. 118-119). Materyalist eğitime göre *ölçme ve değerlendirme* boyutunda şu anlayışlara yer verildiği görülebilir. Öncelikle üretime dönük çalışma alışkanlığı kazanılıp kazanılmadığı, diyalektik materyalist düşünme biçiminin kavranıp kavranmadığını sınanır (Sönmez, 2008, s. 120).

Materyalist felsefe eğitim sistemlerinin işleyişine yönelik eleştirileri ile daha çok radikal pedagojinin doğuşuna katkıları bulunmuştur. Bu katkılar çerçevesinde arz-talep dengeleri ile eğitimin hükümetlerce kamusal bir yükümlülük olarak tanınmasına da önemli etkileri olmuştur. Öğretim programlarında düşünsel açıdan ve felsefi işleyiş bakımından kapitalist ilişkiler karşı anti tez oluşturarak toplumların demokratikleşmesine etkisi olduğu söylenebilir.

Natüralizm

Naturalizm, Türkçede doğacılık sözcüğüyle karşılanmaktadır. Natüralizmin pratikte birbirini tamamlayan iki görüşle betimlemek olanaklıdır. Öncelikle natüralizm her şeyin doğal olduğu, yani varolan her şeyin doğal dünyanın bir parçası olup, araştırmaya özgü yöntemlerle araştırılması gerektiğini savunur. Her şeyin doğa bilimlerinde örneklenen yöntemlerle açıklanabileceğini savındadır. Natüralist anlayış aynı zamanda doğanın parçası olduğunu ifade eder (Cevizci, 2000, s. 275). Rousseau, Pestalozzi ve Spencer bu akımın en çok bilinen öncüleridir. Natüralizm, doğanın tüm gerçeklik olduğu düşüncesinden hareket eder. Doğanın kendisi insanları, insan doğasını ve tüm varlıkları içeren ve bunları açıklayan bütünsel bir sistemdir. Natüralizm devrim halinde olan maddenin yalın bir düzen içinde olduğunu ileri sürer (Üstüner, 2005).

Natüralist felsefe realist felsefeden etkilenecek doğayı tek gerçeklik, bilgi ve değer kaynağı olarak görmüştür. Natüralistler, insan zihnini doğal kavramlarla açıklayarak, insanı doğal bir varlık olarak iyi olduğunu ifade ederler (Üredi, 2009, s. 59). Edebiyat, felsefe ve etik boyutlarında natüralist felsefenin görüşleri; felsefenin doğanın yansıtılması olduğunu, doğanın egemenliği, rolü ve ahlak anlayışında da yine doğal bir bakışın egemen olduğunu ileri sürer. Edebiyatta ve sanatta *natüralizm* ya da *doğalcılık*, doğayı detayları ile olduğu gibi yansıtmayı öngören akımların genel adıdır. Felsefede *natüralizm*, her şeyin doğal varlıklardan, doğal nedenlerle oluştuğunu, doğaüstü varlıklara ve açıklamalara itibar edilmemesi gerektiğini savunan düşüncedir. Ahlak felsefesinde *natüralizm*, ahlakî çıkarımların, ahlakî olmayan ifadelerden yapılabileceği kuramını benimser (Yazıcı, 2001, ss. 105-107).

Natüralist felsefenin doğa, insan ve toplum işleyişine ilişkin görüşlerinin ana teması, doğa odaklılık, doğanın egemenliği ve doğaya uyum biçimindedir. Şöyle ki natüralizme göre doğanın, nesnel yasalar uyarınca işleyen bir düzeni vardır. Gözlem ve deneye dayalı bilimler, işte bu yasalar sayesinde doğa ile ilgili her alanda sağlam, kesin bilgilere ulaşabilir. Natüralizm, doğa bilimlerinin sanata ve edebiyata uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Natüralist anlayışa göre gerçek olduğu gibi yansıtılmalı, yaşamın kaba ve bayağı sayılarak ele alınmayan yönleri de işlenmelidir. Natüralist anlayışa göre birey, içinde yetiştiği toplumsal ve doğal çevrede biçimlenir. Ekonomik ve toplumsal baskılar altında ezilen bireyler, içlerinden gelen güçlü dürtülerle hareket ederler. Alın yazılarını belirleyebilme gücünden uzak olduklarından davranışlarından da sorumlu tutulamazlar (Gutek, 2006, ss. 80-86).

Natüralist Felsefe Açısından Eğitim

Natüralist felsefe genel olarak eğitime katkıları insana odaklanma, doğaya uygun ve uyumlu çalışma biçiminde verilebilir. Eğitim sistemlerinin kültürleme ve bilgi aktarmacılık işlevinin yerine natüralizm akımı adı üstünde eğitim sürecini doğala bırakan bir anlayışa dayanması gerektiğini belirtir.

Natüralist felsefeye göre *eğitimin amacı*, insanları insan doğasının gerektirdiği şekilde ve bu doğaya uygun bir yaşam doğrultusunda yetiştirmektir. Birey doğal bir ortamda öğreneceklerini ilgi ve yeteneğine göre seçecektir (Kazu, 2002, s. 68). Natüralist eğitim anlayışına göre *eğitimin amaçları* belirlenirken şu düşünceler temel alınmalıdır. Program evrenin bir parçası olan doğaya ve insana uygun olmalıdır. Duyumlar doğanın anlaşılmasını kolaylaştırır; duyumsamalar geliştirilmelidir. Doğadaki süreçler yavaş olduğu için eğitim süreçleri de yavaş seyretmelidir (Üstüner, 2002, s. 105). Natüralist felsefeye göre öğretim programlarında *içerik ve konu*

Realist felsefeden etkilenen natüralist felsefe doğayı tek gerçeklik, bilgi ve değer kaynağı olarak görmüştür. Natüralistler, insan zihnini doğal kavramlarla açıklayan, insanı doğal bir varlık olarak iyi olduğunu ifade ederler.

bağlamında işlenilecek ders ve konular insanın doğayı kavramasına ve insanın doğal gelişimine katkı odaklı olmalıdır. Çocuğa yetişkin olana kadar hiçbir inanç ve değer benimsetilmemelidir. Öğretim programının odağına çocuğun duyguları konulmalıdır (Terzi, 2008, ss. 63-64). Natüralist felsefeye göre *öğretme öğrenme süreçlerine* yönelik öğretim programı öncelikle öğrenci merkezli ve demokratik olmalıdır. Hazır bilgi olmamalı, bizzat yaparak yaşayarak öğrenmeli, doğal bir ortamda karşılaştığı problemleri kendi çözmeli, duygularını geliştirmeli, bilgiyi söylenildiği için değil; anladığı için edinmelidir (Değirmencioğlu, 2000, ss. 93-94). İçerik bireyin doğayla uyumunu kolaylaştıracak şekilde oluşturulmalıdır. Öğretim programları hazırlanırken çocuğun dürtüleri ve duyguları temel alınmalıdır. Bireylerin algılarını geliştirmeye yönelik, ezberci olmayan yöntemler kullanılmalıdır. *Öğretmen rolleri*, öğrenciyi zorlamamalı, onun çevresiyle etkileşimin geliştirmeye çalışmalıdır. Natüralizm anlayışında öğretmen aceleci olmamalı, sabırlı olmalıdır ve çocuğa seçenekler sunmalıdır. Natüralist öğretim anlayışının temel amacı çocuğa bir şey öğretmek değil, ona doğru, aydınlık düşünce oluşturmaya katkı vermek ve doğal olarak öğrenmesini sağlamaktır (Sönmez, 2008, s.107-108). Bu niteliğe uygun olarak natüralizmin özel bir *ölçme ve değerlendirme* sistematığının olduğunu söylemek oldukça güçtür. Nitekim Natüralist felsefenin öncülerinden Rousseau Emile adlı eserinde öğretmen kendi hedeflerini Emile'e dikte etmeye kalkmayacak, aksine Emile'in ihtiyaçlarına göre eğitim verecektir. Rousseau çocuğun öğrenmeye hazırbulunuşluğun da önemli olduğunu ifade eder (Noddings, 2007). Bireye zorlama yapılmamalı, istek ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Hazırbulundukları zaman ölçme ve değerlendirme uygulanmalıdır.

Natüralist felsefe ve öncülerinin eğitim alanına etkilerini “insan için, insana göre ve doğaya uygun” sloganlarıyla anlatmak olanaklıdır. İnsanı odak alması, doğanın işleyiş ve duyarlılığını yaşama ve eğitime uyarlanması bağlamında Naturalist felsefe eğitim alanına önemli katkılar sunmuştur. Çağdaş eğitim sistemlerinde de insan, çevre ve doğa gibi konuların araştırma ve geliştirme boyutlu çalışılması natüralist yaklaşımın günümüze kimi yansımaları olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte natüralizme karşı kimi eleştiriler de yapılmaktadır. Bu eleştirilerin odağında “insanları iyi kabul etmenin bizi ahlaki çöküntüden kaynaklanan hayal kırıklığına uğratacağı” kaygısı bulunmaktadır. Natüralizmin savunucuları da modern insanın kendini incelemesi ve evrendeki durumunu anlaması ile kendini bulacağı iddiası ile karşılık vermektedirler (Mayer, 1992).

Pozitivizm

Pozitivizm, olguculuk modern bilimi temel alan batıl inançları ve metafiziksel spekülasyonları reddeden bir felsefi akımdır. Pozitivizm anlayışta sadece fiziksel veya maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışı vardır. Pozitivizm Auguste Comte'un 19. yy. da ortaya attığı düşüncelerle yapılır. Daha sonra 1920'de Viyana Çevresi tarafından 'mantıksal pozitivizm' adı ile yeniden yapılandırılır. Pozitivizmin ana iddiası metafiziğin hiçbir değeri olmadığı iddiasıdır. Öncüleri ondokuzuncu yüzyılda August Comte (1789-1857) ve yirminci yüzyılda Mach'dır (1838-1936). Bu felsefi yaklaşımın onsekizinci yüzyıldaki aydınlanma felsefesinin izdüşümleri olduğu söylenebilir. Comte, Kant'ın metafiziğin hiç olmazsa ahlaki bir değeri olduğu anlayışına karşı çıkmakta ve metafiziğin ahlaki değeri olduğunu kabul etmemektedir (Arslan, 2007).

Pozitivist felsefe ve geleneğinin en önemli filozoflarından Auguste Comte'a göre toplumlar bilimsel yani pozitivist düşünme aşamasına ulaşıncaya kadar uzun bir tarihsel süreç yaşamıştır. Felsefe ve sosyoloji alanyazınında *üç hal yasası* olarak bilinen bu anlayışa göre felsefi ve dini bakış açıları *teolojik aşama*, *metafizik aşama* ve *pozitif aşama* olmak üzere üç değişik aşama geçirmiştir. *Teolojik aşamada* tüm olay ve olguların oluşumu tanrı ya da kutsallık atfedilen varlıklarla açıklanmaya çalışılmıştır. Tanrıbilimsel aşama adıyla da anılan bu dönemin en belirgin özelliği, insanoğlunun anlayamadığı olay ve durumları aşkın bir kaynakla açıklama yoluna gitmiş olmasıdır. *Metafizik aşamada* ise olay, olgu ve durumlar ruh, ölümsüzlük gibi doğaüstü soyut kavram ve değerlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Evreni yöneten artık insana benzeyen bir varlık değil; soyut niteliği, iyiliği, güzelliği olan varlıklar almıştır. Ortaçağın sonunda başlayan *pozitif aşamada* ise bilinmeyenler bilimsel yöntemle açıklanmaya çalışılmıştır. Aklın bütünüyle imgelemen üstesinden geldiğinin varsayıldığı bu son dönemde insanoğlu artık deneye açık olgularla, bu olgular arasındaki ilişkilerle, bu olguların altında yattığı düşünülen yapı, düzen ve yasalarla ilgilenmektedir. Bu dönemde insanlar doğadaki ve toplumsal yaşamdaki olguları açıklayabilmek için somut gözlenebilir olguları incelemeye yönelmişlerdir. Bu inceleme esnasında olgular arasındaki neden-sonuç ilişkileri gözlenip, bu ilişkilerdeki düzenlilikler ve ardarda gelişer yasalarla ile açıklanabilmektedir. Bununla birlikte bu anlayış zamanla “pozitif din”, “pozitif ahlak” kurmak biçiminde eleştirilmiş ve olanaksızlığı üzerine kimi karşıtlıklar geliştirilmiştir (Arslan, 2002, ss. 61-62). Pozitivist felsefenin genel çalışma alanları bağlamında kimi özelliklerini aşağıdaki biçimde özetlemek olanaklıdır

Pozitivist felsefeye göre *ontolojik* bağlamda şu görüşler ön plana çıkmaktadır. Ancak olgular bilinebilir ve olgular konusundaki bilgiler de mutlak değil sadece görecelidir. Bilmek önceden görmek içindir. Kanıtlanmadığı sürece bir nesnenin varlığı ifade edilemez. Sağlam bilgilere olguların incelenmesi yoluyla ulaşılabilceği ve kesin bilgilere yalnızca deneye dayanan bilimlerle ulaşılabilceği varsayılır (Hilav, 2003, s. 297). Comte değerli bilginin sadece kullanılabilen bilgi olduğunu öne sürmektedir. Bilginin ne olduğunu açıklayan bilgi kuramları değil gerçek hayatta kullanılabilen bilgi önemlidir (Frost, 1989). Ona göre eğer bir kişi problemlerini çözebilecek ve ihtiyaçlarını karşılayacak bilgiye sahipse bu bilginin tarihsel kaynağının önemi yoktur (Arslan, 2007). Bu nedenlerden ötürü pozitivistler açısından bir ilk'in belirlenmesi deneye bağlı bir kanıtlama gerektirir.

Pozitivizme göre *epistemolojik* açıdan şu özellikler söylenebilir. Bilgiler olgulara dayanmalıdır ve aprioridir. Kanıtlanmayan, olgulara dayanmayan bilgilerin geçerliliği yoktur. Özellikle mantıkçı pozitivistler bilimsel bilginin deneyime dayalı olmasını savunmuşlardır. (Cevizci, 2007, ss. 66-67). Pozitivizm olgularla desteklenen ve olgularla ilgili verilere dayanan bilginin en sağlam bilgi olduğunu ileri süren yaklaşımdır.

Pozitivizme göre *değerler* şu biçimde oluşmaktadır. Toplumlar ve değerler durağan değil hareket ve değişim halindedir. Ahlak konusunda en yüksek ide (fikir) insanlık idesidir. Toplumun duran değil kımıldayan yönü olan sosyal dinamizmin en temel idesi “ilerleme”dir (Gökberk, 2008, 416-417). Pozitivistler bir bakıma değerleri insanlığın ulaştığı son durum olarak değerlendirirken bu durumun sürekli değişime açık olduğunu belirlemişlerdir.

Pozitivist felsefe düşünürleri *bilimsel düşünce* biçimini benimsemişlerdir. Pozitivist felsefe bilgilerin doğrulanabilir, kanıtlanabilir bilgiler olması koşuluyla kabul edilebileceğini savunur. Anlamlı önerme doğrulanabilir önermedir. Önermelerin

Pozitivizm, olguculuk modern bilimi temel alan batıl inançları ve metafiziksel spekülasyonları reddeden bir felsefi akımdır. Pozitivizmde teoloji ve metafiziğin dışlandığı, sadece fiziksel veya maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bir bilim anlayışı vardır.

doğruluğu deneysel doğrulama ile mümkündür (Arslan 2003, ss. 51-52). Ondokuzuncu yüzyıldaki gelişmelerle birlikte pozitivistler, insan zihninin tüm gereksinimlere yanıt verebileceğini bunun bilimsel bilgi ile karşılanabileceğini başka bilgi türlerinin doğruları bulamayacağını ileri sürerek bir mutlaklaştırma yoluna gitmişlerdir (Topdemir, 2008, s. 34). Bir bakıma pozitivist felsefe düşünürlerinin zamanla bilimsel bilgi “tek doğruculuktur” anlayışına yöneldikleri söylenebilir. Schwartz ve Ogilvy (1979)’dan aktaran Yıldırım ve Şimşek (2008, s. 31)’a göre bilimsel düşünmeye yol gösteren pozitivist paradigma şu temel nitelikleri göstermektedir. Gerçeklik basittir ve hiyerarşi düzenin ilkesidir. Evren mekaniktir. Gelecek ve yön bellidir. Parçalar arasında nedensellik ilişkisi vardır. Değişim niceliksel ve birikimlidir. Nesnellik zorunludur. Genel olarak yapılan bu özetle evreni akıl yoluyla anlama mümkündür, değişkenler arasında nedensellik kolayca gözlenebilir ve açıklanabilir.

Pozitivist Felsefe Açısından Eğitim

Pozitivist felsefeye göre *eğitimin amacı*, insanları modern bilimi temel alan, batıl inançları ve metafiziksel spekülasyonları reddeden birey olarak yetiştirmektir. Pozitivist felsefe ilkelere doğal olmayan karşısında doğal olana yönelmek, doğalın bilgisiyle yetinmek, despotik, kölecî, özgürlük karşıtı irrasyonel durum ve uygulamalar karşısında rasyonel olanın yanında olmak ilkelerine göre eğitimi tanımlar (Kale, 2009, s. 298). Pozitivist felsefeye göre öğretim programlarında *içerik ve konu* boyutunda bireyin bilimsel düşünmesini geliştirecek konulara yer verilmesi amaçlanır. Metafiziksel ifadelerden uzak bir içeriğine sahip olunmalıdır. Ayrıca program içeriği her şey doğrulanabilir ilkesine bağlı olmalıdır. Pozitivist felsefeye göre *öğretme öğrenme süreçlerinin* düzenlenmesinde deney ve gözleme dayalı çalışmalarla bilimsel araştırmalara yer verilmesi tercih edilir. Pozitivistlere göre önerme ancak ve ancak doğruluğu ya da yanlışlığı ampirik (görgül) gözlem yoluyla kesinleştirilmesi olanaklıysa bilimseldir (Toprakçı, 2005, ss. 134-135). Pozitivist felsefeye göre *ölçme ve değerlendirme*, nesnel ölçmelere dayandırılmalıdır. Ölçme araçlarının geçerli ve güvenilirliği belirlenmiş olmalıdır. Sorular pozitivist bakışın kavranılıp kavranılmadığını ve bilimsel düşünme süreçlerini ölçebilir nitelikte olmalıdır. Bilginin öğrencinin zihninde depolandığını gösteren ölçülebilir, gözlenebilir davranış değişikliklerini belirlemeye yönelik ölçme ve değerlendirme araçları kullanılmalıdır. Pozitivist felsefenin eğitim, *okul sınıf yönetimi* bağlamında eğitime etkisi oldukça önemlidir. Bu etki bir bakıma pozitivist yaklaşımın genel yönetim yaklaşımlarına etkisinin bir ürünüdür. Klasik yönetim yaklaşımlarından Fordizm, Fayolizm ve bürokratik yaklaşımdaki hiyerarşik anlayış özünde pozitivism etkisidir (Fırat, 2006, s. 43). Bu durum pozitivism'e göre okulların merkezi otoriteye bağlılık ve merkezden yönetim anlayışını güçlendirmektedir. Ayrıca eğitim, okul ve sınıf yönetiminde ast-üst, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde objektif bir yaklaşımın olması esastır.

Pozitivist felsefenin hem genel yaşama hem de eğitim alanına katkıları iki farklı açıdan yorumlanabilir. Şöyle ki öncelikle bilimsel düşüncenin yaşama aktarılması insan ve toplum yaşamında geniş ufuklar açtığı açıktır. Olay, olgu ve durumların bilimsel olarak kavranılması, yorumlanmasında böylece çağdaşlaşma yolunda cumhuriyet ve demokrasi ideallerinin gelişmesinde olumlu etkiler yaratmıştır. Bununla birlikte kimi sorunların çözümü ya da soruların cevaplanmasında pozitivist felsefenin eksik kaldığına ilişkin eleştiriler de yapılagelmıştır. Nitekim pozitif bilim anlayışında değerlerin bilimin konusu olmasını reddedilmiş ve değerlerin bilim içinde meşru bir yerinin olamayacağı ileri sürülmüştür. (Keat ve Urry, 2001). Daha

sonraları yorumsamacı paradigmaların temel çıkış kaynakları ve eleştirileri de bu görüşü temel almıştır. Pozitivist felsefenin eğitim alanına etkileri hem program hem de yönetim boyutlu gelişmiştir. Eğitim alanının bilim olarak gelişmesi, araştırma ve geliştirme çabalarının eğitim alanına uygulanması program boyutlu kimi katkılardır. Yönetim alanında ise, eğitim yönetim alanında bilimselliğin egemenliği ve buna bağlı olarak klasik yönetimin kimi uygulamalarının eğitim kurumlarına uygulanması bu katkıların bazılarıdır (Firat, 2006, s. 44). Norm kadro uygulamaları, kural ve düzenlemeler yapılarak yasa temelli bir sistemler kurulması ve meslek elemanı seçiminde nesnellik gibi uygulamalar bu yine yine eğitim yönetimi alanına yönelik katkılar olarak tanımlanmaktadır.

Postmodernizm

Postmodernizm, modernizm sonrası ya da ötesi anlamında kullanılmaktadır. Postmodernizm olumlu ya da olumsuz anlamda modernizmden farklılaşan tüm siyasal ve toplumsal değişimleri, düşünsel ve kuramsal ürünleri ve kültürel pratikleri kapsayan bir formülasyondur. Belli başlı kalıplaşmış bir ideoloji olmaktan çok; pozitivist anlayışa karşı, modernlik sonrası anlama, algılama, üretme ve tüketme anlayışı ile açıklanır. Tanımlamak postmodernist felsefeye aykırı bir durumdur. Tanımlandığında zaten kabul edilenin bir parçası olur. Bu nedenle daha çok var olan dönemi 'postmodern durum' olarak niteler. Modernizmin tam bir karşıtlığı ya da sonu olmaktan ziyade, eleştirel bir karşı duruştur. Toplumu, Marksist yaklaşımın aksine üretim biçimleri değil; biçimlendirilmiş medya şekillendirmektedir (Giddens, 2006, s. 115). Postmodernizmin temel özellikleri üzerine farklılıklar olmakla birlikte, temel özellikleri şu başlıklar altında toplanabilir (Aydın, 2006): *Gerçeklik ve doğruluk*: Kültüre, dilsel yapılara ve özneye bağımlıdır. *Nesnellik*: İdeolojik bir kavramdır, güç, otorite ve iktidarların bir maskesidir. *Sürekli değişim*: Değişmeyen hiçbir şey yoktur. *Odaksızlık veya çok-odaklılık*: Ne kadar kültür varsa o kadar odak vardır. *Temelsizlik*: Varlık, bilgi ve değer dayandığı sarsılmaz bir temel yoktur. *Benlik*: Evrensel bir benlik ya da insan imgesi bulunmamaktadır. *Yorumsamacılık*: Her metin, farklı anlamlandırılmaya açık bir testtir. *Evrenselliğe karşı yerellik*: Evrensellik, beyaz ırkın değerlerini dünyaya empoze etme aracıdır. *Toplum mühendisliği*: Anti-demokratik ve totaliter bir tutumdur. *Üst anlatılar*: Baskıcı büyük öykülerdir. *Çoğulculuk*: Tekçiliğe karşı çoğulculuğun yaygınlaştırılması gerekir. *Eklektizm*: Her şey olur, her şeyden iki yüz elli gram almak gerekir.

Postmodern anlayış klasik üretim süreçleri ile örgütlenme modellerine de karşıtlık göstermektedir. Fordist üretim tarzı yerine modernizasyona bağlı olarak esnek çalışma, esnek uzmanlaşma gibi kavram ve anlayışların geçerli olageldiği görülmektedir. Bu gelişmeye bağlı olarak postmodern dünyanın yönetsel kimi özellikleri şu biçimde özetlenebilir: Kurumlarda "işlevsel farklılaşma" yerini "farksızlaşma"ya bırakmaktadır. Modern kurumların sınırları belliken postmodern kurumlarda sınırlar daha belirsizleşmiştir. İstihdam türleri yarı-zamanlı istihdam, esnek çalışma gibi uygulamalarla değişmiştir. Örgütlenme işlevsel gruplara göre değil, proje gruplarına göre şekillendirilmeye başlanmıştır (Gürsel, 2003, s. 346).

Postmodern Felsefe Açısından Eğitim

Postmodernizm bir eğitim felsefesi olmaktan çok; siyasal, sosyal, ekonomik çok geniş bir alana yönelmesi nedeniyle çok tartışmalı bir alandır ve eğitim alanı üzerinde etkileri tartışılmaktadır. Postmodernizm eleştirel bir pedagoji yaratarak kimi açılımlar oluşturur. Farklılıkların ve çoğulculuğun kabullenilmesi, mutlak değerler yeri-

Postmodernizm kimi özellikleri şu biçimde özetlenebilir. Gerçeklik ve doğruluk, nesnellik, sürekli değişim, odaklılık veya çok-odaklılık, temelsizlik, benlik, yorumsamacılık, evrenselliğe karşı yerellik, toplum mühendisliği, üst anlatılar, çoğulculuk, eklektizm.

Fordizm Amerikan otomobil endüstrisinin öncüsü Henri Ford (1863-1947) tarafından ortaya koyulan ve uygulamaya geçirilen yönetim kuramı. İş süreçlerini ard arda gelecek biçimde olabildiğince küçük parçalara bölerek, iş süreçlerinde etkinlik ve verimliliği sağlamayı amaçlar. Üretim bir üretim bandı üzerinde gerçekleşir. İşçiler sadece işin küçük bir parçası üzerinde beceri sahibidirler. İşçileri niteliksizleştirilmesi açısından eleştirilir.

Eklektisizm farklı düşünce sistemlerinden seçilen öğretilerin belli bir amaçla seçilerek bir sistem olarak bütünleştirilmesidir.

ne yoruma açık seçeneklerin konulmasına olanak verilmesi, tek mutlak doğru egemenliğine karşı olunması, görecelilik, eklektik düşünme, teknoloji aracılığı ile güçlü bilgi aktarımı, bilgilendirme, öznellik ve öznenin yükselişi postmodernizmin eğitim alanıyla da ilgili kimi özellikleridir (Tr - wikipedia, 2007). Postmodern anlayış ile tüm toplumsal yapı ve işleyişe ilişkin modern algı ve anlayışa karşıt bir yapı oluşturulmaktadır. Kuşkusuz, bu yeni anlayış, yapı ve tavır yeni eğitim anlayışı yaratma eğilimi açıktır. Aslında postmodern anlayışın kendine özgü bir öğretim programı olup olmadığı tartışmalıdır. Genel kabul gören görüş, postmodern anlayışın göreceliliği, aslında nesnel bilgiyi yok sayması gibi, mümkün olduğu kadar nesnel verilere dayanan eğitimbilimini de yok sayma biçimindedir (Aydın, 2006a). Tüm tartışmalara karşılık bir süreç olma bakımından postmodernizm adına oluşan eğitim anlayışının kimi temel özelliklerini aşağıda verilen biçimde toparlamak olanaklıdır.

Postmodern felsefeye göre eğitim sistemlerinin *amacı* bir kesin oluştan çok göreceli bir oluşudur. Bireyin yaşamasını kolaylaştıracak, tüketimi düzenleyecek tüm düzenleme ve anlayışlar bir bakıma postmodern anlayışın onayladığı anlayışlardır. Öncelikle toplum artık sanayi toplumu değildir ve buna bağlı olarak eğitim yapısal olarak kitle yığın eğitimi ve meslek kazandırma işlevi artık göreceli olarak işlevini yitirmektedir. Bireyin yaratıcılık ile eleştirel düşüncenin geliştirilmesi, esneklik, özerklik, dinamizm, yüksek iletişim becerisi, empati, ikna ve işbirliği geliştirilmesi gereken niteliklerdir (Şahin, 2004). Postmodern felsefe açısından öğretim programlarının *içeriğinde* çok yönlülük, çok kültürlülük, bir bakıma düzensizlik bulunmaktadır denilebilir. Özü itibarıyla serbestçi bir anlayış ve algıya sahip olan postmodern yaklaşım katı bir program anlayışı olmayışını doğurmaktadır. Postmodern eğitim anlayışının *öğretme ve öğrenme süreçlerinde* görecelik ve bireysellik baskındır. İçinde yaşadığımız yüzyılda bilginin öğrenilmesinde çok tüketilmesi önem kazanmaktadır. İletişim teknolojisinin hızla geliştiği dünyamızda bilgi çok kısa sürede kitlelere ulaşmaktadır. Ancak kısa bir süre içinde de geçerliğini ve güncelliğini yitirmektedir. Kuşkusuz böyle bir dünyada eğitimin görevi insanlara bilgi öğretmekten çok bilgiyi elde etmenin yollarını öğretmek olacaktır (Sözer, 2011). Postmodern eğitimde sınıfın şart koşulması yoktur (Tezcan, 2002, s. 13). Bu bağlamda her yer eğitim programlarının uygulama alanı olarak görülebilir. Postmodernist felsefe bilginin üretilmesinden çok tüketilmesini önemsemektedir. İletişim teknolojisinin hızla geliştiği dünyamızda bilgi çok kısa sürede kitlelere ulaşmaktadır. Ancak kısa bir süre içinde de geçerliğini ve güncelliğini yitirmektedir. Kuşkusuz böyle bir dünyada eğitimin görevi insanlara bilgi öğretmekten çok bilgiyi elde etmenin yollarını öğretmek olacaktır. Postmodern eğitimin özel bir *ölçme ve değerlendirme* sistemi oluşturduğunu söylemek olanaklı değildir. Modernist eğitimde *öğretmen* erki temsil ederken, postmodern eğitim öğretmenin açık erkine karşı çıkmaktadır. Öğretmenin erki temsil etmesi eğitimsel olarak baskının, şiddetin ve ideolojik aşımaların temeli olarak kabul edilir (Aydın, 2006b, ss.62-63). Bu durum bir bakıma *öğrenci* merkezliğe doğru eğilimdir denilebilir. Bununla birlikte postmodernizm, modernizmin öğrenci ile öğretmen arasındaki uçurumunu ve sosyolojik mesafesini kaldırırken, öğrenci ve öğretmen arasında güvene dayalı bir ilişki yaratılmasını ön plan çıkarır.

Evrensel bilgi ve yüksek kültür ile kitle kültürü arasındaki ayrım ortadan kalkmaya başlamıştır. Onun yerine toplumların kendi değerleri ön plana çıkmaktadır. Evrensel doğruluk veya sınıf anlayışı geçerliliğini yitirmiş daha esnek ya da daha çok birey odaklılık güç kazanmaya başlamıştır. Postmodern görüşlerin eğitime ilişkin kimi sonuçları şu biçimde özetlenebilir (Sözer, 2007):

- Görecelik, eklektik yaklaşım ve merkezi kontrolün kalkması eğitimin belirli amaca göre çalışması kimi zorluklar çıkarmaktadır.
- Eğitimde medyanın rolünün değişmesi ve önem kazanması öğretmenin ve kalıpcı öğretim programının etkisini azalmaktadır.
- Okuryazarlık tüm medyanın okuryazarlığına yönelmiştir.
- Yeteneğe göre eğitim yapılmalıdır.
- Kitle eğitiminden kişiselleşmiş öğretime, tek öğretimden çoğulcu öğretime, katı programlardan esnek programlara, öğretmenin program başlatma ve yöneltmesinden, öğrencinin başlatmasına ve grup planlamasına, bağımlı içerikten, bağımsız içeriğe geçiş sağlanmalıdır

Postmodern eğitim anlayışına yönelik olumlu olumsuz görüşler şu biçimde verilebilir. Öncelikle postmodern eğitim bir düzensizlik nedeniyle eğitim biliminin “kasıtlı ve istendik davranış değiştirme” temel anlayışına karşıtlık oluşturmaktadır. Bu durum, sosyalleştirme, ulusal birliklilik gibi birleştirici işlevi bulunan eğitim sistemlerinin sarsılmasına neden olabilir. Buna karşılık farklılıkların göz önüne alınması, çok kültürlülük, yorumsamacı bakış gibi algı ve anlayışlarla hem felsefi dünyaya hem de eğitime yeni bakışlar kazandırdığı da bir gerçekliktir.

Sizce Türk Eğitim Sistemi daha çok hangi genel felsefelerin etkisindedir?

SIRA SİZDE

GENEL FELSEFİ AKIMLARIN TÜRKİYEDE EĞİTİME ETKİLERİ

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim sisteminin oluşturulmasına etki eden en temel anlayış “yeni ulus devlet”in kurulmasıdır. Bu bakış açısı uzun yıllar eğitim sistemini etkilediği görülmektedir. Türkiyede erken cumhuriyet biçiminde tanımladığımız Cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vuran düşünsel bakış açısının eğitime bakışı Mustafa Kemal’in görüşlerinde kendini bulmaktadır. Mustafa Kemal’in temel bakışına bağlı olarak eğitim alanına yansımaları ve eğitime felsefi etkileri şu biçimde aktarılabilir. Öncelikle çağdaş bir ulusal devlet yaratılması amacı eğitimin milli olmasını doğurmuştur. Bir başka temel nitelik ise eğitimin işevuruk ve uygulamalı olması istemidir. Laiklik ve bilimsellik bir başka nitelik olarak görülmektedir. Mustafa Kemal düşünce sistematigi içinde sorunların akılcı gerçekçi, bilimsel ve insancıl çözüme yaklaşımı egemendir. Bu bakışa göre de Mustafa Kemal’in yaşam ve eğitim görüşü baskın bir biçimde rasyonalist, pozitivist ve hümanist bir içerik taşımaktadır denilebilir (Alkan, 1983, s.50-51). Kurulştan 1950’lilere hatta 1980’lerin sonuna kadar eğitim sisteminde genel hatlarıyla Kemalizm’in etkisi son derece yüksektir. Felsefi olarak Atatürk’ün pragmatist, pozitivist (olgucu) ve rasyonalist (akılcı) bir lider olması eğitim felsefelerini de son derece etkilemiştir. Atatürk’ün eğitim anlayışında ulusal olma, bilimsellik, uygulamalı ve işlevsel olma, laiklik, fırsat eşitliğine saygı ve öğretim birliği gibi ilkeler en önemli satır başlarıdır (Tezcan, 2000, ss. 16-20).

Öğretim basamaklarına göre ise, okulöncesi eğitime geç geçilmiş olması bu alanda hem niceliksel hem de niteliksel sorunların birikmesine neden olmuştur. Bununla birlikte çocuğa görelik, yaşla iç içelik gibi nitelikleri nedeniyle Türkiye’de okulöncesi eğitim pratik açıdan yaşla en çok uyumluluk gösteren bir kademedir. Oyun, okul, aile ve çevre işbirliği nitelikleri nedeniyle yer yer pragmatizm, yer yer realizm ve natüralizm etkilerin sistemde görülmektedir. İlköğretim kademesinde genel felsefelerin etkisi belirli ölçüde yine yararcılık, yaşama hazırlama nitelikleri göstermektedir. İlköğretim genel olarak finansman, fizik mekân, reh-

Mustafa Kemal düşünce sistematigi içinde sorunların akılcı gerçekçi, bilimsel ve insancıl çözüme yaklaşımı egemendir. Bu bakışa göre de Mustafa Kemal’in yaşam ve eğitim görüşü baskın bir biçimde rasyonalist, pozitivist ve hümanist bir içerik taşımaktadır.

Türk eğitim sisteminde baskın olarak bilgi ve kültür aktarmacılık egemendir. Pozitivist felsefenin yer yer egemenliği olmakla birlikte, yapılandırmacılık anlayışlarının nüfus ve sınav baskısı nedeniyle uygulanma olanağı zayıf kalmaktadır.

berlik hizmetlerinin gereği gibi yapılamaması ve özel eğitime muhtaç çocukların eğitimden yararlanamaması gibi sorunlar yaşamaktadır (Erdem, 2010, s. 36). İlköğretimde bilimselliğin temel alınması niteliği ile pozitivizm; yaşama hazırlık ve kültür aktarmacılık etkisi ile realizm felsefeleri oldukça baskınlık göstermektedir. Ancak sistemin sürekli nüfus baskısı altında olması, bir üst öğretim basamağın sınavına hazırlık kaygısı sistemi olumsuz etkilemektedir. Bu kaygı sistemin giderek bilgi aktarmacı esaslı bir anlayışa sürüklemektedir. Yapılandırmacı tüm uğraşlara ve isteklere karşılık sistem uygulamada bilgi ve kültür aktarmacılığı doğru eğilim göstermektedir. Ortaöğretim kurumlarını genel ve mesleki ortaöğretim biçiminde iki farklı boyutta incelemek olanaklıdır. Genel orta öğretimin daha çok çeşitlilik göstermesi, ders programlarının pratik yaşamdan uzak oluşu ve niteliksel sorunlarla karşı karşıyadır. Bir bakıma genel orta öğretim sistemin nüfus baskısı ve arz-talep sorunu nedeniyle daha çok yükseköğretime geçiş rolü yüklenmektedir. Bu bağlamda bilgi aktarmacılık ile kültür aktarmacılığın egemen olduğu bir sistem niteliği göstermektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretim yükseköğretime geçiş sorunları yaşaması nedeniyle öncelikle bir talep sorunu ile karşı karşıyadır. Okulun talep, çok çeşitlilik, iş bulma ve yükseköğretime geçiş sorunları sorunlarının en temel olanlarıdır (Erdem, 2010, ss. 41-42). Bununla birlikte Türk eğitim sistemi içinde pragmatiklik, çok tekniklilik niteliklerini en çok gösteren öğretim kurumlarıdır. Üstelik mesleki ve teknik ortaöğretim bilgi ve kültür aktarmacılık işlevlerini de getirmekle de yükümlüdür. Yükseköğretim giriş, süreç ve çıktıları açısından bir başka felsefe benimseme bakımından sorunlu alanlardan biridir. Talebi karşılayamama, Türkçe alanyazın yetersizliği, akademik, mali ve yönetsel özerklik, yenileşme, araştırma ve geliştirmede yetersizlik, mezunların istihdamı gibi çok çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır (Erdem, 2010, ss. 46-47). Buna karşılık sistemin pozitivist yönü ağır basmakta; ortak derslerle ortak kültür ve ulusal değer aktarımı yapılagelmekte; ancak süreç pragmatik ve liberal olma açılarından sorun yaşamaktadır. Yaygın eğitim yeterince yaygın olmamakla birlikte işe vurukluk, yaşam boyu öğrenme, iş içinde eğitim örnekleri bakımından kimi başarılı örnekleri bulunmaktadır. Yaygın eğitimde yaşam boyu öğretim ile iş eğitimi realist ve pragmatik etkilerin görüldüğü söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında Türk Eğitim Sisteminde baskın olarak belirli bir ideoloji aktarımı ile idealist felsefe başatır. Çevreye uyum ve kültürel davranışların kazandırılması ile realist felsefe etkinlik kazanmaktadır. Pozitivist felsefenin etkisi oldukça geniş olmakla birlikte kültürel değişim ve etki ile postmodernizmin etkisi yaygınlaşmaktadır. İdeolojik tercihler ve tarihsel gerçekliklerin bir etkisi olarak eğitim sisteminde materyalist felsefe reel olarak etkisizdir. Ancak bir çalışma alanı olarak bu felsefenin üst öğretim kurumlarında değinildiği söylenebilir. Farklılaştırılmış öğretim, işbirlikli öğrenme gibi çağdaş uygulamalar sistemin arz-talep sorunu ve yetersizlikler ve gelenekçi yapısında pek fazla yer bulmamaktadır.

Özet

Genel felsefi akımlarının özelliklerini ve eğitime ilişkin görüşlerini kavramak

İdealizm, tüm gerçekliği ruhsal ya da düşünsel sayan, tüm bilgilerimizi algı, imge ve düşünce gibi bilinç süreçlerine indirgeyen görüştür. İdealist felsefeye göre, bilgi sadece aklın ürünüdür. İnsan değerini çok yüksektir ve bu değer eğitimle yükseltilebilir. Eğitimde amaç kişiyi iyiye, doğruyu ve güzeli aramaya yöneltmektir. Eğitim bireye aklı kullanmayı, evreni tanımasına olanak verecek etkinlikleri içermelidir. Öğretmenin asıl işlevi öğrenciye bilgiyi sezdirme ve keşfettirmedir. Değerlendirme öğrenci başarılarının birbirleriyle kıyaslayan norm dayanaklı değerlendirme tercih edilmektedir ve aklın kullanılmasına olanak verilmektedir. Realizm, gerçeğin insan zihninin dışında var olduğunu ve gerçek bilginin insanın dışında bireyden bağımsız bulunduğunu savunur. Realist eğitimde genel amaç bireyin topluma uyumunu sağlamaktır. Buna temel amaca bağlı olarak amaçlar, yeni kuşaklara kültürel mirası aktarmak ve insanı toplumsal yaşama hazırlamaktır. Eğitimle bireyin toplumsal gerçekliğe göre yaşama hazırlaması amaçlanır. Öğrencilerin uygulama, gözlem, deney vb çalışmalarla değerlendirilmesine çalışılır. **Pragmatizm**, ilke veya görüşün anlam veya doğruluğunu pratik sonuçlarına göre belirleyen bir felsefe akımıdır. Pragmatizme göre eğitim bireyi becerikli, güçlü ve verimli kişi yapmak için yapılan toplumsal bir işittir. Öğreten merkezli olmak yerine bütüncül ve öğrenen merkezli bir anlayış egemendir. İçerikten çok düşünme, sorun çözme, yaratıcılık ve yarırcılık önemlidir. Öğrenme sürecinde gözlem ve deneye, bilimsel araştırmaya dayalı öğretim yöntemleri kullanılmalıdır. Eleştirel düşüncenin geliştirilmesi ve demokratik davranışların içselleştirilmesi yarara dayalı çıkarsamaların yapılması önceliklidir. **Varoluşçuluk**, insanı merkeze alan, insanın yabancılaşmasına karşı özgürleşmesini amaç edinen bir felsefi akımdır. Eğitimin amacı bireyin yaratılması, özgürlüğünün geliştirilmesi, baskıların etkisizleştirmesini sağlamak olmalıdır. Varoluşçu eğitim bireyin gelişimi odaklı çalışmaları esas alır. Çalışma konuları toplum bilimleri, sanat ve felsefe odaklı seçilmesini sa-

yunur. Öğrenci, öğretmen için nesne değil öznedir ve birey öğretmen, okul ya da toplumun gereksinimlerinin karşılanması için kullanılan bir araç değildir. **Liberalizm** hem bir felsefe hem bir siyasal öğreti ya da ekonomik bir uygulamadır. Liberalizm özgürlüğü politik bir değer, bireylerin ifade özgürlüğüne sahip olması gerektiğini din ve devlet gücünün kimi zaman sınırlandırmasını savunan düşüncenin serbest şekilde dolaşmasını ve ekonomide özel teşebbüse olanak verilmesini ve serbest piyasa ekonomisini savunmaktadır. Eğitimin içeriğinde özgürlükçülük ve çok yönlülük egemendir. Liberalist eğitim anlayışının öğretme ve öğrenme süreçlerinde görecelik ve duruma uygunluk egemendir. Eğitim gerek süreç gerek ürün açısından bireysel hak ve özgürlüklerin bilincinde etkili, verimli, bağımsız ve yaşama hazır bireyler hainle gelip gelmedikleri ölçülmelidir. Eğitimin adem-i merkeziyetçi bir anlayışla yönetilmesi tercih edilir. **Materiyalizm**, her türlü gerçekliğin özünü ve temelini maddede gören, maddeden başka hiçbir tözün bulunmadığını öne süren dünya görüşüdür. Evrende her şey karşılıklı etkileşim içindedir ve birbirlerine bağlıdır. Temel düşünme biçimi şu temel ilkelere dayanır: Her şey değişmektedir ve dönüşür. Nicel birikimler zamanla nitel değişmeye neden olur. Evrende sürekli olarak karşıtların mücadelesi vardır. Eğitim amacı, egemen sınıfların istediği biçimde sistemi yeniden üretme ve sisteme uygun iş gücü ve istendik davranışlara sahip birey yetiştirmektir. Eğitim öncelikle işleyişi ekonomik alt yapı tarafından belirlenen bir üst yapı kurumdur. Ekonomi ve eğitim arasında çift yönlü bir etkileşim vardır. **Natüralizm**, realist felsefeden etkilenecek doğayı tek gerçeklik, bilgi ve değer kaynağı olarak görmüştür. Natüralistler, insan zihnini doğal kavramlarla açıklayan, insanı doğal bir varlık olarak iyi olduğu, özlem ve deneye dayalı bilimlerle, işte bu yasalar sayesinde doğa ile ilgili her alanda sağlam, kesin bilgilere ulaşabileceğini savunmaktadırlar. Natüralist felsefeye göre eğitimin amacı, insanları insan doğasının gerektirdiği şekilde ve bu doğaya uygun bir yaşam doğrultusunda yetiştirmektir. Eğitim, öğrenci merkezli ve demokratik olmalıdır. Yapararak yaşa-

arak öğrenmeli, doğal bir ortamda karşılaştığı problemleri kendi çözmeli, duygularını geliştirmeli, bilgi anlamak için edinmelidir. Natüralistler eğitimi bireye öğretmek için değil, bireyin aydınlık düşünce oluşturmaya katkı vermek için düzenlenmesini savunurlar. *Pozitivizm*, modern bilimi temel alan batıl inançları ve metafiziksel spekülasyonları reddeden bir felsefi akımdır. Pozitivizm teoloji ve metafizik içermeyen, sadece fiziksel veya maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışı vardır. Eğitim alanında ise bilimsel yaklaşımın egemen olmasını amaçlayan pozitivizm, deney ve gözleme ağırlık vererek nesnel sonuçlara ulaşılmasını savunmuştur. *Postmodernizm*, kalıplaşmış bir ideoloji olmaktan çok; pozitivist anlayışa karşı modernlik sonrası anlama, algılama, üretme ve tüketme anlayışıdır. Postmodern felsefeye göre, toplumu üretim biçimleri değil; biçimlendirilmiş medya şekillendirmektedir. Eğitim alanına yansımaları, medyanın daha yoğun kullanımı, çok seslilik, merkezi kontrolün kalkması eleştirel bir pedagoji yaratılması, tek öğretimden çoğulcu öğretime, katı programlardan esnek programlara geçiş istemleri biçiminde özetlenebilir.

Genel felsefi akımların eğitsel doğurgularının Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkilerini tartışmak

Türk Eğitim Sisteminde baskın olarak belirli bir ideoloji aktarımı ile idealist felsefe başattır. Çevreye uyum ve kültürel davranışların kazandırılması ile realist felsefe etkinlik kazanmaktadır. Pozitivist felsefenin etkisi oldukça geniş olmakla birlikte kültürel değişim ve etki ile postmodernizmin etkisi yaygınlaşmaktadır. İdeolojik tercihler ve tarihsel gerçekliklerin bir etkisi olarak eğitim sisteminde materyalist felsefe reel olarak etkisizdir. Ancak bir çalışma alanı olarak bu felsefenin üst öğretim kurumlarında değinildiği söylenebilir. Farklılaştırılmış öğretim, işbirlikli öğrenme gibi çağdaş uygulamalar sistemin arz-talep sorunu ve yetersizlikler ve gelenekçi yapısında pek fazla yer bulmamaktadır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlerin genel felsefeleri öğrenme gerekçelerinden biri **değildir**?

- Eğitim felsefelerinin daha iyi kavranılması
- Öğretmenlerin felsefi bakış açısı sahip olma gereksinimi
- Öğretmenlerin mesleki bir örneklik oluşturma gereksinimi
- Düşünme yöntemlerinin daha iyi kavranılması
- Eğitimin niceliğinin artırılması

2. İdealist felsefe ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Eğitim, bireyin zihinsel süreçlerini geliştirmeyi amaçlar.
- İnsan, özgür iradeli bir varlıktır.
- Eğitimde temel amaç faydalı ve işe yarar bilgiyi öğretmektir.
- İnsan, kimi yeteneklere doğuştan sahiptir.
- Gerçeğe ulaşmanın bir yolu, insanın kendi düşüncelerini gözden geçirmektir.

3. İdealist felsefeye göre aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Ceza, eğitimde kullanılmaması gereken bir yöntemdir.
- Öğretmen, bilgi aktarımcısı değildir.
- Öğrencinin doğruyu bulmaya çalışması önemlidir.
- Öğreticilik becerisi tek başına yeterli değildir.
- Öğrencinin istekli olması bir gerekliliktir.

4. Realist felsefe ile ilgili aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır**?

- Bilgi, insan zihni ile dış dünyanın etkileşimiyle gerçekleşir.
- Varlığa dair bilgi, duyu organlarımızla algıladığımızın ötesindedir.
- Algılama, nesnenin maddi yanıyla ilgilidir.
- Ahlak açısından iyiliğin ölçütü insan yararına olmasıdır.
- Değerler topluma oluşturulur.

5. Materyalizme göre altyapı aşağıdaki kavramlardan hangisi ile tanımlanır?

- Din ve sanat
- Eğitim ve felsefe
- Bilim ve ahlak
- Ekonomi ve üretim
- Kültür kurumları

6. Natüralist felsefeye göre eğitimle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Öğretim programı öğrenilecek bilgiyi hazır sunmalıdır.
- Bilgi söylendiği şekliyle edinilmelidir.
- Bireylerin algılarını geliştirmeye yönelik yöntemler kullanılmalıdır.
- Öğrenci gerektiğinde zorlanmalıdır.
- Öğretim programı öğretim odaklı olmalıdır.

7. Aşağıdaki ifadelerden hangisi ontolojik bağlamda pozitif felsefenin görüşünü yansıtmaktadır?

- Bilgiler mutlaklardır.
- Deney yanlışlara yol açabilir.
- Bilginin tarihsel kaynağı önemlidir.
- Ancak olgular bilinebilir.
- Olaylar arasındaki bağlantılar önemsizdir.

I. Eğitimde temel amaç bireyin yaşama hazırlanmasıdır.

II. Eğitimde bireysel farklılıklara değil, ortak özelliklere odaklanmalıdır.

III. Gözlem ve deneye dayalı öğretim yöntemleri kullanılmalıdır.

IV. Her tür bilgiyi vererek öğrencileri hem teorik hem pratik açıdan yetiştirmelidir.

V. Eğitim programları amaçları esnek ve değişken değil, önceden planlanmış olmalıdır.

8. Yukarıdakilerden hangileri pragmatist felsefenin eğitim ile ilgili görüşleridir?

- I ve III
- I ve V
- II ve IV
- II ve V
- III ve IV

- I. Okullar adem-i merkeziyetçi bir anlayışla yönetilmelidir.
- II. Tek tek bireylerden ziyade toplumun yararı önceliklidir.
- III. Eğitimde amaç topluma uyumlu bireyler yetiştirmektir.
- IV. Doğruluğun ölçütü bilginin işe yararlığı ve etkililiğidir.
- V. Eğitimde ölçme değerlendirme sürece değil ürüne yönelik olmalıdır.
- 9.** Liberal eğitim anlayışına göre yukarıdaki ifadelerden hangileri doğrudur?
- a. I ve III
- b. I ve IV
- c. II ve III
- d. II ve IV
- e. IV ve V
- 10.** Aşağıdakilerden hangisi postmodern eğitim anlayışının özelliklerinde biridir?
- a. Eğitim sistemlerinin amacı nettir ve bireyin yaşamını kolaylaştırmaya yöneliktir.
- b. Öğretme ve öğrenme süreçlerinde toplumsal odaklılık baskındır.
- c. Öğretmen gücü-otoriteyi temsil ederek eğitimin merkezinde bulunur.
- d. Eğitimin amacı, bilgiyi aktarmak ve toplumsal yaşamı öğretmektir.
- e. Eğitim, meslek kazandırma değil, bireyin yaratıcılık özelliklerini geliştirmeye yöneliktir.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise, "Felsefi Akımların Çalışılması Gerekçeleri" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise, "İdealist Felsefeye Göre Eğitim" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise, "İdealist Felsefeye Göre Eğitim" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise, "Realizm" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız yanlış ise, "Materyalizm" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise, "Natüralizm" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise, "Pozitivizm" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise, "Pragmatizm ve Eğitim" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise, "Liberalizm ve Eğitim" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise, "Postmodernizm ve Eğitim" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu soruya doğrudan evet ya da hayır biçiminde yanıt verilmesi bizleri yanlış bir noktaya götürebilir. Doğrudan bir dersin tümüyle pragmatik felsefeye dayandığını da söylemek mantıklı olmayacaktır. Ancak özellikle fen bilgisi, coğrafya teknoloji ve tasarım gibi dersler ile meslek liselerinde kimi çalışmalar pragmatik felsefenin kimi ilkelerine sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte özellikle bilgi teknolojilerinin gelişimi, nüfus artışı, üst öğretim kurumlarına talep gibi sorunlar nedeniyle ülkemiz eğitim sistemi sürekli bilgi aktarmacılığa yönelen bir eğilim göstermektedir.

Sıra Sizde 2

Bu konuda öğretimin uygulaması ve yönetim olmak üzere iki boyutlu yanıt verilebilir. Öğretim bağlamında dersler ne kadar özgürlükçü, tartışmalı ve birey kendini ifade etme olanağı buluyorsa, ders o kadar liberal izler taşımaktadır denilebilir. Kuşkusuz bu ülkenin sosyo ekonomik gelişmişlik ve demokratikleşme düzeyiyle doğrudan ilgilidir. Yönetim bağlamında ise sistemin çok merkezi olması liberal niteliklerin uygulanması bakımından olumsuz etkiler göstermektedir. Özetle uygulanan eğitim sisteminde liberal etkiler “hayat bilgisi”, “demokrasi ve vatandaşlık bilgisi” gibi kimi ders programları dışında son derece sınırlıdır denilebilir. Ancak eğitimde özelleştirme gibi uygulamalarla ekonomik liberalizmin etkisi kendini göstermeye başlamıştır.

Sıra Sizde 3

Türk eğitim sistemi daha çok idealist ve realist felsefelerinin etkisindedir. Bilgi ve kültür aktarmacılığı daha baskındır. Merkezi otoriteye bağlılık, ortak ders programları, bilişsel düzey davranış kazandırma yoğun bir biçimde sisteme damgasını vurmaktadır. Köy Enstitüleri ile 1940'lı yıllarda pragmatik felsefenin egemen olduğu uygulamalara yer verilme olanağı bulunmuştur denilebilir. Yapılandırmacı eğitimin uygulanma olanağı, nüfus baskısı ve ekonomik olanaklar, öğretmenlerin hazırlanış şekli gibi sorunlar nedeniyle son derece sınırlı kalmaktadır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Ağaoğulları M. A. ve Köker, L. (1991). *Tanrı devletinden kral devlete*. Ankara: İmge Yayınları.
- Akarsu, B. (1988). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alkan, C. (1983). *Eğitim felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Arslan, A. (2002). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslantaş, H. İ. (2009). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. A. Ç. Sağlam). Ankara: Maya Akademi.
- Aydın, H. (2006a). Eleştirel aklın ışığında postmodernizm, temel dayanakları ve eğitim felsefesi. *Eğitimde politika analizleri ve stratejik araştırmalar dergisi*, 1(1). http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasanaydin_postmodernizm_egitimfelsefesi.pdf adresinden 4.4. 2011 alınmıştır.
- Aydın, (2006b). Eğitimde modern ve postmodern modeller. *Bilim ve gelecek dergisi*. 33, 60-69.
- Bartol, K. M. ve Martin, D. C. (1998). *Management*. Boston: Irwin McGraw-Hill.
- Başaran, İ. E. (1978). *Eğitime giriş*. Ankara: Bimash Matbaacılık.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Burden, P. R. ve Byrd, D. M. (1999). *Methods for effective teaching*. Boston: Allyn and Bacon.
- Büyükdüvenci, S. (1987). *Eğitim felsefesi “yazılar”*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Büyükkaragöz, S., Muşta, M; Yılmaz, H. ve Pilten, Ö. (1998). *Eğitim felsefesi. Öğretmenlik mesleğine giriş*. Konya: Mikro Basım Yayın Dağıtım.
- Canbaz, A. (1998). Demokratik eğitim. *Eğitim ve yaşam* Yaz- Güz. 11-19.
- Cevizci, A. (2007). *Felsefeye giriş*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- . (2000). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Çetin, H. (2002). Liberalizmin tarihsel kökleri. *C. Ü: İktisadi ve idari bilimler dergisi*. 3 (1), 79-96.
- Değermencioğlu, Ç. (2000). *Eğitimin felsefi temelleri: Eğitim felsefe ilişkisi*. Öğretmenlik mesleğine giriş. (Ed. L. Küçükahmet). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ercan, R. (2008). “Eğitimin felsefi temelleri”. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. N. Saylan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdem, A. R. (2010). *Türk eğitim sisteminin yapısı. Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. (R. Sarpkaya). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ergün, M. (2006). "Eğitimin felsefi temelleri". *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. M. Ç. Özdemir). Ankara: Ekinoks.
- _____. (1985). *Karşılaştırmalı eğitim* 17. 12. 2007 tarihinde <http://www.egitim.aku.edu.tr/kegitim.pdf> adresinden alınmıştır.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan A.Ş.
- Fırat, N. Ş. (2006). *Pozitivist yaklaşımın eğitim yönetimi alanına yansımaları: Alana getirdiği katkı ve sınırlılıkları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi20: 40-51
- Fidan, N. ve Erden M. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Giddens, A. (2006). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Hilav, S. (1985). *Yüz soruda felsefe el kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Gökberk, M. (2008). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gürsel, M. (2003). Modern çağda örgütsel yapı ve yönetim. *Eğitime yeni bakışlar*. (Ed. A. M. Sünbül). Ankara: Mikro Basım- Yayımlar Dağıtım.
- Helvacı, A. (2007). *Eğitimin felsefi temelleri. Eğitim bilimine giriş*. (Ed. F. Ereş). Ankara: Maya Yayınevi.
- Kale, N. (2009). *Felsefiyat*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kazu, H. (2002). Eğitim ve felsefe. *Öğretmenlik mesleği*. (Ed. M. Taşpınar). Elazığ: Elazığ Üniversite Kitabevi.
- Keat R. ve Urry, J. (2001). *Bilim olarak sosyal teori*. (Çev. N. Çelebi). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kuntus, R. (2001). *Philosophies of education*. 15. 12. 2007 tarihinde <http://www.schoolforchampions.com/education/philosophies.htm> adresinden alınmıştır. Macionis, J. ve Plummer.
- MOE- Ministry of Education. (2007). Enhancing polytechnic education" 17. 12. 2007 tarihinde <http://www.moe.gov.sg/press/a.htm> adresinden alınmıştır.
- Ocak, G. (2004). *Eğitim programlarına felsefi ve kültürel temelin etkileri* 14. 12. 2007 tarihinde <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/viewPDFInterstitial> adresinden alınmıştır.
- Özyurt, S. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Adapazarı: DeğişimYayınları.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset bilimine giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Politzer, G. (1998). *Felsefenin temel ilkeleri*. (Çev. M: İ. Erdost). Ankara: Sol Yayınları.
- Sarpkaya, R. (2004). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. C. Celep). Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2007) Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. C. Celep). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2006). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. V. Sönmez). Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2002). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (2004). Eğitimin felsefi temelleri. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. (Ed. E. Sözer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- _____. (2008). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. M. Gültekin). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sözer, M. A. (2007). *Postmodernizm ve eğitim*. 22. 11. 2007 tarihinde <http://education.ankara.edu.tr/~sozer/post.htm> adresinden alınmıştır.
- Şahin, İ. (2004).Postmodern çağ ve hümanist eğitim. XIII Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. 4.4. 2001 tarihinde <http://www.pegema.net/dosya/dokuman/63.pdf> adresinden alınmıştır.
- Terzi, A. R. (2008). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara. Detay yayıncılık.
- Tezcan, M. (2005). *Sosyolojik kuramlarda eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2002). *Postmodern ve küresel toplumda eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2000). *Atatürk ve eğitim bilimleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (1991). *Eğitim bilimleri eğitim sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Topdemir, H. G. (2008). *Felsefe*. Ankara: Pegem Akademi.
- Toprakçı, E. (2005). Eğitimin bilimsel temelleri. *Eğitim üzerine*. (Ed. E. Toprakçı). Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Topses, G. (2006). Eğitimin felsefi temelleri *Eğitim bilimine giriş* (Ed. L. Küçükahmet). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Milli Bakanlığı Yayınları.
- Tr. wikipedia - Türkiye Wikipedia, (2011) *Liberalizm*. 23. 3. 2011 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Liberalizm> adresinden alınmıştır.
- Tr. wikipedia - Türkiye Wikipedia, (2007) *Postmodernizm*. 21. 11. 2007 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Postmodernizm> adresinden alınmıştır.
- Türkçe Bilgi. (2007). *Eğitimin felsefi temelleri*. 13. 12. 2007 tarihinde http://www.turkcebilgi.net/bilim/felsefe/egitimin-felsefi-temelleri-24814_2.html adresinden alınmıştır.

- Türkçe Bilgi. (2011). *Materyalizm* 23.3 2001 tarihinde <http://www.turkcebilgi. /materyalizm/ ansiklopedi#ansiklopedi html> adresinden alınmıştır.
- Türer, A. (2009). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkoğlu, A. (1996). *Doksan dokuz soruda eğitim bilimine giriş*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Türköne, M. (2003). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Üredi, L. (2009). Eğitimin felsefi temelleri *Eğitim bilimine giriş* (Ed. L. Kiroğlu ve C. Elma). Ankara: Pegem Akademi.
- Üstüner, M. Eğitimin bilimsel temelleri *Eğitim üzerine*. (Ed. E. Toprakçı). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Wiles, J. ve Bondi, J. (2002). *Curriculum development*. Ohio: Upper Saddle River.
- Wikipedia. (2011). *Diyalektik materyalizm*. 21.03. 2011 tarihinde http://tr. wikipedia. org/wiki/Diyalektik_Materyalizm adresinden alınmıştır.
- Yazıcı, S. (2001). *Felsefeye giriş*. Bursa: Alfa Aktüel Kitabevi.
- Yapıcı, M. (2007). *Eğitim politikaları ve etkileri* 10.10. 2007 tarihinde <http://www. universite-toplum. org/text.php> adresinden alınmıştır.
- Yayla, A. (2002). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. (1991). *Eğitim bilimleri eğitim felsefesi*. (Ed: Ayhan Hakan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Eğitim Felsefesi Akımları

3

Kaynak: http://www.citibabes.com/education/category/educational_philosophy
Erişim Tarihi: 08.05.2011

Eğitimin bir davranış değiştirme süreci olarak görülmesi doğru ancak eksik bir yaklaşımdır. Eğitim ülke yönetimine katkısı açısından politik; kıt kaynakların üretilmesi ve tüketilmesine etkisiyle ekonomik; insan davranışını toplumsal süreçte değiştirmeyi amaçlaması yönüyle de toplumsal nitelik taşır. Eğitimin bu sosyoekonomik ve politik niteliği, süreç ve kurumlarının çok yönlü incelenmesi ve değerlendirilmesini gerektirir. Ancak bu inceleme ve değerlendirme bir yandan genel felsefi bir bakışa bir yandan da pedagojik alanın kendine özgülüğüne bağlı olarak farklı felsefi yaklaşımlara gereksinim duymaktadır. Eğitim, öğretim ve ders programlarının amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ile ölçme değerlendirme boyutlarına ilişkin hangi bakışların egemen olacağı, öğretmenin ve öğrencinin işlevlerinin nasıl olacağı, yönetim, disiplin ve psikolojik hizmetlerin nasıl verileceği bir bakıma birer eğitim felsefesi sorun alanlarıdır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra,

- 👁 Eğitim felsefesinin işlevlerini açıklamak,
- 👁 Eğitim felsefesi akımlarının özelliklerini ve eğitime ilişkin görüşlerini tartışmak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Üniversite ve Öğretmenler Eğitimi Tartıştı!

Teknik Üniversiteye rektör olarak Prof. Dr. Tuğrul Erkiş'in atanmasından sonra üniversite kent iş birliği örneklerine bir yenisi daha eklendi. Teknik üniversitenin yeni rektörü farklı görüşlere son derece açık ve kent-üniversite iş birliğine yatkın bir kişilik sergiliyor. Bu etkinliklerden biri, Köy Enstitüleri Kuruluşu yıl dönümü nedeniyle üniversitenin Atatürk Kültür Merkezi Kırmızı Salonu'nda 17 Nisan Pazartesi günü saat 10.00'da yapıldı. Panelin konusu "Eğitim Sistemimizi Etkileyen Felsefeler Dün Bugün ve Yarın" biçiminde belirlenmişti.

Tören açılışında istiklal marşının okunuşu, Başöğretmen Mustafa Kemal ve tüm şehitler için saygı duruşu ve açılış konuşmalarından sonra panele geçildi. Salon öğretmen adayı gençler, ilimiz emekli öğretmenler derneğine üye emekli öğretmenler ve öğretim elemanlarıyla hınca hınç doldurulmuştu. Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Aygül Karzek tarafından yönetilen panelin katılımcıları, Eğitim Emekçileri Sendikası Şube Başkanı Ali Emekçi, Emekli Öğretmenler Derneği Şube Başkanı İbrahim Öğretmenoğlu, Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi Hıdır Türköz ile öğretim üyesi Doç. Dr. Ayşegül Öğretir katıldılar.

Paneldeki ilk konuşmacı Hıdır Türköz, yeni Cumhuriyet'in köy enstitüleri modelini millî devletin ihtiyaç duyduğu yeni insanı yetiştirme çalışması olarak niteledi. Ancak Türkiye'de eğitimin genel olarak bilgi ve kültür aktarmacılığı konusunda yetersiz kaldığını ve millî hars kültürden uzak olduğunu vurguladı. Sistemin, sürekli olarak sömürgeci güçlerin hegemonyası altında bulunduğunu da ekledi.

Eğitim Emekçileri Sendikası adına söz alan Başkan Ali Emekçi konuşmasına; eğitim sistemlerinin üretim ilişkilerinden soyutlanamayacağını, sosyoekonomik alt yapının üst yapı kurumu olan eğitim sistemini belirlediğini vurgulayarak başladı. Türkiye'de eğitimin emperyalist sisteme bağlı işlediğini, bilgi aktarmacılığı ile daimici, kültür aktarmacılığı ile esasici ve muhafazakâr olduğunu aynı zamanda şoven ve ırkçı içeriğe sahip olduğunu aktardı. Ayrıca neoliberal etkilerle eğitimde özelleştirmenin sürdürülerek eğitimin yoksul halk çocuklarına kapatıldığını ifade etti.

Panelde üçüncü olarak söz alan Emekli Öğretmenler Derneği Başkanı İbrahim Öğretmenoğlu, eğitim sistemlerinin bir yandan üretici güçleri geliştirirken diğer yandan ulusal değerleri de aktarıcı nitelikte olmasını gerekirken Türkiye'de uygulamaların bunun tam tersi olduğu savını ileri sürdü. Bununla birlikte sistemin dogmayı hiç ama hiç önemsemediğini aksine bilgi düzeyini sürekli ölçen çoktan seçmeli soru odaklı, yarışmacı bir sistemin oluşturulduğunu vurguladı. Ayrıca gençlere "tı" gençler yani "tost ile test" gençleri demenin bir yanlış olduğunu ifade ederek Mustafa Kemal'in, yarının umudu olan gençlere yakışan bir eğitim sistemi oluşturamamanın büyüklerin suçu olduğunu vurguladı.

Panelin son konuşmacısı Ayşegül Öğretir, eğitim felsefelerinin sistemlerin pusulası olduğunu vurgulayarak ülke eğitim sistemlerinin tek başına bir eğitim felsefesine dayandırılmayacağını belirtti. Buna karşın politik yapının, sistemleri sürekli baskı altında tuttuğunu ve sistemi politize ettiğini sistemin Türkiye'de sürekli nüfus baskısı altında bulunduğunu açıkladı. Türk eğitim sisteminin bu nedenle bilgi aktarmacı odaklı çalıştığını eğitimin üretimden soyut ve ezberciliğin ağırlıklı olduğunu belirtirken özellikle son yıllarda "yapılandırıcı yaklaşımla" ödev, uygulama çalışmalarına da yer verilmesinin desteklenmesi gerektiğini söyledi.

Panelin ardından, Köy Enstitülerinin kuruluş, gelişim ve kapatılması sürecini konu edinen bir belgesele de yer verildi. Bu ilk etkinliğin ardından emekli öğretmenler, öğretim elemanları, eğitim fakültesi öğrencileri ile üniversite yöneticileri birlikte öğle yemeğine katıldılar. Yemeğin ardından merkez kütüphanede Köy Enstitülü öğretmen yazarların kitap sergisi açıldı.

Anahtar Kavramlar

- Eğitim felsefeleri
- Daimicilik
- Esasicilik
- İlerlemecilik
- Yeniden oluşturmacılık
- Politeknik eğitim

İçindekiler

- GİRİŞ
- EĞİTİM FELSEFESİNİN İŞLEVLERİ
- EĞİTİM FELSEFESİNİN AKIMLARI

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl, eğitim açısından yaygınlaşma, eğitim teknolojilerin daha yaygın kullanılması, demokratikleşme ve daha işlevsel öğretim uygulamalarının ortaya konulması tartışmalarının yapıldığı bir dönem olagelmıştır. Anılan yüzyıl uzun yıllar genelde iki farklı sosyo-ekonomik ve politik modelin soğuk savaş dönemi ile bu blokların dışında genelde az gelişmişlik niteliği ile bir üçüncü dünyanın olduğu bir tarihe tanıklık edilmiştir. Nihayet reel sosyalizmin sovyetik modelinin sonlanması, kimi uygulamalarının da başkalaşmışlık niteliği ile bir bakıma tek kutuplu bir dünya ile yirmibirinci yüzyıla girilmiştir. Artık yirmibirinci yüzyıl yirminci yüzyıldan sorunlarla birlikte nitelikli bir eğitim, eğitimin yaygınlaştırılması ve tüm toplumsal kesitlere ulaştırılması, fırsat ve olanak eşitliği, demokratikleşme, mikro düzeyde disiplin sorunlarının çözülmesi, eğitim süreçlerinin dinamikliği, işlevselliği ve işverurukluğu sorunlarını tartışmaktadır. Bu sorunların belirlenmesi, çözümlerinin tartışılması ve çözüm uygulamaları özü gereği bir yönden felsefi bir bakış açısı sorunudur.

Eğitim felsefesi hem eğitim yöneticisinin hem de öğretmenin bir bakıma yol göstericidir. Gerek eğitimin sosyo-ekonomik, politik ve pedagojik işlevlerinin kavranması, gerekse eğitim, öğretim ve ders programlarının oluşturulması, uygulamaya konulması ve değerlendirilmesinde bir bakış açısı, strateji ve taktik oluşturmak bir gerekliliktir. Bu gereklilik iyi kavranılmış ve içselleştirilmiş felsefi bir bakış açısıyla yerine getirilebilir. Kuşkusuz bakış açısı kazanmak ise alana özgünlüğü ile eğitim felsefelerinin öğrenilip içselleştirilmesi ile olanaklıdır.

EĞİTİM FELSEFESİNİN İŞLEVLERİ

Eğitim felsefesi tanım, betimleme ve ilişkileri incelenirken genelde iki alanın işbirliğinden hareket edilir. Kuşkusuz özü gereği eğitim felsefesi, eğitim ve felsefe etkileşimin eğitim alanında uygulandığı olarak tanımlanabilir. Felsefe, tüm disiplinlerin yönlenmesi, işlemesi ve değerlendirilmesi için temel yol gösterici bir disiplindir. Bu durum felsefenin sorun, olgu ve olaylara bütüncül bakmasından kaynaklanır. Eğitim ise genelde üç farklı alan betimlemesi ile tanımlanır. Öncelikle yaygın tanımlamayla bireyin davranışını kasıtlı ve istendik yönde değiştirme olarak tanımladığı görülür. Bir bakıma eğitim, kişileri yetiştirme, geliştirme ve biçimleme sürecidir (Yıldırım, 1991, s.9).

Eğitim aynı zamanda istendik davranış geliştirmenin yapıldığı mikro ortam okul -eğitim kurumları- ve makro tüm toplum ve ulusal uluslararası boyutlarıyla sosyo-ekonomik politik bir kurumdur.

Eğitim bir üçüncü bağlamda ise sosyoloji, psikoloji ve yönetim gibi kimi disiplinlerden yararlanan uygulamalı bir bilim alanı olarak da betimlenir. Pedagojik bağlamda ifade edilen biçimiyle eğitim bir davranış oluşturma ve geliştirme süreci olarak programın yönetimidir. Eğitim sürecinin; amaç, içerik, süreç ve çıktıların oluşturulması, işlemesi ve değerlendirilmesi disiplinler arası uğraş alanıdır. Örneğin eğitim süreci girdi, süreç ve çıktı boyutlarının tümünde sosyoloji, psikoloji, siyaset, ekonomi vb. değişik disiplinlerden yararlanır ve etkilenir. Ancak eğitimin tüm işleyişinde eğitim felsefesi kılavuz işlevi görür. Bir bakıma eğitim felsefesi eğitime işine yön veren bir disiplindir (Kazu, 2002, s. 71). Bu bağlamda eğitim felsefesinin işlevleri aşağıda belirtilmiştir.

Eğitimin felsefi açıdan ele alınışında eğitimin dış görünüşü, eğitimin içeriği ve kullanılacak dil olmak üzere üç öge üzerinde durulur. Eğitimin dıştan görünüşü bağlamında kültür ile eğitim uzlaşıları ve eğitimin kültür tarafından

nasıl algılandığı veya eğitimin kültürü nasıl gördüğü sorunları üzerinde durulur. Eğitimi içeriği boyutunda eğitimi yönlendiren ilkeler, temel çıkış noktaları, düşünceler, idealler, eğitim ütopyları, eğitim tasarımı ile ilgili konular söz konusudur. Kullanılacak dil bağlamında eğitime ilişkin kavramların terimleştirilmesi ile olan ve olması gereken dil konularında felsefe eğitim alanına katkılarda bulunur (Çotuksöken, 1996, ss. 47-53). Bir bakıma bu durum şu biçimde özetlenebilir. Felsefe ve eğitim felsefesi bir toplumsal kurum olarak eğitime kültürel yapı oluşumunda etki etmektedir. İkinci etki ise felsefenin amaçlar, vizyon, misyon saptamalarındaki ve ideal oluşturmadaki rolü ile model oluşturma etkisidir. Üçüncü etki ise eğitimin programa açısından nasıl kavramsallaştırılacağı etkisidir.

Eğitim felsefesi, eğitimin gerçekleştirilmesinde farklı alanlar arasında eşgüdüm sağlayarak bütüncül bir yaklaşım sağlar. Eğitim felsefesi, farklı disiplin ve yaklaşımların eğitim alanına uyarlanması birliktelik sağlar. Eğitim; planlama, yönetim ve değerlendirme boyutlarıyla karmaşık bir süreçtir. Eğitim felsefesi bu bağlamda 'kılavuz liderlik' işlevi yüklenir. Örneğin amaç, içerik, süreç ve değerlendirme birlikteliğini sağlanması için yol göstericidir. Ayrıca eğitim felsefesi; sosyal, siyasal yapı ve eğitim programı uyusumunun sağlanmasına katkıda bulunur. Eğitim felsefesi eğitimin amaçlarını etkileyen ve belirleyen etkenlerden biridir. Eğitimin amaçlarının sisteme yön veren sosyal, ekonomik ve siyasal süreçlerden soyutlanması olanaksızdır. Amaçlar, özleri gereği okulların sosyal rolleri ve çocukların gereksinimleri açısından bir eğitim felsefesini yansıtır (Burden ve Byrd, 1999, s. 27). Eğitim felsefesi bir bakıma amaçlara yapı, işleyiş ve olanaklara bağlı bütüncül bir içerik kazandırır.

Eğitim felsefesi, öğretim programının öğelerinin işbirlikli ve düzenli çalışılmasına olanak sağlar. Genel olarak formel eğitimin planlı, programlı bir amaç doğrultusunda belirli bir mekânda uzman kişilerce yapılması amaçlanır (Şimşek, 2008, s. 5). Eğitim alanında amaçlı, düzenli ve sistemli çalışılması zorunluluktur. Bu bağlamda eğitim felsefesi program geliştirme sürecinde amaçların temel sayıltılarının açıklığa kavuşturulması, aday amaçları belirlenmesi ve değiştirilmesi ile amaç iç ve dış tutarlılıklarını değerlendirilmesi ve amaçların önem sırasına koyulması konularında eğitim alanına katkıda bulunur (Ertürk, 1998, ss. 42-43).

Eğitim felsefesi amaçlar dışında eğitim programının diğer boyutlarında da iş görür. Program içeriğini seçme ve programın düzenlenmesi, öğrenme ve öğretme süreçleri ile okul ve sınıflarda ne tür yaşantı ve etkinliklerin vurgulanması gerektiği konularındaki temel sorulara yanıt arar (Erden, 1998, s. 124). Bu açıdan bakıldığında felsefenin program geliştirmenin temelleri arasında çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Eğitim felsefesi derslerin amaç içerik ve değerlendirme tutarlılıkları sağlamaya çalışır (Topses, 2006, s. 29).

Felsefe ve eğitim felsefesi eğitim kurumlarının yönetimi alanına ve yönetim süreçlerinin eşgüdümüne katkıda bulunur. Eğitim felsefesi, eğitim alanına eğitim programı geliştirme yanında eğitim yönetimi boyutunda da katkıda bulunur. Gerek genel yönetim, gerekse alt sistemlerin yönetiminde vizyon ve misyonun belirlenmesi, özünde bir felsefenin işe koyulmasıdır. Genel olarak misyonun saptanmasında örgütte egemen olan inanç, değer ve örgütsel öncelikleri içeren felsefe güçlü bir etmendir (Bartol ve Martin, 1998, ss. 190-191). Bu bağlamda okul işgörenlerinin rollerinin tanımlanması (Wiles ve Bondi, 2002, s. 57) çalışma koşulları, mesleki örgütlenmeleri, yönetsel strateji ve taktikler birer felsefi bakışın ürünüdür. Eğitim felsefesi esas olarak eğitim politikalarının nasıl olacağının belirleyicileri arasındadır. Eğitim politikaları geçmişin izlerini taşıyan,

Eğitim felsefesinin eğitim sürecinin amaç, içerik, süreç ve çıktıların nasıl oluşturulacağı, işleneceği ve değerlendirileceğine ilişkin disiplinler arası eşgüdüm sağlar.

bugünün gereksinimlerine yanıt veren, geleceğe yönelik algılamaları bünyesinde taşır. Sürekli (sürdürülebilir), kapsayıcı ve geliştirici özelliklere sahip olması beklenen eğitim politikasının felsefe, kültür ve bilim olmak üzere üç saçı ayağına oturması beklenir (Yapıcı, 2007). Bu açıdan eğitim felsefesi eğitim politikaları ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri inceler, tutarlık ve anlam yönünden kontrol eder. Eğitim sistemlerinin temelinde yatan insan anlayışlarını değerlendirir (Ergün, 2006, s. 30). Eğitim felsefesi eğitim sorunlarının belirlenmesi ve çözümlenmesine de katkı sağlar. Eğitim felsefesi tüm sorunların felsefeye dayalı bütüncül bir bakış açısıyla ele alınıp incelenmesi, değerlendirilmesi, eleştirilmesi ve irdelenmesini amaçlar. Bu etkinlik bir bakıma eğitimi her yönden aydınlatma, yönlendirme ve netleştirme anlamına gelir (Değirmencioğlu, 2000, s. 86).

Eğitim felsefesi eğitimin neliği, ne olduğu ve ne olması gerektiği sorularını yanıtlayarak genel strateji ve taktikler çizer. Eğitim felsefesi eğitimin 'ne olduğu' üzerine de çalışır. Bir toplumsal kurum olarak eğitimin işlevlerinin ne olacağı bir eğitim felsefesi yaklaşımını gerektirir. Bu bağlamda eğitimin ne için var olacağı, işlevleri, amaçların gerçekleşmesi için sahip olunması gereken güç ve nitelikler eğitim felsefesinin çalışma konusudur (Sarpkaya, 2004, s. 157). Felsefesiz bilimin kör ve sağır olduğu söylemi genel kabul gören anlayışlardan biridir (Sönmez, 2006, s. 62). Bu bakış açısına dayanarak eğitim alanının eğitim felsefesiyle bir rota çizdiği ve her aşamada kılavuzlandığı söylenebilir.

Felsefe eğitim olanaklarının dağıtılması ve amaçlarının biçimlendirilmesinde etkili bir faktördür. Eğitim kurumlarının makro ve mikro düzeyde hangi amaçlara göre çalışacağı, kime ne tür ve ne ölçüde eğitim olanağı sağlanacağı çözülmesi oldukça güç, tartışmalı sorunlardır. Nitekim bu bağlamda bireylerin yetenek, ilgi ve eğilim yönlerinden bireysel farklar nasıl belirlenecek ve ne ölçüde göz önünde tutulacaktır sorularının yanıtlanması oldukça güçtür. Birbirine yakından bağlı olan bu sorular dikkatle incelendiğinde yanıtların hem bilime dayalı olgusal, hem de değer yargılarını içeren tercihlere dayandığı görülür (Yıldırım, 1991, ss. 13-14). Bu bağlamda değer yargıları ile ilgili olan boyut kuşkusuz ekonomi-politik, sosyal din gibi çok boyutlu olmakla birlikte felsefi bir sorundur.

Eğitim felsefesi eğitim sorunlarının çözümünün başlangıç noktasıdır. Genel olarak eğitim bireyleri belli amaçlara göre oluşturma, geliştirme ya da biçimlendirme sürecidir. Eğitim kurumları bu süreçte insanın ham madde olarak kullanılması, eğitim sisteminin toplumsal açık bir sistem olması gibi nedenlerden ötürü sürekli sorun, çatışma ve eleştirel alan içindedir. Sorunların neye göre ve nasıl çözüleceği bir bakıma bir felsefi bakışa gereksinim gösterir.

Eğitim felsefesi eğitimcilere ve öğretmenlere değerler oluşturulmasına ve değerlerin aktarılmasının yöntem ve tekniklerinin öğretilmesini sağlar. Kuşkusuz eğitimin amaçlarından biri de değerlerin oluşturulması ve aktarılmasıdır. Eğitimin insana varlık dünyasını tanıtmayı ve ona değerler kazandırması ancak bu yönde yapılacak ciddi ve doğru bilgilendirmelerle olanaklıdır. Böylesi bir amaç ve koşulların oluşumu ise eğitimcilerin sahip oldukları felsefi anlayışların ve dünya görüşlerinin gelişmesi ile olanaklıdır (Büyükkaragöz ve diğerleri, 1998, ss. 66-67). Nitekim insanı eğitmenin amacı, insanı ve insanlığı bir değer olarak görüp, eğitilen bireyin hem kendisi hem de insanlık için değerler yaratması olursa, insanlık bağları korunabilir ve geliştirilebilir. Değerler yaratmada eğiticiye yol gösterecek pusula eğitim felsefesidir (Hesapçıoğlu, 2008, s. 188).

Eğitim felsefesi, bir eğitim politikası belirleyicisi olarak geçmişin izlerini taşıyan, bugünün gereksinimlerine yanıt veren, geleceğe yönelik algılamaları bünyesinde taşıyan bir çalışma alanıdır.

EĞİTİM FELSEFESİ AKIMLARI

Eğitim felsefesi akımları genelde genel felsefi akımlarının eğitim alanına birer yansımasıdır. Genel felsefi akımların kimi temel özelliklerini taşımakla birlikte eğitim felsefelerinde temel vurgular eğitimin amaçları, eğitim süreci algıları, öğretim ilke ve yöntemlerinedir. Bunun yanı sıra eğitim felsefeleri, eğitim yönetimi, öğretmenlerin rolleri gibi konulara da işaret etmiştir. Eğitim felsefesi akımlarının Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik, Yeniden Oluşturmacılık ve Politeknik eğitim biçiminde beş alt başlıkta toplanması olanaklıdır.

Daimicilik-Perennializm

Daimicilik Felsefesi-Perennializm, Türkçede değişmezcilik ya da kökleşik görüş adlarıyla da anılır. Daimicilik felsefesi daha çok idealist ve realist felsefeden etkilenmiştir. Eğitim felsefeleri içinde en tutucu, gelenekçi ve esnek olmayan felsefe olarak bilinir (Wiles ve Bondi, 2002, s. 64). Bu görüşe göre bütün zamanlar ve toplumlarda gerçeğin yapısı değişmemektedir. Bu nedenle Daimiciler geçmişe dönerek insan doğası, gerçek, bilgi, erdem ve güzellik gibi evrenin değişmeyen görünümünü öne çıkarırlar (Erden, 1998, s. 128). Genelde yeni kuşağın davranışlarının iyi, güzel ve doğru olmadığı ileri sürerler. Bu nedenle eğitimde kültürel değerlerin aktarımının son derece önemli olduğunu savunurlar (Başaran, 1978, s. 56). Bu akımın savunucuları R. Maynard Hutching, Mortimerd ve Adler'dir (Türkoğlu, 1996, s. 184).

Daimicilik felsefesine göre öğretim programının *amaçları* şu biçimde özetlenebilir. Öncelikle, çocukta ruhsal ve zihinsel potansiyeli geliştirmek hedeflenir. Bu çerçevede insan aklını ve iradesini geliştirme, içinde yaşadığı dünyaya değil, evrensel ve değişmez gerçeğe uyum sağlama, yönelme aklın kurallarını doğru ve etkili kullanma, tüm dengelimi işe koşma, özgür ve sorumlu olma ile yaşama hazırlanma temel amaçlardır (Arslantaş, 2009, ss. 95-96).

Daimicilik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *konu ve içerik* açısından şu nitelikleri göstermektedir. Konular ve içerik genelde yapıyı koruyan önceden belletilmiş apriori bilgilerin aktarılmasını amaçlayan içeriklere sahiptir. Sınıf ortamında gerçeklerin değil, ideal olanın sunulması ve öğrencilerin akıllarını ve iradelerini geliştirme olanaklarının yaratılması savunulur (Üstüner, 2002, s. 114). Öğretim programı, insan yaşamındaki evrensel ve tekrar eden konulara önem verilmeli, akli geliştirecek düşünsel konuları içermeli ve mantıksal bütünlülük olmalıdır (Üredi, 2009, s. 68). Daimicilik felsefesine göre çocuklara dilbilgisi, matematik, mantık, klasik ve modern diller ve klasik eserlerin okutulması önerilmektedir (Ercan, 2008, s. 67).

Daimicilik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *öğretme-öğrenme süreci* ile *öğretim ilke ve yöntemleri* bağlamında şu nitelikler ifade edilebilir. Programların uygulanmasında kullanılacak ideal yöntemler; ezberleme, mantıklı akıl yürütme, güçlü irade kullanımı, anımsama, sözcük kullanma ve tüm dengelimidir (Türer, 2009, s. 29).

Daimici felsefenin eğitimde *ölçme ve değerlendirme* boyutuna ilişkin görüşleri ise şu biçimde özetlenebilir. Eğitim ve öğretimde temel amaç aklın çalıştırılması olduğuna göre sınav soruları da aklın doğru kullanılıp kullanılmadığını belirleyecek nitelikte olmalıdır. Soruların içeriği gerçek yaşamı değil, ideal ve evrensel gerçekleri kapsamalıdır (Arslantaş, 2009, s. 97). Daimici yaklaşım elitist bir model olması

Daha çok idealist ve realist felsefeden etkilenen daimicilik felsefesi, en tutucu, gelenekçi ve esnek olmayan kökleşik felsefe olarak bilinir.

nedeniyle genellikle seçici ve eleyici değerlendirme teknikleri işe koyulmaktadır (Erden, 1998, s. 129).

Daimicilik felsefesine göre *öğretmen* öncelikle alanının uzmanı olmalı, Öğrenci-ye karşı davranışı dostça olmalı ve öğrenme isteği uyandırmalıdır (Terzi, 2008, s. 69).

Daimicilik felsefesinin *öğrenci* anlayışı ise öğrencinin kendisi için neyin iyi olduğuna karar verebilecek kadar olgunlaşmadığı varsayımına dayanır. Bu nedenle öğrenci ilgisi odaklı çalışma ve kararlar alınması önerilmez. Öğrencinin görevi sezgi gücünü düşünce yeteneğini geliştirmeye çalışmaktır (Varış, 1994, ss. 83-84).

Eğitim, okul ve sınıf yönetimi açısından daimicilik felsefesinin özü gereği muhafazakâr olduğu söylenebilir. Daimicilik okulu, konuyu ve öğretmeni merkeze alması nedeniyle otoriter bir yönetim anlayışı sergilediği söylenebilir. Daimiciliğin evrensel gerçek, doğanın değişmezliği ve akılcılık, gibi nitelikleri nedeniyle yönetim yaklaşımları açısından klasik yönetimin egemen olduğu söylemek olanaklıdır. Nitekim entelektüel disiplin eğitimi ile iyi disipline edilmiş insan yetiştirme ve akılcılıkla insanın kontrol edilmesi gerektiğini savunur (Alkan, 1983, s. 33).

Klasik realist felsefeye de dayalı birçok idealist tarafından desteklenen bu anlayışa göre eğitimin temel ilkeleri değişmez ve daimidir. Daimicilik felsefesinin ana ilkelerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır (Alkan, 1983, s. 32-33; Sözer, 2004, s. 88; Arslan, 2002, ss. 258-260):

- Çevre farklılıklarına karşın, insan doğası her yerde aynıdır. Bu nedenle eğitim her yerde aynı olmalıdır.
- Eğitimin görevi, ezeli-ebedi doğruların bilgisini kazandırılmasıdır.
- Eğitim evrenseldir ve değişmezliği vardır.
- Okul ve sınıf yönetiminde sıkı düzen ve disiplin kurulmalıdır
- Okulda zihinsel yetenekleri geliştirmenin geleneksel yöntemlerini sürekli kullanmak gerekir.
- Eğitimde girişim gücü (inisiyatif) öğretmende olmalıdır.
- Eğitim yaşamın taklidi değildir, ona bir hazırlıktır.
- Bireye dünyanın kalıcı şeyleri hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayan temel konular öğretilmeli ve klasikler okutulmalıdır. Öğrenciler klasikleri incelemelidirler.

Daimicilik felsefesinin öğretim programı, öğretim yöntemleri, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme ve öğretmen rollerine ilişkin temel özellikleri Tablo 3.1'de verilmiştir.

Eğitimin Özü-Esası Amacı	Öğretim Programı İçeriği	Öğretim Yöntemleri	Ölçme Değerlendirme	Öğretmen- Öğrenci Rolleri	Eğitim Okul Sınıf Yönetimi
Akıl ile zihni geliştirmek	Dinsel öğretiler, tarih, yabancı dil, mantık, edebiyat (seçkin klasik eserler), karakter eğitimi, ahlaki gelişim	Alıştırma- tekrar ve pratik, dualar- kutlama-anma etkinlikleri, ezberleme, hesaplama, ezberleme, tü- mevarım, problem çöz- me, tartışma, diyalog	Nesnel sınavlar ve klasik türde ölçme değerlendirme çalışmaları	Özverili öğretici, otorite figürü, iyi güzel ve doğrunun yayıncısı, zihnin gelişimini sağlayan direktör, erdemlik taşıyıcısı ve öğreticisi	İstendik-planlı öğretime uyum, değişmez sıkı yapı, zamanında görev, açıklık- kesinlik, sıkı disiplin-düzen, tefekür

Tablo 3.1
*Daimicilik
Felsefesinin Temel
Özellikleri*

Daimicilik felsefesine yönelik yapılan eleştiriler şu biçimde özetlenebilir (Alkan, 1983, s. 35):

- Daimicilik öncelikle sıkı, akademik ve aristokratik bir eğitimi öngörmüş olması, akademik durumu iyi olmayan toplumsal kesitlere eğitim olanağının sunulması engeleyebilir.
- Toplumdan soyutlanmış aristokrat ve elit grupların yetiştirilmesine neden olabilir.
- Salt azınlık, elit bir gruba yönelmiş gibi görünen bir anlayışın yaygınlaştırılıp geniş kitlelere uygulanması olanaksız gibidir.
- Salt bilgi aktarmak ve entelektüel yetiştirme toplumsal sorunların göz ardı edilmesine neden olabilir.
- Değişmezlik yaklaşımı günümüzün akıl almaz sosyolojik, ekonomik ve teknolojik gelişimleri karşısında anlamsız kalmaktadır.

Daimicilik felsefesi, eleştirilen tüm yönlerine karşılık bilgi ve kültür aktarmacılık işlevleri ile yirmibirinci yüzyılda bile yer yer eğitim sistemlerini etkilediği söylenebilir. Örneğin daimici yaklaşım sistematik eğitim kuramları içinde klasik görüş olarak betimlenir. Bu niteliği ile daimicilik daha sonraları liberal eğitimin klasiklerin okutulması ve tüm kişiliğin geliştirilmesi nitelikleriyle eğitim alanına klasik bir yaklaşımın oluşmasını sağlamıştır (Varış, 1987, ss. 69-71). Klasiklerin her alanda tüm eskiliklerine karşılık önemli yer olduğu açıktır.

Esasicilik-Essentializm

Esasicilik Felsefesi-Essentialism, Türkçede özcülük ve temelcilik adlarıyla da anılır. Esasicilik felsefesi daha çok realist felsefeden etkilenmiştir. Realist felsefeye göre arke gerçek dünya olması nedeniyle konu ve içerikler gerçek yaşamdan alınması temel ilke edinilmiştir. Eğitimin amacı, gerçek yaşamda geçerli olanların öğrencilere aktarılması yani kültürlemedir. Bir bakıma eğitim insanlığın mirası olan bilgi, beceri ve olguların korunması ve yeni kuşaklara aktarılması amaçlanır (Kazu, 2002, s. 77). Bu akımın savunucuları William Bagley, Issac Kandel ve Henmen H. Horne'dır (Türkoğlu, 1996, s. 186).

Esasiciliğe göre insan toplumsal ve kültürel bir varlıktır; hiçbir bilgi ile doğuştan donanık değildir. Bu nedenle toplumsal kültürde bulunan kesin doğrular yeni kuşaklara aktarılmalı; böylece değişim, kuşaklararası çatışma önlenmeli, kültürel miras korunmalıdır (Türer, 2009, s. 30).

Esasicilik felsefesine göre öğretim programının *amaçları* şu biçimde özetlenebilir. Öncelikli amaç kültürel değerlerin aktarılmasıdır. Geçmişte öğrenilmiş, denenmiş bilgi, beceri ve tutumların öğretilmesi temel amaçtır (Üredi, 2009, s. 64). Eğitimin amacı, bir bakıma yeni gerçeklerin asimilasyonuna karşı öğrenciler için bilgi çerçevesi sağlamaktır (Şişman, 2006, s. 33).

Esasicilik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *konu ve içerik* açısından şu nitelikler öne çıkmaktadır. Öncelikle derslerin başat kültürel değerlerle donanık olması amaçtır. Üzerinde anlaşılmamış, çözülmemiş konular içerikte yer almamalıdır (Fidan ve Erden, 1994, ss. 123-124). Esasiciler okuma, yazma, matematik ve toplumsal davranış bilimleri gibi derslerin bir insanı en iyi donanımlı varlık durumuna getirdiğini savunurlar (Sarpkaya, 2007, s. 174). Esasiciler daimiciler gibi içeriğin öğretim süreçlerinin merkezine almayı önermekle birlikte salt klasiklerin okutulması gibi bir anlayışları bulunmamaktadır. Bu bağlamda bilgilerin gerçeğe uyarlandığı ölçüde bir işlevi bulunabilir (Alkan, 1983, ss. 35-36).

Daha çok realist felsefeden etkilenen esasicilik felsefesi, kültür ve bilgi aktarıcılığını temel görev edinmiştir.

Esasicilik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *öğretme-öğrenme süreci* ile *öğretim ilke ve yöntemleri* boyutunda şu nitelikler öne çıkmaktadır. Eğitim programının öğeleri, öğretmen, öğretilecek bilgi ve öğrencidir. Amaçların gerçekleştirilmesi için sosyal bilimler, fen bilimleri, genel kültür derslerine yer verilmesi gerekli görülür. Okulun temel görevi çocuğa bağımsız gerçeklik öğretilmesidir. Bu felsefe akımına göre gerçek dünya akıl kullanılarak deney ve gözlem yapılarak öğrenilir. Öğrenmede tümevarım yöntemi kullanılabilir. Tek tek olgulardan giderek genel ve geçerli mutlak değişmez bilgiye ulaşılabilir (Helvacı, 2007, s. 100).

Öğretme-öğrenme sürecine ilişkin en temel görüşü ise, davranışçı yaklaşımın egemen kılınmış olmasıdır. Bir bakıma esasiciler öğrencilere tepki vermek zorunda kalacakları uyarıcılar sunarak öğrenmeyi sağlayabileceklerini düşünmektedirler (Oliva, 1988, s. 199).

Esasicilik felsefenin eğitimde *ölçme ve değerlendirme* boyutundaki temel özellikler şu biçimde özetlenebilir. Öğretmen odaklılık egemen olup; konunun içeriğine bağlı yanıtlar verilmelidir. Öğrencilerin akıllarının kullanılması boyutlu sorulara yer verilmemelidir. Mesleki ve teknik eğitimle ilgili ölçme ve değerlendirmede ise öğrencinin araç-gereç kullanarak işi, ürünü, davranışı yapıp göstermesi istenmelidir (Sönmez, 2008, s. 92).

Esasicilik felsefesine göre *öğretmen* anlayışına göre öğretimde disiplin içinde uzak amaçlar izlenmesi nedeniyle birey değil konu ve öğreten merkezli çalışılması gerektir. Bu anlayışa göre öğretmenin temel görevi, kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmaktır. Öğretmenin rolü, yetişkinlerle çocuklar arasında aracılık ve uzlaştırıcılıktır. Öğretmen doğru bilgileri ve gerekli becerileri uygun yöntem ve tekniklerle çocuklara öğretmektir (Arslantaş, 2009, s. 98).

Esasicilik felsefesi *öğrenciyi merkeze* almayan anlayışı bakımından da muhafazakârlık niteliği gösterir. Esasicilere göre öğrenciler, öğretim programı içinde kültürel değerleri kavrayarak, gelenek ve görenekleri öğrenerek sosyalleştirilen öğelerdir. Yeni yapı ve asimilasyona karşı korunması gereken varlık niteliğindedirler.

Eğitim, okul ve sınıf yönetimi anlayış ve uygulamalarını esasicilik felsefesinin özü gereği muhafazakârlık oluşturur. Gelenekçilik, disiplincilik ve kültürel korumacılık niteliklerinden ötürü esasiciler eğitim yönetimi algısının da klasik yönetim anlayışını andırdığı söylenebilir. Bununla birlikte eğitim sürecinde deney, gözlem ve var olan durumun ölçülmesi gibi niteliklere yer vermesi olumlu nitelikler olarak belirlenmelidir. Bu anlayışlarla bilimsel yönetim yaklaşımının kimi niteliklerini yansıttığı ileri sürülebilir. Cezaya yer vermeleri disiplinci yaklaşımın en belirgin niteliklerinden biridir (Terzi, 2008, s.70).

Esasici eğitim anlayışı test edilmiş, dünden bugüne ulaşmış gerçekleri, gelenekleri aktarmakla birlikte özetle şu temel ilkelere dayandığı söylenebilir (Topses, 2006, ss. 36-37):

- Öğrenme zorunlu olarak güçtür ve disiplinli çalışmayı gerektirir.
- Eğitimde girişim öğrenciden çok; öğretmendedir ve yetişkin ile çocuk arasında aracıdır.
- Öğrenmenin özü, belirlenmiş bir içeriğin özümlemesidir.
- Okul zihni disiplinin geleneksel yöntemlerini devam ettirmelidir.

Esasicilik eğitim uygulaması katı, kuralcı, disiplinci ve gelenekçidir. Öğretmen ve konu merkezlilik, bilgi ve gerçekliğin aktarmacılıkta odaklanması ve öğrencinin ikincil planda olması bu durum için kimi örneklerdir. Örneğin öğrencinin kendi kendine problem çözmesine olanak verilmemesi, ezberleme ve tekrar üzerinde durulması tutuculuk açısından kimi örneklerdir. *Ölçme ve değerlendirme* boyutun-

da gelenekçi anlayışı benimser ve öğrencilerin, sınavda öğretmenin yapıp gösterdiği ve çalışılan konulardan sorumlu olduğunu var sayar. Sınıf ve okul yönetiminde sürekli denetim temeldir (Sönmez, 2006, s. 74). Esasicilik felsefesinin öğretim programı, öğretim yöntemleri, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme ve öğretmen rollerine ilişkin temel özellikleri Tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2
Esasicilik Felsefesinin
Temel Özellikleri

Eğitimin Özü-Esası Amacı	Öğretim Programı İçeriği	Öğretim Yöntemleri	Ölçme Değerlendirme	Öğretmen- Öğrenci Rolleri	Eğitim Okul Sınıf Yönetimi
Bilgi ve beceri kazandırmak	Okuma, yazma, hesap, tarih, coğrafya	Düz anlatım, ezberleme, Sokratik diyalog, davranışsal amaçlar, bilgisayar yardımlı öğretim, görsel-işitsel laboratuvar	IQ test, standartlaştırılmış başarı testleri, tanıma testleri, performans ve yeterlik testleri ve becerilerin ölçülmesi	Özverili güzel sanatlar, fen ve beşeri bilimler öğreticisi, entelektüel iletişimci ve pedagojik becerilerde üstünlük	Entelektüel disiplin, ahlaki disiplin, kesinlik, düzenlilik ve birliktelik

Esasicilik felsefesine yönelik yapılan eleştiriler genelde bu felsefenin muhafaza-kâr olmasına ve eğitim alanına yönelik sahip olduğu tek boyutlu bakış açısına yöneliktir. Esasicilik, öğrencinin serbestisine karşıt olması bakımından özgürlük karşıtı görülür. Durağan olması ve sosyal bilimlere gereken önemi vermediği noktalarında da eleştirilir (Büyükkaragöz ve diğerleri, 1998, s.70). Bunun yanı sıra okulun entelektüel yönünün gelişmesini engellediği ve değişime karşı olması bakımından da eleştiri almaktadır (Terzi, 2008, ss. 70- 71).

İlerlemecilik -Progressivizm

İlerlemecilik Felsefesi-Progressivism, Türkçede gelişmecilik kavramıyla karşılanan bu felsefe özünde pragmatik felsefeye dayanır ve arkası değişmezdir. Geleneksel eğitimin tutuculuğuna, biçimciliğine, sıkı disiplinciliğine ve dayatmacılığına bir tepki olarak yorumlanabilir. Bu akımın savunucuları Hareclitus, Protagoras, Gogias, Prodikos, Hippias, Bacon, Auguste Comte ve John Dewey'dir (Türkoğlu, 1996, s. 189). İlerlemeciler, genel olarak değişim ve gelişim çalışmalarına odaklanırlar. İlerlemecilik felsefesi değişime açık olup değişmeyi denetleyip toplumu yeniden yaratmayı, demokrasiyi egemen kılmayı, deneme ve yanılgılarla yaşamı öğrenmeyi, bireyi yaşantılar yoluyla geliştirmeyi ve kişinin kendini gerçekleştirip denge sağlamanı amaçlayan bir içeriğe sahiptir (Sönmez, 2006, s. 74).

İlerlemecilik felsefesi geleneksel eğitimin tüm algı ve anlayışlarına bir bakıma anti-tez niteliği taşır. Nitekim ilerlemecilik felsefesi gelenekçi eğitim anlayışlarının aşırı biçimciliğine, sıkı disiplinine edilgen öğretime karşıdır (Sarpkaya, 2007, s. 175). Bir bakıma merkezîyetçilik ve tutuculuktan demokratikliğe ve değişimciliğe yönelimliliklerdir.

İlerlemeciliğin şu *temel ilkelere* dayandığı söylenebilir (Sarpkaya, 2004, s. 165; Sözer 2004, s. 89; Arslan, 2002, ss. 260-262):

- Eğitim amacı bireyi yaşama hazırlamak değil; eğitim sürecinin yaşamın kendisi olmasıdır.
- Öğrenme süreçleri çocuğun ilgileriyle ilişkili olmalıdır. Problem çözme yoluyla öğrenme izlenmelidir.

Pragmatik felsefeye dayanan ilerlemecilik felsefesi değişim ve gelişimi amaçlar. Tutuculuğuna, biçimciliğe, sıkı disipline ve dayatmacılığa karşı demokratik eğitimden yanadır.

- Öğrencilerin eğitim etkinliklerinin merkezinde yer almaları amaçlanır.
- Anlamlı bilgi, kendisiyle bir şey yapılabilen bilgidir.
- Bireyin gelişimine en uygun ortam demokratik ortamdır.
- Öğrenci eleştiri ve özeleştiriye açık yetiştirilmeli ve eğitim süreci demokratik olmalıdır.
- Öğretimin amaçları öğretme ve öğrenme süreçleri öğrencilerin çıkar ve ilgilerine göre oluşturulmalıdır.
- Öğretmenin görevi yönlendirmek değil, öneride bulunmaktır. Öğretmen eğitim sürecinde rehberlik, yol göstericilik ve kılavuzluk rolleri yüklenir.
- Okul bu havayı yaşatacak biçimde düzenlenmelidir.
- Okul rekabetten çok; iş birliğini teşvik edici olmalıdır.

Yukarıda ifade edilen temel ilkeler perspektifinde ilerlemeciliğin öğretim programı ile öğretmen-öğrenci ve eğitim yönetimine ilişkin görüşleri şu biçimde özetlenebilir:

İlerlemecilik felsefesinin *amaçları* belirlenmiş bir dizi bilgiyi ya da kalıplaşmış bir kültürü aktarmaktan çok, bireyi farklı geliştirme odaklıdır. İlerlemecilik için eğitim bir ürün değil, ömür boyu süren bir süreç “ne” düşünülmesin gerektiğini değil, “nasıl” düşünülmesi gerektiğini vurgulayan bir akımdır. İlerlemecilik felsefesine göre öğretim programında değişimin doğasını kavrama, bilisel yöntemi kullanma, yararlı olanı öne çıkarma, öğrencilerin kendi yaşantıları yolu ile gizil güçlerin ortaya çıkarma ve geliştirme gibi amaçlar bulunur (Erden, 1998, s. 131).

İlerlemecilik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *konu ve içerik* açısından öğrenci ve toplumsal yarar odaklı bir anlayış egemendir. İçerikte sunulan bilginin mutlak doğru olmadığı yeni ortam ve durumlara göre değişebileceği vurgulanır yani değişme gerçeğin esasıdır (Helvacı, 2007, s. 101; Özyurt, 2000, ss. 180-181). Okullar sadece öğrencilerin mesleki ve alan eğitimiyle ilgilenmemeli, aynı zamanda bölgenin ekonomik, sınıî ve kültürel sorunları ve çözümleri üzerine çalışmalıdır (Türer, 2009, s. 36). Bu anlayışla konu ve içeriğin hem yerel hem genel niteliğe sahip olması gerektiği söylenebilir. Kuram uygulama ayrımının ortadan kaldırılması için konular ve içerik yaşamın içinden deneysel ve yaşantısal nitelik taşımalıdır.

İlerlemecilik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *öğretim ilke ve yöntemleri* açısından esas olan yaşantılar yoluyla öğrenmenin gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda eğitimin kimi özellikleri şu biçimde sıralanabilir. Öncelikle eğitimin aktif, çocuğun ilgilerine göre olmalıdır. Öğretimde problem çözme esas alınmalıdır. Okul yaşama hazırlık olmaktan çok yaşamın kendisi olmalıdır. Öğretmenin görevi yönetmek değil, rehberlik etmektir. Okul, öğrencileri yarışmadan çok işbirliğine özendirmeli ve yöneltmelidir. Öğretim programının tüm süreçlerinde demokratik eğitim ortamı sağlanması temeldir (Türkoğlu, 1996, ss.190-191; Üredi, 2009, ss. 66-67).

İlerlemecilik felsefenin eğitimde *ölçme ve değerlendirme* yaşamın içinden problem çözme odaklı sınama süreçleri yaratılması amaçlanır. Ölçme araçlarındaki sorunların ezbere dayanmaması, doğal sorun çözmeyi sınav süreci değerlendirme çalışmalarına yer verilmesine çalışılır (Sönmez, 2008, ss. 102-103).

İlerlemecilik felsefesine göre *öğretmen* öğreticilikten çok rehberlik görevi yüklenmektedir. Öğretmen sınıfta demokratik ve işbirliğine dayalı bir öğrenme ortamı oluşturma görevi yüklenir. Öğretmen toplumsal problemleri sınıfa getirerek bilimsel yöntemi kullanarak öğretim etkinliklerini sürdürmesi esastır (Arslantaş, 2009, s.100).

İlerlemecilik felsefesinin *öğrenci* anlayışına göre öğrenci kendi yaşantıları yoluyla kendini gerçekleştirme gereken kişiliktir. Öğrencilerin yaşayan organizma

olarak tanımlanır, kendi gereksinimlerini görebilmeleri ve ne öğreneceklerine karar verebilmeleri beklenir (Şişman, 2006, ss. 33-34).

İlerlemecilik felsefesinin özü gereği *eğitim, okul ve sınıf yönetimi* açısından demokratik ve katılımcılık esastır. Öğrencilerin öğretmen seçmeden, yönetime katılmaya değin geniş katılımcı uygulamalar söz konusudur. Okulda ceza gibi tutum ve tavırlara yer verilmemelidir (Terzi, 2008, s. 71). Tüm yönetim süreçlerinin katılımcı, bireyi geliştirici ve eğitsel amaçlarla bütünlük oluşturulması esas alınmıştır.

İlerlemecilik felsefesinin öncüllerinden John Dewey okulun işlevlerini sadeleştirmek, daraltmak ve dengelemek biçiminde üç grupta toplamıştır. Sadeleştirme öğretim programının yönetimi ile ilgili olup; programların öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olması sağlamaktır. Daraltma programların tekrardan ve karmaşıklık-tan kurtarılması amaçlanmıştır. Dengelemek ise kültürel mirası dengeli bir biçimde dağıtarak farklı toplumsal kesimler arasında birlik sağlamaya yönelik çalışmalardır (Topses, 2004, ss. 112-113).

İlerlemecilik felsefesinin eğitimin özü-esası- amacı, öğretim programı içeriği, öğretim yöntemleri, ölçme değerlendirme, öğretmen-öğrenci rolleri ile eğitim, okul ve sınıf yönetimi ilişkin temel özellikleri Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3
İlerlemecilik
Felsefesinin Temel
Özellikleri

Eğitimin Özü-Esası Amacı	Öğretim Programı İçeriği	Öğretim Yöntemleri	Ölçme Değerlendirme	Öğretmen- Öğrenci Rolleri	Eğitim Okul Sınıf Yönetimi
Doğal gelişimi sağlamak	Deneyim merkezli ve güncel	Proje yöntemi, işbirlikli grup etkinlikleri, eleştirel dü- şünme, problem çözme, karar verme ve uygulama	Süreç merkezlilik, süreç izleme ve gözleme dayalı değerlendirmeler, geliştirici etkinliklere dayalılık, takdir ve destekleme odaklı beceriler	Kolaylaştırıcı öğretmen, öğrenme süreç yöneticisi, rehber ve öğrenme süreci danışmanı ve iş birlikli ortak	Demokratik süreç, çocuk ve toplum merkezli

İlerlemecilik felsefesine yönelik yapılan eleştiriler şu biçimde sıralanabilir (Alkan, 1983, s. 31, Sarpkaya, 2007, s. 176):

- Eğitimin yaşamın tıpkı kendisi olması da hayalci bir anlayış olarak yorumlanabilir
- Öncelikle okul özel amaçlar için oluşturulmuş yapay ortamlardır.
- Okulların gerçek yaşam yerine geçmesi oldukça güç bir iştir. Bir bakıma okulun yaşamın tıpkısı olması anlayışı tümüyle uygulanması olanaksız bir ilkedir.
- Öğrencinin ilgi ve isteğine göre eğitim, hayalci kalabilir.
- Henüz yetişkin olmayan öğrencinin kimi amaçları gerçekçi olmayabilir ve olumsuzluklar doğabilir.
- Ayrıca siyasal sisteme yönelik eğitim tüm eğitim sistemlerinde vardır.
- Bir bakıma eğitim sosyal gerçeklikten soyut arınık bir ortamda gerçekleşmez. Bu nedenle bireye görelilik, isteklilik gibi ilkelerin tümüyle gerçekleşme olanağı bulamayabilir.

İlerlemecilik felsefesi, katılımcılık, demokratikleşme, çocuğun merkeze alınması, yaşantılar yoluyla öğrenme gibi ilke ve uygulamalarıyla eğitim felsefeleri arasın-

da muhafazakâr esasici ve daimici anlayışların anti tezidir. Yeni söylem ve anlayışla kuşkusuz eğitim alanında bir çığır açtığı da gerçekliktir. İlerlemecilik, bir bakıma eğitimde yerleşme ile evrenselleşmenin sentezinin oluşturulduğu devrimdir. Eğitim ve öğretmenlere bu aşamada düşen görev, uygulama olanağı bulunanların yaşama geçirilmesi ve eleştiri ve özeleştiri yoluyla eksiklerin tamamlanması yanlışların düzeltilmesidir denilebilir.

Yeniden Oluşturmacılık-Reconstructionizm

Yeniden Oluşturmacılık Felsefesi -Reconstructionism, eğitim alanında yeniden kurmacılık ve yapılandırmacılık kavramıyla da bilinen felsefe, pragmatik felsefeye dayanır ve arkası değişmezdir. Pragmatik felsefeye dayanması ve kimi benzerlikleri nedeniyle ilerlemecilik felsefesinin devamı niteliğinde görülebilir (Sözer, 2004, s.89). Bu akımın savunucuları John Dewey, Isaac Bergson ve T. Brameld'dir (Türkoğlu, 1996, s. 192).

Yeniden oluşturmacılık, felsefesi diğer eğitim felsefelerinden temel farklılığı gelişmeci değil, değiştirmeci olmasıdır. Yeniden oluşturmacılık gelişme değil bir "atılma"dır (Varış, 1987, s. 73). Bu akıma göre batı uygarlığının düştüğü bunalımdan kurtulması için toplumun var olan değerlerinin yeniden yorumlanması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Sorunların salt kurumsal dengesizlikten değil aynı zamanda ahlaki karmaşa ve belirsizlikten kaynaklandığını, ancak bulunacak ve bağlanılacak yeni ve güçlü değerlerin mevcut olduğunu ileri sürmektedirler. Aranılan değer ve çözümlerin belirlenmesi, bulunması ve "oluşturulması" eğitimin en önde gelen görevleri arasındadır (Büyükdüvenci, 1987, s. 101).

Yeniden oluşturmacılık felsefesinin temel çıkışı şimdiye değin geliştirilen yaklaşımlara yönelik yaptığı şu eleştirilerde odaklaşmaktadır (Alkan, 1983, 39; Tozlu, 2003, s. 52):

- Geleneksel olarak tüm yaklaşımlar eğitimi psikolojik yaklaşımla ele almışlardır. Böylesi bir anlayış eksiktir ve eğitim antropolojiye dönük olmalıdır.
- Ayrıca eğitime sürekli aktarmacılık işlevi yüklenilmesinden ötürü toplumun ve bireyin yaratıcılığında yeterince yararlanılmamaktadır. Aksine, eğitimin bir bakıma toplumsal ve bireysel kazanım odaklı olması beklenmelidir.
- Toplum sürekli değişim içindedir. Dinsel, kültürel, ekonomik, sosyal vb. tüm alanlarda sürekli değişim bulunmaktadır.
- Temelde dayanılacak hiçbir mutlak gerçeklik yoktur. Bu görüşten hareketle temel çıkış toplumun kültürel ve sosyolojik yapılandırılması amaçlanmalıdır.

Yeniden oluşturmacılık felsefesine göre eğitim öğretim programı ve okulun *amaçları* sürekli değişme yoluyla toplumu yeniden inşa etmektir. Eğitimde amaç, demokratik yaşamı gerçekleştirme, toplumu yeniden kurarak sevgi, işbirliği ve denge değerlerini kazandırarak barışı ve insanların mutluluğunu sağlamaktır (Türkoğlu, 1996, s.192). Değişimi amaçlayan bireyin öncelikle de kendini tanıması gerekir ki bu açıdan yeniden inşacılara göre eğitimin amacı bireyin sosyal yönden kendisini tanımasıdır.

Yeniden oluşturmacılık felsefesine dayanan eğitim sistemleri *konu ve içerik* açısından farklı görüşlere yer vermektedir. Öğretim konusu edilen konular ve içerik değişime açıktır ve mutlak doğru yoktur. Konular, amaçların gerçekleştirilmesinde bir araçtır. Değişim istemiyle birlikte kültürel mirasın aktarılmasına doğrudan reddetmez, kültür ve uygarlıkların eleştirel olarak incelenmesi gerektiği vurgulanır (Erden, 1998, s. 133).

Pragmatik felsefeye dayanan yeniden oluşturmacılık felsefesi toplumun kültürel ve sosyolojik yapılandırılması amaçlamaktadır.

Yeniden oluşturmaçılık felsefesine dayanan eğitim sistemleri *öğretim ilke ve yöntemleri* durağan değildir. Kuram uygulama bütünlüğü içinde uygulama odaklı çalışılması amaçlanır. Uygulamaya ağırlık vermesi nedeniyle deney, gözlem, gezi, araştırma ve geliştirme etkinliklerine yer verilir. Kullanılacak strateji, yöntem ve tekniklerin öğrencide bilimsel ve eleştirel düşünme davranışları kazandırması temel ölçütlerden biridir. Değiştirmenin temel alınması ve eğitimde başarılı olunması için yeni öğretme öğrenme strateji, yöntem ve teknikleri geliştirilmeli ve eğitim ortamında kullanılmalıdır (Türer, 2009, s. 39).

Yeniden oluşturmaçılık felsefenin eğitimde *ölçme ve değerlendirme* boyutundaki temel özellikler şu biçimde sıralanabilir. Sorular genellikle eleştirel düşünmeyi ve bilimsel yöntemi öğrencilerin kullanıp kullanmadığını ölçecek nicelik ve nitelikte olmalıdır. Sınavlar öğrencilerin gizil yeteneklerini ortaya çıkaracak nitelikte olmalıdır (Sönmez, 2008, s. 106).

Yeniden oluşturmaçılık felsefesine göre *öğretmen*, demokratik tutumlara sahip olmalı, hiçbir görüşün, düşüncenin taraftarlığını yapmamalı ve kendi düşüncelerini öğrencilere dayatmamalıdır. Öğretim uygulamalarında eleştirel düşünceye ağırlık vermelidir. Öğretim ortamını düzenlerken her türlü materyal, yöntem ve teknikten yararlanmalıdır. Uygulamalara ağırlık vermeli ve cezayı bir disiplin aracı olarak kullanmamalıdır (Arslantaş, 2009, s. 101). Öğretmen, öğrencileri demokratik bir biçimde değişime hazırlamalıdır (Helvacı, 2007, s. 102).

Yeniden oluşturmaçılık felsefesinin *öğrenci* anlayışına göre eğitim öğrenciden çok toplum merkezlidir. Öğrenci bir bakıma sosyal reformların tetikleyicisi; öğretmenin rehberliğinde inşacısı rolündedir.

Eğitim, okul ve sınıf yönetimi açısından yeniden oluşturmaçılık felsefesinin özü gereği yönetim bağlamında da değişimcidir. İlerlemecilikten farklı olarak okullar sorunların analiz edildiği, yorumlandığı ve değerlendirildiği yerler değil, bu sorunlara çözüm üretildiği yerlerdir. Okul demokratik sosyal bir düzen gerçekleştirilmesi için bir araçtır (Türer, 2009, s. 39).

Temel çıkış amacına bağlı olarak yeniden oluşturmaçılık felsefesinin eğitimin değişik boyutlarına ilişkin görüşleri şu biçimde özetlenebilir (Büyükdüvenci, 1987, s. 101; Değirmencioğlu, 2000, s. 95; Arslan, 2002, ss. 264-265; Sönmez, 2006, s. 78):

- Eğitim yeni bir toplumsal düzenin kurulmasını amaçlamalıdır.
- Eğitim sürecine demokratik değerler egemen olmalıdır.
- Bireyi asıl şekillendiren toplumdur.
- Yeni değerlerin yaratılması bir zorunluluktur.
- Eğitim açıkça bir sosyal hareket biçimi almalı ve toplumu yeniden kurmayı sağlayacak programlar geliştirilmelidir.
- Çocuklar demokratik bir biçimde yeniden inşacılığın çözüm olduğuna inanmalıdır.
- Eğitimin amaç ve araçları mevcut kültürel bunalımın yarattığı talepleri karşılayacak biçimde ve davranış bilimlerinin buluşlarına uygun olacak şekilde tümüyle yeniden düzenlenmelidir.
- Ölçme ve değerlendirme sosyal ve doğal problemleri çözme odaklı olmalı, sınavlar öğrencilerin gizil yeteneklerini ortaya çıkarmak için kullanılmalıdır.

Yeniden oluşturmaçılık felsefesinin öğretim programı, öğretim yöntemleri, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme ve öğretmen rollerine ilişkin temel özellikleri Tablo 3.4'te verilmiştir.

Eğitimin Özü-Esası Amacı	Öğretim Programı İçeriği	Öğretim Yöntemleri	Ölçme Değerlendirme	Öğretmen- Öğrenci Rolleri	Eğitim Okul Sınıf Yönetimi
Sosyo ekonomik politik gereksinimlere ve yenileşmeye uygun yapı kurulmasını sağlamak	Kültürel çoğulculuk, insan ilişkileri, sosyoloji, değişim politikaları, ekonomi, siyaset bilimi, antropoloji, psikoloji, yabancı diller, gerçek yaşam ve küresel eğitim	Grup süreci, problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, karar verme, benzetim ve oyun, uygulamalı eğitim, çalışma deneyimi, rol planlama, eğiticilerin eğitimi	Formatif (biçimlendirici) değerlendirme, sürekli geribildirim ve işbirlikli (müşterek) değerlendirme	Yeni toplum oluşturuculuk, değişmeci liderlik, değişim ajanı, hoşgörülülük, değişime açıklık, çatışma yönetimi eğitimcisi, örgütsel değişim, program değerlendirme, stratejik planlamacı	Çatışma yönetimi ve çözümü, deneyim, iyimserlik ve esneklik

Tablo 3.4
*Yeniden
Oluşturmacılık
Felsefesinin Temel
Özellikleri*

Yeniden oluşturmacılık felsefesine yönelik yapılan eleştiriler şu biçimde sıralanabilir:

- Davranış bilimlerinde eğitim alanında kullanılabilecek geçerliliği yüksek bulgular yoktur.
- Bu nedenle eğitimde antropolojik değerlerin kullanılmadığı ya da kullanılması gerektiği önermesi çok geçerli olmayabilir.
- Yeniden oluşturmacılar eğitime olağanüstü işlev yüklemişlerdir. Eğitimin bir toplumu yeniden kurması tartışmalıdır.
- Eğitimin alt yapı kurumu olan, ekonomik yapıdan ayrı, daha baskın ve belirleyici olması düşüncesi tartışmalıdır.
- Demokratik yöntemlerle kimi zaman ideal ölçülerde konulan kimi amaçların gerçekleştirilmesi oldukça güç olabilir.

Yeniden oluşturmacılık felsefesi kuşkusuz diğer tüm felsefelere göre bugünü ve yarını yeniden yapılandırması niteliği ile farklıdır. Yeniden oluşturmacılık felsefesi karşısında diğer felsefeler muhafazakâr kalmaktadır. Bununla birlikte yeniden oluşturmacılık felsefesi bir eğitim felsefesi olmaktan çok toplumu dönüştürmeyi amaçlayan sosyo-politik bir önderliğin eğitimi için araç olarak kullanılan devrimci bir anlayış gibi görülmektedir.

Eğitime dönüştürücülük rolü yükleyen yeniden oluşturmacılık felsefesinin uygulamaya konulması güçlükleri bulunmaktadır. Yönetici elit ve siyasal otoritenin eğitimin dönüştürücülük işlevine ne kadar olanak vereceği kuşkuludur. Ayrıca bir toplumsal kurum olarak eğitimin siyasi otoriteden ne kadar soyutlanacağı bir başka sorundur.

Politeknik Eğitim

Politeknik sözcüğü eski Yunancaya kadar gitmektedir. Poli öneki “çok” anlamına gelmektedir. Teknik sözcüğü ise eski Yunancada technicos sözcüğünden gelmekte olup “sanat ve beceri” anlamında kullanılmaktadır. Politeknik sözcüğü bu bağ-

Politeknik eğitim diyalektik materyalist felsefeye dayanır ve üretim içinde çok yönlü gelişimi amaçlayan bir yaklaşımdır.

lamda “çok yönlü teknik ve beceri” anlamında kullanılmaktadır. Buna karşılık eğitim bilimlerinde bir felsefe olarak politeknik eğitim sosyalist ülkelerde uygulanan eğitim modeli karşılığında kullanılmaktadır. Politeknik eğitim kavramı sosyalist ülkeler dışında da genelde çok yönlü, boyutlu ve amaçlı teknik orta ya da yüksek öğretim kurumları içinde kullanılmakta olduğu görülmektedir.

Politeknik eğitim, diyalektik materyalist felsefeye dayanan bu anlayış genelde reel sosyalist ülkelerde uygulama olanağı bulmuştur. Arke olarak madde, maddedeki çelişki ve onun doğurduğu çelişkidir. Temsilcileri Diderot, Holbach, Marks ve Engels’tir. Eğitimin genel amacı insanlar arasında barışı, kardeşliği ve adaleti sağlayarak sömürüye son verilmesine katkı vermektir (Türkoğlu, 1996, ss. 194-196).

Marks ve Engels’e göre insanın çok yönlü gelişmesi sağlanması temel amaç olmalıdır. Bu görüşe bağlı kalınarak politeknik eğitimle bireyin zihinsel ve bedensel çalışmalarının birleştirilmesi gerekmektedir (Marks ve Engels, 2006, s. 62-63). Kapitalist sistemde bunun sağlanması olanaklı değildir. Sosyalist sistemle kuram uygulama bütünlüğü içinde öğretim ile eğitimin bütünleştirilmesine çalışılmıştır.

Politeknik eğitimin ilkeleri yaşam boyu eğitim, bilimsellik, demokratikleşme, üretim için eğitim ve çok yönlü gelişimi sağlamadır. Politeknik eğitimin asıl çıkışı ile gelişimi farklılık göstermiştir. Marks’a göre, politeknik eğitim salt endüstriyel, teknik iş süreçlerine ait bilgiler verir ve bu bilgileri kullanmayı sağlar.

Politeknik felsefesine göre öğretim programının *amaçları*, insanları çok yönlü yetiştirerek doğaya egemen olunması üretici güçlerin gelişimin sağlanmasıdır. Bu felsefi yaklaşımda diyalektik akıl yürütmeyi işe koyabilen bireyler yetiştirilmesi, eğitimle sınıfsal farkların kaldırılması ve tüm emekçilerin çocuklarının eğitilmesi de amaçlanmıştır (Ergün, 2009, s. 49).

Politeknik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *konu ve içerik* bağlamında şu görüşlere sahiptir. Öncelikle program bireyleri, sosyalist politik ve moral inanışlarla uyumlu, geniş perspektifte yetenekli, dengeli kişilik özelliklerine sahip, çok yönlü yetiştirmeye yönelik ders ve konulara sahip olmalıdır.

Politeknik felsefesine dayanan eğitim sistemleri *öğretim ilke ve yöntemleri* çok yönlü tekniklerin uygulanması genel esastır. Diyalektik yöntemin öğretilmesi bir zorunluluktur. Üretim için uygulamaya ağırlık verilmelidir (Canbaz, 1998, s. 12).

Politeknik felsefenin eğitimde *ölçme ve değerlendirme* boyutunda şu nitelikler görülmektedir. Öğrencinin diyalektik akıl yürütmeyi kullanıp kullanmadığı belirlenmeye çalışır. Bireyin üretime katkısı, kuram ve uygulamadaki başarısı, kolektif çalışma gücü ve sosyalist görüşü benimseme ve savunma derecesi ölçme ve değerlendirmedeki kimi ölçütlerdir (Sönmez, 2008, s. 120).

Politeknik felsefesine göre *öğretmenin* ideolojik ve kurumsal liderlik özelliklerine sahip olması, toplumsal önderlik yapması, ustalık ve beceriklilik örneği göstermesi ve üretim yöneticisi olması beklenir.

Politeknik felsefesinin *öğrenci* anlayışına göre öğrencinin üretimin odağında olması ve çok yönlü gelişmesi amaçlanır. Politeknik ve sosyalist eğitim anlayışı ile bütün çocuklar için kamusal ve parasız eğitim verilmesi esastır (Tezcan2005, s. 26).

Eğitim, okul ve sınıf yönetimi açısından politeknik felsefenin görüşleri şu biçimde oluşmuştur. Eğitim üretim içindir anlayışına dayalı olarak okul bir üretim merkezi işlevi görmektedir. Ceza eğitici nitelik taşımalıdır (Canbaz, 1998, s. 12). Okulun yaşama ve üretime yaklaştırılması temel amaçlardan biridir (Topses, 2006, s. 40).

Politeknik eğitim şu temel ilkeleri benimsemektedir (Sönmez, 2006, ss. 79-80, 108):

- Uygulama ve kuram arasındaki bütünlük sağlanmalıdır.
- Okul bir endüstri kurumu gibi üretim merkezi olmalıdır.
- Kolektif bilincin oluşturulması için birlikte çalışma ve üretimde bulunma etkinliklerine yer verilmelidir.
- Kişilik eğitimi önemsenmelidir.
- Diyalektik akıl yürütme öğretilmelidir.
- İdeolojik eğitim yapılmalıdır.
- Beden ve sanat eğitimi yapılmalıdır.
- Politeknik eğitimde ölçme ve değerlendirme öğrencinin diyalektik akıl yürütmenin kullanıp kullanmadığının, üretime katkısı, kolektif çalışma gücü ve topluma katkısı gibi konuları içermelidir.

Politeknik anlayış daha sonraları Batı ve Doğu toplumlarında destek bulmuştur. Ancak bu uygulamalar Marksist uygulamalar değildir. Kapitalist toplumlardaki politeknik eğitimler, genelde uygulama ağırlıklı eğitim süreçleri ile iş yaşamına benzetilmiş ortamlarda iş eğitimi odaklı eğitim etkinliklerini kapsamaktadır (MOE, 2007). Politeknik eğitimin öğretim programı, öğretim yöntemleri, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme ve öğretmen rollerine ilişkin temel özellikleri Tablo 3.5'te verilmiştir.

Eğitimin Özü-Esası Amacı	Öğretim Programı İçeriği	Öğretim Yöntemleri	Ölçme Değerlendirme	Öğretmen-Öğrenci Roller	Eğitim Okul Sınıf Yönetimi
Marksçı sisteme uyumlu, üretken, çok yönlü becerilere sahip birey yetiştirmek ve kamusal birlik sağlamak	Marksçı anlayışı yerleştirmeye yönelik bilgi ve kültür aktarıcılık, zihinsel ve pratik çalışma becerilerini artırmaya yönelik etkinlikler, üretime yönelik çalışmalar	Uygulamalı eğitim, grup süreci, problem çözme, yaratıcı düşünme, karar verme, uygulama kuram bütünlüğü	Diyalektik düşünme ve akıl yürütmelerin sınanması, üretime katkı, kolektif çalışma becerileri	İdeolojik ve kurumsal liderlik, toplumsal önderlik, ustalık ve beceriklilik örneği, üretim yöneticisi,	Teknik ve bilişsel becerileri kazandırıcı düzenlemeler, işe ve yönetime katılım çatışma ve çelişkilerin çözümü

Tablo 3.5
Politeknik Eğitimin
Temel Özellikleri

Okulunuzda eğitim felsefelerinin eğitim alanına uygulama ve etkilerine ilişkin örnekler veriniz.

SIRA SİZDE

2

Özet

Eğitim felsefesinin işlevlerini açıklayabilmek

Eğitim felsefesi farklı disiplin ve yaklaşımların eğitim alanına uyarlanmasıyla birliktelik sağlar. Eğitimin planlama, yönetim ve değerlendirilmesinde 'kılavuz liderlik' işlevi yüklenir. Eğitim programlarının amaç, içerik, işleyiş, ölçme ve değerlendirme boyutlarında temel bakışın ne olduğunu belirlemeye çalışır. Eğitim felsefesi eğitim politikaları ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri inceler, tutarlık ve anlam yönünden kontrol eder. Eğitim sistemlerinin temelinde yatan insan anlayışlarını değerlendirir. Eğitim sorunlarının belirlenmesi ve çözümlenmesini sağlar. Eğitim felsefesi tüm sorunların felsefeye dayalı bütüncül bir biçimde ele alınıp incelenmesi, değerlendirilmesi, eleştirilmesi ve irdelenmesini amaçlar. Eğitim felsefesi eğitimin neliği üzerine de çalışır. Eğitim amaç, içerik ve işleyiş açısından hangi niteliklere sahip olduğunu saptar ve çıkarsamalar yapar.

Eğitim felsefesi akımlarının özelliklerini ve eğitime ilişkin görüşlerini tartışmak

Daimicilik, idealist ve realist felsefeden etkilenmiştir. Eğitim felsefeleri içinde en tutucu, gelenekçi ve esnek olmayan felsefe olarak bilinir. Daimiciler geçmişe dönerek insan doğası, gerçek, bilgi, erdem ve güzellik gibi evrenin değişmeyen görünümünü önemserler. Yeni kuşağın davranışlarının iyi, güzel ve doğru olmadığını ileri sürerek kültür değerlerin aktarımını savunurlar. Eğitim evrenseldir ve değişmezliği ve her yerde aynı olmalıdır. Okul ve sınıf yönetiminde sıkı düzen ve disiplin kurulmalıdır. Aklın ve zihinsel yetenekleri geliştirilmesi sürekli kılınmalıdır. Öğretimde odaklılık esas olmalı ve eğitim görevi ezeli-ebedi doğruların bilgisini aktarmayı amaçlamalıdır.

Esasicilik, daha çok realist felsefeden etkilenmiştir. Eğitimin amacı, gerçek yaşamda geçerli olanların öğrencilere aktarılması, kültürlemedir. Okulun temel görevi çocuğa bağımsız gerçeklik öğretilmesidir. Derslerin amaç ve içeriklerinin başat kültürel değerlerle donanık olması amaçtır. Konu ve öğretmen odaklı çalışma esastır. Esasicilik ilkelere dayanan eğitim uygulaması katı, kuralcı, disiplinci ve gelenekçidir. Öğretmen ve konu merkezilik, bilgi ve gerçekliğin aktarılması temeldir. Sınavlar öğretmenin yapıp gösterdiği ve çalışılan konuları içeren gelenekçi yapıdadır.

İlerlemecilik, pragmatik felsefeye dayanır, değişim ve gelişimi amaçlar. Tutuculuğa, biçimciliğe, sıkı disipline ve dayatmacılığa karşı demokratik eğitimden yanadır. İlerlemecilik toplumu yeni-

den yaratmayı, demokrasiyi egemen kılmayı, bireyin yaşantılar ile öğrenip kendini gerçekleştirmesini amaçlar. İlerlemeciliğe göre eğitim amacı bireyi yaşama hazırlamak değil, eğitim sürecinin yaşamın kendisi olmasıdır. Öğrenci eğitimin başat ögesidir ve merkeze alınmalıdır. Öğrenme yaşantılar yoluyla gerçekleştirilmelidir. Öğretmen eğitim sürecinde rehberlik, yol göstericilik ve kılavuzluk rolleri yüklenir. Problem çözme yoluyla öğrenme izlenmelidir. Öğretmenin görevi yönlendirmek değil, öneride bulunmaktır. Okul rekabetten çok; iş birliğini teşvik edici olmalıdır. Bireyin gelişimine en uygun demokratik ortam sağlanmalıdır. Ezberden uzak problem çözmeye dayalı, bilimsel yöntemin kullanılmasına olanak sağlayan ölçmeler yapılmalıdır.

Yeniden oluşturmecilik pragmatik felsefeye dayanmakta ve toplumun kültürel ve sosyolojik yapılandırılması amaçlamaktadır. Eğitime aktarmacılık yerine yeniden yaratma, üretme ve yapılandırma işlevi yüklemektedir. Toplum sürekli değişim içinde olması ve mutlak doğru olmamasından ötürü çıkış toplumun kültürel ve sosyolojik olarak yapılandırılmasıdır. Bu nedenle eğitim yeni toplumsal düzenin kurulmasını amaçlamalıdır. Eğitim sürecine demokratik değerler egemen olmalıdır. Eğitim açıkça bir sosyal hareket biçimini almalı ve toplumu yeniden kurmayı sağlayacak programlar geliştirilmelidir. Eğitimin amaç ve araçları mevcut kültürel bunalımı çözecek biçimde ve davranış bilimlerinin buluşlarına uygun olacak şekilde tümüyle yeniden düzenlenmelidir. Toplumu ve doğayı değiştirmede temel sorumluluk öğretmen ve okuldadır. Öğretmen, eğitimin amaçları gerçekleştirmek için her türlü araç gereç, strateji, kuram, yöntem, teknik ve taktik geliştirmekle yükümlüdür. Sınıf ortamı demokratik olmalıdır. Ölçme ve değerlendirme sosyal ve doğal problemleri çözme odaklı olmalı, sınavlar öğrencilerin gizli yeteneklerini ortaya çıkarmak için kullanılmalıdır.

Politeknik eğitim, diyalektik materyalist felsefeye dayanan bu anlayış genelde reel sosyalist ülkelerde uygulama olanağı bulmuştur. Politeknik eğitimin ilkeleri: Marksist ideolojiye bağlılık, yaşam boyu eğitim, bilimsellik, demokratikleşme, üretim için eğitim ve çok yönlü gelişimi sağlamadır. Politeknik eğitimle bireyin hem teknik hem de bilişsel becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Politeknik eğitimde ölçme ve değerlendirme öğrencinin diyalektik akıl yürütmeyi kullanması, üretime katkısı, sosyalist görüşü kabullenmesi ve savunma derecesi, kolektif çalışma gücü ve topluma katkı gibi konuları kapsar.

Kendimizi Sınayalım

1. Daimicilik eğitim felsefesinde öğretim programlarıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Çocukta ruhsal ve zihinsel potansiyeli geliştirmek hedeflenir.
- b. İnsan aklını ve iradesini geliştiren içeriklere yer verilmiştir.
- c. Evrensel ve değişmez gerçeğe uyum amaçlanmalıdır.
- d. Tümdengelim yaklaşımı uygulanmalıdır.
- e. Kültürel değerlerin aktarımına önem verilmez.

2. Daimicilik eğitim felsefesinde konu ve içerik ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Önceden var olan apriori bilgilerin aktarılması amaçlanır.
- b. Sınıf ortamında gerçekler değil, ideal olan sunulur.
- c. Öğrencilerin iradelerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılır.
- d. İçerikte mantıksal bütünlük göz ardı edilebilir.
- e. Değer yargılarının geliştirilmesi amaçlanır.

3. Esasici eğitim felsefesine göre aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Eğitim ile bilgi, beceri ve olguların yeni kuşaklara aktarılması amaçlanır.
- b. Eğitim, değişimi destekler nitelikte olmalıdır.
- c. Kültürel değerlerin korunması, eğitimin önemli işlevlerinden biridir.
- d. Eğitim, gerçek yaşamda geçerli olanları öğrencilere aktarır.
- e. Eğitimin bir işlevi insanlığın mirası olan bilgi ve becerileri korumaktır.

4. Esasici eğitim felsefesine göre aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a. Öğrenmede tümdengelim yöntemi kullanılır.
- b. Önceden var olan genel ve geçerli bilgi, beceri ve olgular aktarılır.
- c. Eğitimde öğretmen odaklılık egemendir.
- d. Hangi bilgilerin öğrenileceğine öğrenci karar verir.
- e. Öğrencinin, öğretim programı içinde kültürel değerleri kavraması beklenmez.

5. Aşağıdakilerden hangisi ilerlemeci felsefenin eğitim anlayışını ifade eder?

- a. Eğitimin amacı bireyi yaşama hazırlamak olmalıdır.
- b. Öğrenme süreçleri çocuğun ilgileriyle ilişkili olmak zorunda değildir.
- c. Gelenekçi eğitimin disiplinciliğine başvurulmalıdır.
- d. İlerlemeci felsefe değişime açık olmayı savunur.
- e. Eğitimde merkezîyetçilik önemlidir.

6. İlerlemeci felsefede eğitim sistemleriyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a. Öğrenci ve toplumsal yarar odaklı bir anlayış egemendir.
- b. Okul, öğrencileri yarışmaya özendirmelidir.
- c. İçerikte sunulan bilgi mutlak doğru olarak kabul edilir.
- d. Kuram ve uygulama birbirinden ayrı olarak ele alınır.
- e. Eğitim ile "ne" düşünülmesi gerektiği aktarılır.

7. Aşağıdakilerden hangisi yeniden oluşturmacı felsefesine göre doğrudur?

- a. Gelişim desteklenmelidir.
- b. Arke değişmezdir.
- c. Var olan değerler korunmalıdır.
- d. Eğitimin aktarmacılık işlevi sürdürülmelidir.
- e. Var olan değer yargıları aktarılmalıdır.

8. Arkesi değişme olan ve gelişmeci değil, değiştirmeci olarak tanımlanabilecek eğitim felsefesi aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Daimicilik
- b. İlerlemecilik
- c. Yeniden oluşturmacı
- d. Politeknik
- e. Natüralist eğitim

9. Sosyalist ülkelerde uygulanan okulu fabrika gibi üretim merkezi olarak betimleyen diyalektik materyalist düşünceyi bir düşünme yöntemi olarak kabul eden eğitim felsefesi aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Realizm
- b. Yeniden oluşturmacı
- c. Materyalizm
- d. Varoluşçuluk
- e. Politeknik

10. Aşağıdakilerden hangisi eğitim felsefesinin işlevlerinden biri **değildir**?

- Eğitim uygulamaları arasında eşgüdüm sağlamak
- Öğretim programının öğeleri arasında işbirliği sağlamak
- Eğitimin ne olması gerektiği konusunda genel stratejiler çizmek
- Eğitim sorunlarının çözümüne yönelik başlangıç noktası oluşturmak
- Eğitimin politikalarını oluşturmak

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız doğru değilse, "Daimicilik-Perennializm" bölümünü gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız doğru değilse, "Daimicilik-Perennializm" bölümünü gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız doğru değilse, "Esasicilik ve Essentializm" bölümünü gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız doğru değilse, "Esasicilik ve Essentializm" bölümünü gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız doğru değilse, "İlerlemecilik" bölümünü gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız doğru değilse, "İlerlemecilik" bölümünü gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız doğru değilse, "Yeniden Oluşturmacılık" bölümünü gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız doğru değilse, "Yeniden Oluşturmacılık" bölümünü gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız doğru değilse, "Politeknik Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim Felsefesinin İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Türkiye'de özellikle iki binli yıllarla birlikte uygulamaya konulan yeni ders kitapları, ev ödevi ağırlıklı çalışmalar, dosya oluşturarak değerlendirme yapma gibi uygulamaların ardında yeni bir felsefi bir anlayışın etkisi olduğu söylenebilir. Yapılandırmacılık anlayışının kimi yansımaları olan bu uygulamalar, olanakların kısıtlılığı, sistemin nüfus baskısı altında oluşu, üst öğretim kurumuna geçişin zorluğu ve koşulların uymaması gibi nedenlerden ötürü yeterince uygulama olanağı bulmamaktadır. Ayrıca Türkiye'de eğitim sisteminin sorunlarının eğitim felsefesi boyutundan çok, ekonomi politik boyutta tartışıldığı da bir başka gerçekliktir.

Sıra Sizde 2

Okullarımız sosyal bilgiler, din kültürü vb. derslerin amaç, içerik ve ölçme değerlendirme süreçleri açısından genelde daimici ve esasici felsefelerin etkisinde olduğu söylenebilir. Fen bilgisi, fizik, kimya vb. dersler açısından yer yer ilerlemeci felsefenin etkileri üzerinde durulabilir. Politeknik eğitim, ülke eğitim sisteminde son derece sınırlı bir şekilde yer tutmaktadır. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında pragmatist ve gelişmeci bir tutumun idealizmle yoğrulmuş biçiminin hem siyasal hem de eğitim alanında yer aldığını ve Cumhuriyet'in temel amacı olan demokratik laik devrime önderlik ettiği görülebilir. Kuşkusuz bu bakışın uzun yıllar ve günümüzde de etkisinin olduğu bir olgudur. Bununla birlikte, hem felsefi önderliğin yoksunluğu hem de ülkenin sosyo-politik gerçekliği, eğitim sisteminin pragmatist, değişimci, ülke gerçekliğine uygun eğitim siyasalları oluşturulmasını önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir.

Yaralanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akarsu, B. (1988). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alkan, C. (1983). *Eğitim felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Arslan, A. (2002). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bartol, K. M. ve Martin, D. C. (1998). *Management*. Boston: Irwin McGraw-Hill.
- Başaran, İ. E. (1978). *Eğitime giriş*. Ankara: Bimş Matbaacılık.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Burden, P. R. ve Byrd, D. M. (1999). *Methods for effective teaching*. Boston: Allyn and Bacon.
- Büyükdüvenci, S. (1987). Eğitim felsefesi “yazılar”. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Büyükkaragöz, S., Muştı, M., Yılmaz, H. ve Pilten, Ö. (1998). Eğitim felsefesi. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Konya: Mikro Basım Yayın Dağıtım.
- Değermencioğlu, Ç. (2000). Eğitimin felsefi temelleri: Eğitim felsefe ilişkisi- eğitim felsefesi. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. (Ed. L. Küçükahmet). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Canbaz, A. (1998). Demokratik eğitim. *Eğitim ve yaşam*. Yaz- Güz. 11-19.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ergün, M. (2006). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. M. Ç. Özdemir). Ankara: Ekinoks.
- _____. (1985). *Karşılaştırmalı eğitim*. 17. 12. 2007 tarihinde <http://www.egitim.aku.edu.tr/kegitim.pdf> adresinden alınmıştır.
- _____. (2009). Rus eğitimde batılılaşma çabaları ve reform. *Kuramsal eğitimbilim*, 2 (1), 31-56. 1. 4. 2011 tarihinde http://www.keg.ak.edu.tr/yayinlar/2009/cilt2/say1/c2s1_3.pdf adresinden alınmıştır.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde “program” geliştirme*. Ankara: Meteksan A.Ş.
- Fidan, N. ve Erden M. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Giddens, A. (2006). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Helvacı, A. (2007). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. F. Eres). Ankara: Maya akademi.
- Hesapçıoğlu, M. (2008). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. M. Gürsel ve M. Hesapçıoğlu). Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Hilav, S. (1985). *Yüz soruda felsefe el kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kazu, H. (2002). Eğitim ve felsefe. *Öğretmenlik mesleği*. (Ed: M. Taşpınar). Elazığ: Elazığ Üniversite Kitabevi.
- Kuntus, R. (2001). *Philosophies of education*. 15. 12. 2007 tarihinde <http://www.school-for-champions.com/education/philosophies.htm> adresinden alınmıştır.
- Macionis, J. ve Plummer, K. (1998). *Sociology a global introduction*. London: Prentice Hall Europe.
- MOE- Ministry of Education. (2007). *Enhancing polytechnic education*. 17. 12. 2007 tarihinde <http://www.mo-e.gov.sg/press/a.htm> adresinden alınmıştır.
- Ocak, G. (2004). *Eğitim programlarına felsefi ve kültürel temelin etkileri*. 14. 12. 2007 tarihinde <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/ui/article/viewPDFInterstitial> adresinden alınmıştır.
- Poltzer, G. (1998). *Felsefenin temel ilkeleri*. (Çev. M: İ. Erdost). Ankara: Sol Yayınları.
- Olivia, P. F. (1988). *Developing the curriculum*. New York: Foersman and Company.
- Sarpkaya, R. (2004). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. C. Celep). Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____, R. (2007). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. C. Celep). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2006). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş* (Ed. N. Saylan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2002). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- _____. (2008). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (2004). Eğitimin felsefi temelleri. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. (Ed. E. Sözer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sözer, M. A. (2007). *Postmodernizm ve eğitim*. 22. 11. 2007 tarihinde <http://education.ankara.edu.tr/~sozer/post.htm> adresinden alınmıştır.
- Şimşek, S. (2008). Eğitimle ilgili temel kavramlar. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. V. Sönmez). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şişman, M. (2006). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Terzi, A. R. (2008). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2000). *Atatürk ve eğitim bilimleri*. Ankara: Anı yayıncılık.

- Topses, G. (2006). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. L. Küçükahmet). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- _____. (2004). Eğitimin felsefi temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. (Ed. L. Küçükahmet). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Milli Bakanlığ Yayınları.
- Tr. wikipedia-Türkiye Wikipedia, (2007) "Postmodernizm". 21. 11. 2007 tarihinde [http:// tr. wikipedia.org/wiki/ Postmodernizm](http://tr.wikipedia.org/wiki/Postmodernizm) adresinden alınmıştır.
- Türkçe Bilgi. (2007). Eğitimin felsefi temelleri. 13. 12. 2007 tarihinde [http://www. turkcebilgi. net/ bilim/ felsefe/ egitimin- felsefi- temelleri -24814_2. html](http://www.turkcebilgi.net/bilim/felsefe/egitimin-felsefi-temelleri-24814_2.html) adresinden alınmıştır.
- Türkoğlu, A. (1996). *Doksan dokuz soruda eğitim bilimine giriş*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Varış, F. (1994). *Eğitim bilimine giriş*. Konya: Atlas Kitabevi.
- Wiles, J. ve Bondi, J. (2002). *Curriculum development*. Ohio: Upper Saddle River.
- Yapıcı, M. (2007). "Eğitim Politikaları ve Etkileri" 10.10. 2007 tarihinde [http://www. universite-toplum. org/ text.php](http://www.universite-toplum.org/text.php) adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, C. (1991). *Eğitim bilimleri eğitim felsefesi*. (Ed: Ayhan Hakan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Eğitim Felsefesi ve Çağdaş Eğitim Sistemleri

4

Eflatun'a göre felsefe, yaşamın kılavuzudur. Eğitim felsefesi ise eğitim sistemlerinin ve okulun kılavuzudur. Bu ünite, eğitimin ve okulun işlevleri üzerinde durulmuş, eğitim ve okul sistemine yönelik bazı sosyolojik ve felsefi eleştirilere yer verilmiştir. Ayrıca "Eğitim sistemlerine ve okullara yönelik bütün eleştirilere karşın etkili ve başarılı bir eğitim sistemi kurmak olası mıdır?" sorusunu yanıtlamaya yönelik alan yazına dayalı rehber ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Eğitim ve okulun işlevlerini açıklamak,
- 👁 Eğitim ve okulun anlamına yönelik eleştirileri açıklamak,
- 👁 Postmodern eğitim ve okulun özelliklerini tartışmak,
- 👁 Başarılı bir eğitim sisteminin özelliklerini değerlendirmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Güle Güle Müdürüm, Yolun Açık Olsun

“Ayşe Şentürk meslek yaşamını, çalıştığı okulunda noktalamak istemektedir. O, bu okulda yıllarca yönetici olarak hizmet etmiştir. Artık emekli olup bundan sonra şunları da yapsam dediği işlerini yapmak istemektedir. Eşine ve çocuklarına artık daha çok zaman ayırmayı düşünür. Bunları hep düşünmüştür zaten.

Ayşe Öğretmen’in emeklilik dilekçesinin yanıtının geldiği gün, mesleğe ve okuluna veda etmenin de zamanı gelip çatmıştır. Emeklilik fikrine kendini hazırladığını düşünse de Ayşe Hanım o gün çok üzgündür. Öğretmen arkadaşları onun için bir veda yemeği düzenlemiştir. Yemekten sonra konuşurken gözlerinden inci gibi damlayan gözyaşlarına engel olamaz. Konuşurken çok duygulanır. Onu dinleyen öğretmenler de aynı duygu seline kapılıp gözyaşlarına engel olamazlar. Öğretmenlerin müdürlerine olan sevgileri ile ondan ayrı kalacakları düşüncesinin hüznü birbirine karışmıştır.

Yemekler, yenir, konuşmalar yapılır, geçmiş günler yâd edilir... Müdire hanıma bir buket çiçek takdim edilir. Bu çiçeklere bakarken müdire hanım geçmişteki binlerce öğrencisini düşünür, onları bulur bu çiçeklerin kokusunda...”

Kaynak: Yukarıdaki metin, Aytaç Açıkalın, Mehmet Şişman ve Selabattin Turan tarafından yazılan **Bir İnsan Olarak Müdür** (2007) adlı kitabın 131 ve 132. sayfalarından alınarak aktarılmıştır.

Anahtar Kavramlar

- Modern Okul
- Okulun İşlevleri
- Hayat Döngüsü
- Başarılı Okulun Özellikleri

İçindekiler

- GİRİŞ
- EĞİTİMİN VE OKULUN İŞLEVLERİ
- ÇAĞDAŞ EĞİTİM SİSTEMLERİ VE OKUL
- EĞİTİM VE OKULUN ANLAMINA YÖNELİK RADİKAL ELEŞTİRİLER
- MODERNİZM, POSTMODERNİZM VE EĞİTİM
- BAŞARILI BİR EĞİTİM VE OKUL SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ
  - Okul Sistemi ve Liderlik
  - Öğrenme-Öğretme Süreci
  - Öğretmen Davranışları
  - Okul İklimi
  - Okul Çevre İlişkileri
- SONUÇ

GİRİŞ

Eğitim felsefesi ve eğitim sistemleri arasındaki ilişki, antik dönemden başlayarak birçok felsefi metinde tartışılmış, felsefi irdelemeler 19. yüzyılın başlarından itibaren kapitalist toplumlarda derinleşerek günümüze kadar gelmiştir. *Felsefe, sosyoloji ve eğitim* arasındaki ilişkilerin etrafıca ele alınıp incelenmesi, eğitimin kavramsal yapısının ve süreçlerinin irdelenmesine yönelik olarak bir arka plan oluşturmaktadır. Sosyoloji, felsefe ve eğitim arasındaki ilişkiyi ürettikleri klasik eserleriyle irdeleyen düşünürlerin başında Karl Marx (1818-1883), Friedrich Engels (1820-1895), Max Weber (1864-1920) ve Emile Durkheim (1858-1917) gelmektedir. Eğitim konusunda birbirinden oldukça farklı görüşlere sahip olan bu düşünürler; eğitimin felsefi anlamını ve amaçlarını toplumsal yapı içindeki yeriyle ilişkilendirerek tartışmışlar ve eğitimsel dönüşümlerin sosyal dönüşümlerin bir sonucu olduğu düşüncesi üzerine odaklanmışlardır. Marx ve Engels'e göre diyalektik felsefe anlayışında *eğitimin anlamı, kapitalist toplumlarda eşitsizliklerin yeniden üretilmesi egemen sınıfların çıkarlarına hizmet olarak tanımlanırken*; Durkheim'a göre *işlevsel felsefe anlayışında eğitimin anlamı, sosyal bütünleşme ve dayanışmayı vurgulamakta*; Weber'in düşünce sistematğinde ise *eğitimin anlamı, bürokratik egemenlik için yeni bir kontrol ilkesi* olarak belirtilmektedir. Bu düşünürlere göre; eğitim, eğitim sistemleri ve toplumsal kurumlar arasında dinamik bir ilişki vardır. Bu ilişkilerin derecesi ve niteliği eğitim, okul ve bu bağlamda eğitim sistemini/sistemlerini de etkilemektedir. Günümüzde egemen olan **paradigma kapitalizmdir** ve eğitimi doğrudan etkilemektedir.

Kapitalist sistemde birey, üretim gücünü elinde bulunduranlar için çalışır ve bir araç durumundadır.

Paradigma; herhangi bir disiplin veya çalışma alanındaki düşünce örüntüsüne göndermede bulunan bir kavramdır.

Kapitalizm; ücretli emek ve meta üretim sistemidir.

Diyalektik; tartışma sanatı ya da çelişkili yollardan muhataplarını ikna etme sanatı ve karşıtlıkları kullanarak gerçekleştirilen akıl yürütme biçimidir.

EĞİTİMİN VE OKULUN İŞLEVLERİ

Felsefi ve sosyolojik açıdan eğitimin anlamı, bireyi özgürleştirme ve insanlaştırma süreci olarak tanımlanabilir. Eğitim, bireyin içinde yaşadığı toplumun değerleri başta olmak üzere, yetenek, beceri, tutum ve olumlu kabul edilen bütün davranışlarının çok yönlü iyileştirilmesini kapsayan karmaşık bir süreçtir. Modern zamanların üretmiş olduğu en önemli buluşların başında okul gelir. Okul aracılığı ile bireyin kendini gerçekleştirme, keşfetmesi ve sosyal yeteneklerini geliştirmesi beklenir. Okullar, çoğu zaman bu hedefe ulaşamaz. Eğitim ve okullar bu yüzden toplumsal krizlerin, tartışmaların merkezinde yer alır. Felsefe bize, bu eleştirileri belli bir bakış açısı içine yerleştirmemize ve sistemleştirmemizde yardımcı olur. Okul, çevreden ve toplumdan bağımsız bir yaşama alanı değildir. Hatta okul, toplumun merkezinde yer alır. Az önce ifade edildiği gibi okul, modern zamanlarda üretilen en önemli sosyal kurumların başında gelmektedir. Bunun birçok nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi; eğitimin demokratik toplumun oluşturulmasında belirleyici bir rol oynamasıdır. Demokratik toplumda, bütün vatandaşların siyasal gücü eşit bir şekilde paylaşması öngörülmektedir. Eşitlik, bu bağlamda siyasal zenginliğin değil, siyasal gücün paylaşımıdır. Her geçen gün sosyal eşitsizliklerin arttığı bir dünyada, eğer bütüncül bir eğitim felsefesi dâhilinde eğitim ve okulun işlevleri yeniden tanımlanabilirse eğitim, daha insani bir dünyanın inşası için bir araç olarak yeniden kurgulanabilir.

Eğitim ve okulun işlevleri konusunda eğitim felsefecileri ve eğitim bilimciler arasında bir uzlaşma sağlanmış değildir. Bu durum normal olarak görülmelidir. Eğitime ve okula yönelik her birey kendi beklentilerine göre bir anlam yüklemek-

tedir. Bu yüzden her ülke ve toplum, eğitime ve okula farklı bir işlev yüklemektedir. Biraz önce ifade edildiği gibi bu işlevler, bazen pedagojik bazen de ideolojik olabilmektedir. Tablo 4.1’de Cheng (1996) tarafından geliştirilen eğitim ve okulun işlevleri yer almaktadır. Bu işlevler tartışmaya açık olmasına karşın, eğitim ve okulun anlamını işlevleri üzerine kuran felsefi yaklaşımla, bütüncül bir bakış açısı oluşturmak stratejik bir önem taşımaktadır. Her toplum kendi gereksinmelerine göre eğitim ve okulun işlevlerini farklı tanımlayabilir. Yazara göre eğitimin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve eğitsel olmak üzere beş işlevi bulunur. Her bir işlevin bireye, örgüte, okulun yakın çevresine, topluma ve uluslararası yapıya ilişkin etkilerinden söz edilebilir.

Tablo 4.1

Eğitim ve Okulun İşlevleri

Kaynak: Cheng, Y. C. (1996). *School Effectiveness and School-Based Management: A Mechanism for Development*. London: Palmer.

	Ekonomik İşlevler	Sosyal İşlevler	Politik İşlevler	Kültürel İşlevler	Eğitsel İşlevler
Bireysel Yönden	- Bilgi ve beceri eğitimi - Mesleki eğitim	- Psikolojik gelişim - Sosyal gelişim - Potansiyel gelişim	Vatandaşlık tutum ve becerilerinin geliştirilmesi	- Kültürlenme - Değerler, normlar ve inançlar içinde sosyalleştirme	- Nasıl öğrenileceğini ve gelişileceğini öğrenme - Nasıl öğretileceğini ve yardım edileceğini öğrenme - Mesleki gelişim
Kurumsal Yönden	- Ortak yaşama alanı - Ortak çalışma alanı - Ortak bir hizmet örgütü olarak okul	- Ortak sosyal birim/sistem - Ortak insan ilişkileri sistemi, topluluk	- Politik sosyalleştirme yeri - Politik koalisyon - Politik söylem ya da eleştirisi yeri	- Kültürü aktarma ve yeniden üretme yeri - Kültürel yenilenme ve bütünleşme yeri	- Öğrenme ve öğretim yeri - Bilgiyi paylaşma yeri - Eğitimsel değişme ve gelişme yeri
Okulun Çevresi Yönünden	Okul çevresinin ekonomik gereksinmelerini karşılama	Okul çevresinin sosyal gereksinmelerini karşılama	Okul çevresinin politik gereksinmelerini karşılama	Okul çevresinin kültürel gereksinmelerini karşılama	Okul çevresinin eğitsel gereksinmelerini karşılama
Toplum Yönünden	- Nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi - Ekonomik davranışların değiştirilmesi - İnsan gücü yapısına katkı	- Sosyal bütünleşme - Sosyal hareketlilik - Sosyal eşitlik - İnsan kaynaklarının seçilmesi - Sosyal değişme ve gelişme	- Politik meşrulaştırma - Politik yapıyı koruma ve sürdürme - Demokrasiyi güçlendirme - Politik gelişme ve reformları destekleme	- Kültürel bütünleşme ve süreklilik - Kültürel yeniden üretim - Kültürel sermayenin üretimi - Kültürel yenilenme	- Eğitim uzmanlarının geliştirilmesi - Eğitim yapılarının geliştirilmesi - Bilginin paylaşılması - Öğrenen toplum oluşturulması
Uluslararası Yönden	- Uluslararası yarışma - Ekonomik iş birliği - Uluslararası teknoloji değişimi - Çevrenin korunması - Bilginin paylaşılması	- Küresel köy - Uluslararası dostluk - Sosyal iş birliği - Uluslararası değişim - Ulusal, etnik, dinsel ve cinsiyete dayalı ayrımcılıkların ortadan kaldırılması	- Uluslararası koalisyon - Uluslararası anlayış - Savaşa karşı barışı savunma - Ortak ilgiler geliştirme - Çatışmaların giderilmesi	- Kültürel farklılıkları takdir etme - Ülkeler/dinler arası kültürel farklılıkları kabullenme - Küresel kültürün geliştirilmesi	- Küresel eğitimin gelişimi - Uluslararasıda eğitsel değişim ve iş birliği - Bütün dünya ve herkes için eğitim

ÇAĞDAŞ EĞİTİM SİSTEMLERİ VE OKUL

Modern eğitim sistemlerinin ve okulun en temel işlevi; toplumun *kültürel mirasını kuşaktan kuşağa aktarmak, ulusal kimliği inşa etmek, çocukları yetişkin rollere hazırlamak* ve *sosyal değişmeyi sağlamaktır*. Okulun temel işlevleri açısından yaklaşıldığında eğitim kavramının farklı tanımları yapılmaktadır. Yaygın biçimde eğitim; bireyin içinde yaşadığı toplumun *kültürünü öğrenme süreci, bireyleri sosyal rollere hazırlamak* ve *sosyal değişmeyi sağlamak* olarak tanımlanabilir (Perrucci ve Knudsen, 1983). Kültürün okul aracılığı ile aktarımı, çocuğun içinde yaşadığı toplumun değerlerini, normlarını ve sembollerini öğrenme sürecidir. Başka bir ifade ile çocuk, içinde yaşadığı toplumun kültürel birikimini okul aracılığı ile öğrenir ve içselleştirir. Bu süreçte okul; ulusal kimliğin ve ülkenin geleceğini merkeze alabilir. Okul, eğitim ve eğitim sistemi ile bir ülkenin var olma stratejisi arasında dolaylı ve doğrudan bir ilişki vardır. Çocuk, hiç kuşkusuz her şeyi okulda öğrenmez. Doğumundan ölümüne kadar, başta aile ve toplum olmak üzere, her yerde ve her zaman öğrenir; bazen de bu öğrendikleri ile okulda öğrendikleri birbiriyle çelişir. Eğitim ve okulun anlamı, bulunulan toplumsal koşullara göre farklılaşır. Bu farklılaşmanın anlaşılması eğitim ve toplum arasındaki ilişkinin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Geleneksel Topumlarda Eğitimin Anlamı: Eğitim ve öğrenme sürecinde çok çeşitli kurumlar rol alır. Endüstri öncesi geleneksel toplumlarda öğrenme, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan deneyim ve görgülere dayanmaktaydı. Bu toplumlarda çok az bir kesim okuma yazma bilmekteydi. Büyük bir çoğunluk ise yaşlıları örnek alarak içinde yaşadığı toplumun sosyal becerilerini öğrenmekte ve içselleştirmekteydi. Çocuklar ve aileler, genelde dinî ve siyasi kurumlar aracılığı ile eğitilmekte, sosyalleştirilmekteydi. Kendine özgü; fakat genel kabul gören bir kimlik kazandırılmaktaydı (Akyüz, 2007).

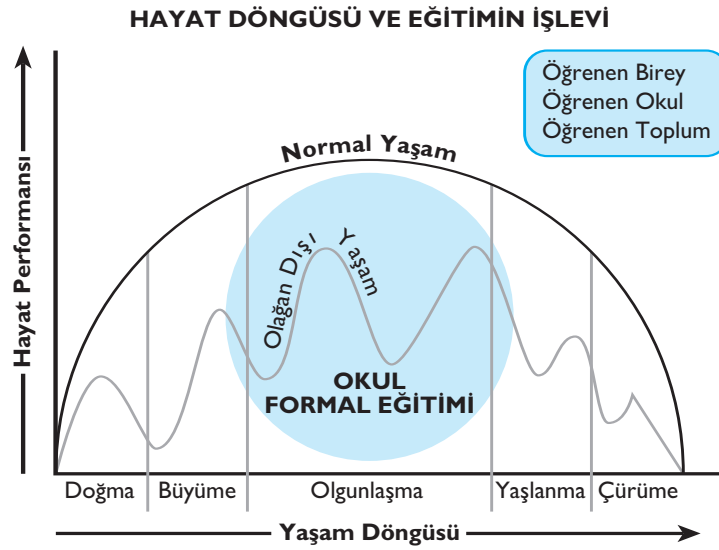
Modernleşme Süreci ve Okulun Anlamı: Modernleşme süreci ile birlikte eğitim ve okulun temel anlamı ve bu anlam üzerine kurulan işlevleri değişmiş olup okulun ve eğitimin işlevi, diğer sosyal kurumlardan oldukça bağımsız hale gelmiştir. Bu durum; okulun geleneksel işlevi olan kültürel mirası aktarma işlevini ve bu bağlamda çocuğun eğitiminde ailenin rolünü oldukça zayıflatmıştır. Çocuğun yetiştirilmesi işlevi büyük ölçüde okullara aktarılmıştı. Bunun en önemli nedeni ise modernleşme ile önemli hale gelen toplumdaki *iş bölümü* ve *uzmanlaşmadır*. Bu iş bölümü ve uzmanlaşmanın eğitimi amacından saptırdığını, eğitimi profesyonellere bırakmanın ciddi sıkıntılar yaratacağını ileri süren birçok düşünür vardır (Freire, 1998; Illich, 1974). Bireyin sosyal yaşamda aktif bir şekilde var olabilmesi, bazı temel sosyal becerilere ve özel bilgiye sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece modern toplumlarda bir örgüt olarak okul, adeta bir zorunluluk haline dönüşmüş; öğretmenler ise, kapitalist ve tüketici bir kültürün oluşturucusu ve aktarıcısı olarak görülmüştür. Okul ve sınıf denen yeni sosyal mekân, çocuk üzerinde bazen *baskı kurulan* bazen de *kapitalist doğruların* öğretildiği, yeni bir yaşam ve tüketim ilişkilerinin kurgulandığı ve öğretildiği arenalara dönüştürülmüştür (Giroux, 1997; Illich, 1985; Wheeler, 1966).

Bir Yaşama Alanı Olarak Okulun Anlamı: Çağcıl eğitim sistemleri, hayat performansı ile yaşam döngüsü arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekmektedirler. Eğitim ile yaşanılması tasarlanan hayat arasında doğrudan bir ilişki vardır. Birey, yaşamak istediği hayat ile okul arasında zihinsel bir ilişki inşa eder. Bu bakış açısına göre, bireyin yaşamak istediği hayat ile okulun üzerine inşa edildiği varsa-

yımlar birbiriyle çeliştiği zaman okul, birey için anlamsız hale gelmektedir. Hayat ile okul arasındaki ilişki bir bakıma paradoksaldır. Hayat performansı ile yaşam döngüsü arasındaki ilişki, Şekil 4.1'de özetlenmeye çalışılmıştır. Buna göre hayatın niteliği, eğitimi sürekli yeniden tasarlamak, öğrenen birey, öğrenen okul ve öğrenen toplum inşası ile ilişkilidir. Okul, hayatın merkezinde yer alan bir kurumdur ve kendi başına toplumdan soyutlanmış bir şekilde varlığını sürdürülemez. Bu yüzden okulun toplumu şekillendirmesi yerine, toplumun okulu inşa etmesi ve hayatın merkezine koyması daha anlamlı olacaktır.

Şekil 4.1

Hayat Döngüsü ve Eğitimin İşlevi

SIRA SİZDE

Hayat döngüsü ile eğitimin işlevi arasındaki ilişki nasıl olmalıdır?

Okul, sadece bilgilerin çocuğa aktarıldığı yer olmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel normların öğretildiği bir mekândır. Kültürel normlar, belli durumlarda nasıl davranmamız gerektiğini bize hatırlatan ve davranışlarımıza rehberlik eden ilkelere bütünüdür. Toplumun genel kabul gören kuralları da bu bağlamda okulda öğretilmektedir. Bütün toplumlarda, kültürel mirasın aktarımı, eğitim kurumları aracılığı ile yapılmaktadır. Modern toplumlarda, okulda kuşaktan kuşağa neyin, nasıl aktarılacağı, bireyler ve sosyal gruplar arasında ciddi tartışmalara neden olmuştur.

Sosyal Rollerin Hazırlayıcısı Olarak Okulun Anlamı: Modern okulun bir başka işlevi, bireyleri içinde yaşadıkları toplumdaki bazı rol ve konumlara hazırlamaktır. Rol ve makam kavramları oldukça karmaşık olup bireyin toplum içindeki statüsünü ya da bu statülere atfedilen toplumsal beklentileri ifade eder. Bireyin toplum içindeki statüsü, büyük ölçüde bireyin başarısına göre belirlenmektedir. Modern toplumlarda uzmanlaşma ve iş bölümü temel olduğundan, okulun ana işlevlerinden biri toplumun gereksinme duyduğu farklı alanlarda, belirli bilgi ve becerilere sahip bireyler yetiştirmektir. Söz gelimi Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin temel amacı; ara insan gücü, yani teknisyen yetiştirmek, buna karşın üniversitenin amacı ise çok özel bilgi ve becerilerle donatılmış doktor, avukat ve öğretmen gibi uzmanları yetiştirmektir. Eğitimde eşitsizlik ve sınıflandırma da bu yapay

ayrımcılıkla başlamaktadır. Kimin hangi mesleği hangi ölçütlere göre seçeceği, modern okul ve eğitim sisteminin henüz çözemediği tartışmalı bir konudur. Çocuğun gelecekteki başarısını tahmin etmek için akademik başarı esas alınmakta, bu bağlamda yetenek, tutum ve ilgi testleri uygulanmaktadır. Bu testlerin öğrenci başarısını tahmin edebilirliği ciddi şekilde eleştirilmekte, söz konusu eleştiriler daha çok okulun bireyleri topluma hazırlaması yerine, belli sınıflara bölme işlevi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Modern okul, toplumdaki sosyal tabakalaşmanın bir yansıması ve sürdürücüsü işlevi görmektedir, bu bağlamda eşitsizliği kurumsallaştıran ve meşrulaştıran bir kurum olmaktadır.

Modern eğitim ve okulun nasıl bir işlevi vardır?

SIRA SİZDE

EĞİTİM VE OKULUN ANLAMINA YÖNELİK RADİKAL ELEŞTİRİLER

Modern zamanların üretmiş olduğu *kültür aktarma araçları* olarak görülen, geçmişten bugüne modern işletmecilik ilkelerinin okula uygulanması ile adeta dev bir endüstriye dönüşen eğitim sistemleri ve onları oluşturan okullar üzerinde sürekli tartışılmakta, *alternatif eğitim* ve *radikal okul* adı altında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir (Giroux, 1997). Bu eleştiriler, yeni olmayıp çok eski zamanlara kadar gitmektedir. Bununla birlikte çağcıl anlamda okul ve eğitim sistemlerinin ortaya çıkışının iki yüzyıllık bir geçmişi olup kapitalist toplumun ortaya çıkışına paralel hızlı bir gelişme göstermiştir. Günümüzde kapitalist toplumda öne çıkan tüketim, üretim, reklâm ve pazarlamacılık gibi birtakım kavram ve söylemler okullar aracılığı ile meşrulaştırılmaktadır. Kapitalizm, okullar ve eğitim sistemleri üzerinde egemenlik kurmuş olup okullar aracılığıyla kendi kültürünü üretmiş bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal yaşamdaki çelişki ve hoşnutsuzlukları anlamak için yeni kültür ve buna paralel gelişen ideolojileri, ayrıca bunların meşrulaştırıldığı ve aktarıldığı kurumlar olarak okulların ve eğitim sistemlerinin işlevlerini yeniden sorgulamak gerektiği ileri sürülmektedir (Duncan, 2002).

Okul ve okulun işlevlerine ilişkin eleştiriler oldukça eskidir. Bu eleştirilerin başında ise *radikal pedagoji* olarak adlandırılan akım gelmekte olup bu ekole bağlı düşünürler, eleştirilerini yalnızca okul üzerine değil, onunla yakından ilişkili olan çocuk yetiştirme biçimleri ve aile kurumunun örgütleniş biçimine de yöneltilmektedirler. Modern okul, çocukları ıslah etmeye, ehlileştirmeye ve uysallaştırmaya çalışırken, radikal okul anlayışı, mevcut yapıyı destekleyen sosyal tutumları değiştirmeyi ve bireyleri ezilmişlikten kurtarmayı amaçlamaktadır. Radikal eğitim, bir disiplin olmayıp var olan kurum ve varsayımları sorgulayan bir tür uygulamadır. Başka bir ifade ile radikal eğitim, daha demokratik bir toplum oluşturma misyonuna sahip bir harekettir (Giroux, 1997; Fletcher, 2000). Eğitim ve okulun anlamına yönelik radikal eleştiriler; kitlesel eğitim anlayışına, okul sistemine, okulun toplumsal hareketlilik yaratma işlevine, öğrenciyi pasifleştirme sürecine (bankacı eğitim) yönelik başlıklar altında irdelenebilir. Bu eleştiriler içinde Illich (1985), okulsuz toplum modeliyle eleştirilerini alternatif bir yapıda somutlaştıran bir düşünür olarak, alan yazında önemli bir yere sahiptir.

Kitlesel Eğitimin Radikal Eleştirisi: Kitlesel eğitime karşı radikal eleştiriler 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Modern devletin ortaya çıkması ile birlikte devletin düzenlediği ve desteklediği devlet okullarında kitlesel eğitim verme eğilimi ortaya çıkmış, birçok ülkede eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Kitlesel eğitimin amacı; vatandaşları, sanayinin gereksinime duyduğu alanlara yönelik ye-

tiştirmek ve var olan toplum ideolojisini çocuklara öğretmektir. Okula ilişkin radikal eleştiriler, birçok varsayım üzerine kurulmuştur. Radikal okul eleştirmenlerine göre radikal eleştiriler, okulun politik, ekonomik ve sosyal işlevleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Spring, 1997). Okula ilişkin radikal eleştiriler, genelde üç noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisini Spring şöyle ifade etmektedir:

Ulusal bir hükümetin denetimi altındaki devlet okulundaki eğitim, kaçınılmaz olarak hükümetin buyruklarına körü körüne boyun eğecek, kişisel çıkarlarına ters düştüğünde ve akıl dışı olduğunda bile hükümetin otoritesini destekleyecek, 'doğru ya da yanlış olsa da benim ülkem' türünden milliyetçi bir görüşü benimseyecek vatandaşlar üretmeye yöneliktir (Spring, 1997, ss.10-11).

Mit, bir gerçeği temsil ediyor gibi görünen; fakat bir yalanı içeren uydurulmuş efsaneler topluluğu veya ilkeler bütünüdür.

Okullar aracılığı ile devlet, yeni sosyal **mitler** oluşturmakta ve bu mitleri yegâne ve biricik doğrular olarak öğretmektedir. Böylelikle egemen sınıf, okullar aracılığı ile sahip olduğu iktidarı sürdürmekte, okullarda eleştirel düşüncenin gelişmesine fırsat vermemektedir. Okullar, öğrenenlerden çok öğreticilere ve yöneticilere hizmet etmekte, büyük bir istihdam alanı oluşturmakta ve toplumun kaynaklarının önemli bir kısmını tüketmekte olup, kendilerinden beklenen sosyal dönüşümü sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu haliyle de kapitalist sistemde okul, güçlülerin amaçlarına hizmet etmekte, güçsüzlerin güçlendirilmesi ve yaşamlarının dönüştürülmesi konusunda onlara belirgin bir katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla okul, yoksulluğun, güçsüzlüğün yeniden üretildiği ve sürdürüldüğü kurumlara dönüştürülmekte, var olan sisteme hizmet etmektedir.

Okulda Eğitim Sürecine Yönelik Eleştiriler: Okula ilişkin diğer bir eleştiri, okulda verilen eğitimin sürecine ilişkindir. Okulda öğretilen konular, tek düze, sıkıcı olup entelektüel açıdan öğrencilerin ilgisini çekmemektedir. Bireyler, istemediği mesleklere zorla yönltilmekte, sanayinin ve toplumun gereksinme duyduğu mesleklerin propagandası yapılmakta, bu meslekleri edinmeleri için çocuklar bir dizi testlere tabi tutulmaktadır. İnsanlar, birtakım özelliklerine göre gruplandırılmakta ve toplumdaki ödül sistemleri de buna göre planlanmaktadır. Bu sürece bağlı olarak okullar da kendi aralarında sınıflanmış; dolayısıyla öğrencilerin farklı okullara yönltilmesinde onlara uygulanan birtakım testler belirleyici olmuştur. Oysa bu testlerin neyi ne kadar ölçtükleri oldukça tartışmalı bir konudur. Bu haliyle okullar, sosyal eşitliğe hizmet etmemekte, tam aksine sosyal eşitsizlikleri pekiştirmektedir. Yoksul kesimlerin çocuklarının söz konusu testlere hazırlanmasında, aile kaynakları yetersiz kalmakta ve çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevredeki var olan eşitsizlikler söz konusu testlerin sonuçlarını da etkilemektedir. Bu bağlamda yoksul çocuklar bu testlerin sonunda başarısız olarak nitelendirilmektedir. Her ne kadar eğitimde fırsat eşitliği söz konusu edilse de bu ilke **retorik** olmanın ötesine gidememektedir. Test etme süreci ise başlı başına bir sorun olup söz konusu testlere hazırlanmada da okula ek kurumlar ve bireyler rol almakta, bunlar eğitime artı maliyetler getirmektedir. Bu bağlamda okul; on iki yıllık bir ehlileştirme, uysallaştırma hapishanesine dönüştürülmektedir.

Retorik, uygulamaya geçirilemeyen güzel söz söyleme sanatıdır.

Okulun Toplumsal Hareketlilik Yaratma İşlevine Yönelik Eleştiriler: Okula ilişkin üçüncü radikal eleştiri ise eğitimin sosyal hareketliliği sağlayıcı işlevine dönüktür. Sosyal hareketlilik, bireylerin toplumdaki farklı konumlar arasındaki hareketliliğini anlatan bir terimdir. Bu bağlamda; okulun vermiş olduğu diplomaların, sosyal tabakalaşmayı ortadan kaldıracacağı varsayımı temel kabul edilir. Uygulamada tam tersi bir durum ortaya çıkmış ve eğitim, tabakalaşma ve sınıflar ara-

sı ayrımı iyice güçlendiren bir hal almıştır. Çağcıl toplumlardaki okullar arası statü farklılıkları, söz konusu okullara devam eden ve bu okulları bitiren öğrencilere farklı diplomalar vermektedir. Varlıklı ailelerin çocukları özel okullarda, yabancı dil eğitimi yapan programlarda, hatta yurt dışında eğitim görmekte iken yoksul kesimin çocukları giderek sıradanlaşan devlet okullarına gitmeye zorlanmaktadır. Hatta devlet okulları arasında yatay ve dikey geçişlerde belirli ölçüde sınırlandırma olup kimin hangi okullara gidebileceği eğitim otoritelerince önceden belirlenmektedir. Bunun da ötesinde il içinde öğrenci ve velilere okul tercih olanağı tanınmamakta, hangi sokak ve mahallelerde oturanların hangi okullara gideceği önceden tayin edilmekte, sokağın bir tarafındakiler bir okula gitmeye, karşı tarafındakiler başka bir okula gitmeye mecbur kılınmaktadır.

Okul ve Bankacı Eğitim Eleştirisi: Okula ve çağcıl eğitim sistemlerine dönük eleştirileriyle bilinen bir diğer ünlü eğitim düşünürü Paul Freire (1998)'dir. Yoksulların yoksulu olarak adlandırdığı ezilenlerin özgürlüğü için kavga vermiş ve eserler yazmış ender eğitimcilerden biridir. Milyonlarca insanın açlıktan öldüğü ve sefalet içinde yaşadığı dünyada insanların mülk edinme ve barınma hakkını savunmanın gereksiz olduğunu düşünen Freire (1998), sorunun daha derin olduğunu, eğitimle bireylerin güçsüzlüklerini yenerek kendileri için eyleme geçmelerinin zorunluluğu ve gereksinmesi üzerine durmaktadır. Freire (1998)'nin kullandığı kavramlardan en önemlisi *bankacı eğitim* terimidir. Ona göre eğitim, eleştirel düşünce süreci olarak öğretilmelidir. Geleneksel öğretim yöntemleri, yararsız bazı bilgilerin öğrenciye öğretilmesinden başka bir şey değildir. Freire (1998) göre, öğretmenler aktif ve öğrenciler ise pasif olduğu müddetçe öğrencilerin kavramları bütünüyle anlayabilmeleri olası değildir.

Bankacı eğitim kavramında, öğretmen özne, aktif, bilgili; öğrenci ise nesne, pasif ve bilgisizdir. Bankacı eğitime alternatif ise *problem ortaya atıcı* eğitim olup bu eğitim eleştirel düşünen insanlar meydana getirir. Öğretmenler, öğrencilerle karşılıklı etkileşime dayalı olarak çalışırlar. Öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişim, her ikisi tarafından yönlendirilmelidir. Öğretmen, sadece öğretmemeli, öğrencilerin söylemek istediklerini de dinlemelidir. Eğitimin amacı, daha iyi bir toplum meydana getirmektir. Bunu sağlayabilmek için insanların kendi davranışlarını aktif olarak dönüştürebilmeleri gerekir. Başka bir ifade ile eğitimin amacı; toplumdan dışlanan bireyleri toplumla bütünleştirmek değil, bilakis onları da içerecek biçimde toplumu değiştirmektir. Onun üzerinde durduğu diğer bir kavram *sessizlik kültürüdür*. Ona göre herkes, kendi dışındakilerle diyalog sürecine girerek kendi dünyasına eleştirel bir biçimde bakabilir ve kendinin bireysel ve sosyal gerçekliği algılamasına bağlı olarak onun hakkında düşünebilir ve onu dönüştürmeye dönük eylemde bulunabilir.

Freire'ye (1998) göre, eğitim yönteminin merkezinde insanlık ve insanlaşma problemi vardır. Ona göre sosyal yaşamın ve bu bağlamda eğitimin hedefi, dünyanın ya da insanlığın insanileştirilmesidir. Bu ise herkesin kendisini çevreleyen ve etkileyen güçlerin bilincine varması ile olanaklıdır. Ne zaman bizi çevreleyen güçler üzerinde düşünür ve eylemde bulunursak o zaman dünyayı dönüştürmeyi becerebiliriz. Çalışmalarını insanın özgürleşmesi ve dünyayı dönüştürme üzerine yoğunlaştıran Freire (1998), modern eğitimin problemlerini tanımlayarak işe başlar. Illich gibi o da eğitimin bugün masal anlatma hastalığına kapıldığını, çocukların düşünceleriyle var olamadığını, eleştirel bir bilinç için sınıf içi dinamizmin bir türlü sağlanamadığını ileri sürer. Durağan yapıdaki eğitimin materyal ve gerçek dünya arasında bağı kuramadığını, eğitimin olgulara dayandırıldığını ifade eden düşü-

nür, olguların sadece olgu olduğunu bunun ise fazla bir anlam ifade etmediğini söyler. Öğrencilerin bilgi ile yüklenildiğini, bilgiye boğulduğunu, öğrenmenin ve öğretilenlerin ne anlama geldiğinin farkında bile olmadıklarını söyler. Böyle bir eğitim yapısında öğretmenlerin ise çocukların öğrettiklerini ne kadar ezberlediklerini test eden bir duruma düştüklerini ileri sürer. Öğretmenlerin öğrencileriyle iletişim kuramadıklarını, bunun sonucu öğrencilerin öğretmenlere oranla daha az insan oldukları algısını güçlendirdiğini ifade etmektedir.

Alternatif Bir Yapı Olarak Okulsuz Toplum: Okula ilişkin eleştiriler ve okulları ıslah etme konusundaki çalışmalar, öncelikle gelişmiş ülkelerde gündeme gelmiş olup söz konusu eleştiriler, okullarının var olan toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri kaldırma yerine eşitsizlik ve adaletsizliklerin sürdürüldüğü kurumlara dönüştüğü konusunda yoğunlaşmaktadır (Illich, 1985; Giroux, 1997). Bu konudaki bazı eleştirmenler, okulları ıslah etme ve okul reformu çalışmalarına karşı çıkmakta; okulların bütünüyle ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu konuda en uç görüşleriyle tanınanlardan biri, Ivan Illich'tir. Illich (1985), okulların bütünüyle ortadan kaldırılıp bunun yerine *öğrenme merkezleri* olarak adlandırdığı kurumların kurulması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre modern okullar öğrencilere tek doğru fikrini aşulamakta, onları koşullandırmakta, önceden hazırlanmış birtakım bilgi paketlerini dayatmakta, öğretim programında öngörülen bu bilgileri öğrenmeleri ve yaşamlarını buna göre düzenlemeye zorlamaktadır. Illich'e (1985) göre, insan öğrenmelerinin çoğu okul dışında olmaktadır; okul, sadece diploma veren bir kurumdur. Hiç kuşkusuz, birtakım konum ve statülere gelmede bu belgeler belirleyici olmaktadır. Öğrenciler de bunlara sahip olmak için okullara devam etmektedirler. Çünkü okul sonrası yaşamda sadece diploma ve sertifika gibi belgeler önemlidir. Mevcut haliyle okullar, sadece belge dağıtmaktadır. Bu haliyle okullar, paketlenmiş bilgileri pazarlayan işletmelerdir. Öğretmenler de bu bilgileri aktaran profesyonellerdir. Öğretmenler de öğretmek için belge almak zorundadırlar. Yapılan sınavlar ve testlerle öğrencilerin bu bilgileri ne kadar öğrendikleri ve içselleştirdikleri belirlenmektedir. Yapılan bu testlerin sonunda kimileri başarılı, kimileri de başarısız olarak nitelendirilmektedir. Zorunlu eğitimin toplumsal kutuplaşmaya yol açacağını ileri süren Illich (1985, ss.17-18), okulların eşitsizliği ortadan kaldıracağı varsayımını kabul etmemektedir:

Eğitimde fırsat eşitliği, gerçekten hem arzulanan hem de uygulanabilir bir amaçtır; ama bunu zorunlu eğitime denk saymak, kurtuluşu kilise ile karıştırmakla aynı şeydir. Okul, çağdaş işçi sınıfının dünya dinî durumunu almıştır ve teknolojik çağın yoksullarına boş yere kurtuluş vaadinde bulunmaktadır. Ne var ki bu durum, ulus-devleti ve onu benimsemiş, böylece de vatandaşların birbiri ardına dizilen diplomalar için öğretim basamaklarını tırmanmaya mahkûm etmiştir. Bunun, eskilerin başlama törenleri ve dinsel yükseliş ayinlerinden pek farkı yoktur.

Illich (1985)'e göre okul, toplumun kaynaklarını har vurup harman savurmaktadır, okulla iş arasında herhangi bir ilişki kuramamakta, diploma üzerine kurulu bir ayrımcılığı kurumsallaştırmaktadır. Okul, okula katılanları sahiplenir ve bu bağlamda öğretmene çeşitli roller biçerek görevini yerine getirmeye çalışır. Bir bekçi olarak öğretmen, "Öğrencilerini bir dolambaç ayininden geçiren bir tören düzenleyicisi gibi davranır." Ahlakçı olarak ise ana babanın, Tanrı ya da devletin yerine geçerek "Yalnız okulda değil, serbest olarak toplum içinde neyin doğru neyin yanlış olduğunu aşılır." Terapist olarak ise öğrencinin gelişmesine yardım etmek ama-

cıyla onun özel yaşamına girmeyi, kendine bir hak olarak görür. Illich (1985, ss.56-57)'e göre okul bir işletmedir ve öğretim programını pazarlar:

Hemen her okulun öğretim programının saptanmasına sözde bilimsel bir araştırma ile işe girilir, eğitim mühendisleri başarı için gerekli alet ve edevatı saptarlar. Tabii bütçe ve tabuların belirlediği çerçevede... Dağıtımçı öğretmen, biten ürünü tüketici-öğrenciye sunar. Onların tepkileri de gelecek modelin tasarımı için veri sağlar, örneğin "sınıfsız eğitim", "öğrenci merkezli eğitim", "grup eğitimi", "görsel-işitsel" ve "konu merkezli" eğitimler böyle doğar.

Modern okulun yanlış varsayımlar ve retorikler üzerine kurulu olduğunu söyleyen Illich (1985), her yıl birbiri peşine kenara atılan, yayımcı ve yazarlarına para kazandıran ve her zaman tartışma yaratan ders kitapları dolandırıcılığı da bu okul sisteminin üzerine oturtulur. Ona göre okul, modern çağın kokuşan kültürünün ve modernliğin kilisesine dönüşmüştür. Yazar, okulun durumunu şöyle ifade eder: "Dünyevi, bilimsel ve ölüm-tanımaz nitelikleriyle okul, günümüz düşüncesinin bir parçasıdır." Ona göre, "Bilim, okulda öğretilenlerle tanımlanırken öğretilenler de sözüm ona bilimsel araştırma ile tanımlanır. Ömür biter, okul bitmez. Okul, kapılarını kimsenin yüzüne kapamaz, her zaman bir olanak daha sunar: Yenileme eğitimi, yetişkin eğitimi, sürekli eğitim..." (Illich, 1985, s.60). Illich (1985)'e göre okullar, yeni bir dünya kilisesi olup, bu kilisenin endüstrisi ve işleyişi, bilgi üzerine kurulmuştur. İnsan yaşamında egemen hale gelen ve çoğu zaman da yanlışların öğretildiği mekândır. Üretim ve tüketim kültürü, bu kültürün ürettiği yapay yaşam biçimi, insanları mutsuzlaştırmaktadır. Ona göre, "İnsanlar zorunlu okul uygulamasından kurtulamadıkları sürece bu tüketim çılgınlığından da kurtulamazlar." Modern zamanlarda insan, bir tüketim kölesi haline getirilmiştir. Kapitalist toplumlar da okullar, en büyük ve en yaygın işverenler durumuna dönüşmüş bulunmaktadır.

Eğitim ve okula yönelik radikal eleştiriler hangi temel noktada toplanmaktadır?

SIRA SİZDE

3

MODERNİZM, POSTMODERNİZM VE EĞİTİM

Dünya hakkındaki görüşlerimiz, dünyayı algılayış biçimimizi şekillendirmektedir. Dünya nasıl oluşmuştur? Gerçeğe nasıl ulaşabiliriz? Gerçek diye bir şey var mıdır? Her şey görüldüğü gibi midir? Bu ve benzeri görüşlere verilecek yanıtlar tartışmalıdır. Antik görüşler, gözlerimizle gördüğümüz dünya ile "ilahi" dünyayı birbirinden ayırt etmişlerdir. Ortaçağ boyunca antik görüş, düşüncelerimize egemen olmuş, söylem ve eylemlere rehberlik etmiştir. Rönesans ile birlikte geleneksel düşünce biçimleri ve dünyaya ilişkin bakış açıları da değişmeye başlamış, bazı düşünürler kendi gördüklerine inanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda yukarıda da sözü edilen bazı doğrulara ulaşmak için kanıtların gerekli olduğunu ileri sürmüşler, buna paralel olarak da bazı yöntemlerin geliştirilmesinin yeterli olduğuna inanmaya başlamışlardır. Başka bir ifade ile inançların ve geleneklerin yerini rasyonalite ve bilimsel yöntem almaya başlamıştır. Akıl ve yöntem ile insanlığa mükemmel bir gelecek ve dünya vaat edilmeye başlanılmıştır. Doğanın kontrol altına alınması ve insanlığın yaşam standardının yükseltilmesi için bilimsel yöntemin yardımıyla teknolojinin geliştirilmesi zorunlu görülmüştür. Fakat ulaşılan "gerçeği" felsefeciler sorgulamaya başlayarak, insanlığın bir felakete ve sefaletle sürüklendiğini, modernite ve bilim adı altında insanların ve toplumların tek boyuta indirgendüğünü, insan

Ulusçuluk, tek bir politik topluluğun parçası olma duygusunu yaratan bir simgeler ve inançlar kümesidir.

ve sosyal yaşamı yalnızca olgularla açıklamanın olanaklı olmadığı savını ileri sürmeye başlamışlardır.

Postmodernizm, genel olarak moderniteye bir tepkidir. Modernitenin bütün kurumlarıyla birlikte insanlığın ilerlemesini sağlayacağına ve mutlu kılacağına ilişkin güvene karşın, postmodernite bir proje olarak modernitenin bunu tek başına gerçekleştiremeyeceğini ileri sürer. Modernizmin, hayatımızı dönüştürücü bir takım değişimlerde rol oynamasına karşın, postmodernite daha çok 20. yüzyılda öne çıkan, **ulusçuluk**, totalitarizm, teknokrazi, tüketimcilik, modern savaşlar gibi moderniteden doğan sonuçlara bakmakta ve bunların sosyal yaşamımıza etkilerini sorgulamaktadır. Giddens (2005, s.419)'e göre; totalitarizm, bir toplumdaki bütün kurumların tek bir merkezden ve tek bir kişinin liderliğinde toplanmasına göndermede bulunan bir kavramdır. Teknokrazi ve tüketimcilik ise, kapitalist bir toplumda yönetimin teknik uzmanlara bırakılması ve toplumun ise bir tüketim batağına itilmesi anlamına gelmektedir. Postmodernite ile modernite; bilgi ve gerçek nedir? sorusuna farklı yanıtlar vermekte, bu ise sorunun belki de en önemli kısmını oluşturmaktadır. Postmodern açıdan gerçek, insanların üzerinde bir uzlaşmaya vardığı bir şey ya da işe yarayandır. Hatta tek bir gerçeğin olmadığı birden çok gerçekten söz edilebilir. Postmodernistler; gerçekliği geleneksel ve idealize edilmiş doğruyu reddedip onun yerine dinamik, zaman, mekân ve bakış açısıyla bağlantılı olarak değişen bir olgu olarak kabul etme eğilimindedirler. Postmodern düşünce eğitim açısından değerlendirildiğinde bazı temel özellikleri şöyle ifade edilebilir (Hlynka ve Yeaman, 1992):

- Bakış açıları, anlamlar, yöntemler ve değerlerin çokluğuna bağlılık,
- Söylenenin tam tersi ironik anlamların, alternatif yorumların araştırılması ve takdir edilmesi
- Her şeyi açıklama niyetinde olan büyük anlatıların eleştirilmesi veya bunlara şüphe ile yaklaşılması,
- Bakış açılarının ve bilgiye ulaşma yöntemlerinin çokluğundan dolayı birden çok gerçeğin olduğunun kabul edilmesi.

Buna göre postmodern bir öğretmen; kavramları, fikirleri hedefleri bir metin olarak görür ve her metnin yoruma açık olduğunu bilir; metinlerdeki karşılıklı zıtlıkları arar (iyi kötü, ilerleme gelenek, bilim efsane, sevgi nefret, erkek kadın, gerçek kurgu gibi). Ayrıca postmodern bir öğretmen, zıtlıkların gerçek olmadığını göstererek, üzerinde çalıştığı metnin yapısını bozmaya çalışır; mevcut olmayan metinleri ve temsil edilmeyen grupları belirler ve ortaya koymaya çalışır.

SIRA SİZDE

4

Postmodern bir öğretmenin temel özellikleri nelerdir?

BAŞARILI BİR EĞİTİM VE OKUL SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de eğitim ve okul, 1860’lardan beri tartışıla gelen bir konu olmuştur. O günden bugüne, eğitim alanında birçok toplantılar yapılmış, kurultay ve şuralar toplanmıştır. Bütün bu toplantılardaki sürdürülen tartışmaların temelinde eğitim ve okula ilişkin anlamların, işlevlerine göre yeniden inşası; başarılı bir eğitim ve okul sisteminin nasıl inşa edileceği sorusu yer almıştır.

Etkili okul, iyi okul, başarılı okul kavramları göreceli kavramlardır. Her eğitim ve okul sistemi, bu kavramları farklı tanımlamakta ve anlamlar yüklemektedir. Bu kavramlar bazen de birbiri yerine kullanılmaktadır. Bununla birlikte araştırma bulguları, bu okulların bazı ortak özelliklere sahip olduğunu göstermekte-

dir. Etkili okullar daha çok okul ve öğrenci başarılarının sonucuna vurgu yaparken iyi ve başarılı okullar çocukların çok yönlü entelektüel yönlerden gelişimini öne çıkarmaktadır.

Araştırmalar, çağcıl eğitim sistemlerinin birçok problemle karşı karşıya olduğunu, bunun üstesinden gelinmesi için ulusal ve yerel düzeyde stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Türk Eğitim Sistemi'ndeki reform çalışmaları, temelde okulların ve öğrencilerin başarılı olması için bir altyapı oluşturma hedefine dönüktür. Bununla birlikte ulusal politikaların başarıya ulaşabilmesi için okulun yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu anlamda her eğitim reformunun temel uygulama birimi okuldur. Türkiye'de eğitim, okullardan bozulmaya ve yozlaşmaya başlamıştır. Yine okullardan düzelecektir.

Son yıllarda ulusal ve uluslararası araştırma bulguları, egemen kapitalist sistem içinde eğitim ve okulun anlamını ve bu anlamın üzerine inşa edilecek başarılı bir sistemin özelliklerine ilişkin genel bir çerçeveyi ortaya koymaktadır. Her okul ve eğitim sistemi bu genel çerçeveyi kendi bağlamında eleştirel bir gözle değerlendirmeli ve kendi var olan durumuna uyarlamalıdır.

Okul Sistemi ve Liderlik

Eğitime ve okula ilişkin anlamların yeniden inşası tartışmalarında; okul sistemi ve liderlik temel süreçlerdir. Bu süreçler içinde; okul sistemine ilişkin politikalar, okul yönetim süreçleri ve okul yöneticisinin liderlik özellikleri eğitim ve okula ilişkin anlamların yeniden inşasında merkezi süreçler olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçlerin bazı özellikleri şunlardır (Balci, 2001; Alton, 1996; Anspaugh, 1995; Bamburg ve Andrews, 1991; Balci, 2001; Şişman, 2005):

Okul Sistemine İlişkin Politikalar

- Herkes tarafından kabul edilen açık ve şeffaf eğitim politikaları vardır.
- Eğitim çalışanları, politikacılarının desteğini alacak tutum ve davranışları sergilerler.
- Eğitimde mükemmeli gerçekleştirmenin olanaklı olduğuna inanılır.

Okul Yönetimi Süreci

- Okul amaçları, açık ve şeffaftır.
- Okul merkezli karar verilir; öğretmenler etkinliklere katılır ve sorumluluk alır.
- Gelecek merkezli, başarılı akademik ve öğretimsel liderlik söz konusudur.
- Değişme ve yenileşmeye yönelim vardır.
- Ortaklaşa planlama ve iş birliği temeldir ve buna bağlı olarak performansı izlenir ve değerlendirilir.
- Okul çalışanlarında mesai kavramı yoktur; okul çalışanları, görevlerine ve okula büyük zaman ayırırlar.

Okul Yöneticisinin Liderlik Özellikleri

- Okul yöneticisi, bir öğretim lideridir.
- Okul çalışanların karara katılma ve sorumluluk üstlenmenin sosyal bir davranış olarak benimsenmesini sağlar.
- Açık kurallar koyar ve bu kuralları uygular.
- Okul çalışanlarının ve öğrencilerin güdülenmeleri için stratejiler geliştirilir, öğrenci katılımına ve sorumluluk üstlenilmesine önem verir.
- Okul çalışanların iş doyumunun artmasını sağlar.

- Başarı üzerinde yoğunlaşır ve temel amaçları değerlendirir.
- Okul çalışanlarının mesleki yönden kendilerini sürekli yenileyen ve yaşam boyu öğrenmeyi içselleştiren kişiler olmasını sağlar.
- Zamanını gözleyerek ve öğreterek harcar.
- Temsil yeteneğine sahiptir.
- Öğretim kadrosuna inanır ve güvenir.
- Öğretmenlerden yüksek düzeyde beklentileri olup bunu kendilerine iletir.
- Duruma göre liderlik stili belirler.
- Üst yönetimin desteğine sahiptir.
- Program geliştirme üzerinde yoğunlaşır.
- Toplumun ve okul yönetim kurulunun desteğine sahiptir.
- Öğretmenlerin zamanlarını olabildiğince öğretime ayırmalarını sağlar.
- Okulun en önemli işlevinin *öğrenmeyi sağlamak* olduğunu herkese açıklar.

Öğrenme-Öğretme Süreci

Başarılı okullar; önceden açık amaçlar belirlerler ve öğrencilere temel becerileri kazandırma üzerinde yoğunlaşırlar. Bilişsel öğrenme ve öğrenmenin transferi üzerinde yoğunlaşırlar. Programın içeriğini yapılandırır, amaç ve içeriği düzenlerler. Sınıfta geçen zamanın çoğunu öğrenmeye ayırırlar. Öğrencilerin önceki bilgilerini kullanırlar. Öğrencilere sık soru sorarlar. Sorulara yanıt oluşturabilmeleri için öğrencilere yeterli zaman verirler. Yeni bir içerik sunduktan sonra uygulamalara yer verirler. Bir aşama öğrenilmeden diğerine geçmezler. Değerlendirme yapar ve geri bildirim alırlar. Bütün öğrencilerin okulun ve öğrenmenin amaçlarının farkında olmasını sağlarlar. Öğrenci gelişim ve başarısını düzenli bir biçimde ölçer ve değerlendirirler. Öğrencilerin öğrenme kapasiteleriyle ilgili asılsız ön yargı ve bilgilerden kaçınırlar. Öğrencileri değişik lakaplarla damgalamaktan kaçınırlar. Başarılı okullar, bireysel ya da grup olarak öğrencilerle ilgili asgari düzeyde kabul edilebilir amaç ve standartlar belirlerler. Grup çalışmalarına önem verir, küçük öğrenme üniteleri üzerinde yoğunlaşırlar. Öğrencileri belirlenen standartları gerçekleştirmeye ikna ederler. Olabildiğince öğrenciler arasında heterojen gruplar oluşturarak iş birliğine dayalı öğrenmeye önem verirler. Farklı öğrencilerin farklı alanlarda ve konularda daha iyi olabilecekleri inancını yerleştirir, öğrencilerin birbirlerinin ürünlerini görmelerine fırsat sağlarlar. Öğrenciler arasında dostluk ve arkadaşlık ilişkilerinin gelişmesini desteklerler. Öğrencilerin öğrenmeye aktif bir biçimde katıldığı sınıf atmosferi oluştururlar. Öğrencilere geri bildirim verirken başka öğrencilerle ve onların puanları ile karşılaştırmak yerine, onlara sürekli bir gelişim içinde oldukları hissini verirler. Öğrencilere geri bildirim verirken yararlı bilgiler üzerinde durur, başarısızlığı değerlendirmezler. Gerektiğinde geç öğrenen öğrenciler için ekstra zaman ayırabilirler. Bir öğrenci, bir açıklama ya da gösteriyi anlamadığında onu tekrar etme yerine olabildiğince farklı bir yolla tekrar anlatırlar. Öğrenciler için iyi bir model olurlar. Öğrenciler arasındaki bireysel ve kültürel farklılıkların farkındadırlar. Başarılı bir eğitim ve okul sistemi kurmaya yönelik öğrenme öğretme sürecinde değişen anlamlar yeni bir paradigmayı tanımlamaktadır. Bu bağlamda özellikle öğrenme öğretme sürecinde amaçlar ve değerlendirme üzerine odaklanan bu paradigma değişikliğinin özelliklerinden bazıları şunlardır (Lezotto, 1991; Purkey ve Smith, 1983; Rowan, 1983; Şişman, 2005):

Amaçlar

- Eğitim sisteminin amaçlarıyla ile toplumun geleceği arasında stratejik bir ilişki kurulmuştur.
- Okulda her düzeyle ilgili öğretim amaçları açıkça belirlenmiştir ve bu amaçlar okulun genel amaçlarını yansıtır, temel becerilerin kazandırılmasını sağlar.
- Öğretim amaçlarıyla ilgili standartlar bütün öğrenciler için aynıdır.
- Öğretim kadrosu, öğretimle ilgili amaçlardaki öncelikleri bilir ve kabul eder.
- Öğrencilerle ilgili amaçların gerçekleşmesine ilişkin kayıtlar tutulur.
- Öğrencilerin kişisel ve akademik gelişimleri amaçlar bağlamında düzenli olarak izlenir ve raporlaştırılır.
- Öğrencilerin öğrenme güçlükleri erken belirlenir ve önlemler alınır, eğitimle ilgili her konuda stratejiler geliştirilir.

Değerlendirme

- Öğrencilerin sıralanıp başarısız diye nitelendirildiği bir yapı yerine öğrencilerin başarılı olacaklarına dair tam inanç vardır.
- Değerlendirmelerden elde edilen bilgi, öğretim programının geliştirilmesi için kullanılır.
- Test programları, öğrencileri seçmek ve düzeylerine göre sıralamak için değil, öğrenmeleri teşhis etmek için yapılır.
- Yeteneğe göre gruplamadan öte, esnek ve heterojen gruplama kullanılır.
- Akademik rekabete itibar edilmez; birlikte öğrenme ve güdüleme için bir araç olarak görülür.
- Öğrenciler arasında akademik tabakalaşma en alt düzeydedir.

Öğretmen Davranışları

Başarılı bir eğitim sisteminin en önemli öğelerinden biri, öğretmendir. Öğretmenin niteliği ile sistemin başarısı arasında olumlu bir ilişki vardır. Başarılı ve etkili okullar üzerinde yapılan araştırmalar bu okulların bazı ortak özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Etkili okullar, okulu bir yaşama alanı olarak görür ve okul kadrosu arasında güvene dayalı, dostane, destekleyici ilişkiler vardır. Başarılı okullarda; bütün çalışanlar kendilerini mesleki yönden sürekli geliştirme çabası içindedirler ve üst düzeyde bir sorumluluk duygusuna sahiptirler. Okul iş birliğine dayalı olarak yönetilir. Takım çalışması esastır. Öğretmenler, iş birliğine dayalı birlikte planlamaya önem verirler ve sınıflarını etkili bir şekilde yönetirler. Okulda pozitif bir çalışma ve öğrenme iklimi vardır. Bütün okul toplumunun üyeleri, öğrenci başarısına ilişkin yüksek beklentilere sahiptirler ve bütün öğrencilerin öğrenebileceğine ve başarılı olabileceğine inanırlar; bireysel yeteneklerini tanıma ve geliştirme de öğrencilere yardım ederler. Ev ödevlerinden yararlanırlar ve bu konuda önceden planlama yaparlar (Purkey ve Smith, 1983).

Okul İklimi

Okul iklimi öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin okulda çalışan diğer işgörenlerin kısaca okul toplumunu oluşturan bütün bireylerin davranış ve tutumlarını etkileyen bir süreçtir. Bu süreçte eğitim sisteminin genel amaçları, toplumsallaşma ve kültürlenmeye ilişkin amaçlar ve öğrencilerin akademik ve sosyal davranışları şekillendirilir. Bütün bu nedenler olumlu okul kültürünü, başarılı bir eğitim ve okul sistemine ilişkin bir sistemin kurulmasına yönelik amaçların yeniden inşasında stratejik bir değişken olarak yapılandırır. Olumlu okul iklimine sahip okullar

rın ortak özellikleri şöyle özetlenebilir (Hoy ve Tarter, 1997a, 1997b; Hoy ve Sabo, 1998; Sergiovanni, 2006; Turan, 2002):

- Okulun varlık nedeni ve amaçları herkes tarafından bilinir.
- Okulda düzen ve disiplinle ilgili açık politikalar ve uygulamalar vardır.
- Okulda disiplin sorunları daha azdır.
- Okulda saldırganlık ve yıkıcılık yoktur.
- Okula öğrencilerin devam oranı yüksektir.
- Öğrenci ve öğretmen morali yüksektir.
- Öğrenmeler arasında bir uyum vardır.
- Öğrenci başarısı yüksektir.
- Okulu sahiplenme duygusu yüksek düzeydedir.
- Herkes birbirine güvenir, hiç kimse sorumluluktan kaçmaz.
- Herkes hep birlikte okulun iyiliği için çalışır.
- Öğrencilerin yöreklendirildiği iyimser bir ortam vardır.
- Herkes okulda sorun çözme sürecine katılır.
- Herkes birbirine dostça davranır ve birbirini korur.
- Okulun yaptıkları, aile ve çevre tarafından da desteklenir.

Okul Çevre İlişkileri

Okul, toplumun bir parçasıdır. Hatta toplumun kendisidir. Toplumdan bağımsız okulun yaşamını sürdürmesi olanaklı değildir. Bir bakış açısına göre okul, bir topluluktur ve toplumun merkezinde yer alır. Bu bakımdan okulun başarısı, velilerin desteği ile olanaklıdır. Eğitim politikacıları başarılı okul ve eğitim sistemleri için toplumun ve velilerin desteğini almak zorundadır. Başarılı okul ve eğitim sistemlerin okul çevre ilişkisinde sahip olduğu politikaların bazıları aşağıda belirtilmiştir (Şişman, 2005):

- Toplumla ilişkiler konusunda açık yöntemler geliştirilir.
- Okul toplumunun bütün üyeleri için olumlu bir okul atmosferi ve çevresi oluşturulur.
- Toplumun okula ve karar sürecine katılımına yer veren bir örgüt yapısı oluşturulur.
- Toplumun okula dönük sağlayabileceği kaynak ve hizmetler belirlenir.
- Okul dostu veli, veli dostu okul oluşturulur; okul aile ilişkileri en üst seviyededir ve aileler okula maddi ve manevi katkıda bulunur.
- Aile katılımı ile okulda bilgi ve güç paylaşılır.
- Aileler okulda karar sürecine katılır.
- Aileler öğretim sürecinin bir parçası olurlar.

SONUÇ

Eğitim ve okula ilişkin radikal eleştirilerin geçmişi uzun yıllara dayanmaktadır. Bununla birlikte eğitim ve okula ilişkin radikal eleştiriler, 19. ve 20. yüzyılda popüler olmuştur. Okulun otoriter bir sosyalleşme aracı olduğunu ileri süren radikal düşüncüler, eleştirilerini kitle eğitime ve devlet okullarına yöneltmişlerdir. Onlara göre okul, egemen sosyal yapı tarafından desteklenen birer sosyal kurum olup bütün adaletsizlik ve eşitsizliklerin kurumsallaşması ve sürdürülmesinde önemli bir araçtır.

Okula ilişkin alternatif yaklaşımlar, okula ilişkin bakış açılarımızı tamamen değiştirmemiz, çağcıl okulun ideolojik bileşenler olarak adlandırılan ekonomizm, materyalizm ve kitlesel medyanın tehdidi altında olduğunun bilincinde olunması

gereği üzerinde durmaktadır. Okullar, birer umut, demokratik direniş ve kendi öz bilincinin farkında olma yerleridir. Yeni okul, bazı grupların diğerleri üzerinde imtiyaz kurma alanı değil, diyaloga dayalı özgür bir dünya ve toplum oluşturma hedefi üzerine yeniden inşa edilmelidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, okulun amaçları, değişime, özgür söylem ve harekete olanak sağlayacak durumlar üzerinde odaklanmalıdır.

Eğitimciler en azından, daha insani bir okul ve gelecek için aşağıdaki bazı basit önerileri dikkate alabilirler (Duncan, 2002):

- Bu dünyada bir sosyolog ve felsefeci olarak çalış.
- Açık ve şeffaf kurumlar oluşturmak için çaba sarf et, hoşgörüyü yaşam biçimine dönüştür ve uygula.
- Hoşgörüyü öğret.
- Kendi geleceğini belirleme ve bağımsız düşünebilmeyi teşvik et.
- Öğrencilerine kendilerine güvenmelerini sağla.
- Öğrenmenin bir parçası olarak insani ilişkileri inşa et.
- Birbirinizi sevin ve birbirinize saygı gösterin.
- Çocukların geleceğinin bize bağlı olduğunu unutmayın, güçlü ve cesaretli olun.

Modern toplumda başarılı bir eğitim sistemini ve okulu kurmak için neler yapılabilir?

5

SIRA SİZDE

Özet

Eğitimin ve okulun işlevlerini açıklamak

Felsefi ve sosyolojik açıdan okulun temel işlevi; bireyi özgürleştirme ve bireyin içinde yaşadığı toplumun değerleri başta olmak üzere, yetenek, beceri, tutum ve olumlu kabul edilen davranışların çok yönlü iyileştirilmesi üzerine yapılandırılır. Okul aracılığıyla bireyin kendini gerçekleştirmesi, keşfetmesi ve sosyal yeteneklerini geliştirilmesi beklenir. Kuşkusuz her toplum eğitime ve okula farklı işlevler yükleyebilir. Bu işlevler bazen pedagojik bazen de ideolojik olabilmektedir.

Eğitim ve okulun anlamına yönelik eleştirileri açıklamak

Eğitim ve okulun anlamına yönelik eleştiriler; kitlesel eğitim anlayışına, okul sistemine, okulun toplumsal hareketlilik yaratma işlevine, öğrenciyi pasifleştirme sürecine yönelik eleştiriler başlıkları altında toplanabilir. Okul ve okulun işlevlerine yönelik eleştirilerin başında radikal pedagoji olarak adlandırılan akım gelmekte olup bu ekole bağlı düşünürler, eleştirilerini yalnızca okul üzerine değil onunla yakından ilişkili olan çocuk yetiştirme biçimleri ve aile kurumunun örgütleniş biçimine de yöneltmektedirler. Bu eleştiriler içinde Illich, okulsuz toplum modeliyle eleştirilerini alternatif bir yapıda somutlaştıran bir düşündürdür.

Postmodern eğitim ve okulun özelliklerini tartışmak

Postmodern düşünce eğitim ve okul açısından değerlendirildiğinde bazı temel özellikler şöyle ifade edilebilir:

- Bakış açıları, anlamlar, yöntemler ve değerlerin çokluğuna bağlılık,
- İronik anlamların, alternatif yorumların araştırılması ve takdir edilmesi,
- Herşeyi açıklama niyetinde olan büyük anlatıların eleştirilmesi,
- Bakış açılarının ve bilgiye ulaşma yöntemlerinin çokluğundan dolayı birden çok gerçeğin olduğunun kabul edilmesi.

Başarılı bir eğitim sisteminin özelliklerini değerlendirmek

- Başarılı okullar çocukların çok yönlü entelektüel yönden gelişimini öne çıkarmalıdır.
- Okul yönetimine ilişkin politikalar, okul yönetimi süreçleri ve okul yöneticisinin liderlik özellikleri merkezi süreçler olarak tanımlanmalıdır.
- Başarılı okullar; önceden açık amaçlar belirlemeli ve öğrencilere temel becerileri kazandırma üzerine yoğunlaşmalıdır.
- Öğretmen davranışları, okul iklimi ve okul çevre ilişkilerine de önem verilmelidir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi eğitim alanına eserleriyle önemli katkı sağlayan düşünürlerden biri **değildir**?

- a. Karl Marx
- b. Friedrich Engels
- c. Emile Durkheim
- d. Max Weber
- e. Antony Giddens

2. Eğitimi, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak tanımlayan düşünür kimdir?

- a. Emile Durkheim
- b. Max Weber
- c. Auguste Comte
- d. George Herbert Mead
- e. Karl Marx

3. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin toplum yönünden sosyal işlevlerinden biri **değildir**?

- a. Sosyal bütünleşme
- b. Nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi
- c. Sosyal eşitlik
- d. İnsan kaynaklarının seçilmesi
- e. Sosyal hareketlilik

4. “Bireyler istemedikleri mesleklere zorla yöneltilmekte, sanayinin ve toplumun gereksinme duyduğu mesleklerin propagandası yapılmakta, bu meslekleri edinmeleri için çocuklar bir dizi teste tabi tutulmaktadır. Oysaki bu testlerin neyi ne kadar ölçtükleri oldukça tartışılan bir konudur” biçiminde yapılan eleştiri, eğitimin ve okulun hangi anlamına yönelik bir eleştiridir?

- a. Kitlesele eğitimin radikal eleştirisi
- b. Okul sistemine yönelik eleştiri
- c. Okulun toplumsal hareketlilik yaratma işlevine yönelik eleştiri
- d. Okul ve bankacı eğitim eleştirisi
- e. Alternatif bir yapı olarak okulsuz toplum eleştirisi

5. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin uluslararası yönden ekonomik bir işlevi **değildir**?

- a. Uluslararası yarışma
- b. Ekonomik iş birliği
- c. Mesleki eğitim
- d. Çevrenin korunması
- e. Bilginin paylaşılması

6. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin işlevlerinden biri **değildir**?

- a. Ekonomik
- b. Sosyal
- c. Siyasal
- d. Dinî
- e. Eğitsel

7. Okulu politik söylem ve eleştiri yeri olarak tanımlayan işlev aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Politik
- b. Ekonomik
- c. Kültürel
- d. Eğitsel
- e. Sosyal

8. Okulu uluslararası dayanışma ve dostluk yeri olarak tanımlayan işlev aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Politik
- b. Ekonomik
- c. Kültürel
- d. Eğitsel
- e. Sosyal

9. Aşağıdakilerden hangisi okula yönelik radikal eleştirilerden en çok bilinenidir?

- a. Eleştirel teori
- b. Okulsuz toplum
- c. Zorunlu eğitim
- d. Parasız eğitim
- e. Postmodern eğitim

10. Aşağıdakilerden hangisi başarılı okul müdürü özelliklerinden biri **değildir**?

- a. Bir öğretim lideridir
- b. Açık kurallar koyar ve bu kuralları uygular
- c. Temsil yeteneğine sahiptir
- d. Mevzuata bağlıdır
- e. Program geliştirme üzerinde yoğunlaşır

Okuma Parçası

Ortaöğretime Geçiş Sistemi Üzerine Bazı Mülahazalar

Zamanla dershaneler okulların önüne geçmeye, ilköğretim kurumlarımızdaki eğitim-öğretim önemini yitirmeye, 8. sınıfın sonunda düzenlenen OKS'yi kazanmak da öğrencilerimizin tek hedefi hâline gelmeye başladı. Tüm bu sebeplerle de OKS varlığını sürdürürken eğitimi iyileştirme adına yapılan bütün çalışmaların kalıcı bir etkisinin olmadığı da açık bir şekilde ortaya çıktı. Dolayısıyla ilköğretimden yükseköğretimin sonuna kadar 16 yıl süren eğitim öğretim sürecinin tam orta yerinde, 8'inci sınıfın sonunda yapılan hem ilk sekiz yıllık temel eğitim dönemini bloke eden hem de sonraki ortaöğretim ve yükseköğretimi de içeren dönem için belirleyici unsur ve eşik haline gelen OKS'nin masaya yatırılması bir zorunluluk olmuştur. İşte eğitim sistemimizi derinden etkileyen ve başta müfredat yenileme olmak üzere, eğitimi iyileştirme adına yapılan birçok çalışmayı da adeta anlamsız kılan bu problematik çerçevesinde yeni Ortaöğretime Geçiş Sistemi geliştirildi.

Yeni sisteme göre fen ve anadolu liselerine girişte tek belirleyici ölçüt olan OKS kaldırılmıştır. Başarının, yaklaşık iki saat süren tek oturumluk bir sınavla belirlenmesi, ilköğretimin özellikle 6, 7 ve 8'inci sınıflarında gerçekleştirilen eğitim ve öğretimin ihmal edilmesine yol açmaktaydı. Yeni sistemle birlikte öğrencilerin ilköğretim sonundaki performansı; 6, 7 ve 8'inci sınıfların sonunda müfredat odaklı sınavlarla belirlenecek ve bu şekilde öğrencilerin bilhassa okuluna ve derslerine önem vermesi sağlanmış olacaktır. Ortaöğretime geçişte esas alınacak toplam puan hesaplanırken okuldaki bütün derslerden alınan başarı puanları yanında, ayrıca öğrencilerin okula uyumu, öz bakımı, kendini tanıması, etkili iletişimi, sosyal etkileşimi ve değer bilinci, sorun çözmesi, sosyal faaliyetlere katılımı, takım çalışması ve sorumluluk, verimli çalışma ve çevre duyarlılığı gibi davranış nitelikleri de dikkate alınacaktır. Buna göre 6, 7 ve 8'inci sınıfların sonunda bu sınıflar için müfredat odaklı sınavlardan elde edilen puanların yüzde 70'i, öğrencilerin okuldaki yılsonu başarı puanlarının yüzde 25'i ve belirlenen davranış ölçütlerine dayalı olarak elde edilen davranış puanının yüzde 5'i toplanarak öğrenci hakkında, sadece anlık bir performansla dayalı değil geniş bir zaman dilimine ve üretilen çok boyutlu bir performans göstergesine dayalı olarak her sınıf için puanı bulunacaktır. Ayrıca bu üç sınıftaki performansla da-

yalı olarak elde edilecek sınıf puanlarından 6. sınıfın yüzde 25'i, 7'nci sınıfın yüzde 35'i ve 8'inci sınıfın da yüzde 40'ı alınarak Ortaöğretime Yerleştirme Puanı elde edilecektir. Bu şekilde oluşturulan yeni sistemde öğrencilerin, üç yıl boyunca motivasyonlarının devam etmesi ve temel eğitim niteliği taşıyan ilköğretim eğitiminin ruhuna uygun bir şekilde bütün derslerin önemsenmesi sağlanacaktır. Ayrıca 6, 7 ve 8'inci sınıfların sonunda düzenlenecek olan müfredat odaklı merkezî sınavlarda yabancı dilden de soru sorulması, ülkemizde hep eleştiri konusu olan yabancı dil eğitiminin niteliğinin yükseltilmesi adına başlı başına bir adım teşkil edecektir.

...

Yeni sistemin hayata geçmesiyle birlikte ilköğretimin adeta röntgeni çekilmiş olacaktır. Böylece, ilköğretimde bundan sonra yapılacak bütün iyileştirme çalışmaları için yeni sistem sayesinde çok yönlü ve ayrıntılı bir veri tabanı üretilmiş olacaktır. Yıllardan beri ölçmeden geliştirmeye çalışılan alanlarda, bundan böyle yapılacak iyileştirme çalışmaları, genellemelerle değil çok yönlü saptamalara dayalı olarak daha bilinçli bir şekilde yürütülecektir. Dolayısıyla yeni Ortaöğretime Geçiş Sistemi ile birlikte bakanlık bir anlamda kendi kendini mercek altına alacak bir mekanizma geliştirmiş oldu. Eğitim sistemimizin en sorunlu özelliklerinden biri de sistemin her boyutunda 'hesap verebilirlik' mekanizmasının düşük olması ve hatta bazı uygulamalar için bu durumun hiç söz konusu olmamasıdır. Örneğin; verimi ve başarısı düşük bir öğretmenin ve okul yöneticisinin, bu eksikliklerinden dolayı herhangi bir yaptırım veya başka bir davranışla karşılaşması söz konusu değildir. Böyle bir işleyişin ve kültürün olmaması nedeniyle şimdiye kadar OKS gibi merkezi sınavlarda öğrencilerin yaşadıkları başarısızlık, genelde öğrencilerin devam ettikleri okulla veya doğrudan öğretmenleri ile ilişkilendirilmemiştir. Çünkü OKS başarısı gerçekten de öğretmenle ve okulla pek fazla ilişkili değildi. Yeni sistemle birlikte öğrencilerin başarısı ya da başarısızlığı, öncelikle akla öğretmenlerini ve okulunu getirecektir. Çünkü yeni sistemde öğrencinin başarısının değerlendirilmesinde temel ölçütler, okulda verilen müfredata dayalı eğitim öğretimle ve öğretmenin niteliğiyle çok yakından ilgilidir. Yeni Ortaöğretime Geçiş Sistemi'ni, şartları iyileştirme anlamında şimdiye kadar yapılan okul, derslik ve öğretmen sayısındaki artış, bütçe ve teknolo-

jik altyapıdaki iyileşme gibi çalışmalarla bir tutmamak gerekir. Yeni sistemin bir ruhu ve felsefesi bulunmaktadır. Sınırları ve çerçevesi çok açık olarak belirlenmiştir. Temennileri değil, gerçekleşmesi kesin olan amaçları içeren bir yapıya sahiptir. Ayrıca yeni sistemle ortaya konan amaçların gerçekleşip gerçekleşmeyeceği test edilebilir niteliktedir. Bu nedenle yeni sistemi, başta eğitimciler olmak üzere kamuoyunun daha öznenli bir şekilde ele alması gerekir. Bu arada yeni sistemin daha fazla anlatılmasına gereksinme duyulduğu ortadadır. Ancak yeni sistem kamuoyuna yukarıda örnek verdiğimiz iyileştirme çalışmalarından birini tanıtır gibi yüzeysel tanıtım odaklı bilgilendirmelerle değil, daha derin, felsefi ve bilimsel temeli olan açıklamalarla anlatılmalıdır.

...

OKS'nin, dershanelerin öğrencinin hayatında belirleyici unsur haline gelmesine yol açarak okullarımızı ikinci plana attığı, müfredatı bilhassa bazı boyutlarını tamamen yok sayarak bloke ettiği, sekiz yılın sonunda iki saatlik bir zaman dilimine sıkıştırıldığı için öğrenciler üzerinde müthiş bir stres yarattığı doğru değil midir? Yeni geliştirilen Ortaöğretime Geçiş Sistemi'nin öğrencilerin performansının çok boyutlu olarak sürece yayılmış bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacağı, anlık değerlendirmenin yarattığı stresi parçalara bölerek azaltacağı, okulu öğrencinin nezdinde belirleyici unsur haline getireceği yanlış mıdır? Sonuç olarak hem ilgili ve yetkili kişiler hem de kamuoyu bilmedir ki yaklaşık 30 yıl aradan sonra özellikle temel eğitimi bloke eden, okulun ve öğretmenin öğrencinin başarısında belirleyici rolünü azaltan OKS'nin kaldırılarak yeni Ortaöğretime Geçiş Sistemi'nin (OGES) getirilmesi, Türk eğitim sistemi açısından yeni bir dönüm noktasıdır.

Kaynak: Yukarıdaki metin; İrfan Erdoğan tarafından yazılan 12 Aralık 2007 tarihli Radikal Gazetesi'nden kısaltılarak alınmıştır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız doğru değilse, "Giriş" başlıklı bölümünü gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız doğru değilse, "Giriş" bölümünü gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitimin ve Okulun İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Okulun Anlamına Yönelik Radikal Eleştiriler" bölümünü gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitimin ve Okulun İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.
6. d	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitimin ve Okulun İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitimin ve Okulun İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitimin ve Okulun İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Okulun Anlamına Yönelik Radikal Eleştiriler" bölümünü gözden geçiriniz.
10. d	Yanıtınız doğru değilse, "Başarılı Bir Eğitim ve Okul Sisteminin Özellikleri" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Hayat performansı ve hayat döngüsü ile eğitimin işlevi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Eğitim sistemi ile bireyin yaşam tasarımı birbirini destekler nitelikte olmalıdır. Bu bağlamda, eğitim ve okulunun bireyin hayat tasarımına katkıda bulunması, gündelik ve gelecek yaşamında karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelebilecek kalıcı problem çözme becerileri kazandırması beklenir.

Sıra Sizde 2

Modern eğitim ve okulun ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve eğitsel olmak üzere beş temel işlevi vardır. Bu işlevler bireysel, kurumsal, okulun çevresi, toplum ve uluslararası yönlerden bireyin ve toplumun gelişimine katkı sağlar.

Sıra Sizde 3

Eğitime ve okula ilişkin radikal eleştiriler; modern okul ve eğitim sistemlerinin kapitalist dünya görüşünün meşrulaştırıldığı ve insanı bir araç durumuna düşürdüğü görüşünü ileri sürmektedir. Mevcut okul ve eğitim sistemleri, var olan yapının ve istikrarın sürdürülmesine katkı sağlamakta, toplumun dönüştürülmesine ve daha insani, özgür bir toplumun inşasına katkıda bulunmamaktadır.

Sıra Sizde 4

Postmodern bir öğretmen; hayatı bir metin olarak görür ve bu metnin yorumu açık olduğunu bilir. Alternatif ve çoklu bakış açılarının araştırılması gerektiğine inanır. Modern zamanlarda üretilmiş büyük efsaneler, anlatılara şüphe ile yaklaşır ve birden çok gerçeğin olduğunu bilir.

Sıra Sizde 5

Toplumun bütün kesimlerince benimsenen açık, şeffaf ve adil eğitim politikaları vardır. Çok yönlü yetişmiş ve eğitim almış öğretmen, okul yöneticileri ve eğitim politikacıları vardır. Okul çalışanlarında mesai kavramı yoktur ve okul bir yaşama alanı olarak görülür. Okul ve sınıfta diyaloga ve karşılıklı güvene dayalı bir iletişim ve paylaşım süreci vardır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem A.

Allton, J. (1996). An investigation of the relationship between teachers' perceptions of their schools' climate and the nature of their principals' self-Reported Instructional Leadership. *Dissertation Abstracts International*, 578(I), 37-A.

Anspaugh, D. L. (1995). Teachers' perceptions of instructional leadership and student achievement, *Dissertation Abstracts International*, 56 (6) 2049- A.

Arslan, A. (1996). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi.

Balcı, A. (2003). *Etkili okul*. Ankara: PegemA.

Bamburg, J. ve Andrews, R. (1997). School goals, principals and achievement. *School Effectiveness and School Improvement*, 2(3), 171-191.

Bolay, S. H. (2007). *Türk düşüncesinde gezintiler*. Ankara: Nobel.

Bolay, S. H. (2007). *Felsefeye giriş*. Ankara: Nobel.

Cheng, Y. C. (1996). *School effectiveness and school-based management: A Mechanism for development*. London: Palmer.

Durali, T. (2006). *Felsefe-bilime giriş*. İstanbul: Çantay.

Fletcher, S. (2000). *Education and emancipation*. NY: Teachers College Press.

Freire, P. (1998). *Ezilenlerin pedagojisi* (çeviren: D. Hattatoğlu ve E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hoy, W. K. ve Sabo, D. J. (1998). *Quality middle schools: Open and healthy*. CA.: Corwin Press.

Hoy, W. K. and Tarter, C. J. (1997a). *The road to open and healthy schools: A handbook for change-Elementary and middle school edition*. CA.: Corwin Press.

Hoy, W. K. and Tarter, C. J. (1997b). *The road to open and healthy schools: A handbook for change-Middle and secondary school edition*. CA: Corwin Press.

Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. İstanbul: Ayraç.

Giroux, H. A. (1997). *Pedagogy and the politics of hope: Theory, culture, and schooling (A critical reader)*. Boulder: Westview Press.

Illich, I. (1985). *Okulsuz toplum* (Çeviren: T. B. Üstün). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Illich, I. (1974). *Energy and equity [Enerji ve Eşitlik]*. London : Calder & Boyars.

Hlynka, D., ve Yeaman, R. J. (1992). *Postmodern educational technology*. (ERIC Digest No. EDO-IR-92-5).

Lezotte, L. W. (1991). *Correlates of effective schools: The first and second generation*. MI: Effective Schools Products.

Perrucci, R. ve Knudsen, D. D. (1983). *Sociology*. MN: West Publishing Co.

Purkey, S. & Smith, M. (1983). Effective schools: a review, *The Elementary School Journal*, 83, 427-462.

Rowan, B. ve diğerleri. (1983) Research on effective schools: a cautionary note, *Educational Researcher*, 12, 24-31.

Sergiovanni, T. J. (2006). *The principalship: A reflective practice perspective*. San Antonio, Texas: Trinity University.

Spring, J. (1997). *Özgür eğitim* (Çeviren: Ayşe Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şişman, M. (2005). *Eğitimde mükemmellik arayışı*. Ankara: PegemA Yayınları.

Turan, S. (2002). Organizational climate and organizational commitment: A study of human interactions in Turkish public schools. *Educational Planning*, 14 (2), 20-30.

Waite, D. (2002). The Paradigm wars' in educational administration: An attempt at transcendence. *International Studies in Educational Administration*, 30 (1), 66-81.

Wheeler, S. (1966). The Structure of formally organized settings. Orville G. Brim ve Stanton Wheeler (eds.), *Socialization After Childhood*. NY: Wiley.

Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri

5

Kaynak: <http://www.sfusd.edu/schwww/sch618/Literature,%20Poetry/pageantTurkmin-yat.gif> **Erişim Tarihi:** 22.06.2008

İ.Ö.1000'lere dayanan Türklerin tarihinde; ulusal kimliğin, yaşam alışkanlıklarının ve kültürün belirlenmesinde ve sürdürülmesinde etkili olan temel değişkenlerden birisi de benimsenen eğitim felsefesidir. Aynı eğitim felsefesi, zaman içinde tutucu bir nitelik kazanarak kurulan büyük imparatorluklarının çöküşünü de hazırlamıştır. Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan eğitim felsefesi ise ulusun çağdaş değerler etrafında yeniden yapılanması sürecini ifade etmiştir. Bu ünite, İslamiyet öncesinden günümüze kadar Türk toplumunun sahip olduğu eğitim sistemlerini şekillendiren felsefi yaklaşımların özellikleri ve düşünürlerin yaklaşımları irdelenmiştir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ İslamiyet öncesi Türk toplumundaki eğitimin dayandığı felsefeyi kavramak,
- 👁️ İslamiyet sonrası eğitimin dayandığı felsefeyi açıklamak,
- 👁️ Selçuklularda ve Osmanlılarda eğitimin dayandığı felsefeyi açıklamak,
- 👁️ Cumhuriyet döneminde eğitimin dayandığı felsefeyi kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Atatürk, Osmanlı eğitiminin son dönemleri için 1923'te şu teşhis ve tespitte bulunmuştur. "Her Maarif Nazırının, Vekilinin birer programı vardı. Memleketin maari-finde, çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat hale gelmiştir. Bu yirmi otuz yıllık maarif müdürü memleketimizin çeşitli yerlerini dolaşmış, dediklerine göre, birbirine zıt birçok programlar almış, uygulamış ve uygulatmıştır; çünkü hükümetin başına gelen her nazır, kendine göre bir program yapıyor, onu tamim ediyor, uygulamaya çalışıyor. Bir müddet sonra başka bir nazır geliyor, onu beğenmiyor, başka bir programı uygulatıyor... Eğitimimizin amacı, kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmek olmuştur.... Bütün bu uygulama ve programlar ne veriyordu? Çokbilmiş, çok öğrenmiş bir takım insanlar... Ama neyi bilmiş? Bir takım nazariyatı bilmiş! Fakat neyi bilmemiş? Kendini bilmemiş, hayatı, ihtiyacı bilmemiş ve aç kalmış! İşte bu öğrenim tarzının uğursuz sonucu olarak denebilir ki, memlekette aydın olmak demek, çokbilmiş olmak demektir, sefalet, fakirliğe mahkûm olmak demektir.

Kaynak: Akyüz'ün (1997, ss.291-292) *Türk Eğitim Tarihi* adlı eserinden alınmıştır.

Anahtar Kavramlar

- Gelenek
- Görenek
- Töre
- Hedef
- Natürallizm (Doğacılık)
- Daimicilik
- Esasicilik
- Pragmatizm
- Pozitivizm
- Yapılandırmacılık

İçindekiler

- GİRİŞ
- İSLÂMİYET ÖNCESİ TÜRK TOPLUM YAPISI VE EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE
- İSLÂMİYET SONRASI TÜRK TOPLUMUNDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE
- SELÇUKLULARDA VE OSMANLILARDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE
- CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNİN DAYANDIĞI FELSEFE

GİRİŞ

Medeniyetlerin kurulması ve varlıklarını sürdürmesi, büyük ölçüde toplumsal yapılarında kabul gören eğitim felsefesinin bir ürünüdür. Benimsenen eğitim felsefesi toplumların içinde bulundukları coğrafyadan, üretim biçimlerinden, kültürel birikimlerinden, yaşam alışkanlıklarından ve tarihsel geçmişlerinden etkilenir. Aynı zamanda eğitim felsefesi toplumlarda var olan düşün yapılarını etkileyerek toplumdaki kurumların üzerine kuruldukları sosyal normları, değerleri ve kısaca sistemleri etkiler. Her toplumun benimsediği eğitim felsefesi o toplumun sosyal, kültürel, ahlaki ve tarihsel birikimlerine göre şekillenirken, içinde bulunulan dönemde yaşayan düşünürlerin görüşleri de dönemde benimsenen eğitim felsefesini etkiler. Bu ünite, İslâmiyet öncesi Türk toplumunda, İslâmî Türk toplumunda ve Cumhuriyet dönemi Türk toplumunda eğitimin dayandığı felsefe ve bu dönemde benimsenen eğitim felsefesini etkileyen düşünürlerin görüşleri ele alınmıştır.

İSLÂMİYET ÖNCESİ TÜRK TOPLUM YAPISI VE EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE

İslâmiyet öncesi Türk toplumundaki eğitim felsefesi, büyük ölçüde Türklerin yaşam biçimlerinden ve bu yaşam biçimini etkileyen ekonomik, toplumsal ve politik ortamlara dayanmaktadır. Türkler, İ.Ö. 1000 - İ.S. 453 yılları arasında Büyük Hun, Batı Hun, Göktürk (552-745) ve Uygur (745-840) devletlerini kurmuşlardır. Yaklaşık 1450 yıl süren bu dönemde, yerleşik Uygur toplumu haricinde genelde göçebe bir yaşam tarzı sürdürmüşlerdir. Bu yaşam biçiminde savaş, hayvancılık ve bunlarla ilgili el zanaatları eğitimin temel konularını oluşturmuştur. Ayrıca Türklerin devlet kurdukları coğrafi, ekonomik ve politik çevre, onların yaşamlarını sürdürmeleri için bazı değerler oluşturmalarına etki etmiştir. Bu değerler asırlarca devam eden ve pek çok durumda sınanan ve topluma yarar sağlayan gelenek ve görenekler olarak belirlenmiş, günlük yaşamda geçerli ve düzenleyici öğeleri oluşturmuştur. İşte bu töreler, Türk toplum yaşamını düzenleyen, uyulması gerekli ve zorunlu kuralları, gelenek ve görenekleri kapsar (Ögel 1971, ss.270-274).

Gelenek, saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar ve davranışlardır. Görenek ise, bir şeyi eskiden beri gördüğü gibi yapma alışkanlığı şeklinde tanımlanabilir. Gelenek ve görenekler ise töreyi oluşturmaktadır. Törelere göre İslâmiyet'ten önceki Türk toplumlarında genelde toplumsal hedefler, gelenek ve göreneklerden yani töreden oluşur. Bunlar;

- cihan imparatorluğu kurma
- hakan ve hatuna itaat etme
- yiğit, cesur, adil, iyi, güzel vb. olma
- anaya, babaya, büyüğe saygı gösterme, küçükleri koruma ve sevmek
- hayvanları ve bitkileri tanıma ve koruma
- bağımsız yaşama
- yoksulun ve güçsüzün yanında olma ve onlara yardım etme
- dayanışma, danışma, paylaşma, bilge olma, sözünü tutma
- Türk yurdunu, milletini, töresini her ne pahasına olursa olsun koruma, yüceltme
- at binme, kılıç, ok, yay vb. en iyi şekilde kullanmadır.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda:

- Eğitim felsefesi büyük ölçüde yaşam biçimleri gelenek, görenek ve törelerinden etkilenmiştir.
- Toplum, göçebe olduğundan dolayı, yerleşik okul kurumu yoktur.
- Eğitim ortamı ve sinama durumları, gerçek yaşamdır.
- Eğitim doğacılık (natüralizm) felsefesi akımına uygundur.

Ayrıca hayvanları ehlileştirme; onları besleme, büyütme, üretme, onlardan yiyecek, içecek, giyecek elde etme de hedeflerin bir kısmını oluşturur. Demir, bakır, tunç vb. madenleri işleme, bunlardan araç gereç yapma; çok önemli hedeflerdendir. Töreyi bozmak, ya da ona uymamak affedilmez bir suçtur ve cezası ölümdür (Ergin, 1970, s.6, s.170). Bu toplumsal özellikler doğrultusunda eğitim doğaya ve doğanın zorunlu kıldığı toplumsal yaşam alışkanlıklarına göre şekillenmiştir. Bu doğrultuda İslamiyet öncesi Türk toplumunda eğitimin dayandığı temel felsefeye ilişkin şunlar söylenebilir:

Toplum, göçebe olduğundan dolayı, yerleşik okul kurumu yoktur: Kişi, toplum ve aile tarafından cinsiyete göre eğitilmektedir. Erkekler; savaş, maden işleri, hayvancılık vb. kadınlar; ev işleri, çocuk büyütme vb. işlerle uğraşmaktadır. Böyle olmakla birlikte, kadınların da savaş oyunlarını öğrendikleri, ok, yay, kılıç vb. kullandıkları, ata bindikleri, avlandıkları, savaşlara katıldıkları bilinmektedir. Erkeklerle belirgin bir ayrıcalık tanınmamıştır. Hatta bazı durumlarda kız çocuklarının erkeklerden üstün tutuldukları zamanlar olmuştur. Kız çocuğun annesi (anaç), erkek çocuğun babası (ataç) gibi olması beklenmiştir (Ögel, 1971, ss.551 - 552; İnan, 1973, ss.70 - 73).

Eğitim ortamı, gerçek yaşamdır: Eğitimde esas olan, gerçek durumlarda yaparak yaşayarak öğrenmektir. Örneğin küçük çocuklar önceleri at yerine koyunlara bindirilir; ava götürülür; onlara kuş ve fareleri okla vurma alıştırmaları yaptırılır. Yapararak ve yaşayarak, taklit ederek, örnek alarak öğrenme ile kademeli yaklaşım kullanılır. Her çocuğa, yaptığı kahramanlık, güzel, iyi vb. bir işten sonra bir ad verilmiştir (Ergin, 1964, ss.30 - 31; Akyüz, 1997, ss.3-12).

Sinama durumları yaşam içindeki gerçek durumlardır: Kişi, yaşamın içinde sınanır. Yaşamın kendisi, savaş ve savaş oyunları, av, öğrenen bireyin yapıp ettikleri, ortaya koyduğu araç gereç ve ürünler sinama durumlarının temel öğeleridir. Kişinin gerçek yaşamdaki sinama durumlarında yapıp ettiklerine göre adı, unvanı, yeri gibi toplumsal statüsünün öğeleri belirlenir.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda eğitim, genellikle doğacılık (natüralizm) felsefesine uygundur: Doğacılık akımına göre eğitim gerçek yaşam ortamında, doğada yapılmalıdır. Kadın ve erkekler aynı eğitimden geçerler. Genellikle ayırım yoktur. Kişi toplumsal ve doğal ortamda karşılaşmaları güçlükleri giderecek biçimde yetiştirilmektedir. Genellikle öğretmen bilge ve yaşlı kişilerdir. Aynı zamanda doğanın ve yaşamın kendisinin de öğretmen olduğu düşünülür. Yaşamdan ve doğadan bireyin öğreneceklerinin, yaşamda kalmasını ve sağlıklı bir yaşam sürmesini sağlayacağı görüşü benimsenmektedir.

İSLÂMİYET SONRASI TÜRK TOPLUMUNDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE

Türkler 9. ve 10. yüzyıllarda kitleler halinde müslüman olmakla birlikte yeni kültürel değerlerle karşı karşıya kalmışlardır. Eski değerlerin bir kısmı, yeni kültürel değerlerle donatılmaya başlanmıştır. Türk toplumu, eski değerleriyle yani töresiyle, İslâmî değerleri sentezlemiş; bununla kalmamış aynı zamanda eski Grek, Latin kültürüyle de bu değerleri zenginleştirmiştir. Böylece yeni kültürel değerler oluşturmuştur. Bu kültürel değerlerde baskın olan özellik, İslâmîyet'tir. İslâmîyet'e göre, tüm bu evreni yaratan, ebedî ve ezeli, mutlak bilge, adil, güzel, iyi vb. özelliklere sahip olan Allah'tır. Allah; buyruklarını peygamber aracılığıyla kullarına bildirmiş ve bunlara uyulmasını buyurmuştur. Bunlar, uyulması gerekli kesin buyruklardır ve Kur'ân'da yazılıdır.

İslâmî Türk toplumunda; Çin, Hint, Fars, İslâm, Yunan, Latin, Anadolu, Mısır vb. uygarlıklarına kimi değer ve yaşam pratikleri Türk yaşam biçimi içinde sentezlenmiştir.

İslamiyet sonrası Türk toplumunda, içinde eğitimin de yer aldığı sosyal kurumları, değerleri ve normları etkileyen yeni felsefi düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu düşünceler temelde tözü tanrı inancı etrafında tanımlayarak, bireyin taşıması gereken erdemleri, sorumlukları ve özellikleri yeniden şekillendirmiştir. Bu anlamda bireyin içinde bulunduğu ahlak anlayışı yeniden kurgulanırken, devlet ve sosyal düzenin devamı ve ideal olanın kurgulanmasında eğitim, öğretim ve öğretmen erdemleri ve özellikleriyle düşünce sistematığının merkezinde yer almıştır. Fârâbî, İbni Sina, Gazali ve İbni Rüşd gibi İslam düşünürleri düşünce ve dünya görüşleriyle içinde eğitiminde bulunduğu geniş bir yelpazeyi etkileyen farklı felsefi yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

Fârâbî (870- 950): Eflatun, Aristo ve Yeni Eflatunculukla İslâmiyet'i birleştirmeye çalışan ilk Türk-İslâm filozofudur. Fârâbî'ye göre, tüm varlıklar Allah'tan çıkar ve tekrar O'na dönerler. Allah, 'vacib-ul vücüt'tur; yani varlığını ve tözünü (cevher, zat) hiçbir şeye borçlu değildir. Ezeli ve ebedî, salt iyilik, akıl, güzellik, bilgelik vb. özelliklere sahiptir. Diğer varlıklar, O'ndan sudur (çıkış, meydana geliş yoluyla ortaya çıkar). Aristo'ya göre, Tanrı, evrenin merkezindedir; maddeye biçim verir. Fârâbî'de Allah ile madde arasında ikilik yoktur; madde, zorunluluğunu Allah'tan alır. Her şeyin varlık nedeni Allah'tır. O'ndan olurlar ve O'na dönerler. İnsanın en son amacı Allah'ı anlamak ve O'na ulaşmaktır. Bunu tasavvufu sağlayabilir.

Fârâbî'nin Ahlak Anlayışı: Ahlakı, bilim saptar. Mutluluk, insanın kendisine iyilik etmesiyle gerçekleşir. İyilik, zorla değil; özgürlük içinde ve isteyerek yapılmalıdır. O zaman iyilik, özüne uygun olur ve kişi mutluluğa erişir.

Fârâbî'ye Göre Devlet: Devlet tüm insanlığı içine alan, adil, bilgiye dayalı, sevgi, kardeşlik, iyiliğin vb. bulunduğu bir dünya devleti olma anlayışına dayanır. Bu devleti; aristokrat aydınlar yönetmelidir. Devleti yönetenin; peygamberlik hırkasını giymiş, Tanrısal bir Eflatun olması gereklidir. Böyle bir başkanın özelliklerini "organları tam, kusursuz, anlayışı ve belleği güçlü, zeki, öğrenmek ve öğretmek isteyen, güzel konuşan, perhize uyan, yalandan iğrenen, doğru söyleyen, nefesine güvenen, Allah'a tapan, adil ve işlerinde sebat eden" bir kişi olarak tanımlar. Üstelik başkan, aydınlar tarafından seçilmelidir. Fârâbî böyle bir şehri (devleti), erdemli kent (El Medinetü-l Fâzıla) olarak tanımlar (Ana Britanica, 1988, ss.441-442; İslâm Ansiklopedisi, 1962; Ülken, 1957, s.113; İzmirli, 1938, ss.18-36; Türker, 1956, s.1. s.51).

Fârâbî'ye Göre Öğretim ve Eğitim: Fârâbî, öğretim ve eğitimi birbirinden ayırır. Öğretim, milletler ve şehirlerde nazarî (kuramsal) erdemleri var etmedir. Eğitim ise ahlaki ve sanatsal erdemleri kazandırmadır. Öğretim, konuşmayla, bilgi aktarmayla olur. Eğitim ise, uygulamalı olarak meslekleri ve işleri öğrenme, beceri kazanmayla gerçekleşir. Bu tür işler ve sanatlar alışkanlıklarla kazanılır. Öğretim ve eğitim yapılırken, kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, yakından uzağa ilkesine uyulmalıdır (Ülken, 1957, s.183). Fârâbî, öğretim yöntemi olarak iki yoldan söz eder. Birincisi; inandırıcı ve etkin sözler söyleyerek öğretme; ikincisi ise, zorlama yoludur. Zorlama yolu, kabul edilemez.

Fârâbî'ye Göre Eğitimci: Fârâbî'ye göre üç tür eğitimci vardır. Bunlar; aile reisi, öğretmen ve devlet başkanıdır. Aile reisi, ailenin içindekileri; öğretmen, çocuk ve gençleri; devlet başkanı milleti eğitir. O'na göre bir eğitici de iki tür nitelik bulunmalıdır. Bunlar doğuştan gelen ve sonradan kazanılan niteliklerdir. Doğuştan gelenler; beden, zekâ, bellek, güzel konuşma, öğrenme ve öğretme sevgisi, yeme, içme ve kadına düşkün olmama, doğruluğu sevmeye, yumuşak huy, azim ve irade sahibi olmadır. Sonradan kazanılanlar ise, bilgelik, bilginlik, aklını kullanabilme, toplumun yararını gözetme, iyi bir öğretici olma, güçlülere ve yorgunluğa dayanmadır.

Şekil 10.1

Fârâbî(870-950)

İslamiyet ile Antik Yunan felsefesini birleştiren ilk filozof Fârâbîdir.

Fârâbî'ye göre öğretim bilgiyi aktarmaktır. Bu konuşmayla olur. Oysa eğitim uygulamadır. Beceri, kişilik kazandırmadır ve yaşanarak kazanılır.

Şekil 10.2

*Ibni Sina (Avicenna
- Üçüncü Aristo,
980 - 1037)*

İbni Sina (Avicenna - Üçüncü Aristo, 980 - 1037): İbni Sina'ya göre ruh, madde türünden değil, manevî bir tözdür ve bedeninin beden olmasını sağlar. Bedenle birleşmeyen ruhun, bireysel varlığı yoktur. Onun tek ve kişisel oluşu, bedenle birleşmesinden ve onu bir araç olarak kullanmasından sonradır. Ruh ölmez; fakat beden ölümlüdür. Başka bir deyişle ruh, bedene eklenen, bedeni tamamlayan, bedeninin etkinliklerini sağlayan bir güçler toplamıdır ve bitkisel, hayvansal, zihinsel olmak üzere üçe ayrılır. Ona göre, insanın ruhu kandil; bilim onun ışığı, tanrısal bilgelik ise, bu kandilin yağıdır.

İbni Sina'nın Ahlak Anlayışı: Ahlak anlayışında Eflatun ve Aristo çizgisindedir. En yüksek mutluluk, Allah'la insan aklının birleşmesidir. Ancak saf ve temiz insanlar, etkin aklın yardımıyla bu birleşmeyi sağlayabilir. Bu noktaya ulaşmak için, ruhun ve aklın temizlenmesi gerekir (Ülken, 1957, s.201 ve s.302; Adıvar, 1970, ss.90-96; İslâm Ansiklopedisi, 1962; Ana Britannica, 1988, ss.438, 439).

İbni Sina'nın Eğitim Anlayışı: İbni Sina, eğitimin doğumla başlaması gerektiğini savunur. Çocuğa, babası iyi bir ad koymalı; çocuk her gün yıkanmalı, üşütülmemeli, annesi tarafından günde iki üç kez emzirilmeli ya da iyi bir sütana tutulmalıdır. Çocuk süttten kesildikten sonra, kötü huylar edinmeden eğitime başlanmalıdır.

Çocuk, iyi arkadaşlarla oynamalı, onun tutarlı davranışları desteklenmeli, ona fazla baskı yapılmamalıdır. Yaptığı hatalar uygun bir biçimde düzeltilmeli, düzeltilmiyorsa, azarlanmalıdır. Yine bu tutarsız davranışlarını sürdürüyorsa, o zaman şiddete başvurulmalıdır.

Altı yaşına gelince okula gitmeli, 14 yaşına kadar öğrenim görmelidir. Çocuklar teker teker değil, birlikte eğitilmelidir; çünkü tek tek eğitim hem çocuğa, hem de öğretmene sıkıntı verir. Üstelik teke tek eğitimde, öğrencilerin birbirlerinden öğrencekleri de olmaz. Oysa birlikte eğitimde hem bu gerçekleşir, hem de çocuklar birbirleriyle yarışmaya başlarlar. Bu yarışma öğretimi tutarlı yönde etkiler. Ayrıca böyle bir eğitim ortamında, öğrenciler birbirlerine saygılı olmayı, başkasının haklarını korumayı da yaşayarak öğrenirler.

İbni Sina'ya göre okulda okutulacak dersler; Kur'ân, din kuralları (Şeriat), dil, ahlaki şiirler, beden eğitimi, sanat ve mesleki becerilerdir. Beden eğitimi dersinde; yürüyüş, yüksek atlama, top oynama, ip atlama, koşma, güreş, ata binme, kılıç kullanma gibi beceriler kazandırılmalıdır. Din kuralları dersinde, İslâm'ın temel ilkele-ri, bilimin yararları ve üstünlüğü, cahilliğin kötülüğü örneklerle işlenmelidir.

İbni Sina'ya Göre Öğretmen: Öğretmen, her çocuğun yeteneğini, ilgisini, zevkini araştırıp bilmeli; bunlara uygun bir sanatı ya da mesleği ona öğretmelidir. Öğretmen, dindar, dürüst, bilgili, insaflı, temiz, kibar olmalı; çocuklarla sürekli ilgilenmeli, onları yalnız bırakmamalıdır. O; "çocuğa karşı, ne onun küstahlık yapabileceği kadar yumuşak; ne de korkup soru sormayacağı kadar sert davranmalıdır. Öğretmen, meslek ve iş eğitiminde, gereken ortamlarda öğrencinin çabuk öğrenmesini ve davranışın kalıcılığını sağlamak için araç gereç (eğitim teknolojilerini) kullanmalıdır" görüşünü savunur. Genç, öğrendiği meslek, ya da işle yaşamını kazanmaya başlayınca, babası onu iyi bir eşle evlendirip, artık evinden ayırmalıdır; çünkü bu, onun kendine güvenini sağlar.

İbni Sina'ya Göre Eğitim ve Öğretim: Eğitim, kadın, erkek herkes içindir. Eğitim işini anne, baba yani aile yüklenmelidir. Çocuklar, oyunla eğitilmelidir; çünkü oyun çocuğun doğal bir etkinliğidir. İbni Sina'ya göre eğitim ve öğretimin altı türü vardır (Akyüz, 1997, ss.21-27):

- **Düşünsel (Zihnî) öğretim:** Bu tür öğretimde, öğretmen genel bir konuyu, yaşamdan örnekler vererek açıklar. Söz gelişi kışın suyun donunca, kabını parçalayacağını belirterek nedenlerini ortaya koyar.
- **İş içinde (Sınaî) öğretim:** Öğretmen testere, rende, burgu gibi araç gereç kullanmayı ve bir iş yapmayı öğretir.
- **Ezberle (Telkinî) öğretim:** Öğretmen, şiirleri, otların adlarını vb. tekrar ettirerek öğretir.
- **Öğüt (Tedibî) öğretim:** Öğretmen öğüt vererek, bazı değerleri öğretir.
- **Taklitte öğretim:** Öğretmenin söylediklerinin, yapıp ettiklerinin öğrencilerce hemen yapılması, gösterilmesidir.
- **Nasihatle (Tenbihî) öğretim:** Öğrenciye, çevresinde karşılaştığı olayların nedenlerinin öğretilmesidir. Söz gelişi, cisimlerin yerçekimi nedeniyle düşmesi, yağmur yağması, yıldızların parlaması gibi olguların öğretilmesinde nasihatle öğretim kullanılmalıdır.

İbni Sina'nın eğitime ilişkin görüşlerini bu günün çağdaş eğitim anlayışını dikkate alarak irdeleyiniz.

SIRA SİZDE

Gazzali (Haccetül İslâm, 1058 - 1111): Gazzali'ye göre tüm evrenin yaratıcısı Allah'tır. Evren O'nun tarafından yoktan var edilmiştir. Gazzali'ye göre, evreni Allah, kendi hür iradesiyle yaratmıştır. Evren (âlem) ezeli ve ebedî (sonsuz) değildir. Ebedî, ezeli, mutlak irade ve kudret sahibi Allah'tır. Başı ve sonu belli olan evrense, yok olacaktır.

Gazzali'ye göre, neden-sonuç bağlantısı zorunlu bir bağlantı değil, tersine alışkanlık bağlantısıdır. Doğa kanunları, Allah'ın eylemleridir. Yani bunlar Allah'ın koyduğu kanunlardır; çünkü evrendeki düzeni yaratan, koyan ve sürdüren Allah'tır. Öyleyse Allah, bu düzeni, kanunları her an değiştirebilir. Nitekim insanlara, peygambere yaptırdığı mucizelerle, bu düzeni değiştirebileceğini göstermiştir.

Duyu ve akılla gerçeğe ulaşamaz; çünkü bunlarla elde edilen bilginin yanlış olduğu çoğu zaman görülmüştür. Doğru bilgi, ancak ve yalnız kalple elde edilebilir; çünkü akıl yanılabılır, fakat iman yanılmaz. Bu da sezgiyle sağlanır. Kişinin kalp gözü açıksa, gerçek aydınlığa, doğruya kavuşur. Aydınlığa, gerçeğe kalp gözüyle, sezgiyle ulaşılır; fakat onunla bir olunamaz. Yani Allah'a ulaşılabilir, fakat Allah olunamaz.

Gazzali'nin Ahlak Anlayışı: Gazzali'ye göre, ahlaklı insan, kesin bilgiye sahip olandır; çünkü kesin bilgi, hakiki ahlaklıdır. Bu tür ahlak anlayışında, makamdan, maldan, paradan, puldan vb. özelliklerden yani insanı yüksek amaçlardan alı koyan tüm dünyevî (maddi) özelliklerden kaçmak gerekir.

Gazzali'nin Eğitim Anlayışı: Gazzali insanın, hem bu, hem de öteki dünya için yetiştirilmesini istediğinden öğrencilere tıp, matematik, dinî bilgilerle; mesleki beceriler kazandırılmasının fakat din ve şeriata aykırı felsefe gibi derslerin okutulmasının gerektiği görüşündedir. Öğretmen sınıfta, ezber, tekrar, tartışma, dikkatli ve ayrıntılı tartışmayı kullanmalıdır; fakat bunların içinde tartışma ve düşünme önemlidir. "İki harfi anlamak, iki satır ezberlemekten iyidir. Bir saatlik tartışma, bir aylık tekrar değerindedir." önermeleriyle tartışma ve düşünmenin daha tutarlı olduğunu savunur.

Şekil 10.3

Gazzali (Haccetül İslâm, 1058 - 1111)

Şekil 10.4

İbni Rüşd (Averrhoes, 1126 - 1198)

İbni Rüşd'e göre kadınlar devlet yaşamında görev almalıdır; çünkü bu mutluluk ve gönenç için gereklidir.

Gazali'ye Göre Öğretmen: Öğretmen, çocuklara kendi çocukları gibi davranmalı; öğüt vermeli; kötü davranışları onları uyarmalıdır. Örnek insan olmalı, peygamber gibi davranmalıdır. Öğrencinin iyi hareketleri övülmeli, kötü davranışları olunca uyarılmalı; tekrar ederse, gizlice azarlanmalıdır. Son çare olarak dayağı önerir. Çocuğun geçmişte yaptığı hatalar, onun yüzüne her zaman vurulmamalıdır (İslâm Ansiklopedisi, 1962, ss.976-977; Ana Britannica, 1988, ss.319-320; Ülken, 1957, s.45 ve s.70; Gazzali, 1980, ss.11-45).

İbni Rüşd (Averrhoes, 1126 - 1198): İbni Rüşd'te Fârâbî ve İbni Sina gibi Eflatun, Aristo ve Yeni Eflatuncuların görüşleriyle İslâmiyet'i sentezlemeye çalışmıştır. Arke (töz), Allah'tır. Allah, ilk hareket ettiricidir. Evren, sürekli bir değişme ve oluşum halindedir. Evren, zorunludur; olası değildir. Onun tözü (cevheri), madde ve biçimden oluşmuştur. Evren, öncesiz ve sonrasız bir birliktir. Ona yokluk, hiçlik vb. özellikler yüklenemez.

Aristo mantığını benimser. Bütün insanların akı, ilk akıldan çıktığı için bir birlik içindedir. Bu akıl ebedîdir. Tek tek insanların akı ise, ölümlüdür. Kur'ân'ın bir görünüş (zahiri), bir de gizil (batinî) anlamı vardır. Sıradan insanlar, görünüşteki anlamını, bilginler ve filozoflar her ikisini de anlarlar.

İbni Rüşd de Eflatun gibi devleti filozof, bilge ve yaşlıların yönetmesini savunur. Devlet, insanları mutluluğa götürmeli, onlara erdemleri öğretmelidir. Kesinlikle insanlara eziyet, işkence, edilmemeli, birlik, kardeşlik, adalet sağlanmalıdır. Toplum, organik bir bütündür. Bu nedenden dolayı, toplum yaşamına kadınlar da katılmalıdır; çünkü kadınlarla erkekler eşit haklara sahiptirler. Kadınlar iradelerini hür olarak kullanmalı, düşüncelerini açıklamalı, bilgin, fakih, kadı olmalı; çalışma yaşamına katılmalıdırlar; eğer böyle olmazsa, devlet hem ekonomik, hem de politik açıdan zayıf düşer ve yıkılır (İslâm Ansiklopedisi, 1962, s.12, s.76 ve s.81; Ana Britannica, 1988, ss.437-438; İzmirli, 1938, s.26 ve s.40; Ülken, 1957, ss.48-70).

SELÇUKLULAR VE OSMANLILARDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE

İlk Selçuklu medresesi 1040 yılında Nişabur'da, Osmanlılarda ise 1330 yılında İz-nik'te kurulmuştur. İlkokullar; dar-ül talim, mektep, mektephane, dar-ül ilim, süb-yan, mahalle mektebi vb. adlarla açılmıştır. Her mahalle ve köyde bu okullar vardır. Bu okullarda; Kur'ân okuma, namaz kılma ve İslâm'ın kuralları öğretilmektedir. Kur'ân ezbere okutulmasına karşın, anlamı çoğu kez bilinmemektedir. (Akyüz, 1997, s.71 s.215). Ayrıca hem Selçuklularda, hem de Osmanlılarda şehzadele-rin eğitimi için özel kurumlar oluşturulmuştur. Selçuklularda atabeylik, Osmanlılar-da ise lalalık bu kurumlara verilen isimlerdir.

Medreselerde dersler; İslâm hukuku (fıkıh), Tanrının varlığı ve birliği bilgisi (kelâm), konuşma (belâgat), sözcükler ve dilbilgisi (mani), geometri (hesap, hendese), astronomi (heyet), felsefe (ilm-i hikmet), tarih, coğrafya, morfoloji, dilbilgi-si (sarf), cümle yapısı (nahiv), hadis ve mantık (Akyüz, 1985, ss.59-61). Bu ders-ler 16. yüzyılın sonuna dek okutulmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda ise, ağırlık İslâmî bilimlere yani fıkıh, kelâm, belâgat, hadis derslerine verilmiştir. Hesap, geometri, astronomi, felsefe, tarih ve coğrafya gibi dersler ya programlardan çıkarılmış, ya da gereği gibi işlenmemiştir.

Yenileşme, Tanzimat ve Mutlakıyet dönemlerinde ilkokullarda dersler; alfabe (elifba), Kur'ân okuma (Kur'ân, tecvid), din bilgisi (ilm-i hal), ahlak, Osmanlıca dil-bilgisi (sarf-ı Osmanî), imlâ, okuma (kıraat), Osmanlı tarihi, Osmanlı coğrafyası, hesap, güzel yazı, Kur'ân'ın 30 cüzü (ecza-yı şerife) dır. Mühendis okulunda ise (Mühendishane-i Berri-i Hümayûn), din (ilmihal), Arapça, hesap, geometri, cebir, resim, coğrafya, Fransızca, felsefe, düzlem, trigonometri, integral, mekanik, koni hesapları, ateş talimi, lağım vb. dersler vardır (Akyüz, 1997, s.125).

19. yüzyılın son döneminde rüştiye (ortaokul) ve idadilerde (liselerde) okutulan Kur'ân, Türkçe, edebiyat ve ahlak, resmî yazışma (kitabet-i resmiye), Arapça, Farsça, hukuka giriş (kavânin), hesap, muhasebe (usul-i defter), cebir, geometri, trigonometri, kozmografya, makine, kimya, biyoloji (mevalid), coğrafya, tarih, ekonomi (ilm-i servet), sağlık, güzel yazı, resim ve azınlıkların dilleri (elsine) temel derslerdir (Akyüz 1985, s.215).

Üniversite (darülfünun) ilâhiyat, edebiyat ve fen bölümü olarak 1900 yılında tekrar açılmıştır. İlahiyat bölümünde; tefsir, hadis, usul-i hadis, fıkıh, usul-i fıkıh, ilm-i kelâm ve İslâm tarihi; edebiyat bölümünde; Osmanlı edebiyatı, Arap, Fars ve Fransız edebiyatı, Osmanlı tarihi, dünya tarihi, eski eserler, psikoloji, ahlak, felsefe ve mantık; fen bölümünde; cebir, geometri, olasılık, biyoloji, meteoroloji, kimya, zooloji, anatomi dersleri vardır (Unat, 1964, s.53; Ergin, 1977, s.1209; Akyüz, 1997, s.214).

Türk ve Osmanlı Eğitim Sistemi, Türk örfü ve İslâmî temellere dayanmaktadır. Belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için genelde eğitim durumlarında öğretmen merkezdedir. Bu duruma; “Bilginler, peygamberin varisleridir; onları sayan Allah ve peygamberi saymış olur. Bilginlere itaat ediniz; çünkü onlar dünya ve ahretin kandilidir.” hadisleri ve “Türk örfündeki değerler” etki etmiştir. Bunların bir sonucu olarak, öğretmenin söylediği, kitapların yazdıkları, İslâm bilginlerinin ileri sürdükleri kesin doğrudur. Öğrenci bunlar üzerinde tartışmamalı, ezberleyip aynen söylemelidir.

Kuram ve uygulama arasında birlik sağlanması düşüncesi hâkimdir. Bunun için medrese ve ilkokullarda teke tek bir eğitim işe koşulmaktadır. Öğrenci, kendisine verileni hazırlar, onu öğretmen karşısında yapıp gösterir, ya da okuyup ezberden aynen söyler. Yanlışlar ve eksikler anında düzeltilir. Ayrıca medrese öğrencileri, “kutsal aylarda” köylere, kasabalara gönderilir; uygulama yapmaları sağlanırdı.

Kalıcılığı sağlamak için, eğitim ortamında tekrara sıkça yer verilmekteydi. Ayrıca “Her erkek çocuk, ailesini geçindirecek bir iş ya da meslek sahibi olmalıdır.” görüşü tüm Türk-İslâm düşünürlerince savunulmaktaydı. Bu dönemde iş ve meslek sahibi olma, genelde “yaygın eğitimle” sağlanmaktaydı. Bunun için erkek çocuk bir ustanın yanına, iş ve meslek sahibi olmak için verilirdi. Bu tür eğitimde ise, gözlem, sinama-yanılma ve ustanın yönetiminde, gözetiminde yapma gibi etkinlikler işe koşulmaktaydı.

“Öğrencinin yeteneği, ilgisi saptanmalı ve buna göre bir eğitim işe koşulmalıdır.” görüşü Hüseyinoğlu Ali, Sadi, Kâtip Çelebi tarafından savunulmuştur. Bu görüş, Enderun’a, daha sonra da askerî okullara, mülkiyeye, darülfünuna vb. öğrenci seçilirken kullanılmıştır. Ayrıca, Hüseyinoğlu Ali “Bir ders, ya da konu tam öğretilmeden ötekine geçilmemeli, öğrenciye karşı sabırlı ve sevecen davranmalı, her öğrenciye uygun öğrenme ve öğretme yöntemi kullanılmalıdır.” görüşlerini ileri sürmüştür.

İkinci Meşrutiyet döneminde Ahmet Tevfik, İsmail Mahir, Ethem Nejat ve Şemsettin Sami “köylünün eğitilmesini” gereğini ortaya koymuşlardır. “Bunun için uygun yerlere köyün sorunlarını giderecek, köylülerin modern tarım ve hayvancılık yapmalarını sağlayacak okullar kurulması gereğine işaret etmiştir. Bu okullardan yetişenler; geldikleri köylere öğretmen olarak tekrar yollanmalı ve bu yolla köylü yetiştirilmelidir.” görüşlerini savunurlar.

Anlamalı öğrenmeyi sağlamak için “Sokratik Tartışma” tekniği kullanılması, öğrencinin soru sorması ve yanıtlamasının sağlanması savunulmuş; çünkü anlayarak öğrenmenin, ezberden daha kalıcı olduğu düşünülmüştür. Araç gereç kullanılması önemsenmiş, öğrencilerin oyun oynamasına, araştırma-inceleme yapmalarına izin verilmesi ön plana çıkarılmıştır. Doğru yanıtlayanların ödüllendirilmesi, çocuklara şefkatle yaklaşılması, öğretmenin adil, bilge, sevecen, fakat otoriter, İslâmî bilgi ve becerilerle donanık, iyi ve güzel huylu, hoşgörülü olma gibi özelliklere sahip olması ön plana çıkarılmıştır. Öğrenciye kademeli yaklaşılmalı, okul bir cennete çevrilmeli görüşü temel idealler arasında yer almıştır. Ancak Selim Sabit hariç; diğer tüm Türk-İslâm düşünürleri “Öğrenciye dayak atılmalıdır.” görüşündedirler. Gerektiği zaman, öğrenci tüm nasihat ve uyarılara karşın, yanlış ve tutarsız davranışı göstermede ısrar ediyorsa, öğretmen tarafından dövülmelidir. Bu görüş tüm eğitim sisteminde genellikle kabul görmüştür.

Sınama durumlarında genelde ezbere dayalı sorular hakim olmuş; iş ve meslek eğitiminde ise, öğrencinin bizzat mesleğin gereklerini yapıp göstermesi yeni bir ürün ortaya koyması önemsenmiştir. Öğrencilerin görmediği ve derste işlenmeyen konulardan soru sorulamamalıdır ilkesi de kabul gören ilkeler arasındadır.

Tüm bu değişik görüşlerin savunulduğu Türk-Osmanlı Eğitim Sisteminde, 16. yüzyılın ikinci yarısına dek bilim, araştırma, inceleme, gözlem, anlayarak öğrenme, tartışma, kuram ve uygulamayı birlikte götürme genelde medreselerde işe koşulmuştur. Müderris ve öğretmenler bilge, adil, otoriter, iyi ve güzel huylu, İslâmî değerlerle donanık, görevine düşkün vb. özellikleri taşıyan kişiler olarak görülmektedir. Oysa, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren medreseler bozulmuş, özellikle de 17, 18, 19. yüzyıllarda “Skolastik Düşünce” eğitim sistemine egemen olmuştur. Cahil, alanını dahi bilmeyen, bilim ve teknikten habersiz kişiler müderris ve öğretmen olmuş; kitapların yazdıkları, İslâm bilginlerinin söyledikleri yüzde yüz doğru kabul edilmiştir. Bu yüzyıllarda medreselerden yetişenler genellikle her türlü bilimsel ve teknik gelişmeyi kâfirlik, bunları benimseyip savunan ve uygulayanları da din düşmanı kabul etmişlerdir. Tüm bunların yanı sıra ekonomik, politik ve toplumsal nedenlerin bir sonucu olarak Kur’ân ezberleyen, bağnaz, bilim ve teknikten habersiz, her türlü gelişme ve yenileşmeye karşı, çekingen, yaratıcı olmayan, körü körüne otoriteye bağlı, tutarlı değerlerden yoksun, aşağılık duygusu içinde bocalayan, her şeyi Allah’tan bekleyen vb. özelliklerle donanık kişiler yetişmiştir.

Diğer yandan, özellikle de Tanzimat Fermanı’ndan sonra, Batı eğitim (Fransız, İngiliz, Alman) sistemi benimsenmeye başlanmış, fakat bu anlayışla eğitim yapan okullardan az sayıda insan yetişmiştir. Devletin kurtarılması ve tekrar eski gücüne ulaşması için, Mehmet Akif gibi düşünenler; Batıdan bilim ve teknolojiyi almayı, fakat İslâmî değerlere dönmeyi; Tevfik Fikret gibi olanlar, tümüyle Batılılaşmayı; Ziya Gökalp gibiler ise Batılılaşmak, İslâmlaşmak ve Türkleşmeyi ileri sürmüşlerdir. Bu çeşitli görüşlerin hiçbirisi, bu dönemde uygulanamamıştır (Akyüz 1997, s.287, s.403; Gökalp, 1966, s.5, s.125; Ülken, 1966, s.605, s.713).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine ilişkin eğitimin dayandığı felsefenin özelliklerinden bazıları şu biçimde sıralanabilir (Topses, 1982):

- Eğitim daha çok kimi bürokratik seçkinler tarafından önemi anlaşılmış, ancak kitlesel bir nitelik kazanmamış bir süreçtir. 1876 tarihli Osmanlı anayasasının (Kanun-i Esasi) 15., 16., 110. ve 114. maddeleri eğitim ve öğretime yer vermesine ve devletin eğitim yükümlüğünü kabul etmesine karşın, kitlesel bir eğitimi gerçekleştirmeye yönelik bir birbiriyle tutarlı bir yapı, sistem ve eğitim felsefesi yaklaşımı geliştirilememiştir.
- Eğitim felsefesine ilişkin görüşler kimi bürokratik seçkinler ve aydınlar tarafından ortaya atılmış, ancak devletin benimsediği belirgin bir eğitim felsefesi yoktur.
- Tanzimat, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet ideolojilerinin getirdiği yeni devlet felsefesi ve öngördüğü eğitim etkinlikleri merkezi yönetimce üstten zorlanarak kabul ettirilmeye çalışılırken, sosyal ve ekonomik yapıdan kaynaklanan değerler, inançlar ve normlar tepeden gelen değerlerle çatışmış ve daha da önemlisi kitlelere ulaşamamıştır.
- Osmanlı Türk toplumunda çeşitli süreçler sonrasında ortaya çıkan düşün akımları, söz gelimi İslamcılık, Batıcılık, Ulusçuluk, Türkçülük, Yeni Osmanlılık, Tanzimatçılık ve Batıdan ithal edilen Olguculuk (pozitivistim), Kurumsalcılık, Materyalizm (maddecilik), Yarırcılık (pragmatizm), Varoluşçuk (eksistansyalazim) eğitim sistemine yansırken toplumsal yapının temellerine yabancılaşmış, toplumun sosyal ve kültürel yapısıyla uyum sağlamış, tek tek ideolojik duruşlar olarak yüzeysel kalmıştır.
- Vatandaş kimliği henüz benimsenmediğinden daha çok ümmet kültürüne dayalı birey yetiştirmek eğitimin genel niteliklerinden biri olmuştur.

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNİN DAYANDIĞI FELSEFE

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde eğitim sisteminde birbirleriyle çelişen değişik okul sistemleri vardır. Bu okul sistemleri; tekke ve mahalle mekteplerinde sürdürülen geleneksel eğitim, lonca ve mesleki teşkilatlarda yapılan iş ve meslek eğitimi, batı etkisiyle açılan okullarda ve azınlık okullarında sürdürülen eğitimi içermektedir.

Cumhuriyet dönemindeki eğitim felsefesi, Kemalizm ekseninde cumhuriyet ideolojisi çizgisinde, eğitim sisteminin ve eğitim felsefesinin birleştirilip kuram ve uygulama alanında yapılan çalışmalarının temelini oluşturur (Topses, 1982).

1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) yasasıyla tüm farklı okul sistemleri ortadan kaldırılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı tek tip okul sistemi kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî ideolojisine göre millî eğitimin hedefleri, okul sistemleri, dersler ve içerik yeniden düzenlenmiş ve bu düzenlemeler yapılırken Türkiye'ye Dewey, Künhe, Albert Malche ve Ömer Buyse gibi yabancı uzmanlar çağırılmış, eğitim sistemine ilişkin görüşleri alınmıştır.

Bu dönemin eğitim anlayışına, Osmanlı dönemi düşünürleri, Atatürk, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç ve Rüşti Uzel gibi pek çok kişinin katkıları olmuştur. Türk toplumunun ekonomik, politik ve sosyal yapısı, Batı dünyasının etkisi, bilim ve teknikteki gelişmeler, yabancı uzmanların görüşleri Cumhuriyet dönemindeki eğitim anlayışını etkilemiş ve geliştirmiştir.

Özellikle Atatürk'ün; “Eğitim; millî, bilime dayalı, işe yarar ve üretici, yeni kuşakların fazilet, düzen, disiplin duygularını geliştirici, toplumu cehaletten kurtarıcı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltici, yeteneklerini ortaya çıkarıcı ve geliştirici nitelikte olmalıdır.” görüşü eğitim anlayışının temel noktalarını ortaya koymuş ve sistemin buna göre düzenlenmesini sağlamıştır.

Ulusal eğitim sisteminin kurulmasında Mustafa Kemal'in felsefe ve eğitime ilişkin görüşleri eğitim sisteminin üzerine kurulduğu felsefeyi etkileyen önemli değişkenler arasında yer alır. Tezcan'ın (1992) Bozdağ'dan (1988) aktardıkları dikkate alındığında Mustafa Kemal'in tüm yaşam alanlarında felsefeyi yaşamın merkezine yerleştirdiği görülmektedir. Ona göre *“Felsefe, evren karşısında insanın akılcı davranışlarıdır. Bu yüzden felsefe bilmeyen insan edebiyatçı da politikacı da olamaz. Felsefe bilmeyen asker belki bir savaş kazanır ama savaşı anlayamaz.”* Atatürk felsefi açıdan olgucu (pozitivist), işlevselci (foksiyonalist), yararçı (pragmatist), insancıl (hümanist) gerçekçi (realist) ve akılcı (rasyonalist) olarak nitelenmektedir. Bu nedenle felsefi tutumda tüm bu akımları bütünlendiren ve eyleme dönüştüren bir yaklaşımı benimsemiştir. Örneğin, Mustafa Kemal'in *“...Bir taraftan cehaletin giderilmesiyle uğraşırken bir taraftan da çocuklarımızı toplumsal ve ekonomik yaşamlarında verimli, başarılı kılabilmek için gerekli olan bilgi ve becerileri iş içinde iş aracılığıyla vermek eğitim yönetimimizin temelini oluşturmaktadır.”* sözleri benimsediği yararçı felsefeye yönelik vurguyu ortaya koymaktadır (Tezcan, 1992). Bunun yanı sıra belirlediği ilkeleri, eğitimi ve öğretmenleri ulusal kalkınmanın merkezine yerleştirmesi, ülkedeki tüm kesimlere eğitim hizmeti götürme çabalarına ilişkin sözleri ve eylemleri eğitimde olgucu, insancıl ve akılcı eğitim felsefelerini işe koşmaya yönelik çabalarının bir göstergesidir.

Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesine damgasını vuran önemli uygulamalardan birisi de Köy Enstitüleri'dir. “İş için iş içinde eğitim” ilkesini gerçekleştirmek üzere 1940'lardan itibaren ülke genelinde köy enstitüleri kurulmuştur.

Köy Enstitüleri: Köy enstitüleri düşüncesi Türk eğitim tarihinde yeni değildir. Köyün eğitim yoluyla kalkınmasına ilişkin çeşitli görüşleri Ahmet Tevfik, İsmail Mahir Efendi, Ethem Nejat, Mustafa Şekip, Sabri Cemil, M. Şemsettin Günaltay ile ri sürmüşlerdir (Akyüz, 1997, ss.274-278). Köylünün eğitilmesi Çekoslovakya, İsveç, Danimarka, Almanya ve İsveç'te 18. ve 19. yüzyıllarda gündeme gelmiş ve uygulamaya konmuştur. Köy Enstitüleri'nin mimarlarından İsmail Hakkı Tonguç Almanya'da eğitim görmüş, Leibzig İş Eğitimi Semineri'ne katılmış, “iş eğitimi” üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu arada Elişleri Rehberi (1927), Resim-elışleri ve Sanat Eğitimi (1932) derlemesi, Kerschensteiner'den çevirdiği ‘Öğretmenin Ruh ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi’ adlı yapıtlarıyla Tonguç görüşlerini olgunlaştırmıştır. Ayrıca Pestalozzi ve J. Dewey' yi de inceleyen Tonguç; ‘Muhtıra’, ‘Köyde Eğitim’, ‘Canlandırılacak Köy’ ve ‘İlköğretim Kavramı’ adlı yapıtlarıyla bir senteze gitmiş; kendi eğitim anlayışını oluşturup uygulamıştır.

Köy Enstitüleri ve Sosyo-Ekonomik Kalkınma: 1930'lu yıllarda Türkiye nüfusunun %80'i köylerde yaşamaktadır. Köylerin büyük bir çoğunluğunda su, yol, elektrik, sağlık ocağı, okul yoktur. İlkel bir yaşam vardır, yokluk, hastalık kol gezmektedir. Toplumsal bir kalkınma için bu durumun değiştirilmesi gerekmektedir. Çağdaş bir tarım, hayvancılık, sağlıklı bir yaşam ancak eğitimle gerçekleşebilir düşüncesi baskındır. Bu nedenden dolayı, Türkiye'nin kalkınmasına köyden başlanmalı, köyler her yönüyle ele alınıp geliştirilmeliydi: "Eğitim toplum hayatından kopuk olursa, yani hayatın kendisi değil de bazı pedagogların ileri sürdüğü gibi, hayata hazırlık olarak programlınırsa, günün birinde kendi yaşamsal durumunu anlamaktan aciz kalabilirdi." İşte tüm bu gerekçelerden dolayı "iş için iş içinde eğitim" ilkesi temel alınarak, 1940'lardan başlayarak dört eğitim ve kalkınma bölgesine ayrılan Anadolu'nun her kesiminde bir enstitü kurulmasına hemen başlandı. Edirne'den Kars'a, Trabzon'dan Antalya'ya, Malatya'dan Kastamonu'ya uzanan bölgelerin içindeki o ıssız köylerde, geniş topraklar üstünde, parasız yatılı, kızlı erkekli, bin öğrenci alacak genişlikte 20 enstitü harıl harıl çalışmaya başlamıştı. Enstitü öğrencileri ve öğretmenleri yalnız kendi enstitülerini kurmakla kalmadılar. Ülkenin dört bucağına serpilmiş kardeş enstitülere, köy okullarının kuruluşuna da emeklerini kattılar.

Köy Enstitülerinde Eğitim Öğretimin Niteliği: Ortaya koyduğu alternatif eğitim paradigmasıyla Köy Enstitüleri Türk eğitim felsefesinde özgün bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Köy enstitülerinin alternatif eğitim paradigmasının altını çizen niteliklerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

- *Eğitim ve öğretimin konularının günlük yaşamla bağlantılı olarak iş içinde öğrenilmesi:* Enstitülerde, öncelikle çadır hayatından başlanmış daha sonra yeni binalar kurulmuş; fizik, kimya, aritmetik ve geometri dersleri öğretilirken aynı zamanda toprağı ekip biçmeye, hayvan beslemeye de yer verilmiştir. Öğretmenler, öğrencilere yurdun tarihsel değerlerini tanıtmaya, onları yurt gezilerine çıkarmaya, öğrencileri yazılı metin üzerinde çalıştırma, derste harita, resim ve çeşitli araçlardan yararlanma, yazılı inceleme yapmaya hazırlama gibi yöntemleri benimsemiş ve uygulamıştır.
- *Felsefe, sanat ve müzik öğretiminin eğitim sürecinin bütünleşik öğeleri olması:* Felsefe, sanat, müzik, bilim, teknik; hayattan korkmayanlarla, onları seven, kayıtsız şartsız bir tutkuyla bağlanabilen insanlarla yaratılır. "Onun için bu olanakları içinde saklayan halka dönmek ve halktan güç ve esin almak." fikri egemendir. Her enstitüde başta radyo olmak üzere, gramofon, mandolin, davul, zurna, kaval gibi müzik aletlerinin bulunması şarttır. Ayrıca enstitülerde, tiyatro oyunları seçilirken dikkat etmeli, çocukların en çok hoşlandıkları şeyleri seçerek programa alma yolu tutulmalıydı. Köylerde yaşamakta olan ulusal oyunları öğrenciler iyice öğrendikten sonra öteki enstitülerle iletişim yoluyla, orada oynanmakta olan oyunların öğretilmesi de sağlanmaktaydı.
- *İş içinde işbirlikli öğrenme yaşantısının temel olması:* Enstitülerin bütün işleri nöbetle öğretmen ve öğrenci tarafından görülmektedir. Bu kurumlarda çamaşır yıkama, hasta bakma gibi birkaç iş dışındaki hizmetler için öteki okullarda olduğu gibi hademe kullanılmaz. Herkes kendi işini geniş ölçüde kendi görür, topluluğu ilgilendiren bütün işler, nöbetçi öğretmenler ve öğrenciler tarafından gerçekleştirilip yönetilirdi.

- *Entelektüel insan, entelektüel öğretmen yetiştirmenin esas olması:* Aydınları serbest okuma alışkanlığı kazanmayan toplumlarda, düşündüğünü yazan ve açıklayan pek az insan olur. Böyle insanların kıt olduğu yerlerde, fikir hayatı canlanamaz. Toplumun en önemli işleri, kanılarını saklayan, esen rüzgâra göre fikir değiştiren kişilerin elinde kalır. Bu gibiler asla ilke adamı olamazlar, günlük politik havaya göre yön değiştirirler. Öğretmenlik mesleği fikirsiz, ilkesiz insanlarla güçlenemez. Hayatın isteklerine göre eğitilmemiş bireylerde oluşan bir toplum, çeşitli sosyal bunalımlara, şiddetli sarsıntılara uğramakta ve kolayca çöküverecek bir duruma gelmektedir. Bu nedenle bütün zorlukları göze alarak eğitilimi bilişsel esaslara göre öğrenmek, ilgililer için ulusal bir görevdir. Köy, işten kaçan, nefret eden, edilgen öğretmen değil, işi seven, ona sarılan, canlı ve hareketli öğretmenler ister. Yeni öğretmenler, çocukları iş içinde yoğura yoğura, bireyleri mutluluk denizinde yüzen bir vatan yaratmalıdır.
- *Demokratik yurttaş kimliğinin merkezde tanımlanması:* Demokrasinin gelişip tutunabilmesi her şeyden önce eşit haklara sahip ve çağımız uygarlığının gereklerine göre çalışabilen, görevi her şeyin üstünde tutan demokrat yurttaşların varlığına bağlıdır. Bir ülkede demokrasinin yerleşip kökleşmesinin birinci koşulu eğitim düzenini demokratikleştirmek, yeteneklere tüm eğitim yollarını açık tutmak, vatandaşlar arasında farklar yaratan seçkin eğitim sistemine son vermek, okulları hak ve adalet ilkelerine göre örgütlemektir. Eğitim ortamında doğrudan demokrasi kullanılmalı, herkes her işte görev ve sorumluluk almalıdır. Bu demokrasi için kaçınılmaz bir koşuldur. Öğrenci kesinlikle dövülmemelidir. Çağdaş, bilimsel bir eğitim verilmelidir. Öğrencinin kafası ve eli birlikte işlemelidir. Çok yönlü düşünen bireyler olmalıdır.
- *Öğrencilerin değerlendirilmesinin bir bütün olarak ele alınması:* Değerlendirmede öğrenci bir bütün olarak düşünülmeli ve yaptıkları, ortaya koydukları, arkadaşlarıyla geçimi, iletişim kurması, görev ve sorumluluk anlayışı, demokratik tutumu, ilgisi, güdülenmişliği göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Not bir silah olarak kullanılmamalıdır.

J. Dewey'nin "Köy enstitüleri hayalimdeki okullardır." diyerek savunduğu bu kurumlar, 1954'te amaçlarından saptırılarak klasik öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Böylece Türk Eğitim Sistemi çok büyük bir kayba uğramış; kalkınması büyük oranda engellenmiştir. Bizim vazgeçtiğimiz köy enstitüleri modelini, Hindistan, Endonezya, Malezya vb. devletler alıp uygulamışlardır. Bugün bile köy enstitülerinden çıkarılıp uygulanacak pek çok ders vardır.

Cumhuriyet döneminde eğitim sisteminde benimsenen felsefeye ilişkin sonuç olarak şunları söylemek olanaklıdır: Cumhuriyet dönemi Türk Eğitim Sistemi; pragmatik felsefeye ve onun eğitimde uzantısı olan ilerlemecilik akımına dayanmaktadır. Bu dönemdeki anayasalar, ve tüm hükümet programları ilerlemecilik eğitim akımının özelliklerini taşımaktadır. Anayasalar, yasalar ve hükümet programlarında ilerlemecilik akımını kuramsal olarak savunulurken, uygulamalar (köy enstitüleri hariç) bu doğrultuda gelişmemiştir. Genellikle her dereceli okulda ilerlemecilik değil, esasicilik ve daimicilik temele alınmış ve uygulanmıştır. Başka bir deyişle öğrenci değil öğretmen ve konular merkeze alınmış, bilimsel yöntemi kullanan, özgür ve esnek düşünen, demokratik, laik, sosyal adaletçi, sevgi ve saygı dolu insan

yerine; genellikle öğretmenin söylediklerini, kitapların yazdıklarını ezberleyen, bildiklerinin yüzde yüz doğru olduğunu savunan, çekingen, taklitçi, diktacı eğilimleri baskın, yaşamdan kopuk, skolâstik düşünce sistemine sahip, her şeyi başkasından ve devletten bekleyen, hazıra konan, doyumsuz ve sorumsuz, Batı ya da Doğu hayranı özelliklerine sahip ezik ya da şımarık kişiler yetiştirilmiştir. Ayrıca sistem kuramsal olarak her kişinin ilgi, yetenek ve istekleri doğrultusunda eğitilmesini savunurken, uygulamada bu özellikler genelde dikkate alınmamış, tersine eleyici bir yaklaşım işe koşulmuştur (Ertürk 1971, ss.18-65; Sönmez, 1994).

1950'lerden sonra Türk Eğitim Sistemi, her gelen yeni hükümetin programında, yeniden düzenleme çalışmaları kapsamında ele alınmış, ancak düzenlemeler daha çok diğer devletlerin eğitim sistemlerinin büyük ölçüde aynen alınıp uygulanmaya çalışılması biçiminde gerçekleştirilmiştir. Son dönemde ise, tüm okul programları yararcı felsefenin eğitimde uygulanışı olan yapılandırmacı, (yeniden oluşturmacı) anlayışa göre düzenlenmiş ve uygulamaya konmuştur. Böyle olmasına karşın okullardaki uygulamalarda ve öğretmenlerde esasici ve daimici anlayış baskındır; çünkü öğretmen, veli ve öğrenci eski davranışlarını örtük programla sürdürmektedirler. İlk ve ortaöğretimdeki uygulamalar yükseköğretimi de etkilemekte ve bu süreçte istendik davranışlarla donanık kişiler yetiştirmek zorlaşmaktadır.

Özet

İslamiyet öncesi Türk toplumundaki eğitimin dayandığı felsefeyi kavramak

Göçebe Türk toplumunda eğitim doğanın ve toplumun koşullarına göre yapılmaktaydı. Kadın erkek ayırımı yoktu. Gelenek, görenek ve özellikle de töre önemliydi. Toplum, göçebe olduğundan, yerleşik okul kurumu yoktu. Eğitim ortamı, gerçek yaşamdı. Sınama durumları yaşam içindeki gerçek durumlardı. İslamiyet öncesi Türk toplumunda eğitim, genellikle doğacılık (natüralizm) felsefesi akımına uygundu.

İslamiyet sonrası eğitimin dayandığı felsefeyi açıklamak

Türk toplumu, eski değerleriyle yani töresiyle, İslâmî değerleri sentezleyerek; aynı zamanda eski Grek, Latin kültürüyle de bu değerleri zenginleştirerek yeni kültürel değerlerini oluşturmuştur. Bu kültürel değerlerde baskın olan özellik, İslâmiyettir. Fârâbî, İbni Sina, Gazali ve İbni Rüşd gibi İslam düşünürleri düşünce ve dünya görüşleriyle içinde eğitiminde bulunduğu geniş bir yelpazeyi etkileyen farklı felsefi yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

Selçuklularda ve Osmanlılarda eğitimin dayandığı felsefeyi tanımlamak

Türk-Osmanlı eğitim sisteminde, 16. yüzyılın ikinci yarısına dek bilim, araştırma, inceleme, gözlem, anlayarak öğrenme, tartışma, kuram ve uygulamayı birlikte götürme genelde medreselerde işe koşulmuştur. Müderris ve öğretmenler bilge, adil, otoriter, iyi ve güzel huylu, İslâmî değerlerle donanık, görevine düşkün kişiler olarak görülmektedir. Oysa, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren medreseler bozulmuş, özellikle de 17, 18, 19. yüzyıllarda “Skolastik Düşünce” eğitim sisteminde egemen olmuştur.

Cumhuriyet dönemi eğitimin dayandığı felsefeyi kavramak

Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün eğitim anlayışı temele konmuştur. Bu eğitim anlayışında milliyetçilik, laiklik, aklilik, işe yararlık, bilimsellik, dünyevilik, kadın erkek herkesin eğitilmesi, karma bir eğitim, özgür yurttaş yetiştirme, cumhuriyetçilik gibi değerler eğitimin özünü oluşturmuştur. Bu anlayışa dayanarak köyün, giderek ülkenin kalkınmasını sağlamak için köy enstitüleri açılmış; fakat onlar da kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Köy enstitüleri Türk Eğitim dizgesine özgü bir eğitim uygulamasıdır. 1950’lerden sonra genellikle pragmatik felsefeye dayalı ilerlemeci ve yeniden yapılandırmacı eğitim akımları temele alınmış; fakat uygulamada esasicilik ve daimicilik sürdürülmüştür.

Kendimizi Sınayalım

1. Göçebe Türk toplumundaki eğitimde aşağıdakilerden hangisi **görülmez**?

- a. Kadın-erkek eşitliği
- b. Doğaya ve topluma uygunluk
- c. Savaş ve avcılık eğitimi
- d. Gelenek, görenek ve töre
- e. Resmi bir eğitim

2. Hangi Türk devleti **ilk kez** alfabeyi kullanmıştır?

- a. Hunlar
- b. Göktürkler
- c. Uygurlar
- d. Gazneliler
- e. Selçuklularda

3. Göçebe Türklerde eğitimin dayandığı **temel** özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Devlet
- b. Doğa
- c. Gelenek
- d. Görenek
- e. Töre

4. 'Kadın ve erkek eğitilmelidir ve devlette kadınlar da görev almalıdır' diyen İslam düşünürü aşağıdakilerden hangisidir?

- a. İbni Rüşt
- b. Fârâbî
- c. İbni Sina
- d. Gazali
- e. Burini

5. İslam düşünürleri, eğitimde **en çok** hangi filozofun etkisinde kalmışlardır?

- a. Eflatun
- b. Aristo
- c. Tales
- d. Heraklitos
- e. Empedoklels

6. Selçuklu ve Osmanlılarda eğitim genellikle hangi felsefenin etkisi altındadır?

- a. Realizm
- b. İdealizm
- c. Natüralizm
- d. Pragmatizm
- e. Materyalizm

7. Osmanlı eğitim ve devlet anlayışında skolâstik düşünce hangi yüzyıldan sonra baskın hale gelmeye başlamıştır?

- a. 14. yy
- b. 15. yy
- c. 16.yy
- d. 17.yy
- e. 18.yy

8. Osmanlılar **ilk kez** Batı tarzı eğitim veren hangi okulu açmıştır?

- a. Askerî okul
- b. İdadi
- c. Tıp
- d. Mülkiye
- e. Üniversite (Darülfünun)

9. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk'ün eğitim anlayışına uygun **değildir**?

- a. Laiklik
- b. Bilimsellik
- c. Aklilik
- d. Hayatilik
- e. Nakilcilik

10. Cumhuriyet döneminde kurulan köy enstitülerinin amaçları arasında aşağıdakilerden hangisi **yoktur**?

- a. Köyü ve ülkeyi kalkındırmak
- b. Özgür düşünme
- c. İş yapan insanlar yetiştirmek
- d. Partiye bağlı insanlar yetiştirmek
- e. Problem çözme

Okuma Parçası

Yönetime Katılıyoruz

Öğrenci başkanını ve iki yardımcısını genel oyla seçtik. Onlar da bir araya geldiler, kol başkanlarını, çalışma arkadaşlarını seçtiler. Tüzüklerini, aylık çalışma programlarını hazırladılar. Okul yönetimine verdiler. Bunlar onaydan çıktı, örgütümüz kuruldu. Bir gün, müdür M. Rauf İnan, öğrenci başkanını, iki yardımcısını öğretmenler toplantısına katılmaya çağırdı. Bu durumu bir öğretmen yadırgadı: “Öğrenci, öğrenciliğini bilmelidir. Öğretmenler toplantısında bunların işleri ne?” gibi sözler etti. Müdür bunu duymazlıktan geldi.

Toprağımızın krokisini çıkardık. 4000 dönümlük yeri ekin tarlası olarak ayırdık. Sebze ve meyve bahçesi olarak 300 dönüm yeter dedik. Hamidiye köyünün gerisindeki çıplak tepelere 40 dekarlık orman, 50 dönümlük üzüm bağı kondurmayı düşündük. Meyveli, meyvesiz dikilecek ağacın 100.000’in altında olmamasını kararlaştırdık. ... Çevremiz gün geçtikçe gençleşti, tazeleşti, güzelleşti ve zenginleşti. Yetiştirdiklerimizin sonunda, beslenmemiz de değişti. Yurdun çok yerlerinde ekmeğe karneyle yenmeye başlandığında biz tarlamızdan çıkan buğdaylarla bu sıkıntıyı görmedik. Üstelik başka enstitülere tonlarca buğday yardımı yaptık. Sebzelerimizden çevremiz halkını da bol bol yararlandırırdık. ... Biz okulu bitirip gittikten sonra çalışma planlarımızın tümüyle uygulandığını; sonuçtan çevre köylerin de etkilendiğini, onların da bizim gibi bağ diktiklerini, bahçe oluşturduklarını, topraklarını ormanlaştırmaya başladıklarını duyduk. Bizim ağaçların da planladığımız gibi 100.000’i aştığını sevinçle öğrendik. ...

İnönü’nün Savaştepe Köy Enstitüsü’ne yaptığı gezi sırasındaki kitap olayını duymayan kalmadı: Tuğla ocağına giderken, kümes nöbetçisi Hatice’yi görüyor. Çağırıp azık torbasında ne olduğunu soruyor. Peyniri, ekmeği ve köftesi olduğunu söylüyor. Başka ne var, açtırıyor torbayı. Millî Eğitim Bakanlığı’nın klasikler dizisinde yayımlanmış olan Sophokles’in Antigone kitabı çıkıyor. İnönü’nün gözleri yaşıyor, yanındaki Genel Kurmay Başkanı Abdurrahman Paşa’ya dönüp, “Paşam görüyorsunuz bu klasikler daha yeni çıktı. Ankara’da bile okunmuyor, ama benim çocuklarım Antigone okuyor. Köylümüz kentlimiz, erimiz generalimiz kumanyasına ne zaman kitabı da ekleyecek duruma gelirse, o gün Türkiye gerçekten kurtulmuş demektir.” diyor. Hatice ekliyor: “Efendim ben değil, tüm enstitü okuyor bu kitabı.” (Türkoğlu, 1997, s.251).

“Enstitünün ne demek olduğunu ne müdür, ne yardımcısı, ne de maarif müdürü hiçbiriniz anlamamışsınız. Cehennem gibi sıcak bir yerde, hem de bahçede ölçüp biçilecek, hesaplanacak birçok iş varken bile öğrenciyi bu bunalıcı yere sokmuşsunuz, matematik öğretiyorsunuz. Öğretmenler iş içinde ders yapmayı öğreninceye kadar kitleyin bu sınıfların kapısını!..” dedi. Tonguç cebinden şerit metresini çıkardı. Bahçe önce dönüm olarak ölçüldü. Bir dönümün köşelerine büyük taşlar konuldu. Sonra bir dönüm üstünde onar metrekaireler ve birer metrekaireler bulundu. Her fidanın dikileceği yere küçük taşlar konuldu. Kaç fidan dikilmesi gerektiği sayıldı. İpler gerilerek metrekaireler yapıldı, köşelerine kazık çakılıncaya kareler iyice ortaya çıktı, sayıldı. Bu çalışmalar yapılırken işe el sürmeyen öğrenci kalmadı... “Şimdi karatahtada bunların hesabını yaptırıp, ne kadar fidan dikileceğini, tarım öğretmenine bildirirsiniz.” dedi.

Kaynak: Türkoğlu’nun (1997, ss.257-258) Tonguç ve Köy Enstitüleri kitabından alınmıştır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız doğru değilse, “İslâmiyet Öncesi Türk Toplum Yapısı ve Eğitimin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
2. c	Yanıtınız doğru değilse, “İslâmiyet Öncesi Türk Toplum Yapısı ve Eğitimin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
3. d	Yanıtınız doğru değilse, “İslâmiyet Öncesi Türk Toplum Yapısı ve Eğitimin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
4. a	Yanıtınız doğru değilse, “İslamlıktan Sonraki Türk Toplumunda Eğitimin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
5. b	Yanıtınız doğru değilse, “İslamlıktan Sonraki Türk Toplumunda Eğitimin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
6. b	Yanıtınız doğru değilse, “Selçuklularda ve Osmanlılarda Eğitim ve Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
7. c	Yanıtınız doğru değilse, “Selçuklularda ve Osmanlılarda Eğitim ve Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
8. c	Yanıtınız doğru değilse, “Selçuklularda ve Osmanlılarda Eğitim ve Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
9. e	Yanıtınız doğru değilse, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.
10. d	Yanıtınız doğru değilse, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Dayandığı Felsefe” bölümünü gözden geçirin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İbni Sina'nın eğitime ilişkin görüşleri dikkate alındığında bu günün çağdaş eğitim sistemlerinin üzerine kurulduğu felsefelerle benzer özellikler gözlenebilir. Öğretimde bireysel farklar, kadın ve erkeklere ilişkin eğitimden fırsat eşitliğinin sağlanması, öğretmenin taşıması gereken erdemler, erken yaş dönemlerinde oyunla öğretimin ön planda yer alması ve uygulamalı eğitim İbni Sina'nın eğitim felsefesinin temel taşlarını oluşturan ve günümüz çağdaş eğitim felsefesinin ön plana çıkardığı temel öğelerdir.

Sıra Sizde 2

Osmanlılarda 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitim sisteminin üzerine kurulduğu felsefenin başarısız olmasının nedenlerinin başında eğitim sistemine tutucu görüşlerin hâkim olması gelir. Öğretmenlerin, erdemleri kişiler olması görüşünü benimseyen eğitim felsefesi anlayışı bozulur ve yerini “Skolastik Düşünce”yi benimseyen tutucu, yetersiz, bilim ve teknolojiyi reddeden kişilerin öğretmen olması genel kabul gören bir eğilim olarak ortaya çıkar. Tüm bunların yanı sıra özellikle Tanzimat Fermanı'ndan sonra Batı eğitim sistemini benimseyen okulların yetersiz kalması ve geleneksel eğitim sistemi içinde etkisizleşmesi de Osmanlı Eğitim Sisteminin üzerine kurulduğu felsefenin başarısız olmasını açıklayan temel değişkenler olarak belirtilebilir.

Sıra Sizde 3

1930'lu yıllarda ülke nüfusunun büyük çoğunlu köylerde yaşamasına karşın, eğitim öğretim açısından en sorunlu kesin yine köylerdi. Köy çocuklarının yine köylerinde öğretmen olmak üzere yetiştirilmesi köy enstitülerinin başarısının temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim programında demokratik yurttaş kimliğinin merkezde tanımlanması, “iş içinde iş için eğitim” ilkesinin benimsenmesi, eğitim öğretim konularının günlük yaşam pratikleriyle birleştirilmesi, entelektüel öğretmen yetiştirme ideali ve öğrencinin bir bütün olarak değerlendirilmesi köy enstitüsü uygulamasının başarısını açıklayan öğeler olarak tanımlanabilir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Adıvar, A. A. (1970). *Osmanlı Türklerinde ilim*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Akyüz, Y. (1997). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Kültür Yayınları No.1.
- Ana Britannica*. Çeşitli Ciltler ve Maddeler. İstanbul.
- Bozdağ, İ. (1988). *Atatürk'ün evrensel boyutları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1964). *Dede korkut kitabı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ertürk, S. (1971). *On yıl öncesine kıyasla öğretmen davranışları*. (Yayınlanmamış araştırma.). HÜMEF. Ankara.
- Fârâbî. (1956). *El Medinetü'l Fazıla*. (Çev. N. Danışman). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gazali, Ebu Hamit Muhammed. (1980). *Ey oğul*. (Çev. A. Serdaroğlu). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gökalp, Z. (1966). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gökyay, O. Ş. (1963). *Dede Korkut*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- İnan, M. R. (1973). *Bir üstün adam*. Ankara: Öğretmen Yayınları.
- İslam ansiklopedisi*. Çeşitli Ciltler ve İlgili Maddeler. İstanbul.
- İzmirli, İ. H. (1938). *İslam felsefesi dersleri*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ögel, B. (1979). *Türk kültürünün gelişme çağları*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- Sönmez, V. (1994). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1992). *Atatürk ve eğitim*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türker, M. (1956). *Üç tebaîüt bakımından din ve felsefe münasebetleri*. Ankara
- Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç ve enstitüleri*. İstanbul.
- Tonguç, İ. H. (1938). *Köyde eğitim*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- Tonguç, İ. H. (1946). *İlköğretim kavramı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Topses, G. (1982). *Eğitim felsefesi temel sorunları*. Ankara: Dayanışma Yayınları.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara.
- Ülken, H. Z. (1957). *İslam düşüncesi II. İslam felsefesi tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

İmajlar İçin Yararlanılan İnternet Adresleri

- Fârâbî** <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/kk/f/f8/Alfarabi.jpg> Erişim Tarihi: 26.06.2008
- İbn-i Sina** http://tr.wikipedia.org/wiki/Resim:Avicenna_Persian_Physician.jpg Erişim Tarihi: 26.06.2008
- Gazali** <http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A9p:Gazali.gif> Erişim Tarihi: 26.06.2008
- İbni Rüşd** <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/82/AverroesColor.jpg> Erişim Tarihi: 26.06.2008

Sözlük

A

Aksioloji: Değerler sorunu. Etik ve estetik değerlerle bir varlığın kendi huy, mizaç ve diğer değerlerle olan ilişkisini konu edinen felsefe dalı.

Aposteriori: Sonsal. Deneyden sonraki

Apriori: Önceki. Deneyden önceki.

Arke: Evrende hiçbir şey yokken var olduğu düşünülen, değişenlerin özünde değişmeden kalan, başlatan kök.

B

Bankacı eğitim: Paul Freire tarafından ileri sürülen eğitimi tasarruf yapmak için yatırıma, öğrencileri yatırım yapılan nesneye, öğretmenleri ise yatırımcılara benzettiği model.

Bilgi sorunu: Bakınız epistemoloji.

D

Daimicilik: idealist ve realist felsefeden etkilenen, insan doğası, gerçek, bilgi, erdem ve güzellik gibi evrenin değişmeyen görünümü üzerine odaklanan felsefe.

Değerler sorunu: Bakınız aksioloji.

E

Egzsistansiyalizm: Bakınız varoluşçuluk.

Epistemoloji: Bilgi teorisi. Bilginin köken ve niteliğini inceleyen felsefe dalı.

Esasicilik: Özcülük ve temelcilik. Realist felsefeden etkilenen, arkesi gerçek dünya olan ve eğitimde konu ve içeriklerin gerçek yaşamdan alınması yaklaşımını benimseyen felsefe.

F

Felsefe: 1. Bilgelik (hikmet) sevgisi. 2. Gerçeğin tümünü, madde ve yaşamla ilgili türlü belirtileri neden, ilke ve amaçlar bakımından inceleme amacı taşıyan düşünce etkinliği.

İ

İdealizm: İdealizm genel anlamda ülküyle belirlenmiş olan ve bu ülküye çıkar gütmekten bağlı kalan yaşam biçimi ve dünya görüşü.

İlerlemecilik: Gelişmecilik. Özünde pragmatik felsefeye dayanan ve arkesi değişme olan, değişim ve gelişim çalışmalarına odaklanan felsefe.

L

Liberalizm: Özgürlüğü birincil politik değer olarak gören, salt bir felsefi akım olmak çok daha geniş bir sosyo-ekonomik politik bir anlayış.

M

Mantık: Önergelerin tutarlığı ve çıkarımların geçerliliğini belirleyen kuralları konu edinen, akıl yürütme ve düşüncelerin doğrulanmasını konu edinen bilim.

Materyalizm: Maddecilik, özdekçilik. Her türlü gerçekliğin yalnızca nesnel (objektif) değil, ruhsal ve manevi olan gerçekliğin de özünü ve temelini maddede gören felsefe.

N

Naturalizm: Doğacılık. Realist felsefeden etkilenen ve her şeyin doğal olduğu, yani var olan her şeyin doğal dünyanın bir parçası olduğu görüşüne odaklanan felsefe.

O

Ontoloji: Varlık bilgisi, varlık sorunu ya da varlık felsefesi. Varlığın 'ne'liğini, kaynağını, özünü, niteliklerini ve kategorilerini ele alan felsefe dalı.

P

Paradigma: Dünya görüşü. Zihniyet. Sistemlerin üzerine kurulduğu düşünceler bütünü. Bakış açısı.

Perennializm: Bakınız daimicilik.

Politeknik eğitim: Diyalektik materyalist felsefeye dayanan, arkesi madde olan ve çok yönlü, boyutlu ve amaçlı teknik eğitim ve öğretimi benimseyen felsefe.

Postmodernizm: Modernizm sonrası ya da ötesi. Olumlu ya da olumsuz anlamda modernizmden farklılaşan tüm siyasal ve toplumsal değişimleri, düşünsel ve kuramsal ürünleri ve kültürel pratikleri kapsayan duruş.

Pozitivizm: Olguculuk. Fiziksel veya maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışı.

Pragmatizm: Yararcılık. Gerçeğin değiştiği, değerlerde görecelik, insan doğasının biyolojik ve sosyolojik nitelikte olduğu, yaşam tarzı olarak demokrasinin ve insan yönetiminde kritik zekânın önemli olduğu görüşlerine dayanan felsefi görüş.

Progressivism: Bakınız ilerlemecilik.

R

Realizm: Gerçekçilik. Gerçekliğin insan zihninden bağımsız olduğunun benimseyen, gerçekçi tavır savunan felsefi anlayış.

Retorik: uygulamaya geçirilemeyen güzel söz söyleme sanatı.

T

Töz: Bakınız arke.

V

Varlık Bilgisi: Bakınız ontoloji.

Varoluşçuluk: İnsanı merkeze alan, insanın yabancılaşmasına karşı özgürleşmesini amaç edinen bir felsefi akım

Y

Yararcılık: Bakınız yararcılık.

Yeniden oluşturmaçılık: Pragmatik felsefeye dayanan, arkesi değişme olan ve toplumun kültürel ve sosyolojik olarak yapılandırılmasına odaklanan yaklaşım.

Dizin

A

Akılcı düşünme 2, 4

Aksiyoloji 2, 5-7, 10, 12, 22, 24, 29, 31

B

Bankacı eğitim 77, 79

Bilgelik 2-4, 12, 97, 98

Bilgi 2-6, 8-13, 20-27, 29-38, 40-42, 50, 54-57, 59, 64-66, 74-76, 79-82, 84-88, 94, 97-100, 102, 104

Bilgi sorun 2, 5, 6, 12

Bilgi teorisi 6, 12, 22

Bilgibilim 6

Bilim 2-9, 11-13, 31, 33-39, 41, 42, 51, 53, 56-59, 62-64, 73, 81, 82, 97, 98, 100, 102-105, 108

D

Daimicilik 50, 54-56, 66, 94, 106, 108

Düşünme biçimleri 2, 8

E

Eğitim felsefesi 1-3, 5, 10, 11, 21, 30, 32, 37, 49, 50-54, 63, 66, 71, 73, 93, 95, 96, 103-105

Eğitim felsefesi akımları 49, 54, 66

Eğitsel işlev 74

Ekonomik işlev 74

Epistemoloji 2, 5, 6, 10, 12, 22, 24, 26, 27, 29, 31

Esasicilik 50, 54, 56-58, 66, 94, 106, 108

Essentialism 56

Etik 2, 6, 7, 22, 33

F

Felsefe 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 73, 81, 87, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108

Felsefi akımlar 19, 41, 42, 54

H

Hayat döngüsü 72, 76

İ

İdealizm 3, 21, 22, 23, 24, 32

İlerlemecilik 58, 61, 106

K

Kültürel işlev 74

M

Mantık 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 22, 24, 34, 35, 54, 55, 100, 101

Materyalizm 20, 30, 31, 41, 86, 103

Modern okul 72, 76, 77, 80, 81

Modernleşme 75, 102

O

Okul iklimi 85

Okulsuz toplum 77, 80

Okulun işlevleri 26, 60, 73, 74, 77

Ontoloji 5, 6, 10, 21, 22, 24, 25, 27, 29, 31, 35

P

Paradigma 36, 37, 73, 84, 105

Perennializm 54

Politeknik eğitim 32, 54, 63-65

Politik işlev 74

Postmodernizm 37, 38, 40, 69, 70

Pragmatizm 3, 6, 20, 25, 26, 39, 41, 94, 103

Progressivizm 58

R

Radikal eleştiri 77, 78, 81, 86

Realizm 3, 20, 23, 24, 39, 40, 41

Reconstructionizm 61

S

Sevgi 2-4, 12, 61, 82, 97, 106

Sosyal işlev 74, 78

Sosyal politik 2

T

Toplumsal hareketlilik 77, 78, 88

V

Varlık bilgisi 2, 5, 6, 12

Varoluşçuluk 26, 28, 41

Y

Yeniden oluşturma 50, 54, 61-63, 66